

مروری بر وضعیت اقتصادی و زیست بوم سرمایه گذاری اندونزی

پیش‌گفتار

گزارش حاضر با بهره‌گیری از تجربه سال‌ها تلاش و فعالیت مطالعاتی و با بررسی منابع معتبر و به‌روز انگلیسی به نگارش درآمده است. در این پژوهش پس از ارائه اطلاعات کلی درباره اندونزی، ابتدا زیست‌بوم سرمایه‌گذاری اندونزی شامل وضعیت سرمایه‌گذاری، متولیان اصلی اقتصاد اندونزی و برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای اندونزی مورد بررسی قرار می‌گیرد. زیست‌بوم اقتصاد حلال اندونزی و زیست‌بوم اقتصاد دیجیتال اندونزی از دیگر موضوعات مورد بررسی در گزارش حاضر است. در این دو بخش به موضوعاتی از قبیل وضعیت اقتصاد حلال و اقتصاد دیجیتال، بازار حلال و بازار دیجیتال، متولیان اصلی و برنامه‌ها و سیاست‌های اندونزی در زمینه اقتصاد حلال و اقتصاد دیجیتال پرداخته می‌شود. امید است نتایج این پژوهش مورد استفاده صاحب‌نظران محترم قرار گیرد.

موسسه پویندگان توسعه فناوری و نوآوری ایرانیان

مروری بر وضعیت اقتصادی وزیرستان بوم سرمایه گذاری اندونزی

فهرست

خلاصه مدیریتی

فصل اول

اندونزی در یک نگاه

فصل دوم

زیست بوم سرمایه‌گذاری اندونزی

۱۰

۳۰

۴۳

۴۳

۴۵

۴۸

۵۲

۵۹

۶۱

۶۵

۷۲

۸۵

۸۷

۱۰۲

۱۱۱

۱۱۸

۱. مقدمه

۲. وضعیت سرمایه‌گذاری اندونزی در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۲۱

۱.۱. وضعیت سرمایه‌گذاری اندونزی در نیمه اول سال ۲۰۲۴

۲.۲. ابتکارهای اندونزی جهت تسهیل سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی کسب‌وکار

۳.۲. روش‌های سرمایه‌گذاری در اندونزی

۴.۲. حوزه‌های اولویت‌دار و محدود جهت سرمایه‌گذاری در اندونزی

۵.۲. مناطق ویژه اقتصادی، مناطق تجارت آزاد و بنادر آزاد اندونزی

۳. متولیان اصلی اقتصاد اندونزی

۴. برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای اندونزی

۱.۴. چشم‌انداز ۲۰۴۵

۲.۴. برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵

۳.۴. طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۲۵-۲۰۱۱

۴.۴. طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۳۵-۲۰۱۵

فصل سوم

زیست‌بوم اقتصاد حلال اندونزی

۱۲۴

۱. مقدمه

۱۲۴

۱.۱. بازار جهانی اقتصاد حلال

۱۲۵

۲. وضعیت اقتصاد حلال اندونزی

۱۳۰

۱.۲. بخش‌های اصلی اقتصاد حلال اندونزی

۱۳۲

۲.۲. موقعیت پیشگام اندونزی در زمینه تجارت محصولات حلال

۱۴۶

۲.۳. چالش‌های موجود در صنعت حلال اندونزی

۱۵۰

۳. بازار حلال اندونزی

۱۵۳

۱.۳. بخش‌های اصلی بازار حلال اندونزی

۱۵۷

۲.۳. فرصت‌های موجود در بازار حلال اندونزی

۱۶۶

۴. متولیان اصلی صنعت حلال اندونزی

۱۷۷

۱.۴. سایر متولیان اقتصاد حلال اندونزی

۱۸۴

۵. برنامه‌ها و سیاست‌های حوزه اقتصاد حلال اندونزی

۱۹۱

۶. جمع‌بندی

۱۹۸

فصل چهارم

زیست بوم اقتصاد دیجیتال اندونزی

۲۰۴

۲۰۴

۱. مقدمه

۲۰۵

۱.۱. رتبه جهانی اندونزی در زمینه اقتصاد دیجیتال

۲۱۴

۲. زیست بوم سرمایه‌گذاری در اقتصاد دیجیتال اندونزی

۲۱۵

۱.۲. چشم‌انداز اقتصاد دیجیتال اندونزی

۲۲۱

۲.۲. بازار دیجیتال اندونزی

۲۲۹

۳.۲. فرصت‌های سرمایه‌گذاری موجود در زمینه اقتصاد دیجیتال اندونزی

۲۳۱

۳. متولیان اصلی اندونزی در زمینه اقتصاد دیجیتال

۲۳۷

۴. سیاست‌های اندونزی در زمینه دیجیتال سازی

۲۳۸

۱.۴. نقشه‌راه اندونزی دیجیتال ۲۰۲۴-۲۰۲۱

۲۴۱

۲.۴. راهبرد ملی هوش مصنوعی اندونزی

۲۴۵

۳.۴. برنامه ملی سواد دیجیتال

۲۴۹

۴.۴. برنامه دیجیتال سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط

۲۵۲

۵.۴. برنامه جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند

۲۵۶

۶.۴. چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ (VID2045)

خلاصه مدیریتی

جمهوری اندونزی واقع در منطقه جنوب شرق آسیا به عنوان بزرگ‌ترین مجمع‌الجزایر (مشمول بر حدود ۱۸,۱۱۰ جزیره) دنیا در نظر گرفته می‌شود که به واسطه قرار گرفتن در نقطه تلاقی دو اقیانوس هند و آرام و دو قاره بزرگ آسیا و استرالیا از موقعیتی راهبردی برخوردار است. اندونزی چهارمین کشور پرجمعیت با بیشترین تعداد مسلمانان در جهان است. این کشور دارای ذخایر بزرگی از مواد معدنی راهبردی مانند نیکل (۱/۵ میلیارد تن) و زغال سنگ (از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان و صادرکنندگان دنیا) است که پیشران توسعه آن به‌ویژه صنایع تولیدی مانند خودرو و صنعت الکترونیک محسوب می‌شوند. به‌طور کلی، کسب‌وکار و تجارت در اندونزی روندی روبه‌رشد و مثبت را طی می‌کند و تراز تجاری این کشور در سال ۲۰۲۳ برای چهارمین سال متوالی مثبت (مازاد تجاری ۳۶/۹۱ میلیارد دلار) اعلام شد. چین مهم‌ترین شریک تجاری اندونزی در زمینه واردات و صادرات است و پس از

آن ایالات متحده، ژاپن، هند و مالزی مقصدهای اصلی کالاهای صادراتی اندونزی به شمار می‌روند.

وابستگی اندونزی به تجارت کالا (مواد اولیه) مشکل اصلی اقتصاد این کشور محسوب می‌شود، به طوری که نزدیک به ۱۶/۸ درصد از کل ارزش صادرات آن از فروش سوخت‌های معدنی است. با این حال، اندونزی از زمان پشت سر گذاشتن بحران مالی آسیا در اواخر دهه ۱۹۹۰، رشد اقتصادی قابل توجهی داشته است و در طبقه بندی بانک جهانی در شمار کشورهای با درآمد متوسط روبه بالا قرار دارد. طبق گزارش ۲۰۲۴ بانک جهانی، رشد اقتصاد اندونزی در سال‌های آینده نیز با سرعت ثابت (میانگین رشد سالانه بیش از ۵ درصدی تولید ناخالص داخلی) ادامه خواهد یافت. در واقع، افزایش هزینه کرد عمومی، رشد سرمایه‌گذاری در بخش تجارت و تقاضای ثابت مصرف‌کننده به عنوان عوامل کلیدی این رشد در نظر گرفته می‌شوند.

به طور کلی، چشم‌انداز رشد مطلوب در میان مدت و نسبت کم بدهی دولت به تولید ناخالص داخلی موجب شده است اندونزی در رتبه بندی‌های اعتباری جهانی (مانند فیچ و مودیز) رتبه بالایی (BBB) را کسب کند که نشان از ثبات چشم‌انداز اقتصادی کشور و اعتماد جهانی به روند مطلوب بازار آن دارد. از دیگر نشانه‌های مثبت در چشم‌انداز اقتصاد اندونزی این است که میزان جذب سرمایه از هدف تعیین شده در برنامه توسعه میان مدت ملی برای سال ۲۰۲۳ فراتر رفته و این کشور با ثبت رکورد حدود ۸۷ میلیارد دلار توانست از هدف مورد نظر یعنی حدود ۶۹/۱۶۵ میلیارد دلار نیز سرمایه بیشتری جذب کند. عزم دولت برای توسعه بخش صنایع تولیدی موجب افزایش جذب سرمایه به این بخش و ثبت سهم ۲۶/۵ درصدی از کل سرمایه‌گذاری‌های محقق شده در سال ۲۰۲۳ شد. در مجموع، اعمال برخی ممنوعیت‌ها در صادرات مواد معدنی به صورت خام به ویژه نیکل

به منظور حمایت از صنایع پایین دستی مانند صنعت باتری‌سازی و سایر صنایع دارای ارزش افزوده بالا را می‌توان از مهم‌ترین دلایل این موفقیت برشمرد. اندونزی با تداوم این روند مثبت در سال ۲۰۲۴ توانست حدود ۵۰/۳ درصد از هدف سرمایه‌گذاری برای این سال یعنی ۱۰۳ میلیارد دلار را تنها طی نیمه اول سال محقق سازد که بیانگر افزایش قابل توجه سرمایه‌گذاری خارجی و به عبارتی رشد جذابیت این کشور برای سرمایه‌گذاران بین‌المللی است. در حال حاضر، سنگاپور با سرمایه‌گذاری ۱۵/۴ میلیارد دلاری بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار خارجی در اندونزی است و پس از آن چین، هنگ‌کنگ، ایالات متحده، ژاپن، کره جنوبی و مالزی بیشترین سرمایه‌گذاری را در اندونزی دارند. شایان ذکر است دولت به منظور بهبود زیست بوم سرمایه‌گذاری کشور در حال اصلاح گسترده مقررات سرمایه‌گذاری جهت جذب سرمایه بیشتر به بخش‌های اولویت‌دار است. به عنوان مثال، اندونزی از سال ۲۰۲۳ با تصویب قانون جامع کارآفرینی بسیاری از بخش‌ها را از فهرست بخش‌های منفی خارج ساخته که به معنی فرصت‌های بیشتر برای سرمایه‌گذاران خارجی است. جالب این‌که به موجب قانون جدید به غیر از بخش دفاع و خدمات عمومی که در اختیار دولت هستند، تقریباً همه بخش‌های اقتصادی (شامل ۲۴۵ حوزه کسب و کار) به روی سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی باز شده است.

حوزه‌های اقتصادی آزاد جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی به اندونزی

بخش‌های اقتصادی

اندونزی در راستای تقویت اقدامات داخلی به‌طور جدی انعقاد پیمان‌های تجاری دوجانبه را در دستورکار قرار داده‌است. در حال حاضر، این کشور با ۲۷ کشور پیمان تجاری دوجانبه منعقد ساخته‌است. افزون‌براین، اندونزی به‌واسطه عضویت درآسه‌آن از بسیاری از مزایای پیمان‌های بین‌المللی این سازمان برخوردار است. بدین‌ترتیب، دولت اندونزی به‌طور هماهنگ در خارج و داخل کشور شرایط سرمایه‌گذاری و تجارت را برای فعالان اقتصادی بهبود می‌بخشد.

دولت اندونزی همچنین مشوق‌ها و امتیازهای مالی متعدد (تخفیف‌ها و معافیت‌های مالیاتی و گمرکی) و غیرمالی (تسهیل رویه‌های اداری راه‌اندازی کسب‌وکار، ارائه زیرساخت‌های پشتیبان و تضمین دسترسی به مواد خام) را برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی در حوزه‌های اولویت‌دار ارائه می‌کند تا بدین‌ترتیب بتواند راه‌اندازی کسب‌وکار در این حوزه‌ها را تسهیل بخشد. این مشوق‌ها در مناطق ویژه اقتصادی و تجارت آزاد

از حجم و دامنه بیشتری برخوردار هستند و همه شرکت‌هایی که به فعالیت صنعتی در این مناطق اشتغال دارند نیز مشمول دریافت این مشوق‌ها هستند. شایان ذکر است به‌منظور سهولت مدیریت و ارائه خدمات به شرکت‌های صنعتی، دولت اندونزی طبق قانون فعالیت آن‌ها را به مناطق ویژه اقتصادی محدود ساخته است تا از انواع تسهیلات و امتیازهای خاص مانند مشوق‌های مالیاتی، خدمات زیرساختی و آماد، نیروی کار ارزان‌تر و ماهرتر و نزدیکی به منابع به‌ویژه برای حوزه‌های اولویت‌دار برخوردار شوند. در حال حاضر، اندونزی دارای ۱۲ منطقه ویژه اقتصادی عملیاتی در سراسر کشور است که شرکت‌های مستقر در آن‌ها از خدمات متنوعی بهره‌مند هستند. افزون‌براین، دولت برخی مناطق و بنادر کشور را به تجارت آزاد اختصاص داده است که انواع مشوق‌ها را برای صادرات و واردات شرکت‌های داخلی و خارجی ارائه می‌کنند.

دولت همچنین قانون محتوای داخلی را به‌منظور تحکیم بنیان صنعت تولید داخلی در کنار جذب سرمایه‌های خارجی تصویب کرده است که شرکت‌های تولیدی را موظف به رعایت حداقل میزان محتوای داخلی در تولید محصول و خدمات می‌سازد. حوزه‌های مشمول قانون محتوای داخلی محصولات و خدمات عبارتند از: داروسازی، نیروگاه‌های برق خورشیدی، توسعه زیرساخت‌های برق، تجهیزات پزشکی و تجهیزات آزمایشگاهی پزشکی، محصولات الکترونیکی و تله‌ماتیک، تلفن همراه/انواع رایانه شخصی و تبلت.

در اندونزی امور مربوط به سرمایه‌گذاری و تجارت به دلیل گستردگی و تنوع فعالیت‌ها توسط نهادهای متعددی اداره می‌شود و وزارت تجارت، وزارت سرمایه‌گذاری و صنایع پایین‌دستی، وزارت شرکت‌های دولتی و وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط هر یک بخشی از خدمات و اختیارات را برعهده دارند. متولیان حوزه تجارت و سرمایه‌گذاری اندونزی در اطلاع‌نگاشت صفحه مقابل نمایش داده شده‌اند.

متولیان حوزه تجارت و سرمایه‌گذاری

وزارت سرمایه‌گذاری و صنایع پایین‌دستی اجرای سیاست‌ها و هماهنگی خدمات در حوزه سرمایه‌گذاری	وزارت تجارت تنظیم نظام تجارت داخلی و بین‌المللی	وزارت دارایی مدیریت و نظارت بر همه امور مالی شامل تخصیص و توزیع بودجه	کمیته ملی اقتصاد و صنعت انجام تحقیق و بررسی در حوزه اقتصاد و صنعت و ارائه مشاوره به رئیس‌جمهور در این حوزه
بانک مرکزی اندونزی مرجع پولی کشور	وزارت هماهنگی امور اقتصادی هماهنگی، همگام‌سازی و پایش اقدامات وزارتخانه‌ها و سازمان‌های ذیربط در بخش اقتصاد	وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط ایجاد زیست‌بوم حمایتی و نظارت بر کسب‌وکارهای کوچک و متوسط	وزارت شرکت‌های دولتی سازمان‌دهی امور شرکت‌های اقتصادی دولتی

اندونزی در دو دهه اخیر چندین برنامه کلان توسعه‌ای کوتاه‌مدت و بلندمدت را برای پیش‌راندن کشور در مسیر توسعه اجرا و طراحی کرده‌است که همگی بر متنوع‌سازی اقتصاد، توسعه فناوری در همه عرصه‌ها و درنهایت رسیدن به نرخ رشد هم‌ارز با کشورهای توسعه‌یافته و تضمین رفاه عمومی برای شهروندان متمرکز هستند. مهم‌ترین این برنامه‌ها شامل چشم‌انداز ۲۰۴۵ است که دولت براساس آن برنامه بلندمدت بیست‌ساله موسوم به برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۵۰ را ارائه کرده‌است. این برنامه بیست‌ساله که در سال ۲۰۲۵ به پایان می‌رسد، تاکنون دستاوردهای نسبتاً خوبی

داشته و به‌منزله مقدمه چشم‌انداز ۲۰۴۵ و برنامه اصلی و مادر در توسعه کلان اندونزی به‌شمار می‌رود. برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵ مهم‌ترین برنامه‌ای است که در حال حاضر دستگاه‌های دولتی ملزم به اجرای آن هستند و تنها یک سال دیگر از دوره اجرای آن باقی مانده است. این طرح در قالب چند برنامه توسعه میان‌مدت ملی برنامه‌ریزی شده و همزمان با دو طرح دیگر یعنی طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۲۵-۲۰۱۱ و طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۳۵-۲۰۱۵ در حال اجراست که در بسیاری از اولویت‌ها و هدف‌گذاری‌ها همسو هستند و تا حدی هم‌پوشانی نیز دارند. اندونزی با اجرای این برنامه‌های میان‌مدت و بلندمدت به دنبال گریز از تله درآمد متوسط با دستیابی به درآمد سرانه تقریباً ۲۳ تا ۳۰/۳۰۰ دلاری تا سال ۲۰۴۵ و قرار گرفتن در میان پنج اقتصاد برتر جهان است. سایر اهدافی که اندونزی طبق چشم‌انداز ۲۰۴۵ پیگیری می‌کند در اطلاع‌نگاشت زیر نشان داده شده است.

اهداف موردنظر در چشم‌انداز ۲۰۴۵

دستیابی به جایگاه یازدهم در شاخص جهانی قدرت

رسیدن به نرخ فقر صفر درصد

کاهش ۹۳/۵ درصدی شدت انتشار گازهای گلخانه‌ای تا سال ۲۰۴۵ و تحقق انتشار صفر خالص تا سال ۲۰۶۰

افزایش شاخص سرمایه انسانی از ۵۴٪ در سال ۲۰۲۰ به ۷۳٪ تا سال ۲۰۴۵

افزایش سهم هزینه‌کرد ناخالص داخلی تحقیق و توسعه به ۱/۵ تا ۲ درصد از تولید ناخالص داخلی

دستیابی به میانگین رشد اقتصادی ۷ درصدی و تولید ناخالص داخلی ۹/۸ تریلیون دلاری

تبدیل شدن به
دهمین کشور صادرکننده
بزرگ جهان با سهم ۲ درصدی
از صادرات جهانی

افزایش نسبت جریان
ورودی سرمایه‌گذاری خارجی
به تولید ناخالص داخلی به
۴/۵ درصد

افزایش ۳/۹ برابری
بهره‌وری کشاورزی

قرارگرفتن در بین
۱۰ کشور برتر جهان از نظر
رقابت‌پذیری گردشگری

افزایش سهم انرژی‌های نو
و تجدیدپذیر به ۳۰ درصد

در راستای تحقق همه‌جانبه اهداف موردنظر در چشم‌انداز ۲۰۴۵، دولت اندونزی بخش‌های اولویت‌دار اقتصاد را به‌عنوان اجزای اصلی برنامه‌های توسعه‌ای به شرح زیر تعیین کرده‌است:

- صنایع مبتنی بر منابع طبیعی (شامل صنایع مبتنی بر کشاورزی، زراعت کشت‌زاری و جنگل‌داری)؛
- صنایع معدنی پایین‌دستی؛
- صنایع مبتنی بر منابع دریایی؛
- صنایع شیمیایی و فلزی پایه؛
- صنایع با نیاز فناوری متوسط تا زیاد (از جمله کشتیرانی، هوافضا، خودرو و تجهیزات حمل‌ونقل)؛
- صنایع دفاعی؛

- صنایع تجهیزات پزشکی؛
- صنایع محصولات شیمیایی و دارویی؛
- صنایع ماشین‌آلات و تجهیزات؛ و
- صنایع الکترونیک.

البته واقعیت‌های اقتصادی موجود دستیابی به هدف‌های چشم‌انداز ۲۰۴۵ را برای اندونزی چالش‌برانگیز می‌سازد، چراکه این کشور با مشکلات ساختاری جدی مانند تحقیقات محدود و بهره‌وری کم در حوزه‌های علم، فناوری و نوآوری، صنعت‌زدایی زودهنگام، عدم استفاده بهینه از ظرفیت گردشگری و اقتصاد دریایی نامطلوب روبرو است. مشارکت محدود شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد، سواد دیجیتال کم و زیرساخت‌های ناکافی در این حوزه، توسعه ناپایدار، کیفیت پایین منابع انسانی، حکمرانی ناکارآمد، دموکراسی نامطلوب، بهره‌وری پایین در بخش کشاورزی و شیلات و نیز نابرابری توسعه‌ای بین منطقه جاوا و دیگر مناطق از دیگر موانع مهم در به ثمرنشتن اهداف چشم‌انداز ۲۰۴۵ هستند. به عبارتی، دستیابی به اهداف توسعه‌ای مستلزم رفع این قبیل چالش‌ها به صورت همه‌جانبه با صرف بودجه کافی است. این امر نیز با توجه به بودجه محدود کشور به سادگی مسیر نخواهد شد و تحقق آن در گرو اصلاح گسترده نظام بودجه‌ریزی و حذف فساد از همه بخش‌های مالی از مرحله برنامه‌ریزی تا توزیع و صرف بودجه است.

یکی از بخش‌های اقتصاد اندونزی که فرصت‌های فراوانی برای توسعه و کسب درآمد ارزی کشور به ارمغان می‌آورد، اقتصاد حلال است. اقتصاد حلال ارزشی چند هزار میلیاردی در بازار جهانی دارد و حوزه‌های غذا و نوشیدنی، داروسازی، لوازم آرایشی، مد متواضع و خدماتی مانند گردشگری، رسانه و سرگرمی و تامین مالی اسلامی را دربرمی‌گیرد. اندونزی

در همه این حوزه‌ها از جایگاه نسبتاً خوبی برخوردار است و از بازیگران کلیدی بازار جهانی اقتصاد حلال به‌شمار می‌رود. اندونزی با داشتن بیشترین جمعیت مسلمان جهان این فرصت را در اختیار دارد تا از پیش‌تازان اقتصاد حلال باشد. طبق آخرین آمار موجود (سال ۲۰۲۱)، این کشور در رتبه‌بندی کلی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در جایگاه چهارم و در رتبه‌بندی شاخص غذای حلال در جایگاه دوم قرار دارد و در سایر بخش‌های اقتصاد حلال (به جز رسانه) نیز جزو ۱۰ کشور برتر جهان است.

وضعیت اندونزی در زمینه اقتصاد حلال

در بازار حلال اندونزی به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند غذای حلال و مد متواضع^۱ که بیشترین تقاضا را در بازارهای کشورهای اسلامی دارند، فرصت‌های بسیاری برای توسعه وجود دارد و این کشور با برداشتن موانع موجود می‌تواند سهم اقتصاد حلال از اقتصاد کلان خود را به میزان چشمگیری افزایش دهد. رقابت در بازارهای جهانی حلال به‌خصوص بین کشورهای

۱. غذای حلال و مد متواضع در کنار داروها و لوازم آرایشی حدود ۷/۵ درصد از کل صادرات اندونزی را به خود اختصاص داده‌اند.

اسلامی روبه‌افزایش است و اندونزی برای ارتقای جایگاه خود نیازمند اتخاذ سیاست‌های مناسب صادراتی و بهبود کیفیت و دامنه محصولات حلال متناسب با نیاز کشورهای هدف است. به غیر از مسئله رقابت فزاینده، اقتصاد حلال اندونزی با چالش‌های دیگری مانند نبود فرآیند یکپارچه و واحد جهانی برای صدور گواهی حلال و ضعف بانک‌های اسلامی گریبانگیر است. رسیدن به استانداردهای واحد جهانی مستلزم اقدامات سیاسی و دیپلماتیک قوی در جهت ارتقای همکاری کشورهای ذینفع در اقتصاد حلال است، به‌طوری‌که با تدوین استانداردها و مقررات واحد بتوانند تجارت حلال را تسهیل سازند. افزون‌براین، اندونزی با کمبود نیروهای مجرب و روندهای نامطلوب مدیریت تامین مالی در زمینه بانکداری و تامین مالی اسلامی روبرو است که ضمن تضعیف جایگاه کشور در بازار جهانی تامین مالی اسلامی، مشکلات بسیاری را برای فعالان اقتصادی حوزه حلال در اندونزی ایجاد می‌کند. دولت اندونزی به‌منظور رفع برخی از چالش‌های موجود در بازار حلال به راه‌اندازی پارک‌های حلال در بخش‌های مختلف اقتصاد حلال جهت تسهیل رویه‌های تجاری و ارائه مشوق به فعالان این حوزه روی آورده است. دولت اجرای مقررات تضمین محصولات حلال و صدور گواهی حلال را نیز با جدیت بسیار دنبال می‌کند تا محصولات باکیفیت و در حد استانداردهای جهانی به بازار عرضه کند.

سه نقش‌آفرین کلیدی با همکاری یکدیگر و وزارتخانه‌های دولتی در زمینه نظارت بر محصولات حلال اندونزی فعالیت دارند. به بیان دقیق‌تر، نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال، کمیته فتوای مجلس علمای اندونزی و سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی در زمینه فرآیندهای صدور گواهی حلال با یکدیگر همکاری دارند.

طرح جامع اقتصاد و تامین مالی اسلامی اندونزی ۲۰۱۹-۲۰۲۴ مهم‌ترین برنامه دولت اندونزی برای توسعه اقتصاد حلال است که با هدف تبدیل اندونزی به یکی از قطب‌های

پیشرو در اقتصاد اسلامی جهانی و افزایش سهم این بخش از درآمدزایی و ارتقای رفاه عمومی کشور اجرا می‌شود. دومین برنامه کلیدی شامل نقشه راه توسعه بانکداری اسلامی اندونزی ۲۰۲۵-۲۰۳۰ است که توسط سازمان خدمات مالی اندونزی جهت هماهنگ سازی بخش بانکداری اسلامی با صنعت خدمات مالی کشور اجرا می‌شود. اهداف اصلی این دو برنامه در اطلاع نگاشت زیر خلاصه شده اند:

اهداف موردنظر در برنامه های کلیدی اندونزی برای توسعه اقتصاد حلال

**نقشه راه توسعه بانکداری اسلامی
اندونزی ۲۰۲۵-۲۰۳۰**

- تقویت هویت بانکداری اسلامی شامل ترویج ارزش های اسلامی در تمامی ابعاد بانکداری اسلامی از عملیاتی تا منابع انسانی
- ترویج هم افزایی در زیست بوم اقتصاد اسلامی به ویژه در صنعت حلال، خدمات مالی اسلامی، خدمات مالی اجتماعی اسلامی و بخش مذهبی
- ارتقای فرآیندهای صدور مجوز، مقررات و نظارت در سراسر زیست بوم تامین مالی اسلامی

**طرح جامع اقتصاد و
تامین مالی اسلامی**

- تقویت زنجیره ارزش حلال در همه حوزه ها از غذا تا انرژی های تجدید پذیر
- تقویت تامین مالی اسلامی
- تقویت شرکت های خرد، کوچک و متوسط
- تقویت اقتصاد دیجیتال

اقتصاد دیجیتال دیگر رکن ارزشمند در اقتصاد کلان اندونزی است که اگرچه نوپدید است، اما از آینده ای درخشان برخوردار است. اندونزی هم اکنون ۴۰ درصد از ارزش مبادلات اقتصاد دیجیتال در منطقه آسه آن را در اختیار دارد که حاصل پیشرفت های خوب این کشور در عرصه دیجیتال سازی طی یک دهه گذشته است. اندونزی توانسته است از

جایگاه ۵۶ام در سال ۲۰۱۹ با چندین پله صعود به رتبه ۴۵ در سال ۲۰۲۳ برسد و ارزش بازرگانی ناخالص اقتصاد دیجیتال خود را با رشد دوبرابری به ۸۲ میلیارد دلار افزایش دهد. طبق پیش‌بینی‌ها، ارزش بازرگانی ناخالص اقتصاد دیجیتال اندونزی تا سال ۲۰۲۵ بالغ بر ۱۰۹ میلیارد دلار و تا سال ۲۰۳۰ بین ۲۱۰ تا ۳۶۰ میلیارد دلار خواهد بود. رشد اقتصاد دیجیتال اندونزی تا حد زیادی مرهون توسعه زیرساخت‌های کشور است، به‌طوری‌که اندونزی براساس گزارش شاخص آمادگی شبکه (۲۰۲۳) موفق به کسب رتبه ۵۹ در بین ۱۳۴ اقتصاد موردبررسی شده است. گفتنی است نقطه‌قوت اندونزی در این شاخص در زمینه دسترسی به فناوری‌های دیجیتال (نماگر دسترسی) است که رتبه ۱۸ را به‌دست آورده است. اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال نیز با ۲ پله ارتقا موفق به کسب رتبه ۴۳ در بین ۶۷ کشور موردبررسی در سال ۲۰۲۴ شده است. درواقع، اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال طی پنج سال گذشته در دو زیرشاخص فرعی جذب سرمایه و چابکی کسب‌وکارها عملکرد بهتری داشته و به‌ترتیب موفق به کسب رتبه‌های ۳ و ۱۰ شده است. این عملکرد خوب نشانه زیست‌بوم قوی اقتصاد دیجیتال از نظر سرمایه‌گذاری و مشارکت شرکت‌های دیجیتال است که زمینه رشد بهتر نسبت به دیگر کشورهای هم‌تراز را برای اندونزی فراهم ساخته و می‌تواند در رشد بیشتر آن در سال‌های آینده نیز بسیار تاثیرگذار باشد. بااین‌حال، توزیع رشد اقتصاد دیجیتال در اندونزی چندان متوازن نیست و مناطق مختلف عملکرد متفاوتی دارند. منطقه جاوای غربی و شرقی که مرکز صنعت و تجارت اندونزی محسوب می‌شود شاهد بیشترین رشد در این حوزه بوده است.

بخش حمل‌ونقل و بخش‌های فناوری‌محور اقتصاد دیجیتال در سال‌های اخیر بیشترین رشد داشته‌اند. طبق داده‌های بانک مرکزی اندونزی، ارزش مبادلات تجارت الکترونیک اندونزی به ۴۰۱ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۲۴/۸۶۵ میلیارد دلار) در

سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. نوآفرین‌های دیجیتال اندونزی عملکرد بسیار نویدبخشی دارند و هم‌اکنون چندین شرکت تک‌شاخ بومی مانند بوکالاپاک، تراولوکا و اُو در بازار دیجیتال اندونزی فعال هستند. نوآفرین‌های اندونزی به‌ویژه در زمینه تحلیل کلان‌داده و پردازش زبان طبیعی موفق به جلب اعتماد بازارهای بین‌المللی شده‌اند. دو شرکت گوچک و توکوپدیا از پیشگامان فناوری دیجیتال و راه‌حل‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در این کشور هستند که به‌خوبی در منطقه آسیا-اقیانوسیه شناخته شده‌اند.

سرعت بالای نفوذ اینترنت و جمعیت جوان، پرشمار و آشنا به فناوری از عوامل مهم در رشد سریع اقتصاد دیجیتال و به‌ویژه نوآفرین‌های دیجیتال در اندونزی به‌شمار می‌آیند. سیاست‌های حمایتی دولت دیگر عامل پیشرفت صنعت دیجیتال اندونزی است. به‌عنوان مثال، دولت قصد دارد با الگوبرداری از سیلیکون‌ولی در ایالات متحده منطقه‌ای به نام بوکیت الگوریتما در جاوای غربی برای میزبانی نوآفرین‌های حوزه هوش مصنوعی، فناوری دیجیتال، فناوری زیستی و شبه‌رساناها راه‌اندازی کند. این پروژه چندمیلیارد دلاری در راستای توسعه صنعت دیجیتال در کنار دیگر فناوری‌های نوپدید است.

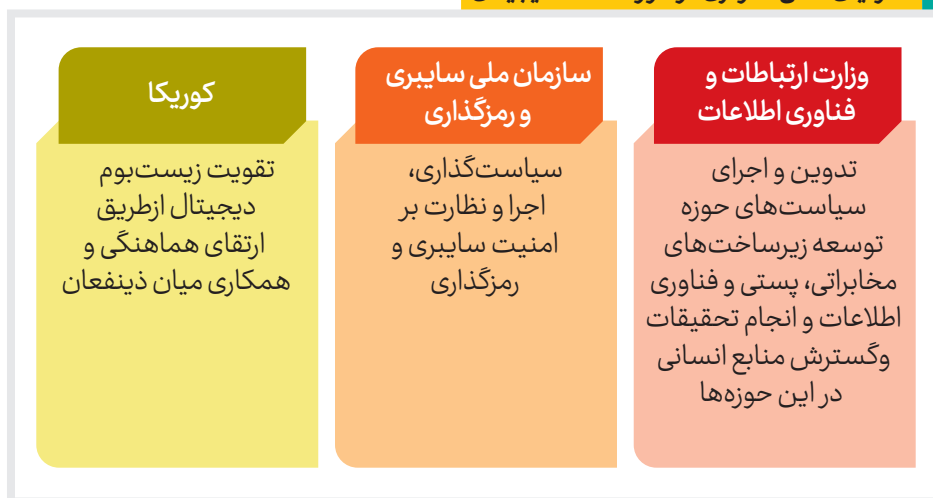
بااین‌حال، اقتصاد دیجیتال اندونزی با چالش‌های جدی نیز روبروست که توسعه آن را تهدید می‌کند. نظام حکمرانی غیرمتمرکز در همه حوزه‌ها ازجمله اقتصاد دیجیتال موجب پراکندگی مقرراتی شده و هر منطقه حسب تشخیص مراجع محلی و نیازهای منطقه مقررات خاص خود را اجرا می‌کند. همین امر موجب سردرگمی کسب‌وکارهای خارجی شده است، چراکه تفاوت‌های موجود مشکلاتی را برای آن‌ها در زمینه تطبیق با قانون در مناطق مختلف پیش می‌آورد. به‌همین ترتیب، کسب‌وکارهای داخلی و خارجی در حوزه دیجیتال نیز به‌دلیل نبود مقررات کارآمد با دشواری‌های دوچندانی مواجه هستند. به‌بیان دیگر، در اندونزی هنوز زیست‌بوم تنظیمی مناسبی برای فعالیت‌های

حوزه دیجیتال اعم از تولید فناوری و تجارت کالا و خدمات فراهم نشده است و همین امر موجب می‌شود راه‌اندازی کسب‌وکار در این بخش با ابهام و پیچیدگی همراه باشد که تا حدی انگیزه فعالیت را کاهش می‌دهد.

صرف‌نظر از موانع موجود، فرصت‌های سرمایه‌گذاری مطلوبی در بخش اقتصاد دیجیتال اندونزی در حوزه‌های فناوری‌های ارتباطی و شبکه، رایانش پیشرفته، فناوری‌های حسگر پیشرفته، رابط‌های انسان-ماشین و هوش مصنوعی وجود دارد که با توجه به اصلاحات قانون جامع کارآفرینی، داشتن نیروی کار ماهر و مجرب و مشوق‌های متنوع دولت نوید رشدی پرشتاب را در آینده می‌دهند.

از آنجایی که اقتصاد دیجیتال بخشی جدایی‌ناپذیر از اقتصاد کلان اندونزی است، مسائل مربوط به کسب‌وکارهای فعال در این حوزه از اختیارات متولیان اصلی اقتصاد اندونزی مانند وزارت صنعت، وزارت شرکت‌های دولتی و وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط و غیره محسوب می‌شود. با این حال، از منظر تنظیم مسائل حقوقی و سیاست‌گذاری برنامه‌های توسعه فناوری‌های دیجیتال باید گفت وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اندونزی نهاد بالادستی در این حوزه است و در زمینه تحقیق و توسعه نیز همانند سایر بخش‌ها سازمان ملی پژوهش و نوآوری (برین) نهاد محوری سیاست‌گذار و مجری به‌شمار می‌رود. در اینجا لازم به توضیح است که با توجه به این‌که از ورود فناوری‌های دیجیتال به اندونزی زمان زیادی نمی‌گذرد، هنوز نظام تنظیمی و مقرراتی این کشور نتوانسته است خود را با روند رشد این فناوری‌ها همگام سازد و چنانچه پیش‌تر گفته شد، نهادهای نوپای اقتصاد دیجیتال هنوز نتوانسته‌اند نظام تنظیمی کارآمدی را برای این بخش ایجاد کنند. متولیان اصلی اندونزی در حوزه اقتصاد دیجیتال در اطلاع‌نگاشت بعدی ارائه شده است.

متولیان اصلی اندونزی در حوزه اقتصاد دیجیتال

واقعیت این است که دیجیتال‌سازی سنگ‌بنای راهبرد کلان توسعه اقتصادی اندونزی است و یکی از اهداف کلیدی نقشه‌راه ساخت اندونزی ۴/۰ پیوستن به ملت‌های پیش‌تاز در اقتصاد دیجیتال است. بنابراین، دولت اندونزی در دهه اخیر برنامه‌ها و ابتکارهای متعددی در جهت پیش‌تاز شدن در اقتصاد دیجیتال تدوین و اجرا کرده‌است (اطلاع‌نگاشت زیر ملاحظه شود).

سیاست‌های اندونزی در حوزه اقتصاد دیجیتال

راهبرد ملی هوش مصنوعی (۲۰۲۰-۲۰۴۵)

تدوین: سازمان سنجش و به‌کارگیری فناوری
اجرا: سازمان ملی پژوهش و نوآوری (برین)
اهداف: سرعت‌بخشی به برنامه‌های مربوط به بیمارستان‌های هوشمند و زیرساخت‌های امنیت سلامت، تسهیل ارائه خدمات عمومی دیجیتال به شهروندان، توسعه آموزش با تمرکز بر تحصیل برخط و رفع شکاف دیجیتال، به‌کارگیری هوش مصنوعی در کشاورزی، شیلات و مدیریت منابع طبیعی، تسهیل هوشمندسازی شهرها

نقشه‌راه اندونزی دیجیتال ۲۰۲۱-۲۰۲۴

 تدوین و اجرا: وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات

 اهداف: گسترش زیرساخت‌ها، افزایش مهارت‌های نیروی کار، توسعه تجارت الکترونیک، شتاب بخشی به گذار دیجیتال در خدمات عمومی، دیجیتال سازی ۵۰ درصد از شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط تا پایان سال ۲۰۲۴

چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵

 تدوین و اجرا: وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات

 اهداف: دستیابی به درآمد سرانه در حد کشورهای توسعه یافته، کاهش فقر به صفر درصد، افزایش قدرت بین‌المللی کشور، افزایش رقابت پذیری اقتصاد، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به صفر درصد

 مراحل اجرایی: تقویت زیرساخت‌های دیجیتال (۲۰۲۵-۲۰۲۹)، توسعه زیست بوم دیجیتال رقابتی (۲۰۳۰-۲۰۳۵)، توسعه نوآوری پایدار (۲۰۳۹-۲۰۳۵)، پیشتازی در به کارگیری فناوری‌های نوین (۲۰۴۰-۲۰۴۵)

دولت اندونزی به منظور تحقق اهداف تعیین شده در برنامه‌های مذکور نسبت به اجرای سه ابتکار اقدام کرده است که وضعیت کنونی اقتصاد و صنعت دیجیتال کشور بیانگر موفقیت نسبی این ابتکارها در تحقق اهداف مورد نظر است. رشد شاخص ملی سواد دیجیتال از ۳/۴۹ به ۳/۶۵ بین سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳، حمایت از دیجیتال سازی میلیون‌ها شرکت خرد، کوچک و متوسط، رسیدن به ۷۷ میلیارد دلار درآمد اقتصاد دیجیتال در سال ۲۰۲۲ با پیشتازی بخش تجارت الکترونیک و کسب جایگاه‌های ۱۰۲، ۱۱۲ و ۱۱۴ برای بهترین شهرهای هوشمند اندونزی (جاکارتا، میدان و ماکاسار) در سال ۲۰۲۳ از بین ۱۴۶ شهر هوشمند جهان از جمله دستاوردهای اندونزی در این حوزه به شمار می‌آیند.

ابتکارهای تحت سیاست‌های اقتصاد دیجیتال اندونزی

برنامه دیجیتال‌سازی
شرکت‌های خرد،
کوچک و متوسط

حمایت از شرکت‌ها
در زمینه طراحی و
به‌کارگیری وب‌سایت،
برنامه‌های کاربردی و سایر
قابلیت‌های دیجیتال

برنامه ملی
سواد دیجیتال

تقویت مهارت‌های سواد
دیجیتال و ساخت فضای
دیجیتال ایمن در جامعه
اندونزی از طریق برنامه‌های
ترویجی رایگان

جنبش
۱۰۰ شهر هوشمند

تسهیل هوشمندسازی
شهرها با به‌کارگیری
فناوری‌های اطلاعات
و ارتباطات در زمینه
محیط زیست، حکمرانی
و اقتصاد شهرها و ارتقای
آگاهی و مهارت دیجیتال
شهروندان

فصل اول اندونزی در یک نگاه

اطلاع‌نگاشت ۱: شاخص‌های اقتصادی اندونزی

رشد سالانه
تولید ناخالص
داخلی:
۵ درصد
(۲۰۲۳)

تولید ناخالص
داخلی:
۷۳۷ تریلیون
دلار (۲۰۲۳)

امید به زندگی
(۲۰۲۲):
۶۸ سال

جمعیت:
۲۷۷/۵
میلیون نفر
(۲۰۲۳)

مساحت کل
(زمینی):
۱,۹۱۶,۹۰۷
کیلومتر مربع
(۲۰۲۱)

جریان خروجی
سرمایه‌گذاری
مستقیم خارجی
*(۲۰۲۳):
۷,۰۷۰
میلیون دلار

جریان ورودی
سرمایه‌گذاری
مستقیم خارجی
*(۲۰۲۳):
۲۱,۶۲۸
میلیون دلار

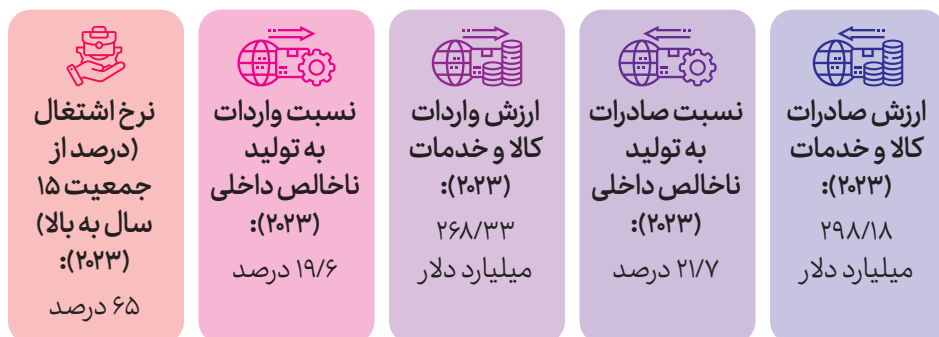
تورم سالانه:
۳/۷ درصد
(۲۰۲۳)*

رشد سالانه
سرانه تولید
ناخالص داخلی:
۴/۳ درصد
(۲۰۲۳)

سرانه تولید
ناخالص داخلی:
۴,۹۴۰/۵
(۲۰۲۳)

نکته: همه موارد برگرفته از وبگاه بانک جهانی هستند، به غیر از مواردی که با* و** مشخص شده‌اند که به ترتیب از وبگاه صندوق بین‌المللی پول و آنگتاد استخراج شده‌اند.

♦ موقعیت جغرافیایی و جمعیت‌شناسی

کشور اندونزی با نام رسمی جمهوری اندونزی واقع در منطقه جنوب شرق آسیاست و با پاپوآ گینه نو^۱، تیمور شرقی^۲ و مالزی مرز زمینی دارد. سنگاپور، فیلیپین، استرالیا، پالاو^۳ و هند (جزایر آندامان و نیکوبار)^۴ از دیگر کشورهای همسایه اندونزی به شمار می‌روند [۱]. اندونزی با کشورهای استرالیا، تیمور شرقی، پاپوآ گینه نو، پالاو، فیلیپین، ویتنام، تایلند، مالزی، سنگاپور و هند نیز مرز دریایی دارد [۲].

این مجمع‌الجزایر با قرار گرفتن در نقطه تلاقی دو اقیانوس بزرگ - هند و آرام - و دو قاره بزرگ - آسیا و استرالیا - دارای موقعیت راهبردی مهمی است و از این رو، شرایط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن همواره تحت تاثیر موقعیت جغرافیایی این کشور قرار دارد. مساحت کل اندونزی ۹/۸ میلیون کیلومترمربع (با احتساب منطقه‌های انحصاری اقتصادی این کشور) برآورد شده که شامل قلمرو خشکی به وسعت ۱/۹ میلیون

1. Papua New Guinea
2. East Timor (Timor-Leste)
3. Palau
4. Andaman and Nicobar

کیلومتر مربع و قلمرو دریایی به وسعت ۷/۹ میلیون کیلومتر مربع است. اندونزی در واقع بزرگ‌ترین مجمع‌الجزیره دنیا است که از پنج جزیره اصلی و حدود ۳ جزیره کوچک‌تر تشکیل شده است. پنج جزیره اصلی اندونزی شامل سوماترا^۱، جاوا^۲، کالیمانتان^۳ (که شامل دوسوم جزیره بورنیو^۴ می‌شود)، سولاوسی^۵ و پاپوا (شامل بخشی از جزیره گینه نو نیز می‌شود) هستند و نزدیک به ۶,۰۰۰ جزیره از مجموع حدود ۱۸,۱۱۰ جزیره آن مسکونی هستند [۳]. قلمرو خشکی اندونزی بیشتر پوشیده از جنگل‌های انبوه باران خیز استوایی است که فوران‌های آتشفشانی همواره خاک‌های حاصلخیز آن‌ها را بارور می‌سازد. تنها جزیره جاوا دارای ۱۱۲ مرکز آتشفشانی است که ۱۵ مورد از آن‌ها فعال هستند [۴].

اندونزی با بیش از ۳۰۰ گروه قومی متنوع چهارمین کشور پرجمعیت جهان است که طبق آمار سال ۲۰۲۳ بانک جهانی جمعیت آن بالغ بر ۲۷۷/۵ میلیون نفر بوده است [۵]. یک سوم کل جمعیت اندونزی از قوم جاوایی هستند که بیشتر ساکن مناطق کشاورزی آبی در مرکز و شرق جزیره جاوا هستند. سوندایی‌ها^۶ دومین گروه قومی بزرگ اندونزی هستند که اغلب در مناطق غربی جاوا زندگی می‌کنند. ساکنان جزیره مادورا^۷ واقع در شمال جزیره جاوا سومین گروه قومی بزرگ را در اندونزی تشکیل می‌دهند که بیشتر به کشت برنج و دامپروری اشتغال دارند. ساکنان جزیره بالی^۸ در شرق جاوا دیگر گروه قومی بزرگ در اندونزی به شمار می‌روند که پیرو آیین بودایی هستند و در کشت برنج مهارت ویژه‌ای دارند. از دیگر گروه‌های قومی ساکن در مجمع‌الجزیره اندونزی شامل

1. Sumatra
2. Java
3. Kalimantan
4. Borneo
5. Sulawesi
6. Sundanese
7. Madura
8. Bali

مالایی‌ها، باتاک‌ها و بتاوی‌ها^۱ هستند که هریک حدود ۳ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شوند. اسلام از قرن چهارده هجری از سمت جنوب آسیا وارد اندونزی (جاوا و سوماترا) شد و به تدریج در سراسر این کشور نفوذ کرد. امروزه بیش از ۹۰ درصد جمعیت اندونزی مسلمان هستند و مابقی آن‌ها از آیین‌های بودایی، مسیحیت (پروتستان و کاتولیک) و هندو پیروی می‌کنند. زبان رسمی و ملی اندونزی بهاسا اندونزی^۲ است که ریشه در زبان مالایی دارد. البته در اندونزی صدها زبان محلی وجود دارد که در سراسر کشور گویندگانی نسبتاً پرشمار دارند [۶].

◆ نظام سیاسی و تقسیمات کشوری

اندونزی در ۱۷ آگوست سال ۱۹۴۵ به رهبری احمد سوکارنو^۳ و محمد حتی^۴ با نفی سلطه استعماری هلند به استقلال رسید و تحت عنوان جمهوری اندونزی اعلام موجودیت کرد. طی سال‌های بعد، مبارزه برای حفظ استقلال و مقابله با استعمارگران هلندی و همچنین جدایی طلبان ادامه داشت. اندونزی در ۲۸ سپتامبر ۱۹۵۰ به عضویت سازمان ملل متحد درآمد. برگزاری کنفرانس معروف باندونگ^۵ (کنفرانس آسیا-آفریقا)^۶ در اندونزی در سال

1. Malay, Batak, Betawi

2. Bahasa Indonesia

3. Achmed Sukarno (Ahmed Sukarno)

سوکارنو پس از استقلال اندونزی نخستین رئیس‌جمهور این کشور (بین سال‌های ۱۹۴۹ تا ۱۹۶۶) بود. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به:

<https://www.britannica.com/biography/Sukarno>

4. Mohammad Hatta

محمد حتی بین سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۵۰ نخست‌وزیر اندونزی و بین سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۵۶ معاون رئیس‌جمهور این کشور بود. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به:

<https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Hatta>

5. Bandung Conference

۶. آوریل ۱۹۵۵، نمایندگان بیست و نه دولت از کشورهای آسیایی و آفریقایی در باندونگ اندونزی گردهم آمدند تا درباره صلح و نقش جهان سوم در جنگ سرد، توسعه اقتصادی و استعمارزدایی گفتگو کنند. کنفرانس باندونگ و قطعنامه نهایی آن پایه و اساس تشکیل جنبش عدم تعهد بود. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به:

<https://history.state.gov/milestones/1953-1960/bandung-conf>

۱۹۵۵ و تشکیل جنبش عدم تعهد در سال ۱۹۶۱^۱ از جمله رویدادهای مهم پس از استقلال اندونزی محسوب می‌شوند [۷].

کشور اندونزی به ۳۸ منطقه (استان) تقسیم شده است. ۵ منطقه ویژه پایتخت جاکارتا، آسه، پاپوئا غربی، پاپوئا و منطقه ویژه یوگیاکارتا^۲ از استقلال نسبی از نظر حقوق مالکیت زمین و برخی دیگر امتیازها برخوردارند [۸]. جاکارتا واقع در جزیره جاوا (جاوه) پرجمعیت‌ترین منطقه اندونزی است که عمده چرخه اقتصادی کشور در آن تمرکز دارد. البته دولت می‌کوشد در همه مناطق این کشور به ویژه مناطق شرقی توسعه برابر را محقق سازد. دولت اندونزی در سال ۲۰۲۲ قانون تغییر پایتخت (UU IKN)^۳ از جاکارتا^۴ به شهر نوسانتارا^۵ واقع در ساحل شرقی جزیره کالیمانتان را تصویب کرد. تراکم بالای جمعیت (۵۷ درصد جمعیت اندونزی در جزیره جاوا زندگی می‌کنند) و فعالیت‌های اقتصادی (سهم جزیره جاوا از تولید ناخالص داخلی اندونزی ۵۹ درصد است)، کمبود آب (به ویژه در جاکارتا و مناطق شرقی جزیره جاوا) و مشکلات زیست‌محیطی از قبیل کاهش سطح آب‌های زیرزمینی، آلودگی شدید منابع آبی و رودخانه‌ها، افزایش سطح آب دریاها، خطر سیل، زلزله و رانش زمین، افزایش سطح آلودگی هوا به دلیل سرعت بالای توسعه شهری و همچنین تغییرات کاربری زمین (بیشترین میزان تغییرات کاربری زمین در جزیره جاوا رخ می‌دهد) از دلایل تصمیم دولت برای تغییر پایتخت بوده‌اند. دولت در ۱۷ آگوست ۲۰۲۴ برای نخستین بار مراسم جشن سالگرد استقلال این کشور را در پایتخت جدید برگزار کرد، اما ساخت این شهر هنوز تکمیل نشده و با مشکلات فراوان و تاخیر همراه است [۳].

1. Non-Aligned Movement
2. Special Capital Region of Jakarta, Aceh, West Papua, Papua, and the Special Region of Yogyakarta
3. Law on State Capital (Indonesian: Undang-Undang Ibu Kota Negara)
4. Jakarta
5. Nusantara

♦ منابع طبیعی

اندونزی از منابع طبیعی گسترده‌ای برخوردار است که از منابع معدنی تا جنگل‌های انبوه استوایی، زمین‌های کشاورزی پربار و منابع دریایی فراوان و متنوع را شامل می‌شود. اندونزی یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان و صادرکنندگان زغال‌سنگ دنیاست و ذخایر نفت و گاز قابل توجهی دارد که بیشتر به مصرف داخلی می‌رسد (رجوع شود به فصل انرژی). این کشور دارای ذخایر بزرگی از مواد معدنی حیاتی مانند نیکل (۱/۵ میلیارد تن)، مس (۶۴۰ میلیون تن)، بوکسیت (۹۳۷ میلیون تن) و قلع (۱/۲ میلیارد تن) است که در صورت اجرای برنامه‌های توسعه‌ای دولت می‌توانند به موتور رشد صنایع تولیدی مانند خودرو و صنعت الکترونیک در کشور تبدیل شوند [۹].

جنگل‌های انبوه استوایی اندونزی از مهم‌ترین منابع طبیعی آن محسوب می‌شوند که نقش پررنگی در اقتصاد کشاورزی و جنگل آن دارند. استفاده بی‌رویه از این جنگل‌ها در سال‌های گذشته دولت را بر آن داشته است که سیاست بهره‌برداری خود را تغییر دهد تا ضمن حفظ این ثروت ارزشمند بتواند از منافع اقتصادی آن نیز بهره‌مند شود (رجوع شود به فصل جنگل و محیط‌زیست).

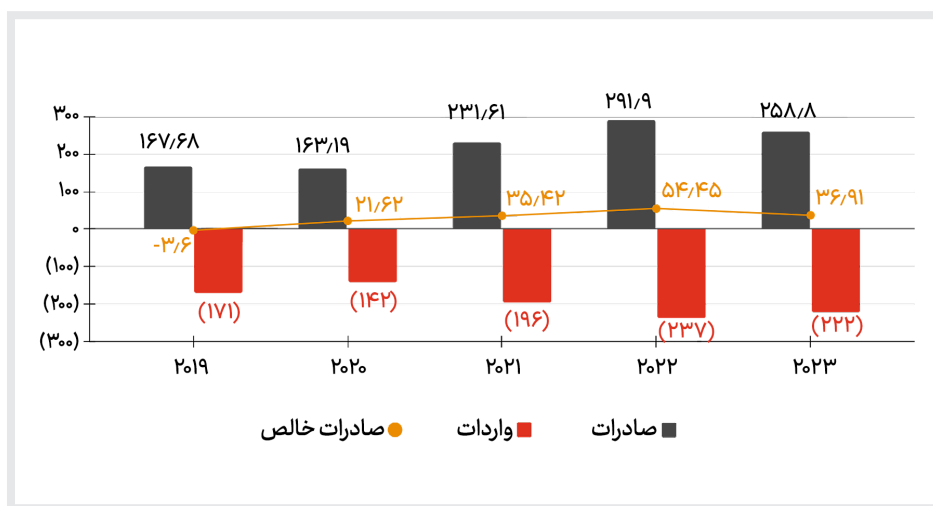
افزون بر جنگل‌های استوایی گسترده، طبیعت جزیره‌ای اندونزی منابع دریایی فراوانی را نیز در اختیار آن گذاشته است که در تامین معیشت جامعه و رشد اقتصادی آن بسیار تاثیرگذار است. دولت برنامه‌های بسیاری در جهت حفظ حیات دریایی و ترویج صنعت شیلات پایدار در دست اجرا دارد تا از این منابع با کم‌ترین اثر زیست‌محیطی استفاده بهینه را داشته باشد.

اندونزی به واسطه داشتن زمین‌های بارور و آب‌وهوای استوایی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان روغن نخل، لاستیک طبیعی، کاکائو و قهوه نیز است و کشاورزی در تامین

اشتغال و معیشت مردم این کشور سهم بزرگی دارد (رجوع شود به فصل کشاورزی و شیلات) [۱۰].

♦ تجارت (صادرات و واردات)

طبق داده‌های اداره مرکزی آمار اندونزی (BPS)^۱ در سال ۲۰۲۳، تراز تجاری این کشور برای چهارمین سال متوالی مثبت (مازاد تجاری ۳۶/۹۱ میلیارد دلار) بود. البته باید گفت این رقم نسبت به سال پیش از آن (۵۴/۴۵ میلیارد دلار) کاهش ۳۲/۲۲ درصدی داشت. علی‌رغم کاهش ارزش مازاد تجاری، حجم صادرات از ۶۴۶/۶۷ میلیون تن در سال ۲۰۲۲ به ۷۰۱/۹۷ میلیون تن در سال ۲۰۲۳ افزایش یافت [۱۱].

نمودار ۱: ارزش تجارت (صادرات و واردات) اندونزی در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۳ (میلیارد دلار)

منبع: اداره مرکزی آمار اندونزی، ۲۰۲۴

از سوی دیگر طبق گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۲۲، نسبت تجارت خارجی به تولید ناخالص داخلی اندونزی ۴۵ درصد در برابر ۴۰ درصد در سال ۲۰۲۱ بود. این نسبت در سال‌های اخیر به‌طور پیوسته شاهد افزایش بوده‌است، اما کمتر از میانگین جهانی (۶۳)

1. Central Bureau of Statistics Indonesia

درصد) است. این رقم در کشورهای آسه آن (اتحادیه کشورهای آسیای جنوب شرقی)^۱ از قبیل تایلند و ویتنام (به ترتیب ۱۳۴ درصد و ۱۸۶ درصد) بسیار بالاتر است. چین مهم ترین شریک تجاری اندونزی و به عبارتی بزرگ ترین واردکننده کالاهای اندونزیایی و همچنین بزرگ ترین صادرکننده کالا به این کشور است. ارزش صادرات کالایی اندونزی به چین در سال ۲۰۲۳ معادل ۶۵/۹۴ میلیارد دلار بود. به همین ترتیب، ارزش واردات این کشور از چین نیز ۶۲/۱۸ میلیارد دلار بود. ایالات متحده (۲۳/۲۵ میلیارد دلار)، ژاپن (۲۰/۷۹ میلیارد دلار)، هند (۲۰/۲۹ میلیارد دلار) و مالزی (۱۲/۴۶ میلیارد دلار) سایر مقصدهای اصلی کالاهای صادراتی اندونزی در سال مذکور به شمار می آمدند [۱۱].

اطلاع نگاشت ۲: پنج شریک تجاری اصلی اندونزی (۲۰۲۳)

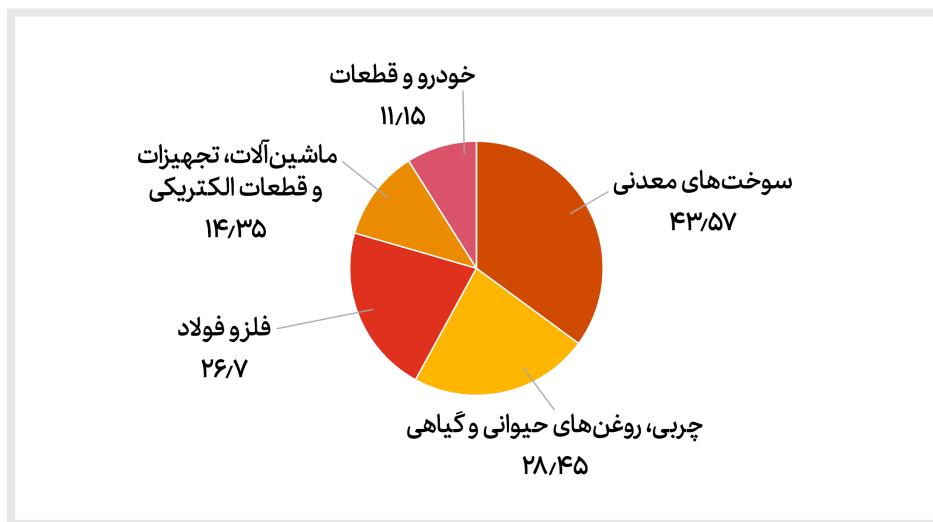
ارزش صادرات اندونزی؛ میلیارد دلار (درصد کاهش)				
مالزی	هند	ژاپن	آمریکا	چین
۱۲/۴۶ میلیارد دلار (-۱۹/۲٪)	۲۰/۲۹ میلیارد دلار (-۱۳/۲٪)	۲۰/۷۹ میلیارد دلار (-۱۶/۴٪)	۲۳/۲۵ میلیارد دلار (-۱۷/۵٪)	۶۴/۹۴ میلیارد دلار (-۱/۴٪)
ارزش واردات اندونزی؛ میلیارد دلار (درصد کاهش)				
تایلند	کره جنوبی	آمریکا	ژاپن	چین
۱۰/۲۵ میلیارد دلار (-۶/۷٪)	۱۰/۵۳ میلیارد دلار (-۱۰/۲٪)	۱۱/۲۸ میلیارد دلار (-۲/۸٪)	۱۶/۵۲ میلیارد دلار (-۳/۸٪)	۶۲/۰۹ میلیارد دلار (-۱٪)

منبع: اداره مرکزی آمار اندونزی، ۲۰۲۴

اندونزی در حال حاضر با تضعیف جزئی عملکرد تجاری خود مواجه است که دلیل اصلی آن وابستگی این کشور به تجارت کالا (مواد اولیه) است. ارزش صادرات سوخت های معدنی (عمدتا زغال سنگ به عنوان باارزش ترین گروه کالای صادراتی این

1. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

کشور) در سال ۲۰۲۳ بیش از ۴۳/۶ میلیارد دلار بود که ۱۶/۸ درصد از کل صادرات این کشور را تشکیل می‌داد. ارزش دومین گروه مهم کالاهای صادراتی اندونزی شامل چربی، روغن‌های حیوانی و گیاهی-عمدتاً روغن نخل- ۲۸/۴۵ میلیارد دلار (قیمت تا لحظه تحویل روی عرشه کشتی) بود. صادرات مبتنی بر تولید (از قبیل وسایل نقلیه و ماشین‌آلات) نیز در بخش تجارت اندونزی سهم دارند، اما همچنان تحت‌الشعاع صنایع مبتنی بر مواد اولیه قرار دارند. کالاهایی نظیر زغال‌سنگ و روغن نخل به‌ویژه در زمان بالا رفتن بهای مواد اولیه به‌عنوان منبع مهم درآمدهای ارزی این کشور به‌شمار می‌روند. باین‌حال، این کالاها نیز در معرض نوسانات قابل‌توجه قیمت قرار دارند [۱۱].

نمودار ۲: پنج گروه اصلی کالاهای صادراتی اندونزی در سال ۲۰۲۳ (میلیارد دلار)

منبع: اداره مرکزی آمار اندونزی، ۲۰۲۴

◆ چشم‌انداز اقتصادی

اندونزی بزرگ‌ترین اقتصاد آسیای جنوب شرقی و دهمین اقتصاد بزرگ جهان از نظر برابری قدرت خرید محسوب می‌شود و از زمان پشت‌سرگذاشتن بحران مالی آسیا در

اواخر دهه ۱۹۹۰، رشد اقتصادی قابل توجهی داشته است. در طبقه بندی بانک جهانی در جولای ۲۰۲۳، اندونزی در گروه کشورهای با درآمد متوسط روبه بالا قرار داشت [۱۲]. این کشور پیش از این در سال ۲۰۲۰ برای نخستین بار در رتبه بندی بانک جهانی در این گروه قرار گرفت، اما در همان سال پس از همه گیری کوید-۱۹ جایگاه خود را از دست داد [۱۳].

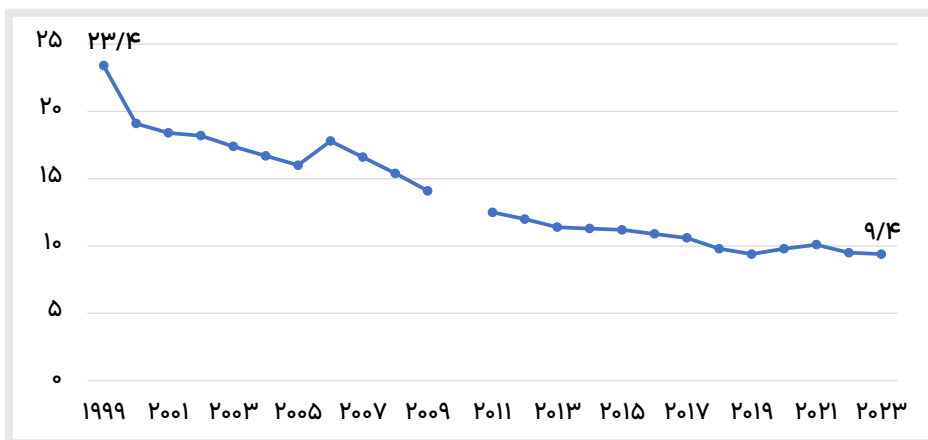
براساس گزارش بانک جهانی که در ژوئن ۲۰۲۴ منتشر شد، اقتصاد اندونزی در سال های آینده با سرعت ثابتی رشد خواهد کرد. در این گزارش عواملی نظیر افزایش هزینه کرد عمومی، رشد سرمایه گذاری در بخش تجارت و تقاضای ثابت مصرف کننده از دلایل اصلی پیش بینی چنین روندی برشمرده شده اند. در این گزارش همچنین میانگین رشد سالانه بیش از ۵ درصدی برای تولید ناخالص داخلی اندونزی طی سال های ۲۰۲۴ تا ۲۰۲۶ پیش بینی شده است [۱۴].

اطلاع نگاشت ۳: رشد تولید ناخالص واقعی اندونزی در سال های ۲۰۲۲-۲۰۲۵ (درصد)

تفاوت با برآورد آوریل ۲۰۲۴		پیش بینی (برآورد)				
۲۰۲۵	۲۰۲۴	۲۰۲۵	۲۰۲۴	۲۰۲۳	۲۰۲۲	
۰	۰	۵٫۱	۵	۵	۵٫۳	اندونزی

منبع: صندوق بین المللی پول، ۲۰۲۴

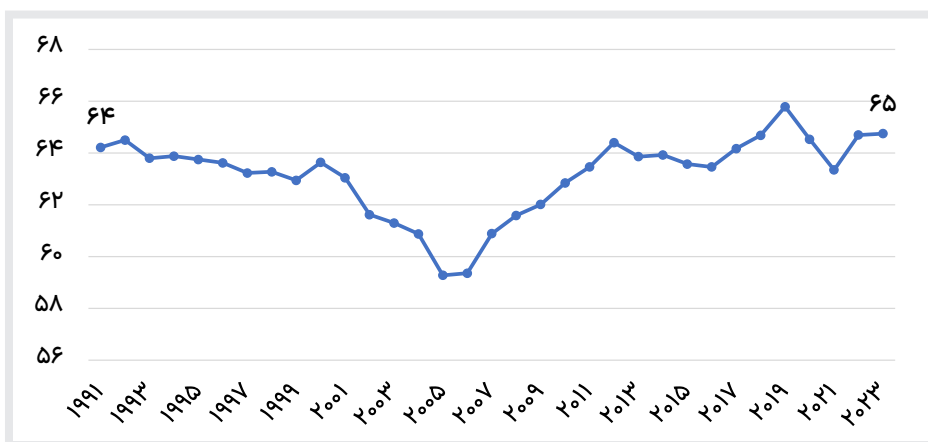
اندونزی دستاوردهای زیادی در مبارزه با فقر داشته و توانسته است نرخ فقر در فاصله سال های ۱۹۹۹ و ۲۰۱۹ در این کشور را به بیش از نصف (زیر ۱۰ درصد) کاهش دهد. البته نرخ فقر در این کشور در سپتامبر ۲۰۲۰ در پی همه گیری کوید-۱۹ به ۱۰/۲ درصد افزایش یافت که در مارس ۲۰۲۳ دوباره به زیر ۱۰ درصد (۹/۳۶ درصد یا حدود ۹/۴ درصد) تنزل پیدا کرد [۱۲].

نمودار ۳: نسبت سرانه فقر در اندونزی در سال‌های ۱۹۹۹-۲۰۲۳ (درصد از کل جمعیت)

منبع: بانک جهانی، ۲۰۲۴

آمار بانک جهانی حاکی از آن است که نرخ اشتغال در اندونزی در سال ۲۰۲۳ برابر با ۶۵ درصد از جمعیت بالای ۱۵ سال این کشور بود که نسبت به سال پیش از آن تفاوتی نداشت [۱۵].

نمودار ۴: نرخ اشتغال در اندونزی در سال‌های ۱۹۹۱-۲۰۲۳ (درصد از جمعیت بالای ۱۵ سال)

منبع: بانک جهانی، ۲۰۲۴

به‌طور کلی، نرخ بیکاری و استفاده ناکافی از نیروی کار در اندونزی در مقایسه با سایر اقتصادهای نوپدید پایین است. طبق گزارش سازمان توسعه و همکاری اقتصادی

(OECD)^۱، این کشور یکی از بالاترین نرخ‌های اشتغال را در میان کشورهای گروه ۲۰ دارد. با این حال، سهم کارگران غیررسمی در بازار اندونزی بیشتر از سایر کشورهای منطقه است. صندوق بین‌المللی پول نرخ بیکاری ۵/۱۰ درصدی را برای سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۲۷ در اندونزی پیش‌بینی کرده است [۱۱].

منابع

- [1] https://kemlu.go.id/london/en/pages/indonesia_dan_uk/2968/etc-menu#:~:text=The%20country%20shares%20land%20borders,the%20Andaman%20and%20Nicobar%20Islands
- [2] https://www.researchgate.net/figure/Indonesia-and-its-Neighboring-Countries_fig3_263064313
- [3] Indonesia Investment GuideBook, Ministry of Investment, Indonesia Investment Coordinating Board, 2022. <https://www.investindonesia.ae/gallery/Indonesia%20Investment%20Guidebook.pdf>
- [4] https://kemlu.go.id/vancouver/en/pages/indonesia_at_a_glance/2016/etc-menu
- [5] <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ID>
- [6] <https://www.britannica.com/place/Indonesia/Ethnic-groups>
- [7] https://d2y6coeqeqpd4v.cloudfront.net/devel/DubaiExpo/uploads/documents/Executive_Summary_Indonesia_20_20211105093444_Site.pdf
- [8] https://www.researchgate.net/publication/367248091_From_Affirmative_into_Discriminative_The_Miserable_Condition_of_the_Indians_and_Chinese_Land_Rights_in_Special_Region_of_Indonesia/fulltext/63c893c7e922c50e99a5419a/From-Affirmative-into-Discriminative-The-Miserable-Condition-of-the-Indians-and-Chinese-Land-Rights-in-Special-Region-of-Indonesia.pdf?origin=scientificContributions
- [9] <https://www.trade.gov/market-intelligence/indonesia-critical-minerals>

---

1. Organisation for Economic Cooperation and Development

[10] <https://www.earth-site.co.uk/Education/natural-resources-of-indonesia-where-natural-resources-are-located-in-indonesia/#:~:text=The%20natural%20resources%20of%20Indonesia,various%20regions%20across%20the%20country.>

[11] PwC Indonesia, Economic Update, First Quarter 2024. <https://www.pwc.com/id/en/publications/general/indonesia-economic-update-2024-q1.pdf>

[12] <https://www.worldbank.org/en/country/indonesia/overview>

[13] <https://business-indonesia.org/news/indonesia-reacquires-upper-middle-income-status-after-growth-rebound>

[14] <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/06/24/indonesia-economy-projected-to-remain-resilient>

[15] <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS?locations=ID>

فصل دوم

زیست‌بوم سرمایه‌گذاری اندونزی

۱. مقدمه

اندونزی به یمن داشتن چشم‌انداز رشد مطلوب در میان مدت و نسبت کم بدهی دولت به تولید ناخالص داخلی موفق شد در رتبه‌بندی اعتباری فیچ^۱ در سال ۲۰۲۳ رتبه BBB را دریافت کند که بیانگر ثبات چشم‌انداز اقتصاد این کشور است [۱]. کسب این رتبه که در سال ۲۰۲۲ نیز علی‌رغم مشکلات ناشی از همه‌گیری کوید-۱۹ تکرار شده بود، به معنای این است که کسب و کارهای بین‌المللی اعتقاد دارند ثبات اقتصاد کلان و رشد و شکوفایی اقتصادی اندونزی در میان مدت با وجود عدم قطعیت فزاینده اقتصاد جهانی تداوم دارد و سیاست‌های این کشور-ترکیب سیاست‌های دولت و سیاست‌های بانک مرکزی- قابل اعتماد و تاثیرگذار هستند. لازم به ذکر است این رتبه در دیگر سازمان‌های

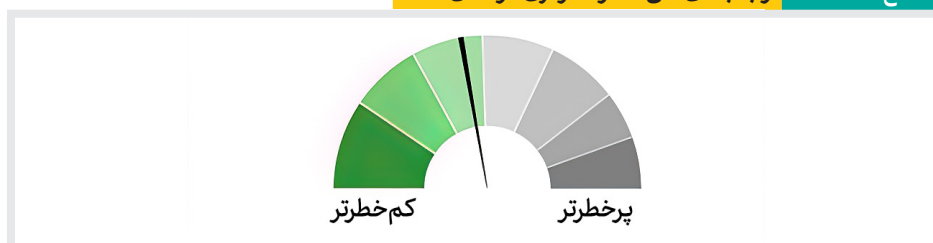
1. Fitch Ratings

یکی از سه سازمان بزرگ رتبه‌بندی اعتباری آمریکاست و دو سازمان دیگر شامل مودیز (Moody's) و استاندارد آند پورز (Standard & Poor's) هستند.

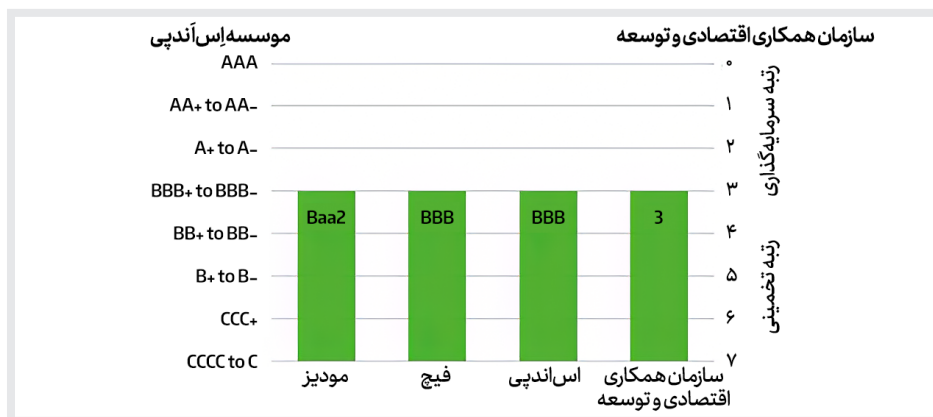
رتبه‌بندی اعتباری نیز تایید شده است و حتی سازمان مودیز رتبه بالاتری (BBB۲) به اندونزی اختصاص داده است^۱.

به‌طور کلی، خطر سرمایه‌گذاری در اندونزی بین کم تا متوسط است و درجه اعتبار این کشور در سازمان همکاری اقتصادی و توسعه برابر با ۳ است که به معنی احتمال کم تا متوسط ناتوانی اندونزی در بازپرداخت بدهی‌های بین‌المللی است.

اطلاع‌نگاشت ۱: رتبه‌بندی کلی خطر اندونزی در سال ۲۰۲۳

منبع: مودیز، فیچ و استاندارد آند پورز، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، مرجع تامین مالی صادرات، ۲۰۲۴

نمودار ۱: رتبه‌بندی خطر اندونزی، ۲۰۲۳

منبع: مودیز، فیچ و استاندارد آند پورز، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، مرجع تامین مالی صادرات، ۲۰۲۴

۱. برای اطلاع از جزئیات این رتبه‌بندی‌ها به پیوندهای زیر مراجعه شود:

سازمان مودیز

<https://www.idnfinancials.com/news/49564/moodys-maintain-sovereign-credit-rating-indonesia-baa#:~:text=JAKARTA,grade%2C%20with%20a%20stable%20outlook>.

سازمان استاندارد آند پورز

<https://www.spglobal.com/ratings/en/research/articles/240422-indonesia-101596407>

خطر مصادره در اندونزی متوسط است، اما طبق شواهد موجود زمینه های ملی گرایی اقتصادی در این کشور وجود دارد. به عنوان مثال، براساس قانون معدن مصوب سال ۲۰۰۹^۱ همه مراحل فرآوری مواد معدنی باید در خاک اندونزی انجام شود و پس از چند سال - تعداد سال برحسب شرایط و مورد توسط مرجع ذی ربط تعیین می شود- باید اکثریت سهام همه تاسیسات استخراج و فرآوری معدن به دولت واگذار شود [۲].

۲. وضعیت سرمایه گذاری اندونزی در سال های ۲۰۲۱-۲۰۲۳

اندونزی طی چند سال اخیر عملکرد خوبی در زمینه جذب سرمایه های داخلی و خارجی داشته است. میزان جذب سرمایه این کشور در سال ۲۰۲۳ حتی از هدف تعیین شده در برنامه توسعه میان مدت ملی (RPJMN)^۲ نیز فراتر رفت، به طوری که با رسیدن به ۱۴۰۰ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۸۷ میلیارد دلار)^۳ این کشور توانست از هدف مورد نظر در این طرح یعنی ۱۰۹۹ تریلیون روپیه (معادل حدود ۶۹/۱۶۵ میلیارد دلار) نیز سرمایه بیشتری جذب کند. همان طور که در نمودار ۲ مشاهده می شود، روند جذب سرمایه در اندونزی در تمام دوره مورد بررسی به غیر از سه ماه پایانی سال ۲۰۲۳ صعودی بوده است. همسو با روند افزایشی سرمایه گذاری، میزان اشتغال نیز در سال ۲۰۲۳ در مقایسه با سال ۲۰۲۲ افزایش ۲۰ درصدی داشته و به بیش از ۱۸۰۰ هزار نفر رسیده است.

گفتنی است جاوای غربی، جاوای شرقی و جاکارتا سه مقصد اصلی در اندونزی هستند که موفق به جذب بیشترین سرمایه در سال ۲۰۲۳ شده اند. ۴۷/۶ درصد از کل سرمایه های جذب شده طی این سال از محل سرمایه گذاری مستقیم داخلی و بقیه از

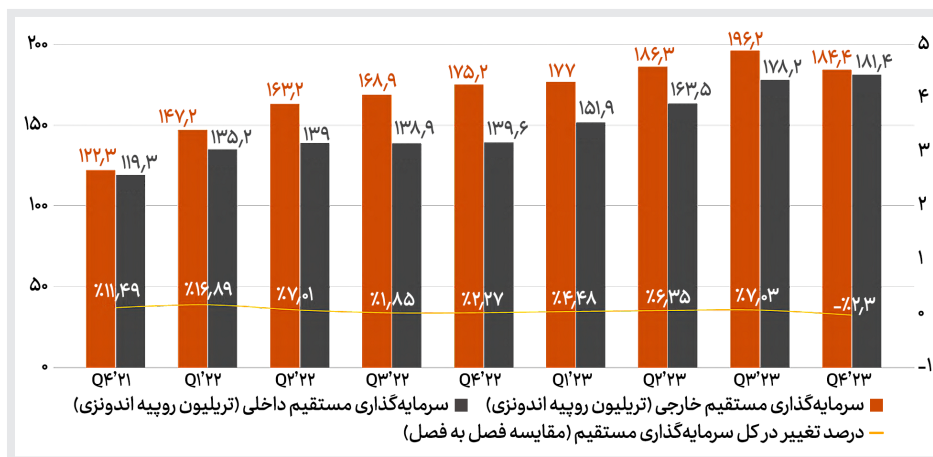
1. 2009 Mining Law

2. National Medium-Term Development Plan (Rencana Pembangunan Jangka Menengah Nasional)

۳. تبدیل همه ارقام روپیه اندونزی به دلار آمریکا در وبگاه ایکس ای در تاریخ ۶ دی ۱۴۰۲ (۲۵ دسامبر ۲۰۲۴) انجام شده است. هر دلار آمریکا معادل ۱۶۱۵۴/۵ روپیه اندونزی است.

<https://www.xe.com/currencyconverter/convert/?Amount=14000000000000&From=IDR&To=USD>

محل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده‌اند. البته از منظر ارزش سرمایه باید گفت سرمایه‌گذاری داخلی با رشد ۲۲/۱ درصدی نسبت به سال ۲۰۲۲ از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با رشد ۱۳/۷ درصدی پیش افتاده‌است.

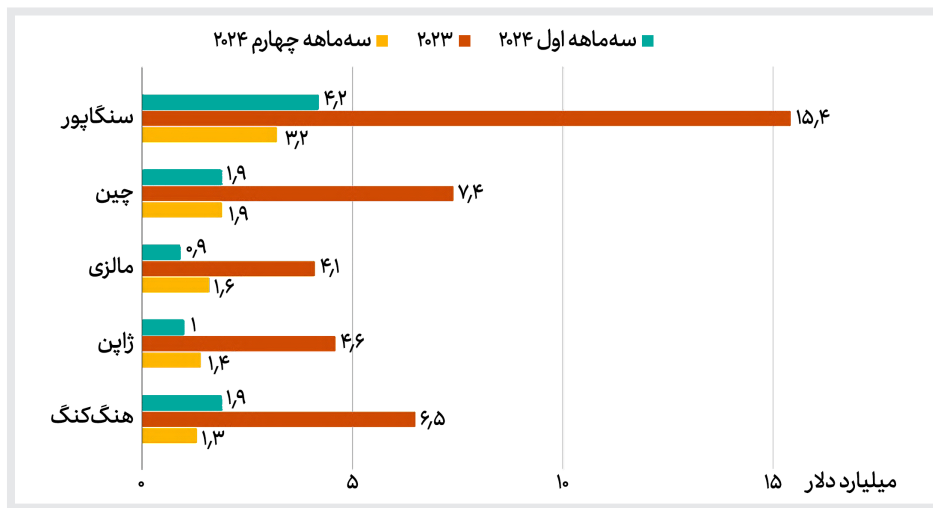

نمودار ۲: ارزش سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی در اندونزی در سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۳

نکته: Q بیانگر سه‌ماهه سال مربوطه است.

منبع: وزارت سرمایه‌گذاری اندونزی، ۲۰۲۴

شایان ذکر است سرمایه‌ها عمدتاً به بخش معدن، فلزات پایه، ماشین‌آلات و تجهیزات هدایت می‌شوند. البته با توجه به عزم دولت برای توسعه بخش صنایع تولیدی، جذب سرمایه به این بخش نیز روند صعودی دارد و ۲۶/۵ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌های محقق‌شده در سال ۲۰۲۳ (۱,۴۱۸/۹ تریلیون روپیه اندونزی معادل حدود ۸۸/۴۹۲ میلیارد دلار) متعلق به این بخش بوده‌است. به‌طورکلی، اعمال برخی ممنوعیت‌ها در صادرات مواد معدنی به صورت خام به‌ویژه نیکل جهت توسعه صنایع پایین‌دستی داخلی مانند صنعت باتری‌سازی و سایر صنایع دارای ارزش افزوده بالا را می‌توان علت اصلی شکوفایی این بخش دانست. البته این روند هنوز در مراحل ابتدایی است و همچنان بخش اصلی صادرات اندونزی را محصولات با ارزش افزوده کم تشکیل می‌دهند [۳].

نمودار ۳: سرمایه‌گذاران اصلی در اندونزی در سال ۲۰۲۳-۲۰۲۴

منبع: وزارت سرمایه‌گذاری اندونزی، ژانویه ۲۰۲۴

با این حال، گزارش آنکتاد^۱ نشان می‌دهد که ارزش مجموع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اندونزی در سال ۲۰۲۳ حدود ۲۲ میلیارد دلار بوده که نسبت به سال پیش از آن (بیش از ۲۵ میلیارد دلار) کاهش داشته است [۴].

همانطور که در نمودار ۳ مشاهده می‌شود، سنگاپور با سرمایه‌گذاری ۱۵/۴ میلیارد دلاری با اختلاف زیاد سرمایه‌گذار اول در بازار اندونزی است و پس از آن نیز کشورهای چین، هنگ‌کنگ، تایلند و مالزی قرار دارند. این ترتیب در سه ماهه اول سال ۲۰۲۴ نیز تکرار شده است و انتظار می‌رود تا پایان سال هم همین روند کم‌وبیش برقرار باشد.

دولت اندونزی در تلاش است مجموع سرمایه‌گذاری مستقیم داخلی و خارجی در اندونزی را در سال ۲۰۲۴ معادل ۱۷/۸۵ درصد (۱,۶۵۰ تریلیون روپیه اندونزی برابر با حدود ۱۰۳/۳۳۷ میلیارد دلار) افزایش دهد. دولت در سال مذکور به ۷۷/۵ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۴/۸۳۹ میلیارد دلار) برای پیشبرد توسعه مناطق ویژه اقتصادی

1. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

و ۹۷ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۶/۹۰ میلیارد دلار) جهت توسعه منطقه‌های باتام، بینتان و کارمینوم^۱ نیاز دارد. لازم به ذکر است این مبالغ غیر از نیاز کشور برای اجرای پروژه‌های راهبردی و کلان ملی است [۳].

۱.۲. وضعیت سرمایه‌گذاری اندونزی در نیمه اول سال ۲۰۲۴

گزارش وزارت سرمایه‌گذاری و صنایع پایین دستی (BKPM)^۲ اندونزی نشان می‌دهد این کشور در نیمه اول سال ۲۰۲۴ (ژانویه تا ژوئن) حدود ۸۲۹ تریلیون روپیه (۵۳ میلیارد دلار) سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی جذب کرده است که این رقم نسبت به دوره مشابه در سال ۲۰۲۳ حدود ۲۲/۳ درصد افزایش داشته است. از مجموع ۵۳ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری شده در نیمه نخست سال ۲۰۲۴، ۵۰/۸ درصد آن از طریق سرمایه‌گذاری خارجی و مابقی از محل سرمایه‌گذاری داخلی تامین شده است. نکته درخور توجه این است که حدود ۵۰/۳ درصد از هدف سرمایه‌گذاری اندونزی برای سال ۲۰۲۴ یعنی ۱,۶۵۰ تریلیون روپیه (۱۰۳ میلیارد دلار) طی این مدت محقق شده است که بیانگر عملکرد نسبتاً خوب دولت در زمینه سرمایه‌گذاری است. به عبارت دیگر، افزایش قابل توجه سرمایه‌گذاری خارجی در اندونزی بر جذابیت فزاینده این کشور به عنوان مقصد سرمایه‌گذاری دلالت دارد. رشد چشمگیر سرمایه‌گذاری در نیمه نخست سال ۲۰۲۴ نسبت به مدت مشابه در سال گذشته که پیشتر به آن اشاره شد، نشان‌دهنده اعتماد سرمایه‌گذاران به ثبات اقتصادی و چشم‌انداز رشد این کشور است. با این حال، چالش‌هایی نیز در این مسیر وجود دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به عدم اطمینان از توسعه سریع و پایدار اقتصاد این کشور اشاره کرد که البته تلاش‌های مستمر دولت برای ساده‌سازی مقررات و ارائه مشوق‌ها به حفظ روند مثبت سرمایه‌گذاری این کشور کمک خواهد کرد [۵].

1. Batam, Bintan and Karimun

2. Ministry of Investment and Downstream Industry (Indonesia Investment Coordinating Board)

همان‌طور که در اطلاع‌نگاشت ۲ مشاهده می‌شود، سنگاپور در سال ۲۰۲۴ با بیش از ۸ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری با اختلاف زیاد جایگاه اول را در بین ده کشور اول تامین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اندونزی به خود اختصاص داده است. پنج کشور اصلی سرمایه‌گذار در اندونزی پس از سنگاپور نیز شامل چین، هنگ‌کنگ، ایالات متحده، ژاپن و کره جنوبی می‌شوند. کشورهای مالزی، هلند، بریتانیا (شامل جزایر ویرجین) نیز از دیگر سرمایه‌گذاران مهم در بازار اندونزی به‌شمار می‌روند.

اطلاع‌نگاشت ۲: ده منبع اول سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اندونزی (ژانویه تا ژوئن ۲۰۲۴)

شایان ذکر است بخش‌های اصلی در جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در نیمه اول سال ۲۰۲۴ تقریباً همانند چند سال گذشته شامل صنایع فلزی، مخابرات و حمل‌ونقل و صنایع معدنی بودند که در ادامه به‌طور مختصر شرح داده می‌شوند.

صنعت فلزات پایه: بخش عمده سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در اندونزی به صنعت فلزات پایه اختصاص داده می‌شود، به‌طوری‌که این بخش در نیمه اول سال ۲۰۲۴ حدود ۱۲۲ تریلیون روپیه (۷/۸ میلیارد دلار) سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی جذب کرده است.

این کشور قصد دارد از منابع عظیم معدنی خود برای توسعه صنعت معدنی پایین‌دستی به‌ویژه نیکل استفاده کند. اندونزی دارای بزرگ‌ترین ذخایر نیکل جهان با میزان برآوردشده ۲۲ میلیون تن است و از این منابع به همراه سایر مواد معدنی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی جهت ساخت و توسعه کارخانه‌های ذوب فلزات بهره‌برداری می‌کند. درواقع، این کشور در حال توسعه زنجیره تامین یکپارچه‌ای برای وسایل نقلیه برقی است و قصد دارد تا سال ۲۰۲۷ به یکی از سه تولیدکننده برتر باتری خودروهای برقی در جهان تبدیل شود. دولت اندونزی همچنین در تلاش است ظرفیت سالانه تولید باتری خودروهای برقی خود را تا سال ۲۰۳۰ به ۱۴۰ گیگاوات‌ساعت برساند که این مقدار حدود ۴ تا ۹ درصد از تقاضای جهانی است. ازاین‌رو، توسعه صنایع فلزی از اولویتهای اصلی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اندونزی به‌شمار می‌رود.

حمل‌ونقل و مخابرات: اندونزی در نیمه نخست سال ۲۰۲۴ موفق به جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی به ارزش ۸۹/۲ تریلیون روپیه (۵/۷ میلیارد دلار) در بخش‌های حمل‌ونقل و مخابرات شده است. گفتنی آنکه حمل‌ونقل بخشی حیاتی در اقتصاد این کشور به‌شمار می‌رود و ۱۷ هزار جزیره را تحت پوشش دارد. در بخش حمل‌ونقل جاده‌ای، دولت توسعه شبکه‌های جاده‌ای را در اولویت قرار داده است. جاده عوارضی سراسری سوماترا^۱ یکی از مهم‌ترین طرح‌ها در این حوزه به‌شمار می‌رود که ساخت بیش از دوهزار کیلومتر جاده در سرتاسر جزیره سوماترا و متصل کردن همه نقاط این جزیره به یکدیگر هدف اصلی آن محسوب می‌شود. اندونزی در بخش ریلی به‌ویژه شبکه‌های ریلی شهری و طرح‌های قطار پرسرعت نیز شاهد سرمایه‌گذاری هنگفتی است. این کشور در دوم اکتبر ۲۰۲۳ با موفقیت اولین قطار پرسرعت جنوب شرق آسیا را در مسیری ۱۴۲ کیلومتری از جاکارتا به باندونگ^۲

1. Trans-Sumatra Toll Road
2. Bandung

-مرکز استان جاوای غربی و سومین شهر بزرگ اندونزی- راه اندازی کرد که مدت زمان سفر از دو تا سه ساعت از طریق قطار معمولی را به ۴۰ دقیقه کاهش می دهد.

ازسوی دیگر، این کشور از نظر تعداد اشتراک های تلفن همراه با ۳۵۵ میلیون مشترک پس از چین و هند در رتبه سوم قرار دارد. دولت در اواخر سال ۲۰۱۹ از تکمیل پروژه حلقه پالاپا^۱ خبر داد. به طور کلی، فراهم کردن دسترسی به خدمات اینترنت نسل چهارم شبکه مخابرات سیار (4G) در بیش از ۵۰۰ شهرستان در سراسر کشور هدف اصلی این طرح به شمار می آید. طبق برآوردها، اندونزی در حال حاضر حدود ۲۵۸ میلیون مشترک اینترنت نسل چهارم (4G) دارد.

بخش معدن: اندونزی با تمرکز بر فرآوری و پالایش منابع معدنی فراوان خود در صنایع پایین دستی با جدیت در پی افزایش ارزش افزوده در بخش معدن است. سرمایه گذاری های داخلی و خارجی این بخش در نیمه اول سال ۲۰۲۴ به ۸۷/۹ تریلیون روپیه (۵/۶ میلیارد دلار) رسید. اندونزی به منظور افزایش ارزش افزوده در بخش معدن، در کنار نیکل به صنعت زغال سنگ و طلا که هر دو نقش مهمی در اقتصاد این کشور دارند نیز توجه ویژه ای نشان داده است. اندونزی یکی از بزرگ ترین تولیدکنندگان صادرکنندگان زغال سنگ در جهان به ویژه زغال سنگ حرارتی مورد استفاده در تولید برق است. میزان صادرات زغال سنگ این کشور در سال ۲۰۲۳ معادل ۵۰۸ میلیون تن بود. در راستای افزایش ارزش در صنعت زغال سنگ، اندونزی بر توسعه طرح های پایین دستی زغال سنگ از جمله گازسازی زغال سنگ (تبدیل زغال سنگ به گاز)، مایع سازی زغال سنگ (تبدیل زغال سنگ به مایع)، و تولید دی متیل اتر (DME)^۲ از زغال سنگ تمرکز دارد و به این منظور از سرمایه گذاری خارجی در این بخش استقبال می کند.

1. Palapa Ring Project
2. Dimethyl ether

اندونزی همچنین یکی از تولیدکنندگان مهم طلا در جهان به‌شمار می‌رود و در چندین جزیره از جمله سوماترا، کالیمانتان و پاپوآ عملیات استخراج طلا دارد. این کشور حدود ۴ درصد از تولید طلای جهانی را در اختیار دارد که نیمی از آن از معدن گراسبرگ^۱ در استان پاپوآ استخراج می‌شود. معدن طلای اندونزی با حدود ۶۷ میلیون اونس طلا یکی از بزرگ‌ترین معادن طلا در جهان محسوب می‌شود [۵].

۲.۲. ابتکارهای اندونزی جهت تسهیل سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی کسب‌وکار

دولت اندونزی به منظور تحقق اهداف موردنظر در برنامه‌های توسعه‌ای خود اقدامات متعددی در جهت تسهیل سرمایه‌گذاری انجام داده‌است و در دست اجرا دارد. صرف‌نظر از اقدامات متنوع بخشی که در فصل‌های مجزای این گزارش بررسی می‌شود، دولت دو ابتکار مهم و کلی در این زمینه در دست اجرا دارد: ۱) اصلاح مقررات سرمایه‌گذاری در راستای ارتقای جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به بخش‌های مختلف اقتصاد به‌ویژه بخش‌های اولویت‌دار و ۲) انعقاد یا احیای پیمان‌های تجاری متعدد با کشورهای دیگر جهت ارتقای مبادلات تجاری بین‌المللی. این دو ابتکار به موازات هم شرایط سرمایه‌گذاری و تجارت را در داخل و خارج از مرزهای کشور بهبود می‌بخشند. در کنار این دو اقدام، طرح نوآورانه روادید طلایی برای سرمایه‌گذاران، نخبگان و شهروندان اندونزیایی خارج از کشور می‌تواند در جذب سرمایه‌های مادی و انسانی به اندونزی بسیار تاثیرگذار باشد. اقدام دیگر که همسو با دیگر ابتکارهای تسهیل‌گر سرمایه‌گذاری اجرا می‌شود، راه‌اندازی چندین سامانه پرداخت الکترونیک به منظور رونق بخشی به تجارت برخط داخلی و بین‌المللی است. این اقدامات در کنار هم قابلیت خوبی برای افزایش فعالیت‌های تجاری و جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی دارند. در ادامه، هریک از این ابتکارها به اختصار معرفی می‌شوند.

1. Grasberg

◆ اصلاح مقررات و نظام تنظیم‌گری

از سال ۲۰۲۳ که اندونزی با تصویب قانون جامع کارآفرینی^۱ بسیاری بخش‌ها را از فهرست بخش‌های منفی (DNI)^۲ خارج ساخت و قوانین مربوط به حداقل دستمزد و اشتغال را به سود سرمایه‌گذاران تسهیل کرد، محیط سرمایه‌گذاری اندونزی با استقبال بالایی از سوی سرمایه‌گذاران خارجی روبرو شده است. در قانون جدید به غیر از بخش دفاع و خدمات عمومی که در اختیار دولت قرار دارد، تقریباً همه بخش‌های اقتصادی به روی سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی باز است. البته هنوز برخی مشکلات مقرراتی و عدم شفافیت‌ها وجود دارند که سرمایه‌گذاری در حوزه‌های خاص (به‌ویژه حوزه‌های منفی سابق) را چالش برانگیز می‌سازند. انتظار می‌رود با گذر زمان و با توجه به اهتمام دولت برای جذب بیشینه سرمایه خارجی، مشکلات موجود در آینده نزدیک برطرف شود. در مجموع، دولت اندونزی ۲۴۵ حوزه کسب و کار را برای سرمایه‌گذاری خارجی آزاد اعلام کرده است که بیشتر در زمینه صنایع پیشتاز، صنایع تولیدی صادرات محور، صنایع مبتنی بر سرمایه، اقتصاد دیجیتال، پروژه‌های زیرساختی ملی، صنایع مبتنی بر نیروی کار و فعالیت‌های تحقیق و توسعه هستند. در مقررات جدید محدودیت‌های مالکیت خارجی در حوزه‌های زیر به طور کامل برداشته شده است: فناوری اطلاعات و مخابرات (از جمله ارائه‌کنندگان اینترنت و مخابرات ثابت، ارائه‌کنندگان شبکه‌های سیار (موبایل))، خدمات ساخت و ساز، خدمات پشتیبان نفت و گاز، برق، حمل و نقل، مزارع کشتزاری و خدمات سلامت (شامل بیمارستان‌ها و کلینیک‌ها)، کلی فروشی مواد خام دارویی و تولید داروهای تمام شده.

افزون بر این، تعداد حوزه‌هایی که مستلزم داشتن شرایط خاص برای سرمایه‌گذاری بودند به ۴۶ مورد کاهش یافته است. به عنوان مثال، در خدمات پستی و حمل و نقل

1. Omnibus Law on Job Creation
2. Negative List of Investment

دریایی داخلی تا ۴۹ درصد مالکیت خارجی مجاز شده است، اما در رسانه‌ها (شامل مجلات و روزنامه‌ها) و شبکه‌های پخش صدا و تصویر به ترتیب ۴۹ و ۲۰ درصد مالکیت خارجی مجاز شمرده می‌شود که صرفاً محدود به گسترش کسب‌وکار یا افزایش سرمایه می‌شود. هیئت هماهنگی سرمایه‌گذاری (BKPM)^۱ (همان وزارت سرمایه‌گذاری و صنایع پایین‌دستی) به عنوان نهاد تنظیم‌گر و مسئول تایید برنامه‌های سرمایه‌گذاری در اندونزی به شمار می‌رود و از این رو، این هیئت اولین نهادی است که سرمایه‌گذاران خارجی به‌ویژه در بخش‌های تولیدی، صنعتی و خدمات غیرمالی با آن ارتباط خواهند داشت. سرمایه‌گذاران خارجی برای حضور در بازار اندونزی باید ابتدا شرکتی با مالکیت خارجی و مسئولیت محدود موسوم به پی‌ام‌ای^۲ را در وزارت قانون و حقوق بشر^۳ به ثبت برسانند و پس از آن از طریق سامانه اُاس‌اس (تحویل واحد برخط)^۴ به آدرس www.oss.go.id مجوزها و گواهی‌های لازم را برای کسب‌وکار دریافت کنند [۶].

◆ پیمان‌های تجاری دوجانبه

در حال حاضر، اندونزی ۲۷ پیمان تجاری دوجانبه فعال دارد. البته پیش از این، تعداد پیمان‌های دوجانبه اندونزی بیش از ۷۰ مورد بود که چون از سال ۲۰۱۴ دولت بسیاری از آن‌ها را تمدید نکرده است، اغلب آن‌ها منقضی شده‌اند. با توجه به عضویت اندونزی در آسه‌آن می‌توان گفت این کشور از بسیاری از منافع پیمان‌های بین‌المللی این سازمان برخوردار است. به عنوان مثال، این اتحادیه در سال ۲۰۱۰ با کشورهای استرالیا، نیوزیلند، چین، ژاپن و کره جنوبی قرارداد مشارکت اقتصادی جامع منطقه‌ای (RCEP)^۵ امضا کرده است.

1. Investment Coordinating Board
2. Foreign-Owned Limited Liability Company (Penanaman Modal Asing/PMA)
3. Ministry of Law and Human Rights
4. OSS (Online Single Submission)
5. Regional Comprehensive Economic Partnership

افزون برآن، اندونزی عضو چارچوب اقتصادی هند و اقیانوسیه (IPEF)^۱ است که از سال ۲۰۲۲ با ابتکار ایالات متحده بین کشورهای منطقه جنوب و جنوب شرق آسیا و اقیانوسیه^۲ منعقد شده است. اندونزی همچنین عضو چارچوب جامع انتقال سود و فرسایش پایه^۳ (مالیات) در سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) است که از سال ۲۰۲۱ توافقی را جهت رفع چالش های مالیاتی و رسیدن به هماهنگی در امور تعرفه های مالیاتی شرکت ها اجرا می کند (از جمله کشورهای عضو توافق کرده اند که از اعمال مالیات های جدید بر خدمات دیجیتال خودداری کنند).

افزون براین ها، اندونزی با کشورهای استرالیا، شیلی، موزامبیک و اتحادیه تجارت آزاد اروپا^۴ قرارداد تجارت آزاد دارد که البته فقط قرارداد آن با شیلی وارد مرحله اجرا شده است. اندونزی همچنین به منظور ارتقای تجارت بین المللی خود در حال مذاکره با کشورهای هند، ترکیه، تونس کانادا و اتحادیه اروپا برای عقد توافق نامه های تجاری است و در تلاش است تا توافقی های تجاری خود با ژاپن و پاکستان را به روزرسانی و بازبینی کند.

اندونزی از سال ۲۰۱۵ دیگر مشمول فرآیندهای نظارتی سازمان ای اف تی اف (گروه ویژه اقدام مالی)^۵ برای مقابله با پولشویی و تامین مالی فعالیت های تروریستی نیست و از سال ۲۰۲۳ به عضویت کامل این سازمان پذیرفته شده است. اندونزی با گروه آسیا-اقیانوسیه برای پولشویی (APG)^۶ نیز در زمینه ارتقای نظام مقابله با پولشویی و تامین مالی تروریسم همکاری نزدیکی دارد [۶].

1. Indo Pacific Economic Framework

۲. استرالیا، برونئی دارلسلام، فیجی، هند، اندونزی، ژاپن، کره، مالزی، نیوزیلند، فیلیپین، سنگاپور، ویتنام و تایلند.

3. Inclusive Framework on Base Erosion and Profit Shifting

4. European Free Trade Association (Iceland, Liechtenstein, Norway, and Switzerland)

5. FATF (Financial Action Task Force)

6. Asia-Pacific Group on Money Laundering

◆ روادید طلایی

اندونزی در جولای ۲۰۲۴ به‌طور رسمی اجرای طرح مبتکرانه روادید طلایی^۱ را برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی-از قبیل افراد ثروتمند، مدیران تجاری، استعدادهای جهانی و اندونزیایی‌های مقیم خارج که می‌توانند به اقتصاد این کشور کمک کنند-آغاز کرد. البته این طرح از آگوست ۲۰۲۳ به‌صورت آزمایشی اجرا می‌شود و تا جولای ۲۰۲۴ در قالب آن حدود ۳۰۰ روادید صادر و ۱۲۳ میلیون دلار سرمایه جذب شده است [۷].

مطابق طرح روادید طلایی افراد واجد شرایط می‌توانند به مدت حداکثر ۱۰ سال در اندونزی اقامت کنند و به خدمات ویژه در اداره‌های مهاجرت، ایست‌های بازرسی و نهادهای مرتبط دسترسی داشته باشند. افراد واجد شرایط روادید طلایی یکی از انواع روادید یا مجوز اقامت زیر را دریافت خواهند کرد: روادید اقامت موقت (VITAS)^۲، مجوز اقامت موقت (ITAS)^۳، مجوز اقامت دائم (ITAP)^۴، و مجوز ورود مجدد. افراد برای دریافت روادید طلایی باید از یکی از گروه‌های زیر باشند:

۱) سرمایه‌گذار: متقاضیان این گروه می‌توانند مجوزهای اقامت پنج یا ده‌ساله دریافت

کنند و به‌صورت زیر دسته‌بندی می‌شوند:

افراد سرمایه‌گذاری که به دنبال تاسیس شرکت در اندونزی هستند: این متقاضیان باید برای تاسیس شرکت در اندونزی با حداقل سرمایه یا میزان سرمایه‌گذاری معادل دو میلیون و پانصد هزار دلار (برای مجوز پنج‌ساله) یا پنج میلیون دلار (برای مجوز ده‌ساله) تعهدنامه ارائه دهند و یا این‌که از شرکتی خارج از اندونزی (دارای مالکیت سهام یا سرمایه‌گذار شرکت) درآمد داشته باشند.

1. Golden Visa
2. Temporary Stay Visa
3. Temporary Stay Permit
4. Permanent Stay Permit

افراد سرمایه گذاری که به دنبال تاسیس شرکت در اندونزی نیستند: این متقاضیان باید برای خرید اوراق قرضه دولتی، سهام شرکت های عمومی یا صندوق های سرمایه گذاری مشترک در یک شرکت عمومی به ارزش حداقل ۳۵۰ هزار دلار (برای مجوز پنج ساله) یا ۷۰۰ هزار دلار (برای مجوز ده ساله) و یا خرید آپارتمان به ارزش حداقل یک میلیون دلار (برای مجوز ده ساله) تعهدنامه ارائه دهند.

سرمایه گذاران شرکتی^۱: افراد متقاضی راه اندازی شرکت تابعه یک شرکت خارجی (اعضای هیئت مدیره) در این دسته قرار می گیرند. حداکثر ۱۰ عضو هیئت مدیره در هر شرکت تابعه می توانند برای دریافت روادید طلایی اقدام کنند. متقاضیان باید متعهد به تاسیس شرکت تابعه با حداقل سرمایه گذاری معادل ۲۵ میلیون دلار (برای مجوز پنج ساله) یا ۵۰ میلیون دلار (برای مجوز ده ساله) شوند و یا این که از شرکتی خارج از اندونزی که در آن سرمایه گذاری کرده اند، درآمد داشته باشند.

۲) خانه دوم^۲: متقاضیان این نوع روادید دو گروه هستند و می توانند مجوزهای اقامت پنج یا ده ساله دریافت کنند:

- حداقل ۱۳۰ هزار دلار در یک حساب بانکی شخصی در یکی از بانک های مجاز اندونزیایی سپرده گذاری می کنند و یا آپارتمانی به ارزش حداقل یک میلیون دلار خریداری می کنند.
- از قابلیت ارائه خدماتی تخصصی به دولت اندونزی برخوردارند و یا دارای مهارت های ویژه یا فارغ التحصیل یکی از ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان هستند.
- چهره های برجسته بین المللی: این متقاضیان باید نسبت به تاسیس شرکت در اندونزی با حداقل سرمایه گذاری معادل ۲۵ میلیون دلار (برای مجوز پنج ساله) یا ۵۰

---

1. Corporate Investors
2. Second Home

میلیون دلار (برای مجوز ده‌ساله) اقدام کنند و دعوت‌نامه یا معرفی‌نامه (توصیه‌نامه) از طرف دولت اندونزی (در صورت حمایت از سوی دولت) ارائه کنند.

● افراد مسن خارجی: خارجی‌ان دارای ۶۰ سال یا بیشتر که درآمد یا حقوق بازنشستگی ماهانه آن‌ها دست‌کم ۳ هزار دلار است و یا دست‌کم ۵۰ هزار دلار در حساب بانکی فردی در یک بانک مجاز اندونزیایی سپرده‌گذاری خواهند کرد.

۳) بازگشت به وطن: این متقاضیان باید برای خرید اوراق قرضه دولتی، سهام شرکت‌های عمومی یا صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک در یک شرکت عمومی به ارزش ۳۵ تا ۱۰۰ هزار دلار برحسب مورد اقدام کنند [۷].

♦ توسعه سامانه‌های پرداخت الکترونیک

اندونزی به سرعت در حال نوسازی نظام پرداخت خود است و از حجم معاملات مبتنی بر کاغذ (انواع چک و پول نقد) در معاملات خرده‌فروشی و کلان آن کاسته می‌شود. در معاملات روزمره کوچک (کمتر از ۱ میلیارد روپیه اندونزی) از زیرساخت بانک مرکزی اندونزی (BI)^۲ با نام نظام ملی تسویه بانک اندونزی (SKNBI)^۳ استفاده می‌شود که انواع خدمات مبتنی بر کارت و کیف پول الکترونیک را به مشتریان ارائه می‌کند. در معاملات کلان (بیش از ۱ میلیارد روپیه اندونزی) از دو زیرساخت بانک اندونزی موسوم به سامانه‌های بی‌آی-آرتی‌جی‌اس (سامانه تسویه ناخالص آئی-بانک اندونزی)^۴ و بی‌آی-اس‌اس‌اس‌اس (سامانه تسویه اوراق بهادار بدون سند-بانک اندونزی)^۵ استفاده می‌شود. خدمات مالی و پرداخت به وسیله بانک‌ها و موسسات غیربانکی انجام می‌شود و فضای رقابتی جهت توسعه خدمات پرداخت بهتر بین آن‌ها وجود دارد. درعین حال،

1. Repatriation

2. Bank Indonesia

3. Bank Indonesia National Clearing System (Sistem Kliring Nasional Bank Indonesia)

4. BI-RTGS (Bank Indonesia Real-Time Gross Settlement)

5. BI-SSSS (Bank Indonesia Scripless Securities Settlement System)

میزان همکاری بین بانک‌ها و موسسات غیربانکی به‌ویژه در زمینه ارائه ابزارهای پرداخت و شبکه روبه‌افزایش است و بانک اندونزی که نقش هماهنگ‌کننده و ناظر در امور مالی و پرداخت را دارد، سعی می‌کند با توسعه زیرساخت‌های خود فضای فعالیت را برای بانک‌ها و موسسات غیربانکی ارتقا بخشد. در همین راستا، اندونزی به‌تازگی نوعی خدمات جدید به نام پی‌وی‌پی (پرداخت با پرداخت)^۱ را در قالب سامانه بی‌آی-آرتی‌جی‌اس راه‌اندازی کرده است که از طریق آن خدمات خرید و فروش ارزهای خارجی به‌ویژه مبادله دلار آمریکا با روپیه اندونزی به صورت همزمان امکان‌پذیر شده است [۸].

۳.۲. روش‌های سرمایه‌گذاری در اندونزی

به‌منظور سرمایه‌گذاری در اندونزی باید نوع سرمایه‌گذاری را از دو منظر مشخص کرد: یکی میزان خطر مرتبط با کسب‌وکار و دوم اندازه سرمایه موردنظر. برآوردن الزامات هریک از این دو رویکرد جهت راه‌اندازی کسب‌وکار ضروری است و همه سرمایه‌گذاران اعم از داخلی و خارجی باید به آن‌ها پایبند باشند.

رویکرد مبتنی بر خطر: به‌منظور راه‌اندازی کسب‌وکار باید میزان خطر سرمایه‌گذاری مشخص شود تا مجوز متناسب با سطح خطر صادر شود. طبق قانون، دامنه خطر از کم، کم تا متوسط، متوسط تا زیاد و زیاد دسته‌بندی شده است و به کسب‌وکارهای مبتنی بر خطر برحسب سطح خطر آن‌ها مجوز اعطا می‌شود. درعین حال، کسب‌وکارها می‌توانند از نوع خرد، کوچک و متوسط یا بزرگ باشند. کسب‌وکارهایی که در دسته خطر کم قرار دارند، صرفاً باید شماره ثبت کسب‌وکار^۲ را برای شروع فعالیت دریافت کنند. اما کسب‌وکارهای با سطح خطر کم تا متوسط و متوسط تا زیاد باید علاوه بر شماره ثبت، گواهی استاندارد

1. PVP (Payment-versus-Payment)
2. Business Identification Number

را نیز کسب کنند و اظهارنامه استاندارد (براساس اظهار شخصی) را به مراجع ذی‌ربط تحویل دهند. کسب‌وکارهای دارای بالاترین میزان خطر باید همه مجوزها و گواهی‌های لازم را دریافت کنند و به عبارتی در کنار شماره ثبت و گواهی استاندارد به دریافت مجوز کسب‌وکار و گواهی سنجش اثر زیست‌محیطی^۱ و غیره نیز نیاز دارند تا بتوانند فعالیت اقتصادی خود را آغاز کنند.

در حال حاضر، همه مراحل راه‌اندازی کسب‌وکارهای خطر محور به صورت برخط و از طریق سامانه اُاس‌اس (تحویل واحد برخط) به آدرس www.oss.go.id انجام می‌شود که ضمن شتاب بخشیدن به امور، انجام همه رویه‌های راه‌اندازی کسب‌وکار مبتنی بر خطر به صورت تک‌ایستگاهی را امکان‌پذیر می‌کند. این سامانه تحت نظارت وزارت سرمایه‌گذاری و به صورت شبانه‌روزی فعالیت می‌کند. همه نهادهای ذی‌ربط در صدور مجوز و گواهی‌های لازم برای راه‌اندازی کسب‌وکار مبتنی بر خطر به این سامانه دسترسی دارند و موظفند وظایف ذی‌ربط را از طریق این سامانه انجام دهند (البته برای چند نوع کسب‌وکار خاص در حوزه مالی و بانکداری (از جمله بیمه، بانکداری و فناوری مالی) سامانه اُاس‌اس فقط شماره ثبت صادر می‌کند و برای سایر مجوزها و گواهی‌های لازم باید به صورت مستقیم از طریق نهادهای ذی‌ربط عمل شود).

رویکرد مبتنی بر سرمایه: چنانچه پیش از این نیز اشاره شد، شرکت‌ها براساس اندازه سرمایه به شرکت‌های خرد، کوچک، متوسط و بزرگ دسته‌بندی می‌شوند. شرکت‌های خرد صرف‌نظر از زمین و مستغلات مورد استفاده برای فعالیت اقتصادی می‌توانند حداکثر ۱ میلیارد روپیه اندونزی (معادل حدود ۶۱/۹۸۴ هزار دلار) سرمایه در اختیار داشته باشد تا مجوز فعالیت تحت عنوان شرکت خرد را دریافت کنند.

---

1. Environmental Impact Assessment (AMDAL)

شرکت های کوچک می توانند بین ۱ تا ۵ میلیارد روپیه اندونزی (معادل حدود ۶۱/۹۸۴ هزار دلار تا ۳۱۱/۰۷۸ هزار دلار) سرمایه برای راه اندازی کسب و کار داشته باشند که هزینه زمین و مستغلات را شامل نمی شود. شرکت های متوسط و بزرگ نیز به غیر از هزینه زمین و مستغلات مورد نیاز باید به ترتیب بین ۵ تا ۱۰ میلیارد روپیه اندونزی (معادل حدود ۳۱۱/۰۷۸ هزار دلار تا ۶۲۴/۹۱۸ هزار دلار) و بیش از ۱۰ میلیارد روپیه اندونزی سرمایه در اختیار داشته باشند تا مجوز فعالیت مطابق اندازه خود (متوسط یا بزرگ) را دریافت کنند. شرایط حداقل و حداکثر سرمایه مورد نیاز برای دریافت مجوز کسب و کار بسته به اندازه شرکت ها در مورد سرمایه گذاران خارجی نیز صدق می کند، مگر در مواردی که کسب و کار مورد نظر در برخی از دسته های صنعتی استاندارد اندونزی (KBLI)^۱ در بخش هایی مانند تولید، ساخت و ساز و عمده فروشی قرار دارد که الزامات سرمایه برای آنها حسب مورد تفاوت دارد.

۴.۲. حوزه های اولویت دار و محدود جهت سرمایه گذاری در اندونزی

در حال حاضر همه حوزه های اقتصادی اندونزی برای سرمایه گذاری آزاد است، به استثنای مواردی که از سوی دولت ممنوع اعلام شده اند یا سرمایه گذاری در آنها در انحصار دولت مرکزی اندونزی است. دولت برخی از حوزه ها را از اولویت بالایی برای سرمایه گذاری اعلام کرده است و به منظور تشویق سرمایه گذاران مشوق هایی را به آنها اختصاص داده است. به طور کلی، حوزه هایی که دارای ویژگی های زیر باشند در اولویت سرمایه گذاری قرار دارند و واجد شرایط دریافت مشوق های دولت به شمار می روند:

● جزء برنامه ها و پروژه های راهبردی ملی باشند؛

● سرمایه بر باشند؛

1. Indonesia Standard Industrial Classification (Klasifikasi Baku Lapangan Usaha Indonesia)

- مبتنی بر نیروی کار باشند؛
- مستلزم به‌کارگیری فناوری پیشرفته باشند؛
- از صنایع پیش‌تاز^۱ باشند؛
- صادرات‌محور باشند؛ و
- شامل فعالیت‌های تحقیق و توسعه و نوآوری باشند [۸].

لازم به ذکر است صنایع پیش‌تاز به مجموعه‌ای از صنایع گفته می‌شود که مطابق قانون از امتیازها و مشوق‌های متنوعی برخوردارند تا توسعه و رشد آن‌ها با شتاب بیشتری پیش رود. مطابق تعریف وزارت صنعت^۲ به صناعی پیش‌تاز گفته می‌شود که مبتنی بر نیروی کار هستند و حداقل ۲۰ نفر نیروی کار با هزینه کمتر از ۱۵ درصد کل هزینه تولید دارند. براساس تعریف وزارت دارایی^۳ نیز صنایع پیش‌تاز ضمن ایجاد ارزش افزوده برای منطقه‌ای که در آن فعالیت دارند، فناوری‌های جدیدی را به کار می‌گیرند و ارزش راهبردی برای اقتصادی ملی به وجود می‌آورند. وزارت صنعت اغلب فهرست صنایع پیش‌تاز را تهیه می‌کند و وزارت دارایی نیز آن‌ها را تایید می‌کند [۹]. مطابق قانون، صنایع پیش‌تاز شامل ۱۸ مورد می‌شوند که در اطلاع‌نگاشت ۳ نمایش داده شده است [۸].

اطلاع‌نگاشت ۳: صنایع پیش‌تاز اندونزی

1. Pioneer Industry
2. Ministry of Industry
3. Ministry of Finance (Indonesian: Kementerian Keuangan)

منبع: وزارت سرمایه گذاری اندونزی، ۲۰۲۳

به طور کلی، مشوق های ویژه راه اندازی کسب و کار در حوزه های اولویت دار در دو دسته مالی و غیرمالی قرار دارند. مشوق های مالی عبارتند از:

- مشوق های مالیاتی شامل کمک هزینه مالیاتی، کاهش مالیات بر درآمد شرکت، کاهش مالیات بر درآمد و کاهش مالیات بر درآمد خالص برای سرمایه گذاری های جدید یا گسترش کسب و کار در حوزه های مبتنی بر نیروی کار، و کاهش مالیات بر درآمد

ناخالص برای کسب‌وکارهایی که فعالیت‌های آموزشی مانند کارآموزی یا کارگاه‌های آموزشی جهت توسعه منابع انسانی انجام می‌دهند؛

- مشوق‌های گمرکی در قالب معافیت از عوارض واردات برای ماشین‌آلات، کالاهای و مواد مورد استفاده در ساخت‌وساز و توسعه صنایع در قالب تسهیلات سرمایه‌گذاری؛
- مشوق‌های غیرمالیاتی شامل تسهیل راه‌اندازی کسب‌وکار، ارائه زیرساخت‌های پشتیبان، تضمین دسترسی به مواد خام، تسهیل مقررات مهاجرتی از جمله تبدیل مجوز مسافرتی به اقامت کوتاه‌مدت و مجوز اقامت کوتاه‌مدت به بلندمدت و سایر تسهیلات که مطابق قانون به سرمایه‌گذاران حوزه‌های اولویت‌دار تعلق خواهد گرفت. افزون‌برآن، حوزه‌های متعددی به‌طور مطلق برای سرمایه‌گذاری اعم از داخلی یا خارجی ممنوع هستند که برخی از آن‌ها عبارتند از:
- کشت و فراوری مواد مخدر دسته یک؛
- هر نوع قمار یا کازینو؛
- صید گونه‌های ماهیان فهرست‌شده در ضمیمه یک کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر گیاهی و جانوری (CITES)؛
- هرگونه استفاده یا استخراج مرجان زنده یا مرده برای اهدافی مانند مصالح ساختمانی، جواهرسازی، سوغات؛
- صنایع تولید سلاح‌های شیمیایی؛ و
- مواد شیمیایی یا صنعتی که به لایه اوزن آسیب می‌رسانند.

در گروه‌های ممنوع مطابق قانون اندونزی در برخی از حوزه‌های خاص امکان ادغام (کسب‌وکار) با دیگر حوزه‌ها وجود ندارد. از مهم‌ترین این حوزه‌ها می‌توان به بیمارستان‌ها،

کشتیرانی، خدمات حوزه نقل و انتقال آب، موسسات رادیویی و تلویزیونی خصوصی، خدمات مدیریت حمل و نقل، خدمات انبارداری و غیره اشاره کرد [۸].

۵.۲. مناطق ویژه اقتصادی، مناطق تجارت آزاد و بنادر آزاد اندونزی

مطابق قوانین اندونزی، همه شرکت‌هایی که به فعالیت صنعتی اشتغال دارند باید در مناطق ویژه اقتصادی (SEZ)^۱ مستقر باشند. این‌گونه مناطق از تسهیلات و امتیازهای خاصی برای شرکت‌ها برخوردار هستند که به‌عنوان نمونه می‌توان به مشوق‌های مالیاتی، خدمات زیرساختی و آماد، نیروی کار ارزان‌تر و ماهرتر و نزدیکی به منابع اشاره کرد. دولت اندونزی با هدایت سرمایه‌گذاری‌ها به مناطق ویژه اقتصادی سعی دارد تا توسعه صنعتی را در همه مناطق کشور ترویج دهد. اندونزی در حال حاضر (مطابق آمار سال ۲۰۲۲) دارای ۱۹ منطقه ویژه اقتصادی است که در سراسر کشور پراکنده شده‌اند. از این تعداد، ۱۲ منطقه عملیاتی شده‌اند و به شرکت‌های مستقر خدمات ارائه می‌کنند و بقیه مناطق نیز مراحل مختلف ساخت و توسعه را طی می‌کنند.^۲ در کنار این مناطق، دولت برخی مناطق و بنادر کشور را برای تجارت آزاد تخصیص داده‌است که از انواع مشوق‌ها برای فعالیت‌های تجاری بین‌المللی (صادرات و واردات) شرکت‌های داخلی و خارجی برخوردار هستند. در ادامه، ویژگی‌های هریک از این مناطق به اختصار شرح داده می‌شود [۱۰].

◆ مناطق ویژه اقتصادی

اندونزی دارای ۱۹ منطقه ویژه اقتصادی است که با بیشینه‌سازی فعالیت‌های صنعتی، صادرات و واردات و سایر فعالیت‌های اقتصادی دارای ارزش افزوده بالا به توسعه صنعتی

1. Special Economic Zones (Kawasan Ekonomi Khusus/KEK)

۲. به نقل از برخی منابع خبری از جمله وب‌گاه خبری شین‌هوا، تعداد مناطق ویژه اقتصادی اندونزی به تازگی به ۲۲ منطقه افزایش یافته‌است.

<https://english.news.cn/20241010/52b8febbef3744d99cfa9666ffbf37612/c.html>

کشور شتاب می‌بخشند. نقشه توزیع و حوزه فعالیت مناطق ویژه اقتصادی اندونزی در اطلاع‌نگاشت زیر نشان داده شده است.

اطلاع‌نگاشت ۴: نقشه توزیع و حوزه فعالیت مناطق ویژه اقتصادی

۲. منطقه ویژه اقتصادی سی مانگی^۲ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۵ حوزه فعالیت: صنعت لاستیک و صنعت روغن نخل	۱. منطقه ویژه اقتصادی آرون لوك سوماو^۱ (۲۶۲۲/۵ هکتار) آغاز فعالیت از دسامبر ۲۰۱۹ حوزه فعالیت: صنایع نفت و گاز، صنایع پتروشیمی، صنایع کشاورزی و صنایع کاغذ
۴. منطقه ویژه اقتصادی نُنْگسا^۴ حوزه فعالیت: گردشگری و فناوری دیجیتال	۳. منطقه ویژه اقتصادی باتام ایرو تکنیک^۳ حوزه فعالیت: صنعت تعمیر و نگهداری
۶. منطقه ویژه اقتصادی تانجونگ کلايانگ^۶ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۹ حوزه فعالیت: گردشگری	۵. منطقه ویژه اقتصادی گالانگ باتانگ^۵ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۸ حوزه فعالیت: صنعت بوکسیت و آماد

1. Arun Lhokseumawe SEZ
2. Sei Mangkei SEZ
3. Batam Aero Technic SEZ
4. Nongsa SEZ
5. Galang Batang SEZ
6. Tanjung Kelayang SEZ

۸. منطقه ویژه اقتصادی لیدو^۲ حوزه فعالیت: گردشگری و صنایع خلاق	۷. منطقه ویژه اقتصادی تانجونگ لسونگ^۱ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۵ حوزه فعالیت: گردشگری
۱۰. منطقه ویژه اقتصادی گرسیک^۴ حوزه فعالیت: صنایع فلزی، صنایع الکترونیک، صنایع شیمیایی، صنایع انرژی و آماد	۹. منطقه ویژه اقتصادی کندال^۳ حوزه فعالیت: نساجی و پوشاک، مبلمان، مواد غذایی و آشامیدنی، خودرو و الکترونیک
۱۲. منطقه ویژه اقتصادی سانور^۶ هنوز فعالیت آن آغاز نشده است حوزه فعالیت: گردشگری و سلامت	۱۱. منطقه ویژه اقتصادی سینگاساری^۵ حوزه فعالیت: گردشگری و فناوری دیجیتال
۱۴. منطقه ویژه اقتصادی مالوی باتوتا ترانس کالیمانتان^۸ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۹ حوزه فعالیت: صنعت روغن نخل و صنعت چوب و الوار	۱۳. منطقه ویژه اقتصادی ماندالیکا^۷ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۷ حوزه فعالیت: گردشگری
۱۶. منطقه ویژه اقتصادی لیکوپانگ^{۱۰} حوزه فعالیت: گردشگری	۱۵. منطقه ویژه اقتصادی پالو^۹ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۷ حوزه فعالیت: صنعت نیکل و آهن، صنعت کاکائو، صنعت جلبک دریایی، صنعت فرآوری چوب خیزران

1. Tanjung Lesung SEZ
2. Lido SEZ
3. Kendal SEZ
4. Gresik SEZ
5. Singahasari SEZ
6. Sanur SEZ
7. Mandalika SEZ
8. Maloy Batuta Trans Kalimantan SEZ
9. Palu SEZ
10. Likupang SEZ

۱۸. منطقه ویژه اقتصادی مُروتای^۲ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۹ حوزه فعالیت: گردشگری، شیلات، آماد	۱۷. منطقه ویژه اقتصادی بیتونگ^۱ حوزه فعالیت: صنعت فرآوری نارگیل، صنعت شیلات، صنعت داروسازی گیاهی
۱۹. منطقه ویژه اقتصادی سورونگ، پاپوا بارات غربی^۳ آغاز فعالیت از سال ۲۰۱۹ حوزه فعالیت: صنعت نیکل، جنگل‌داری، صنعت روغن نخل، آماد	

منبع: وزارت سرمایه‌گذاری اندونزی، ۲۰۲۳

دولت اندونزی توسعه مناطق ویژه اقتصادی را به صورت تدریجی و مرحله‌ای پیش می‌برد. هدف مناطق ویژه اقتصادی نسل اول کمک به رشد اقتصادی منطقه‌ای و توسعه برابر ملی است. در مقابل، مناطق ویژه اقتصادی نسل دوم در پی افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی با تمرکز بر توسعه فناوریانه و ارتقای منابع انسانی هستند و از هم‌پای روی، توسعه مناطق ویژه اقتصادی با تمرکز بر آموزش، سلامت، اقتصاد دیجیتال و صنعت تعمیر و نگهداری در دستورکار دولت قرار دارد [۸].

مشوق‌ها و امتیازها: دولت اندونزی جهت تسهیل و تشویق فعالیت‌های اقتصادی در این مناطق تسهیلات و امتیازهای مالی و غیرمالی متنوعی به آن‌ها اختصاص می‌دهد. تسهیلات مالی شامل موارد زیر می‌شود:

(۱) مالیات بر درآمد شرکت:

- معافیت از مالیات صد در صدی برای فعالیت‌های ابتدایی شرکت‌های واجد شرایط
- (دارای حداقل سرمایه‌گذاری مورد نیاز)؛ و

1. Bitung SEZ
2. Morotai SEZ
3. Sorong, West Papua Barat SEZ

- کمک هزینه مالیاتی برای فعالیت‌های ابتدایی و غیرابتدایی که مشمول مورد اول نیستند.

اطلاع‌نگاشت ۵: شرایط سرمایه‌گذاری جهت برخورداری از معافیت/کمک‌هزینه مالیات بر درآمد شرکت

امتیاز ۲۰ ساله برای سرمایه‌گذاری بیشتر از ۱ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۶۲/۲۹۷ میلیون دلار)	امتیاز ۱۵ ساله برای سرمایه‌گذاری بین ۵۰۰ میلیارد تا ۱ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۳۷۰۵۶ میلیون دلار تا ۶۲/۲۹۷ میلیون دلار)	امتیاز ۱۰ ساله برای سرمایه‌گذاری بین ۱۰۰ میلیارد تا ۵۰۰ میلیارد روپیه اندونزی (معادل حدود ۶/۲۱۱ میلیون دلار تا ۳۷۰۵۶ میلیون دلار)

منبع: وزارت سرمایه‌گذاری اندونزی، ۲۰۲۳

- ۲) مالیات بر ارزش افزوده که موارد زیر مشمول مالیات بر ارزش افزوده نیستند:
- تحویل کالاهای ملموس مشمول مالیات در محدوده گمرک، منطقه تجارت آزاد یا محوطه گمرکی^۱؛
  - واردات کالاهای ملموس مشمول مالیات؛
  - واردات کالاهای مصرفی به منطقه گردشگری؛ و
  - تحویل خدمات یا کالاهای مشمول مالیات در همان یا دیگر مناطق ویژه اقتصادی.
- ۳) عوارض گمرکی و مالیات غیرمستقیم:
- معافیت از عوارض گمرکی واردات و مالیات برای واردات کالاهای مصرفی در منطقه ویژه اقتصادی گردشگری؛ و
  - معافیت از مالیات برای مواد خام و مواد کمکی جهت تولید کالاهایی که مشمول مالیات غیرمستقیم نیستند.

1. Bonded Zone

محوطه‌ای در محدوده گمرک که نگهداری محموله و کالا در آنجا مشمول عوارض گمرکی نمی‌شود.

۴) مالیات بر فروش برای کالاهای لوکس: کالاهای خدمات مشمول مالیات شرکت‌های حوزه تعمیر و نگهداری معاف از مالیات هستند.

۵) عوارض معوقه: کالاهایی که دارای ۴۰ درصد محتوای داخلی هستند از معافیت صد درصد برخوردار می‌شوند.

۶) مالیات محلی: کاهش تعرفه‌های مالیات محلی بین ۵۰ تا ۱۰۰ درصد.

لازم به ذکر است دولت به منظور توسعه صنایع تولیدی داخلی قانون محتوای داخلی محصولات و خدمات موسوم به تی‌کی‌ان^۱ را برای کسب و کارهای فعال در بخش تولید، توزیع و صادرات و واردات وضع کرده است. درصد محتوای داخلی برای هریک از کالاها و خدمات حسب مورد و شرایط و براساس هزینه‌های مواد، نیروی کار، تجهیزات و خدمات و سایر هزینه‌های بالاسری که مربوط به داخل کشور است، از سوی مراجع ذی‌ربط تعیین می‌شود. وزارت صنعت در زمینه اجرا و نظارت بر اجرای این قانون فعالیت دارد که وظیفه سنجش و تایید محتوای داخلی محصول و خدمات را به نهادی مستقل محول کرده است. به طور کلی، این قانون در مورد بخش‌های مختلفی صدق می‌کند که فهرست آن‌ها در اطلاع‌نگاشت زیر نشان داده شده است.

اطلاع‌نگاشت ۶: حوزه‌های مشمول قانون محتوای داخلی محصولات و خدمات

 تلفن همراه/ انواع رایانه شخصی و تبلت	 محصولات الکترونیکی و تله‌ماتیک	 تجهیزات پزشکی و تجهیزات آزمایشگاهی پزشکی	 توسعه زیرساخت‌های برق	 نیروگاه‌های برق خورشیدی	 داروسازی

منبع: وزارت سرمایه‌گذاری اندونزی، ۲۰۲۳

1. TKDN (Tingkat Komponen Dalam Negeri)

افزون بر تسهیلات مالی، دولت اندونزی مجموعه‌ای از تسهیلات غیرمالی را نیز به مناطق ویژه اقتصادی تخصیص داده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

- تسهیل دریافت مجوز و گواهی برای راه‌اندازی کسب‌وکار؛
- فراهم‌ساختن امکان مالکیت خارجی در مناطق گردشگری؛
- ساده‌سازی قوانین اشتغال و نیروی کار؛
- تسهیل مقررات مهاجرتی؛
- تسهیل رویه‌های انتقال مالکیت زمین؛ و
- پشتیبانی دولتی در ارائه زیرساخت‌ها.

نکته: سرمایه‌گذاران خارجی علاقه‌مند به راه‌اندازی شرکت‌های نوآفرین فناورانه در مناطق ویژه اقتصادی باید شرط حداکثر سرمایه‌گذاری که شامل سرمایه‌گذاری کمتر یا برابر با ۱۰ میلیارد روپیه اندونزی (معادل حدود ۶۱۸/۱۵۷ هزار دلار) است را رعایت کنند. این مبلغ شامل هزینه‌های زمین و مستغلات موردنیاز شرکت نمی‌شود [۸].

◆ مناطق تجارت آزاد و بنادر آزاد

طبق تعریف قانونی، مناطق تجارت آزاد و بنادر آزاد شامل نواحی خارج از محدوده گمرک می‌شوند که از عوارض واردات، مالیات بر ارزش افزوده، مالیات بر فروش کالاهای لوکس و مالیات غیرمستقیم معاف هستند. ورود و خروج کالا از این مناطق باید فقط از طریق بندرهای مشخص شده از سوی دولت انجام شود. در اندونزی چهار منطقه از این نوع وجود دارد که مجموع مساحت آن‌ها بالغ بر ۱۲۷/۴۷۲ هزار هکتار می‌شود. مناطق تجارت آزاد و بنادر آزاد به فعالیت‌های صادرات محور اختصاص دارند و فرآیندهای صادرات را برای شرکت‌ها تسهیل می‌کنند. اندونزی دارای ۸ بندر بزرگ است که در سرتاسر این

---

1. Free Trade Areas and Free Ports (Kawasan Perdagangan dan Pelabuhan Bebas/KPPB)

مجمع‌الجزایر پراکنده هستند و امکان آماد دریایی بار و مسافر را فراهم می‌کنند. در اطلاع‌نگاشت زیر موقعیت این بنادر در کشور اندونزی نمایش داده شده است [۸].

اطلاع‌نگاشت ۷: بنادر اصلی اندونزی

منبع: وزارت سرمایه‌گذاری اندونزی، ۲۰۲۳

۳. متولیان اصلی اقتصاد اندونزی

در اندونزی نیز همانند دیگر کشورها امور اقتصادی در حیطه اختیارات یک سازمان یا نهاد واحد نمی‌گنجد و مجموعه‌ای از وزارت‌خانه‌ها و نهادهای دولتی و خصوصی در اقتصاد کشور نقش آفرین هستند. در این بخش از بین متولیان عرصه اقتصاد اندونزی، وزارت‌های کلیدی که بیشترین تاثیر در سیاست‌گذاری، تنظیم‌گری و اجرای برنامه‌های اقتصادی کشور دارند به اختصار معرفی می‌شوند.

◆ وزارت دارایی

وزارت دارایی نقشی حیاتی در مدیریت امور مالی این کشور ایفا می‌کند. تحقق اقتصاد مولد، رقابت‌پذیر، فراگیر و منصفانه؛ اجرای سیاست‌های مالی پاسخگو و پایدار؛ دستیابی به درآمد بالای دولتی از طریق ارائه خدمات ممتاز، نظارت موثر و اجرای قانون؛ تضمین منصفانه، موثر، کارآمد و سازنده هزینه‌کردهای دولتی؛ مدیریت ترازنامه‌های مالی نوآورانه (بانک) مرکزی با حداقل خطر؛ توسعه فرآیندهای اصلی دیجیتال‌محور در حوزه تجارت؛ مدیریت تطبیقی منابع انسانی همسو با پیشرفت‌های فناوری؛ و سازمان‌دهی امور مالی دولت و دارایی‌های دولتی از جمله چشم‌اندازهای این وزارتخانه به‌شمار می‌آیند. به‌طور کلی، وزارت دارایی اندونزی دارای وظایف زیادی است که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- تدوین و اجرای سیاست‌ها در زمینه بودجه‌ریزی، درآمدهای غیرمالیاتی دولت، مالیات، عوارض گمرکی و مالیات بر تولید^۱ (مالیات غیرمستقیم)، خزانه‌داری کشور، دارایی‌های دولت، تراز مالی و همچنین مدیریت امور مالی دولت و مدیریت خطرهای مالی؛
- ارائه پیشنهاد در زمینه سیاست‌های مالی و مالیاتی (درآمدهای دولت به‌ویژه مالیات)؛
- مدیریت دارایی/ثروت کشور؛
- نظارت بر روند اجرایی وظایف وزارت دارایی؛ و
- ارائه رهنمودهای فنی و نظارت بر اجرای طرح‌ها و برنامه‌های وزارت دارایی در مناطق مختلف کشور [۱۱].

---

1. Excise

افزون بر موارد فوق، وزارت دارایی وظایف متعدد دیگری به شرح زیر برعهده دارد:

ارائه معافیت‌های مالیاتی و مشوق‌ها: وزارت دارایی مسئولیت تدوین طرح‌های تخفیف مالیاتی- از قبیل کاهش نرخ مالیات شرکت‌ها، معافیت‌های موقت یا کمک‌هزینه برای برخی صنایع یا فعالیت‌هایی که برای رشد اقتصادی کشور مفید هستند- را برعهده دارد.

تسهیل دسترسی به گزینه‌های تامین مالی: وزارت دارایی در تسهیل دسترسی کسب‌وکارها به سرمایه لازم برای شروع کار و توسعه آن‌ها فعالیت‌های متعددی به شرح زیر انجام می‌دهد:

- تدوین طرح‌های لازم برای ارائه وام‌هایی با شرایط مطلوب، ضمانت‌های دولتی و یا حتی تامین مالی مستقیم کسب‌وکارهایی که به سرمایه‌گذاری‌های جسورانه سرمایه‌بر نیاز دارند؛ و
- تسهیل دسترسی شرکت‌های کوچک و متوسط به گزینه‌های تامین مالی خرد، طرح‌های تضمین اعتبار، یا حتی در نظر گرفتن صندوق‌هایی ویژه برای چنین شرکت‌هایی.

تسهیل سرمایه‌گذاری: وزارت دارایی در مشارکت با سایر نهادهای دولتی سعی به تسهیل فرآیند دریافت منابع مالی مانند ساده‌سازی فرآیندهای درخواست، کاهش زمان پردازش و ارائه دستورالعمل‌های شفاف درباره واجد شرایط بودن (درخواست‌کنندگان) و دسترسی به گزینه‌های مختلف تامین مالی دارد.

ایجاد چارچوب تنظیم‌گری: وزارت دارایی در ایجاد محیط تنظیم‌گری حامی کسب‌وکارها- از قبیل تسهیل روند تمکین مالیاتی، تضمین قوانین و مقررات شفاف مالیاتی و ارائه اطلاعات شفاف درباره حمایت‌های مالی از کسب‌وکارها- نیز نقش دارد.

مشارکت بخش‌های دولتی و خصوصی: این وزارتخانه در مشارکت میان بخش‌های دولتی و خصوصی در زمینه طرح‌های توسعه‌ای و زیرساختی نقش کلیدی دارد. گفتنی است چنین مشارکتی با هدف افزایش کارایی بخش خصوصی و تامین مالی طرح‌های عمومی صورت می‌گیرد و برای ایجاد زیست بومی حمایت‌گر و رشد تجاری ضروری است.

ثبات اقتصادی و سیاست‌گذاری: سیاست‌های اقتصادی قابل پیش‌بینی و مدیریت مالی مسئولانه می‌تواند به کاهش خطرهای تجاری و ترویج سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در این کشور کمک کند. از این رو، وزارت دارایی اندونزی با مدیریت امور مالی در ابعاد گسترده در تلاش است محیط اقتصادی باثباتی ایجاد کند که برای جلب اعتماد تجاری و سرمایه‌گذاری حیاتی است [۱۲].

◆ وزارت تجارت

وزارت تجارت^۱ نهاد اصلی جهت تنظیم نظام تجارت داخلی و بین‌المللی اندونزی است. تدوین و اجرای سیاست‌ها در زمینه تقویت و توسعه تجارت داخلی و خارجی، حمایت از مصرف‌کننده و نظم تجاری، افزایش دسترسی به بازار کالا و خدمات در عرصه بین‌المللی، توسعه صادرات و نظارت بر معاملات آتی کالا، سامانه‌های رسید انبار و بازارهای مزایده کالا و همچنین ارائه رهنمودهای لازم در این زمینه‌ها و مدیریت دارایی‌ها/ثروت اندونزی از وظایف اصلی وزارت تجارت به‌شمار می‌روند [۱۳]. به‌طورکلی، نقش این وزارتخانه در زیست بوم تجارت اندونزی را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

تسهیل فعالیت‌های صادراتی: وزارت تجارت به کسب و کارهای اندونزیایی کمک می‌کند تا بر پیچیدگی‌های صادرات کالا و خدمات غلبه کنند. این وزارتخانه همچنین صادرکنندگان را در درک و پایبندی به مقررات تجارت بین‌المللی و الزامات ورود به بازار جهانی یاری می‌کند.

1. Ministry of Trade (Indonesian: Kementerian Perdagangan)

تدوین سیاست‌های تجاری: این وزارتخانه در تدوین سیاست‌های تجاری که می‌تواند رقابت‌پذیری کسب‌وکارهای اندونزیایی را افزایش دهد (به‌عنوان مثال، سیاست‌های مربوط به تعرفه‌ها، موانع تجاری یا مشوق‌ها برای صادرکنندگان) مشارکت دارد.

کاهش موانع تجاری: شناسایی و کاهش موانع تجاری (موانع تعرفه‌ای، آمادی و یا مقرراتی) و در نتیجه، هموار کردن مسیر برای کسب‌وکارهای اندونزیایی که به بازارهای جهانی وارد می‌شوند، از دیگر وظایف وزارت تجارت محسوب می‌شود.

ارائه خدمات حمایتی: وزارت تجارت طیف وسیعی از خدمات حمایتی را به کسب‌وکارهای اندونزی ارائه می‌دهد. این خدمات شامل یافتن خریداران بالقوه بین‌المللی، تسهیل مشارکت در نمایشگاه‌های تجاری و ارائه برنامه‌های آموزشی صادراتی هستند.

حمایت از کسب‌وکارهای اندونزیایی در سطح بین‌الملل: چنین حمایتی شامل مذاکره در خصوص توافقنامه‌های تجاری است که ورود شرکت‌های اندونزیایی به بازارهای جدید و بهبود شرایط تجارت برای صادرکنندگان اندونزی را به دنبال دارد.

ترویج تجاری: این وزارتخانه با انجام فعالیت‌های ترویجی در شناساندن محصولات و خدمات اندونزیایی در سطح بین‌الملل نقش دارد [۱۲].

اطلاع‌نگاشت ۸: نهادهای زیرمجموعه وزارت تجارت اندونزی [۱۳]

اداره کل حمایت از مصرف‌کننده و
تطابق با مقررات تجاری^۲

اداره کل
تجارت داخلی^۱

اداره کل گفتگوهای
تجارت بین‌المللی^۳

اداره کل
تجارت خارجی^۴

1. Directorate General of Domestic Trade
2. Directorate General of Consumer Protection and Trade Compliance
3. Directorate General of Foreign Trade
4. Directorate General of International Trade Negotiations

سازمان نظارت بر
معاملات آتی کالا^۲

اداره کل توسعه صادرات
(صادرات ملی)^۱

سازمان
سیاست تجاری^۳

♦ وزارت سرمایه گذاری و صنایع پایین دستی اندونزی

وزارت سرمایه گذاری و صنایع پایین دستی که همان هیئت هماهنگی سرمایه گذاری سابق است، وظیفه اجرای سیاست ها و هماهنگی خدمات در حوزه سرمایه گذاری این کشور مطابق قوانین و مقررات را برعهده دارد. این وزارتخانه حلقه اصلی ارتباط میان دولت و بخش تجارت محسوب می شود و بنابراین موظف است سرمایه گذاری مستقیم داخلی و خارجی اندونزی را از طریق ایجاد فضای مساعد در این زمینه تقویت کند. جذب سرمایه گذاری های باکیفیت در اقتصاد اندونزی و تقویت نیروی کار در این بخش از دیگر اهداف وزارت مذکور است و ارائه خدمات مدیریت سرمایه گذاری موثر، کارآمد و مشتری مدار بخشی از چشم انداز آن محسوب می شود. این وزارتخانه همچنین در پی بروکراسی چابک و ارائه خدمات مطلوب و پاسخگو در بخش سرمایه گذاری اندونزی است [۱۴]. در همین راستا، این وزارتخانه با تسهیل فرآیند سرمایه گذاری در اندونزی، حذف موانع غیرضروری بروکراسی و کاهش زمان و انرژی موردنیاز برای کسب مجوزهای تجاری نقشی حیاتی در جذابیت بازار اندونزی برای سرمایه گذاران ایفا می کند [۱۲].

1. Directorate General of National Export Development
2. Commodity Futures Trading Supervisory Agency
3. Trade Policy Agency

♦ وزارت شرکت‌های دولتی

وزارت شرکت‌های دولتی^۱ مسئولیت سازمان‌دهی امور شرکت‌های اقتصادی دولتی را برعهده دارد. در این راستا، وظایف متعددی برای این وزارتخانه به شرح زیر تعریف شده است:

- تعیین و تدوین سیاست‌ها در زمینه نوآوری‌های راهبردی در حوزه تجارت؛
- تقویت رقابت‌پذیری و همکاری میان شرکت‌های دولتی؛
- رشد پایدار و توسعه تجاری شرکت‌های دولتی؛
- بهبود عملکرد تجاری شرکت‌های اقتصادی دولتی؛
- تقویت زیرساخت‌های تجاری شرکت‌های دولتی؛
- نظارت بر اجرای وظایف نهادهای تحت پوشش این وزارتخانه؛
- مدیریت دارایی‌های دولتی تحت مسئولیت این وزارتخانه؛ و
- ایجاد هماهنگی در اجرای وظایف و آموزش و حمایت اجرایی در نهادهای تحت پوشش این وزارتخانه [۱۵].

♦ وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط

وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط^۲ بر کسب‌وکارهای کوچک و متوسط-که ستون اقتصادی اندونزی محسوب می‌شوند- تمرکز دارد و با ایجاد زیست‌بوم حمایتی به پیشرفت این شرکت‌ها کمک می‌کند. ازجمله خدمات این وزارتخانه می‌توان به ارائه برنامه‌های آموزشی حرفه‌ای برای ارتقای مهارت‌ها و دانش کارآفرینان و نیروی کار اشاره کرد.

1. Ministry of State-Owned Enterprises (Indonesian: Kementerian Badan Usaha Milik Negara/ Kementerian BUMN)

2. Ministry of Cooperatives and SMEs (Kemenkop UKM)

این وزارتخانه به شرکت‌های کوچک و متوسط کمک‌های مالی از قبیل تسهیل دسترسی به وام‌ها و کمک‌های بلاعوض و همچنین یارانه‌ها و مشوق‌های مالیاتی ارائه می‌کند. این وزارتخانه همچنین راهنمایی‌ها و منابع مورد نیاز برای غلبه بر چالش‌های مختلف در حوزه کسب و کار را در اختیار شرکت‌های کوچک و متوسط قرار می‌دهد. ارائه مشاوره درخصوص شیوه‌های برتر کسب و کار، راهبردهای بازاریابی و پذیرش فناوری برای ساده‌سازی عملیات و کاهش هزینه‌ها از دیگر اقدامات حمایتی این وزارتخانه به‌شمار می‌آید [۱۲]. به‌طور کلی، وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط دارای وظایف زیادی است که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- تدوین و تعیین سیاست‌ها در حوزه تعاونی‌ها و شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط و کارآفرینی؛
- هماهنگی و همگام‌سازی اجرای سیاست‌ها در حوزه تعاونی‌ها و شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط و کارآفرینی؛
- ایجاد هماهنگی در انجام وظایف، آموزش و پشتیبانی اجرایی از ارکان سازمانی وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط؛ و
- مدیریت دارایی‌های دولتی که برعهده این وزارتخانه است [۱۶].

◆ سازمان خدمات مالی

سازمان خدمات مالی (OJK)^۱ وظیفه نظارت بر صنعت خدمات مالی اندونزی با هدف حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، افزایش رقابت‌پذیری جهانی صنعت خدمات مالی و بهبود رفاه عمومی این کشور را برعهده دارد. به‌طور کلی، هماهنگی و سامان‌دهی همه فعالیت‌های بخش مالی اندونزی با هدف مدیریت منظم، عادلانه، شفاف و پاسخگو از

---

1. Financial Services Authority

اهداف سازمان خدمات مالی این کشور محسوب می‌شود. این نهاد به دنبال رشد پایدار و متوازن نظام مالی است که تامین‌کننده منافع مصرف‌کنندگان و جامعه اندونزی باشد. بدین منظور، توسعه و سازمان‌دهی مجموعه قوانین حوزه مالی و نظارت بر بخش خدمات مالی از قبیل بانکداری، بازار سرمایه و صنایع مالی غیربانکی مأموریت اصلی سازمان مذکور به‌شمار می‌آید [۱۷].

♦ بانک مرکزی اندونزی

بانک مرکزی اندونزی (BI) موسوم به بانک اندونزی سازمان دولتی مستقلى است که دولت و یا نهادهای دیگر- به جز در مواردی که به‌طور صریح در قانون بیان شده‌است- دخالتی در امور آن ندارند. این بانک در زمینه تدوین و اجرای وظایف و مسئولیت‌های خود به‌طور مستقل عمل می‌کند و طبق قانون موظف است از هرگونه مداخله غیرمنطقی طرف‌های خارجی در امور خود جلوگیری کند. شایان ذکر است حفظ استقلال بانک مرکزی اندونزی در سطح ملی و بین‌المللی برای آنکه این بانک بتواند نقش و عملکرد خود را در مقام مرجع پولی کشور به‌طور موثر و کارآمد انجام دهد، ضروری است. به‌طور کلی، دیجیتالی‌شدن، ایفای نقشی ملموس و موثر در اقتصاد ملی اندونزی و تبدیل شدن به مهم‌ترین بانک مرکزی در میان اقتصادهای نوظهور از جمله اهداف بانک مرکزی اندونزی به‌شمار می‌آیند. در همین راستا، برخی مأموریت‌های بانک مرکزی اندونزی عبارتند از:

- دستیابی و حفظ ثبات رویه اندونزی از طریق اجرای سیاست پولی موثر؛
- مشارکت در حفظ ثبات نظام مالی از طریق سیاست‌های احتیاطی کلان موثر که همسو با سیاست‌های احتیاطی خرد سازمان خدمات مالی باشند؛

- مشارکت در توسعه اقتصاد دیجیتال و مدیریت امور مالی از طریق تقویت نظام پرداخت بانک مرکزی اندونزی در همکاری با دولت و سایر شرکای راهبردی؛
- حمایت از ثبات اقتصاد کلان و رشد اقتصادی پایدار از طریق هماهنگی و هم‌افزایی میان سیاست‌های بانک مرکزی اندونزی، سیاست‌های پولی و اصلاحات ساختاری دولت و همچنین سیاست‌های سایر شرکای راهبردی؛
- مشارکت در تقویت بازار مالی با هدف افزایش اثربخشی سیاست‌های بانک مرکزی اندونزی و حمایت از اقتصاد ملی؛
- توسعه اقتصاد اسلامی در سطح ملی و منطقه‌ای؛ و
- ایجاد بانک مرکزی دیجیتال محور از طریق تقویت تشکیلات، منابع انسانی، حکمرانی و نظام اطلاعاتی قابل اعتماد و همچنین ایفای نقش فعال در سطح بین‌الملل [۱۸].

◆ وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی

وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی^۱ وظیفه اصلی سازمان‌دهی اجرای طرح‌های توسعه‌ای در جهت دستیابی به رشد و ارتقای رفاه عمومی کشور را برعهده دارد. در این راستا، وزارت مذکور نسبت به تقویت نهادهای ذی‌ربط در زمینه برنامه‌ریزی توسعه و افزایش کارآمدی آن‌ها مبادرت می‌ورزد. برنامه‌ریزی توسعه مبتنی بر نتیجه با هدف شتاب‌دهی به پیشرفت اندونزی، دستیابی به فرآیند توسعه پاسخگوتر و نوآورانه‌تر و درعین حال فراگیر و پایدار و برنامه‌ریزی حکمرانی کارآمد که بر مسئولیت‌پذیری و کارایی نهادهای ذی‌ربط تأکید دارد از دیگر اهداف مورد نظر وزارت مذکور به‌شمار می‌آید. به‌طور کلی، وظایف و مسئولیت‌های وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی را می‌توان به‌صورت زیر دسته‌بندی کرد:

1. Ministry of National Development Planning/National Development Planning Agency (Indonesian: Kementerian Perencanaan Pembangunan Nasional/Badan Perencanaan Pembangunan Nasional/ Kementerian PPN/Bappenas)

الف) برنامه‌ریزی

- تدوین اهداف کلان اقتصادی؛
- تدوین موضوعات، خط‌مشی‌ها و شناسایی طرح‌های اولویت‌دار توسعه؛
- هماهنگی و همگام‌سازی فرآیندهای برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی؛
- تدوین طرح‌های زیرساختی؛ و
- تهیه طرح‌های موضوعی، فراگیر و یکپارچه به‌منظور تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های وزارتی، سازمانی و محلی (دولت‌های محلی) و بین‌المللی.

ب) تخصیص منابع

- تخصیص بودجه برای طرح‌ها و بخش‌های پایدار و راهبردی اولویت‌دار؛
- طراحی مدل سرمایه‌گذاری عمومی و سبد توسعه مالی؛
- انجام تحقیقات مربوط به هماهنگی نهادهای ذیربط و منابع انسانی و مالی آن‌ها؛
- ارزیابی نحوه پیشرفت برنامه‌های توسعه‌ای پیشین و تعریف مطالعات بنیادی براساس آخرین وضعیت پیشرفت آن‌ها؛ و
- تخصیص منابع و مشارکت فعال در رسیدگی به مسائل جهانی.

پ) پایش

- پایش فعالیت‌های توسعه‌ای برای اطمینان از دستیابی به اهداف موردنظر در توسعه ملی؛
- پشتیبانی از وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی دخیل در طرح‌های ملی راهبردی و تلاش در جهت تقویت این نهادها؛
- همکاری نزدیک در زمینه مشاوره‌های عمومی و تقویت نقش وزارتخانه‌های هماهنگ‌کننده با دیگر وزارتخانه‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط؛

- ایجاد هماهنگی بین ذینفعان توسعه اعم از وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، دولت‌های محلی و دانشگاه‌ها؛ و
- مشارکت دادن ذینفعان توسعه و تبدیل شدن این نهادها به کانون هماهنگی در حل مسائل جهانی.

ت) توانمندسازی

- تدوین سیاست‌های توسعه نوآورانه بین سازمانی همسو با طرح‌های راهبردی ملی؛
- تعیین خط‌مشی برای برنامه‌های توسعه و سایر سیاست‌ها؛
- تقویت ظرفیت برنامه‌ریزی دولت مرکزی و دولت‌های محلی برای اجرای طرح‌های تامین مالی مبتکرانه و خلاقانه؛
- هماهنگ‌سازی چارچوب‌های سازمانی و تنظیم‌گری در زمینه سرمایه‌گذاری‌های عمومی موردنیاز؛
- همگام‌سازی و هم‌افزایی سیاست‌ها و اقدامات راهبردی ملی سازمان‌ها و وزارتخانه‌های هماهنگ‌کننده در امور توسعه؛
- افزایش مشارکت و نقش سازمان‌های غیردولتی در امور توسعه؛ و
- ایفای نقش اندیشکده در تدوین طرح‌ها و چشم‌اندازهای نوآورانه در امور توسعه [۱۹].

◆ وزارت هماهنگی امور اقتصادی

وزارت هماهنگی امور اقتصادی^۱ وظیفه هماهنگی، همگام‌سازی و پایش اقدامات وزارتخانه‌ها و سازمان‌های ذیربط در بخش اقتصاد را برعهده دارد. برخی از وظایف این وزارتخانه به شرح زیر است:

1. Coordinating Ministry for Economic Affairs (Kementerian Koordinator Bidang Perekonomian)

- هماهنگی و همگام‌سازی اقدامات وزارتخانه‌ها و موسسات فعال در حوزه اقتصادی در زمینه تدوین و اجرای سیاست‌ها؛
- نظارت بر اجرای سیاست‌های اقتصادی در وزارتخانه‌ها و موسسات ذیربط؛
- مدیریت مسائل مربوط به حوزه اقتصاد؛
- نظارت بر برنامه‌های دارای اولویت ملی و سایر سیاست‌های اتخاذشده توسط رئیس‌جمهور و هیئت دولت؛
- حل‌وفصل اختلاف‌های میان وزارتخانه‌ها یا موسسات دخیل در حوزه اقتصادی و اطمینان از اجرای تصمیمات اتخاذشده؛ و
- مدیریت اموال یا دارایی‌های دولتی که تحت مسئولیت وزارت هماهنگی امور اقتصادی قرار دارند [۲۰].

◆ کمیته ملی اقتصاد و صنعت

کمیته ملی اقتصاد و صنعت (KEIN)^۱ طی فرمان ریاست‌جمهوری در نوامبر ۲۰۱۶ تشکیل شد. کمیته مذکور مسئولیت انجام مطالعه و بررسی درخصوص اقتصاد و صنعت- در هماهنگی با وزارتخانه‌های دخیل در این دو حوزه- و ارائه پیشنهادی لازم در این زمینه به رئیس‌جمهور را برعهده دارد [۲۱]. کمیته ملی اقتصاد و صنعت زیرنظر مستقیم رئیس‌جمهور فعالیت می‌کند. به‌طورکلی، مهم‌ترین وظایف این کمیته به شرح زیر است:

- بررسی مشکلات اقتصادی و صنعتی در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی؛
- ارائه پیشنهادی راهبردی به رئیس‌جمهور درخصوص تعیین سیاست‌های اقتصادی و صنعتی در سطح ملی؛ و

1. National Economic and Industry Committee (Komite Ekonomi dan Industri Nasional)

دسترسی به وب‌سایت این کمیته (<http://kein.go.id>) امکان‌پذیر نیست.

- انجام سایر وظایف محوله توسط رئیس جمهور در حوزه های اقتصادی و صنعت [۲۲].

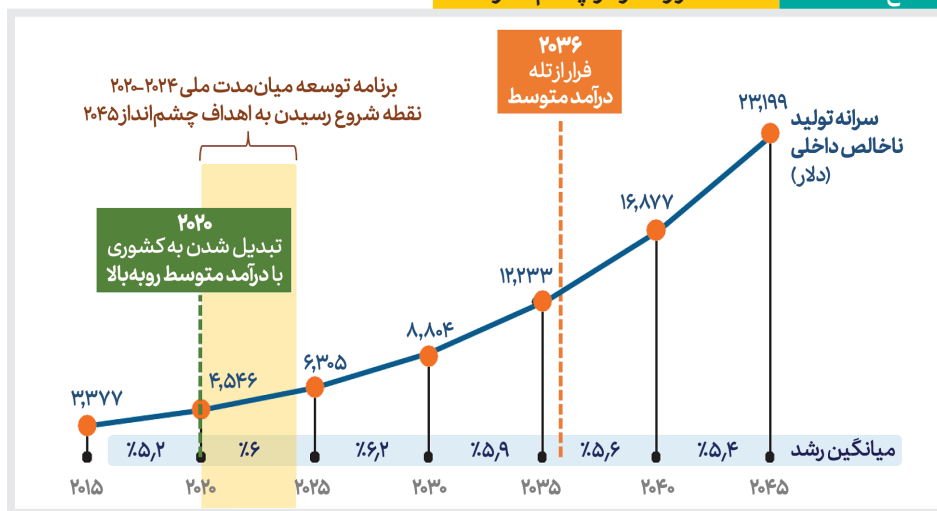
۴. برنامه ها و طرح های توسعه ای اندونزی

دولت اندونزی طرح ها و برنامه های بلندمدت و میان مدت متعددی را برای توسعه این کشور در دستور کار خود قرار داده است. دولت اندونزی چشم انداز ۲۰۴۵ را طراحی کرده است و براساس آن نیز برنامه بلندمدت بیست ساله موسوم به برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۵۵ (RPJPN) را ارائه کرده است که از سال ۲۰۲۵ برنامه اصلی و مادر در توسعه کلان اندونزی خواهد بود. در واقع، برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۵۵ مهم ترین برنامه ای است که در حال حاضر دستگاه های دولتی ملزم به اجرای آن هستند و تنها یک سال دیگر از دوره اجرای آن باقی مانده است. این طرح که در قالب چند برنامه توسعه میان مدت ملی برنامه ریزی شده است، موازی با دو طرح دیگر یعنی طرح جامع شتاب بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۲۵-۲۰۱۱ و طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۳۵-۲۰۱۵ در حال اجراست که در بسیاری از اولویت ها و هدف گذاری ها همسو هستند و تا حدی هم پوشانی دارند.

اندونزی با اجرای این برنامه های میان مدت و بلندمدت توسعه ای سودای پیوستن به کشورهای توسعه یافته و به عبارت دیگر، گریختن از تله درآمد متوسط را در سر دارد. در اطلاع نگاشت ۹ که از سوی ریاست جمهوری در قالب پیوست برنامه توسعه میان مدت ملی ۲۰۲۴-۲۰۲۰ منتشر شده است، این واقعیت به خوبی نشان داده شده است.

1. National Long Term Development Plan 2005-2025 (Rencana Pembangunan Jangka Panjang Nasional 2005-2025)

اطلاع‌نگاشت ۹: اهداف موردنظر در چشم‌انداز ۲۰۴۵

منبع: ضمیمه آیین نامه ریاست جمهوری شماره ۱۸، ۲۰۲۰

البته واقعیت‌های اقتصادی اندونزی چنانچه در مبحث قبل مشاهده شد، تحقق هدف‌های موردنظر دولت اندونزی برای سال ۲۰۴۵ را با چالش‌های بسیاری همراه ساخته است. به عنوان مثال، این کشور با بهره‌وری کم در حوزه‌های علم، فناوری و نوآوری، تحقیقات محدود، صنعت‌زدایی زود هنگام، عدم استفاده بهینه از ظرفیت گردشگری، و اقتصاد دریایی نامطلوب مواجه است.

مشارکت پایین شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط و شرکت‌های تعاونی کوچک در اقتصاد، کم‌سواد دیجیتال و زیرساخت‌های ناکافی در این حوزه، توسعه ناپایدار، یکپارچگی داخلی محدود، کیفیت پایین منابع انسانی، حکمرانی ناکارآمد، امنیت حقوقی ضعیف و ضعف در اجرای قوانین، دموکراسی نه‌چندان مطلوب و همچنین نابرابری توسعه‌ای بین منطقه جاوا و دیگر مناطق از دیگر موانع تحقق اهداف چشم‌انداز ۲۰۴۵ محسوب می‌شوند.

بهره‌وری پایین در بخش کشاورزی و شیلات یکی دیگر از این چالش‌هاست. جذب گند نیروی انسانی جدید به بخش‌های کشاورزی و شیلات، کمبود تخصص کشاورزی و ماهی‌گیری، پذیرش محدود فناوری‌ها، منابع مالی ناکافی، عدم استانداردسازی فرآیندها، نهادهای اقتصادی ضعیف برای کشاورزان و ماهی‌گیران و کاهش ظرفیت زمین‌های کشاورزی ازجمله دلایل بازدهی پایین این بخش است.

افزون براین‌ها، سهم بخش تولید اندونزی در تولید ناخالص داخلی طی دو دهه گذشته روندی کاهشی داشته و این کشور شاهد صنعت‌زدایی زود هنگام است. ضعیف شدن بخش تولید؛ بازدهی کم عوامل تولید؛ پذیرش محدود فناوری، نوآوری و نتایج تحقیقات؛ حمایت اندک از زیست‌بوم صنعتی خارج از جاوه؛ و پرهزینه بودن این بخش به دلیل هزینه‌های آ‌ماد و نرخ بالای بهره بانکی از دلایل روند نزولی رشد بخش تولید هستند [۲۳]. در ادامه، هریک از این برنامه‌ها به همراه اهداف و اولویت‌های اصلی آن‌ها به اختصار معرفی می‌شوند تا دید بهتری نسبت به اهداف موردنظر اندونزی در ذهن خواننده شکل گیرد.

۱.۴ چشم‌انداز ۲۰۴۵

اندونزی در سال ۲۰۱۹ از چشم‌انداز ۲۰۴۵ با هدف دستیابی به کشوری پیشرفته، منصفانه و پرونق رونمایی کرد که البته بعدها عنوان این سند به «اندونزی طلایی ۲۰۴۵»^۱ با شعار کشور مقتدر، پیشرفته و پایدار تغییر یافت. سپس دولت اندونزی برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۴۵-۲۰۲۵ را در ۱۵ ژوئن ۲۰۲۳ به منظور تحقق اهداف این چشم‌انداز معرفی کرد [۲۳]. به‌طور کلی، انتظار می‌رود سند چشم‌انداز ۲۰۴۵ پنج هدف راهبردی زیر را محقق سازد:

1. Golden Indonesia 2045

رشد اقتصادی: نخستین هدف چشم‌انداز ۲۰۴۵ دستیابی به درآمد سرانه تقریباً ۲۳ تا ۳۰/۳۰۰ دلاری- معادل سرانه درآمد کشورهای پیشرفته- و قرار گرفتن در میان پنج اقتصاد برتر جهان است. این هدف را می‌توان از طریق افزایش سهم صنعت تولید از تولید ناخالص داخلی از ۱۸/۲۵ درصد به ۲۸ درصد و سهم صنعت دریایی از ۷/۶ درصد به ۱۵ درصد تحقق بخشید که این خود به افزایش تقریباً ۸۰ درصدی تعداد افراد با درآمد متوسط منجر خواهد شد.

کاهش فقر: دومین هدف شامل کاهش نرخ فقر به حدود ۸/۰-۵/۰ درصد و درنهایت به صفر درصد است که در صورت تحقق آن، تعداد افراد مستعد فقر به طور قابل توجهی کاهش خواهد یافت و نسبت نابرابری درآمد بین شهروندان نیز از ۳۸۱/۰ به حدود ۲۹۰/۰-۳۲۰/۰ خواهد رسید. نابرابری بین مناطق نیز در پی افزایش سهم تولید ناخالص داخلی منطقه‌ای (PDRB) نواحی شرقی به ۲۸/۵ درصد کاهش خواهد یافت.

افزایش قدرت بین‌المللی: سومین هدف شامل افزایش نقش و تاثیرگذاری اندونزی در سطح بین‌المللی و رسیدن این کشور به جایگاه یازدهم در شاخص جهانی قدرت (GPI)^۲ است.

توسعه منابع انسانی: چهارمین هدف شامل افزایش رقابت‌پذیری منابع انسانی از طریق آموزش و پرورش (آموزش عملی)؛ ارتقای اخلاق حرفه‌ای نیروی کار؛ تسلط نیروی کار بر فناوری، نوآوری و خلاقیت و همچنین بهبود سلامت منابع انسانی است. دولت امیدوار است شاخص سرمایه انسانی (HCI)^۳ از ۵۴/۰ در سال ۲۰۲۰ به ۷۳/۰ در سال ۲۰۴۵ افزایش یابد.

1. Regional Gross Domestic Product (Produk Domestik Regional Bruto)
2. Global Power Index
3. Human Capital Index

ارتقای پایداری زیست محیطی: پنجمین هدف شامل تبدیل اندونزی به کشوری پیشرفته است که تعهدی قوی به انجام اقدامات لازم در جهت دستیابی به توسعه پایدار و سازگار با محیط زیست در چارچوب اقتصاد سبز داشته باشد. در این راستا، کاهش ۹۳/۵ درصدی شدت انتشار گازهای گلخانه‌ای تا سال ۲۰۴۵ و تحقق انتشار صفر خالص تا سال ۲۰۶۰ در دستورکار این طرح قرار دارد.

افزون بر اهداف فوق، چندین شاخص دیگر نیز برای گذار اندونزی به سوی کشوری پیشرفته یا دست کم برابری این کشور با کشورهای پیشرفته تا سال ۲۰۴۵ تعیین شده‌اند. به عنوان مثال، انتظار می‌رود با دستیابی اندونزی به میانگین رشد اقتصادی ۷ درصدی، تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۴۵ به ۹/۸ تریلیون دلار (در میان پنج اقتصاد برتر جهان) برسد و سرانه درآمد ناخالص ملی (GNI) آن به ۳۰ هزار دلار افزایش یابد (طبقه با درآمد متوسط ۸۰ درصد جمعیت را تشکیل دهند). افزایش میانگین رشد سرمایه گذاری به ۶/۸ درصد در سال (کاهش نسبت فزاینده سرمایه به تولید (ICOR) ^۲ به ۴/۶ ^۳ و افزایش سهم صنعت تولید در تولید ناخالص داخلی به ۲۸ درصد نیز از دیگر اهداف اندونزی در مسیر پیشرفت است.

شایان ذکر است سند چشم‌انداز ۲۰۴۵ همچنین حاوی صنایع اولویت دار متعددی به شرح زیر است:

- صنایع مبتنی بر منابع طبیعی (شامل صنایع مبتنی بر کشاورزی، زراعت کشت زاری و جنگل داری)؛
- صنایع معدنی پایین دستی؛

1. Gross National Income

2. Incremental Capital Output Ratio

۳. در حال حاضر این نسبت ۷/۶ است که بسیار بالاتر از مالزی (۴/۴) است.

- صنایع مبتنی بر منابع دریایی؛
- صنایع شیمیایی و فلزی پایه؛
- صنایع با نیاز فناوری متوسط تا زیاد (از جمله کشتیرانی، هوافضا، خودرو و تجهیزات حمل‌ونقل)؛
- صنایع دفاعی؛
- صنایع تجهیزات پزشکی؛
- صنایع محصولات شیمیایی و دارویی؛
- صنایع ماشین‌آلات و تجهیزات؛ و
- صنایع الکترونیک.

افزون بر این صنایع اولویت‌دار، در برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۴۵-۲۰۲۵ به صنعت کالاهای مصرفی پایدار (شامل مواد غذایی و نوشیدنی‌ها)، صنعت نساجی، صنعت کفش و صنایع مبتنی بر نوآوری و پژوهش (از قبیل زیست‌فناوری) نیز توجه ویژه‌ای شده‌است [۲۴].

این سند چشم‌انداز که شاکله اقتصاد اندونزی در سال ۲۰۴۵ را توصیف می‌کند، به‌منزله نقشه‌راه عملی و ضروری جهت دستیابی به اهداف موردنظر دولت تا سال ۲۰۴۵ است. جالب این‌که نقش‌آفرینانی از همه شاخه‌های سیاست‌گذاری از اجرایی، قضایی و قانون‌گذاری تا ذینفعان دانشگاهی، نسل جوان و موسسات مختلف حرفه‌ای در تدوین این سند چشم‌انداز نقش داشته‌اند.

سند مذکور با توجه به دستاوردهای توسعه‌ای اندونزی در بیش از ۷۰ سال پس از استقلال و همچنین تغییرات زیست‌محیطی که تا سال ۲۰۴۵/۲۰۵۰ در جهان رخ می‌دهد، تدوین شده‌است. افزون بر این، سند چشم‌انداز ۲۰۴۵ حوزه‌های اصلی توسعه که از

ظرفیت‌های رشد قابل توجهی در جهت تحقق اهداف این چشم‌انداز برخوردارند را تعیین می‌کند. به‌طور کلی، تحقق چشم‌انداز ۲۰۴۵ اندونزی بر چهار رکن توسعه انسانی و تسلط بر علم و فناوری، توسعه اقتصادی پایدار، توسعه عادلانه بر مبنای برابری و در نهایت، تقویت تاب‌آوری و حاکمیت ملی استوار است. در ادامه، هریک از این ارکان به‌طور مختصر شرح داده می‌شوند [۲۵].

الف) توسعه انسانی و تسلط بر علم و فناوری

آموزش و فرهنگ: دستیابی به نیروی انسانی برتر و با فرهنگ مستلزم افزایش سطح تحصیلات مردم است. اندونزی می‌کوشد تا سال ۲۰۴۵ میانگین طول تحصیل را به ۱۲ سال، نرخ ناخالص ثبت نام (GER)^۱ در آموزش عالی را به ۶۰ درصد و تعداد نیروی کار با حداقل مدرک پایان دوره دبیرستان یا معادل آن را به ۹۰ درصد برساند.

بهبود آموزش فنی و حرفه‌ای و هماهنگ‌سازی اقدامات در جهت توسعه علمی در آموزش عالی در راستای پاسخگویی به تغییرات ساختار اقتصادی امری ضروری است که از طریق همکاری‌های گسترده میان دولت، دانشگاه و صنعت محقق می‌شود. نیروی کار ماهر با مهارت‌های خاص و تسلط بر زبان‌های خارجی عنصری حیاتی در بازار کار رقابتی محسوب می‌شود.

تبدیل اندونزی به یکی از مراکز فرهنگ و تمدن جهانی مستلزم تقویت نقش فرهنگ در توسعه از طریق سرمایه‌گذاری در ارزش‌های اصیل فرهنگ ملی و توسعه اخلاق حرفه‌ای است. از این رو، اندونزی در بحبوحه جهانی‌شدن می‌کوشد با تقویت هویت و فرهنگ ملی ضمن حفظ استقلال فرهنگی، تعامل صلح‌آمیز و موثری با جامعه جهانی داشته‌باشد.

---

1. Gross Enrollment Rate

اطلاع‌نگاشت ۱۰: افزایش برابری آموزشی

۲۰۴۵	۲۰۳۵	۲۰۲۵	۲۰۱۵	
۱۲ سال	۱۰٫۷ سال	۹٫۵ سال	۸٫۳ سال	سال‌های تحصیل در مدرسه
%۶۰	%۵۰	%۳۵	%۲۹٫۹	نرخ ناخالص ثبت‌نام در آموزش عالی
%۹۰	%۷۰	%۵۰	%۳۹٫۳	نیروی کار با تحصیلات متوسطه (مدرک پایان دوره دبیرستان) یا بالاتر

منبع: وزارت برنامه‌ریزی ملی، ۲۰۱۹

سلامت: دولت می‌کوشد با بهبود سلامت و تغذیه جامعه اندونزی میانگین طول عمر (امید به زندگی) را تا سال ۲۰۴۵ به ۷۵/۵ سال افزایش دهد. تلاش برای کاهش شیوع بیماری‌های ایدز/اچ‌آی‌وی، سل و همچنین سایر بیماری‌های واگیردار و ریشه‌کنی مالاریا در همه مناطق و کاهش نرخ اختلال رشد در کودکان نوپا به ۵ درصد^۱ از دیگر اقدامات دولت برای دستیابی به چشم‌انداز ۲۰۴۵ اندونزی است.

علم و فناوری: اندونزی می‌کوشد سهم علم و فناوری را در توسعه افزایش دهد و سهم هزینه‌کرد ناخالص داخلی تحقیق و توسعه (GERD)^۲ را از ۱٪ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۳ به ۱/۵ تا ۲ درصد از تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۴۵ برساند. این هزینه از طریق تجارت، دولت، آموزش عالی و موسسات/سازمان‌های غیرانتفاعی تامین می‌شود. هدف دولت همسوسازی اقدامات در زمینه تقویت علم و فناوری با نیازهای توسعه‌ای از طریق پیشرفت فناوری بومی و با تکیه بر منابع انسانی این حوزه است.

۱. طبق آمار سال ۲۰۲۲ سازمان بهداشت جهانی، شیوع اختلال رشد در کودکان زیر پنج سال در اندونزی معادل ۳۱ درصد است. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به:

<https://data.who.int/indicators/i/A5A7413/5F8A486>

2. Gross Domestic Expenditure on Research and Development

نهادینه کردن الگوی «ائتلاف سه گانه» در همکاری های میان آموزش عالی (دانشگاه)، بخش خصوصی و دولت در همه صنایع پایین دستی و تجاری سازی اختراعات از دیگر اقدامات دولت برای تحقق چشم انداز ۲۰۴۵ است. اندونزی می کوشد به کانون توسعه علم و فناوری در منطقه آسیا و جهان به ویژه در حوزه های دریایی، تنوع زیستی، فناوری مواد و همچنین مقابله با بلایای طبیعی تبدیل شود.

افزون برآن، اندونزی از فناوری های جدید و پیشرفته برای توسعه بهره خواهد برد و درعین حال تلاش می کند اثرات منفی و جانبی ناشی از این فناوری ها را به حداقل برساند. درهمین راستا، این کشور در تلاش برای توسعه فناوری های آتی از قبیل فناوری دیجیتال (اینترنت همراه، خودکارسازی و رایانش ابری)، فناوری هایی که محدودیت های فیزیکی و فاصله را کاهش می دهند (اینترنت اشیا، حمل و نقل و توزیع، تولید افزایشی/فناوری چاپ سه بعدی و فناوری نانو)، فناوری انرژی های تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی، هسته ای، زیست توده و زمین گرمایی) و فناوری سلامت (ژنتیک، مراقبت های پزشکی و خدمات سلامت) است.

اصلاحات نیروی کار: افزایش نرخ مشارکت نیروی کار به ویژه در میان بانوان، ارتقای سطح تحصیلات نیروی کار، کاهش نقش کار غیررسمی و همچنین کاهش نیروی کار بخش کشاورزی از طریق افزایش رفاه کشاورزان از جمله اصلاحات مورد نظر دولت برای تحقق چشم انداز ۲۰۴۵ است. دولت همچنین می کوشد نرخ بیکاری را در محدوده ۳ تا ۴ درصد حفظ کند.

1. Labor Force Participation Rate

نرخ مشارکت نیروی کار بیانگر تعداد افراد شاغل و افرادی که فعالانه در جستجوی کار هستند، به عنوان سهمی از کل جمعیت در رده سنی کار (۱۶ سال به بالا) است. تفاوت نرخ مشارکت نیروی کار با نرخ اشتغال در محاسبه تعداد افرادی است که فعالانه در جستجوی کار هستند. برای دریافت اطلاعات بیشتر رجوع شود به:

<https://www.investopedia.com/terms/p/participationrate.asp>

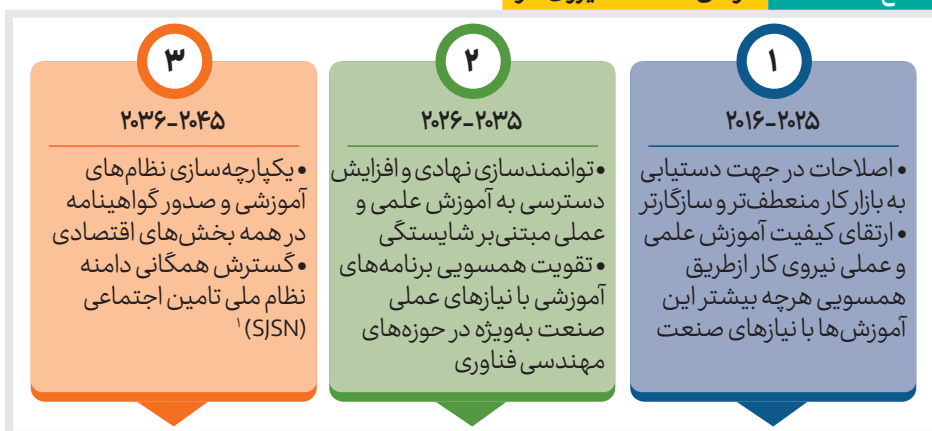
اطلاع‌نگاشت ۱۱: اصلاحات نیروی کار

۲۰۴۵	۲۰۱۵	
۷۸٪	۶۵٫۸٪	نرخ مشارکت نیروی کار
۱۳٪	۳۲٫۹٪	نرخ اشتغال در کشاورزی
۹۰٪	۳۹٫۳٪	نیروی کار با تحصیلات دانشگاهی

منبع: وزارت برنامه‌ریزی ملی، ۲۰۱۹

در همین راستا، اصلاحات نیروی کار در سه مرحله طی سال‌های ۲۰۴۵-۲۰۳۶ اجرا می‌شود: مرحله اول در دوره ۲۰۲۵-۲۰۱۶ که رو به پایان است و بیشتر بر ارتقای مهارت‌های نیروی کار تاکید دارد، مرحله دوم در دوره ۲۰۳۵-۲۰۲۶ که بیشتر بر اصلاحات نهادی تمرکز دارد و مرحله سوم در دوره ۲۰۴۵-۲۰۳۶ که مرحله نهایی است و بر تقویت نیروی کار و گسترش خدمات تامین اجتماعی متمرکز است. فعالیت‌های اصلی مورد نظر در این مراحل در اطلاع‌نگاشت زیر نشان داده شده است.

اطلاع‌نگاشت ۱۲: مراحل اصلاحات نیروی کار

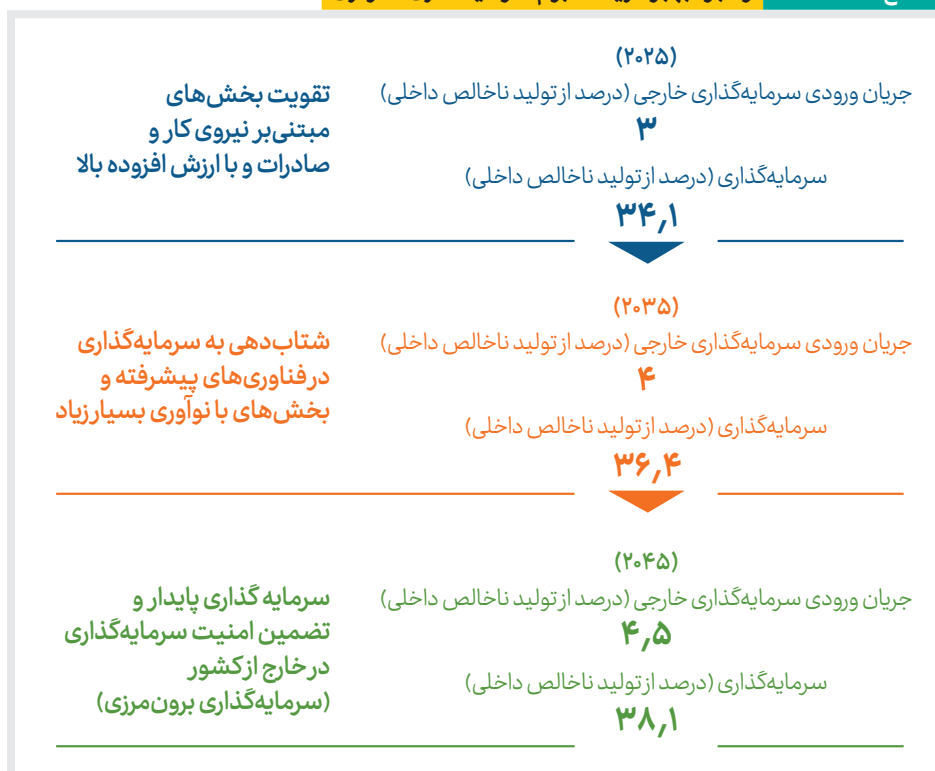

منبع: وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

1. National Social Security System

ب) توسعه اقتصادی پایدار

سرمایه گذاری: اندونزی در پی بهبود فضای سرمایه گذاری و تبدیل شدن به یکی از بهترین کشورهای آسیا و جهان در این زمینه است. افزایش نسبت جریان ورودی سرمایه گذاری خارجی به تولید ناخالص داخلی به ۴/۵ درصد تا سال ۲۰۴۵، دستیابی به میانگین رشد سرمایه گذاری ۶/۴ درصدی در سال و افزایش سهم سرمایه گذاری در تولید ناخالص داخلی به ۳۸/۱ درصد در سال ۲۰۴۵ از جمله اهداف چشم انداز ۲۰۴۵ است. اندونزی سال های ۲۰۴۵ - ۲۰۴۰ را آغاز تبدیل شدن این کشور به سرمایه گذار خالص هدف گذاری کرده است.

اطلاع نگاشت ۱۳: راهبرد بهبود زیست بوم سرمایه گذاری اندونزی

منبع: وزارت برنامه ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

تجارت خارجی: اندونزی با اجرای سیاست باز در زمینه تجارت خارجی، افزایش رقابت‌پذیری صادرات و همچنین ترویج نوآوری و فناوری می‌کوشد به دهمین کشور صادرکننده بزرگ جهان در سال ۲۰۴۵ تبدیل شود و سهم خود را در بازار جهانی صادرات کالا و خدمات به ۲ درصد برساند و به جایگاه دهم جهان ارتقا یابد (در مقایسه با جایگاه ۲۹ام جهان و سهم ۰/۹ درصدی در سال ۲۰۱۵).

اطلاع‌نگاشت ۱۴: راهبرد تجارت خارجی اندونزی

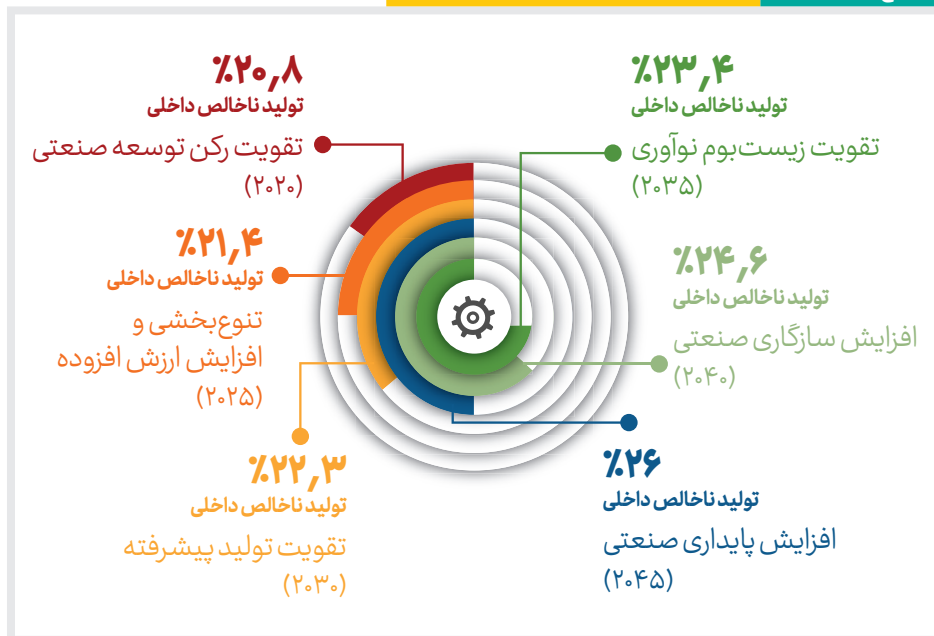

منبع: وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

صنعت و اقتصاد خلاق: اندونزی به صنعت به‌عنوان نیروی محرکه رشد اقتصادی توجه ویژه‌ای دارد. اقدامات مبنی بر نوین‌سازی صنعتی روی خوشه‌های صنعتی تولیدی منبع‌محور و مناطق صنعتی متمرکز هستند. درواقع، این اقدامات شامل یکپارچه‌سازی زنجیره‌های تامین و ارزش از صنایع بالادستی گرفته تا صنایع پایین‌دستی، نوآوری، استفاده از منابع انسانی متخصص و ماهر و مشارکت بین شرکت‌های بزرگ، متوسط و کوچک می‌شوند. به‌طورکلی، دولت با اولویت‌بخشی به صنایع مواد غذایی و آشامیدنی، نساجی و

پوشاک، خودرو، الکترونیک و همچنین مواد شیمیایی و دارویی می‌کوشد جایگاه صنعت این کشور را در زنجیره ارزش جهانی (GVC)^۱ بهبود بخشد. افزون بر آن، اندونزی در تلاش است سهم تولید در تولید ناخالص داخلی را تا سال ۲۰۴۵ به ۲۶ درصد افزایش دهد. این کشور همچنین به منظور تحقق انقلاب صنعتی چهارم از اتخاذ فناوری‌های پیشرفته مطابق با نیازها و ویژگی‌های خاص و منحصربه‌فرد صنایع مختلف و به منظور افزایش کارایی آن صنایع استقبال می‌کند. در مجموع می‌توان گفت اندونزی در تقویت ساختار اقتصاد خلاق و دیجیتال تا سال ۲۰۴۵ بر موارد زیر متمرکز است: الف) بهبود رقابت‌پذیری منابع انسانی و کسب و کارهای دیجیتال/خلاق؛ ب) تقویت زیست بوم دیجیتال/خلاق؛ و پ) تحول دیجیتال یکپارچه برای افزایش بهره‌وری و کارایی.

اطلاع‌نگاشت ۱۵: راهبرد توسعه صنعت تولیدی اندونزی

منبع: وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

گردشگری: اندونزی می‌کوشد صنعت گردشگری را به اصلی‌ترین منبع ارز خارجی و نیروی محرکه رشد اقتصادی فراگیر و پایدار این کشور تبدیل کند. تعداد گردشگران خارجی این کشور در سال ۲۰۴۵ حدود ۷۳/۶ میلیون نفر هدف‌گذاری شده است. این کشور قصد دارد با تنوع‌بخشی به مراکز گردشگری و بهبود خدمات ارائه شده به گردشگران رتبه خود را در منطقه آسه‌آن، آسیا و جهان ارتقا دهد و در بین ۱۰ کشور برتر جهان از نظر رقابت‌پذیری گردشگری قرار گیرد.

صنعت دریایی: افزایش سهم صنعت دریایی در تولید ناخالص داخلی از ۶/۴ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۱۲/۵ درصد در سال ۲۰۴۵ از اهداف دیگر سند چشم‌انداز ۲۰۴۵ به شمار می‌آید.

اطلاع‌نگاشت ۱۶: راهبرد توسعه صنعت دریایی اندونزی

منبع: وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

امنیت غذایی و رفاه کشاورزان: اندونزی در تلاش برای ارتقای صنعت غذایی با هدف دستیابی به امنیت غذایی و صنعت غذایی مستقل و پایدار، دستیابی به خودکفایی در

تولید کربوهیدرات‌ها و پروتئین‌ها، افزایش ارزش افزوده محصولات کشاورزی و بهبود رفاه کشاورزان است. اندونزی قصد دارد با افزایش ۳/۹ برابری بهره‌وری کشاورزی در سال ۲۰۴۵ نسبت به سال ۲۰۱۵ کشاورزان را به کارآفرینان یا نیروهای متخصص و حرفه‌ای تبدیل کند که از سطح رفاه بالایی برخوردارند.

اطلاع‌نگاشت ۱۷: راهبرد تقویت امنیت غذایی اندونزی

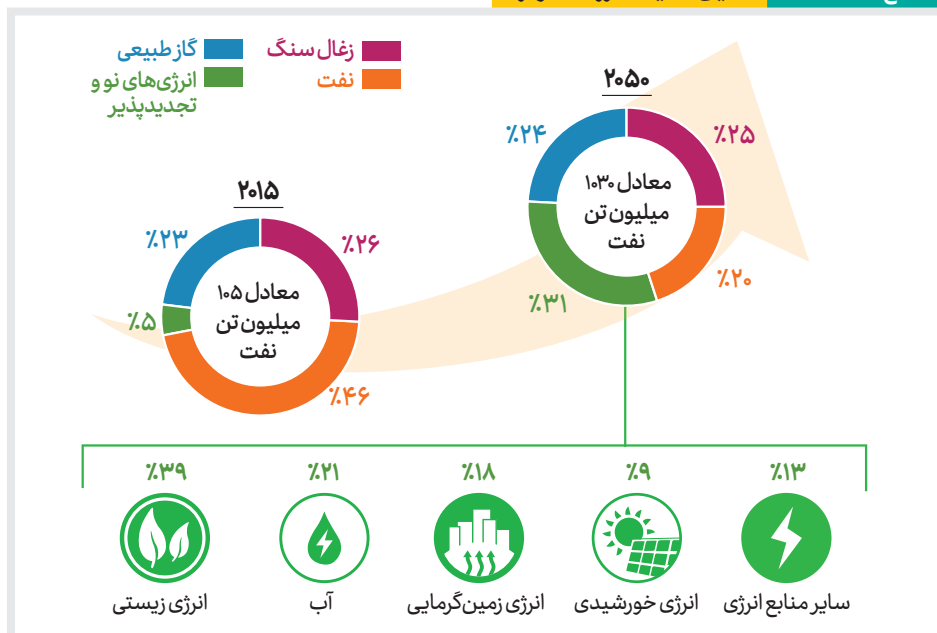

منبع: وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

امنیت انرژی: اندونزی از طریق توسعه انرژی‌های نو و تجدیدپذیر سعی دارد امنیت انرژی کشور را بهبود بخشد. افزایش سهم انرژی‌های نو و تجدیدپذیر تا سال ۲۰۴۵ به ۳۰ درصد، افزایش تولید برق به بیش از ۴۳۰ گیگاوات، برق‌رسانی صددرصدی از سال ۲۰۲۰ و افزایش سرانه مصرف انرژی به ۷۰۰۰ کیلووات ساعت تا سال ۲۰۴۵ از جمله اهداف موردنظر در سند چشم‌انداز ۲۰۴۵ به‌شمار می‌آیند. اندونزی به توسعه زیرساخت‌های برق مطابق با

شرایط مجمع‌الجزایری بودن این کشور توجه ویژه‌ای دارد و نیازهای انرژی کشور را با توجه به تأثیرات زیست‌محیطی تامین می‌کند. این کشور استفاده از انرژی هسته‌ای در صورتی که سایر منابع انرژی پاسخگوی تقاضا نباشند را در دستورکار خود قرار داده است.

اطلاع‌نگاشت ۱۸: تامین امنیت انرژی اندونزی

منبع: وزارت برنامه‌ریزی توسعه ملی، ۲۰۱۹

تعهد به حفظ محیط‌زیست و توسعه کم‌کربن: اندونزی با اجرای طرح توسعه کم‌کربن می‌کوشد شاخص کیفیت محیط‌زیست را تا سال ۲۰۴۵ به ۸۰ برساند.^۱ پیش‌بینی می‌شود انتشار گازهای گلخانه‌ای از طریق توسعه انرژی‌های نو و تجدیدپذیر، افزایش بهره‌وری زمین و مدیریت یکپارچه پسماند و حفاظت از جنگل‌ها و پوده‌زارها به میزان ۳۴ تا ۴۱ درصد تا سال ۲۰۴۵ کاهش یابد.

۱. این رقم در سال ۲۰۱۵ معادل ۶۸/۲۳ بود و در سال ۲۰۲۳ به ۷۲/۵۴ افزایش یافت. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به: <https://www.statista.com/statistics/1314300/indonesia-environmental-quality-index/>

پ) توسعه عادلانه بر مبنای برابری

توسعه عادلانه مناطق: اندونزی در پی توسعه عادلانه منطقه ای در سراسر کشور است. در این راستا، دولت می‌کوشد رشد اقتصادی در منطقه شرقی اندونزی (KTI)^۱ نسبت به جاوا و منطقه غربی اندونزی (KBI)^۲ شتاب بیشتری داشته باشد و همزمان شتاب رشد در جاوا نیز حفظ شود. پیش بینی می‌شود سهم اقتصادی مناطق خارج از جاوا طی ۳۰ سال آینده به ۴۸/۲ درصد برسد. در این میان، سهم منطقه شرقی اندونزی در اقتصاد ملی به ۲۵/۱ درصد خواهد رسید.

توسعه یکپارچه و عادلانه زیرساخت‌ها: اندونزی در تلاش برای ایجاد اتصال درون جزیره‌ای از طریق تکمیل شبکه راه‌های ملی در تمامی جزیره‌های این کشور، شبکه جاده‌های عوارضی در جاوا و سوماترا، جاده‌های مرزی ملی، شبکه‌های ریلی در سولاوسی، کالیمانتان و پاپوا، و توسعه نظام حمل‌ونقل ریلی جاوا برای پاسخگویی به نیازهای این کلان‌شهر با سرعت بالای شهرنشینی است.

یکی از اهداف چشم‌انداز ۲۰۴۵ اندونزی شامل کاهش هزینه آماد کشور به ۸ درصد تولید ناخالص داخلی است. افزون‌برآن، پیش‌بینی می‌شود سهم ارزش زیرساخت‌ها از تولید ناخالص داخلی طی این مدت به ۷۰ درصد افزایش یابد. از سوی دیگر، دولت می‌کوشد حمل‌ونقل دریایی که مهم‌ترین مولفه اتصال دریایی محسوب می‌شود را به روش‌های زیر گسترش دهد:

- توسعه ۴۸ شهر بندری؛
- ایجاد شبکه عوارضی بندری در سطح ملی با ۷ قطب بین‌المللی؛
- کشتیرانی در مسیرهای کوتاه؛ و

1. Kawasan Timur Indonesia
2. Kawasan Barat Indonesia

- نوین‌سازی مدیریت بندرها.

اندونزی همچنین نسبت به ارتقای شبکه حمل‌ونقل هوایی در سطح ملی و بین‌المللی به روش‌های زیر اقدام کرده است:

- توسعه فرودگاه‌های اصلی؛

- ایجاد ۴ شهر فرودگاهی؛ و

- توسعه باندهای فرود در مناطق دورافتاده.

افزون‌برآن، اندونزی به دنبال بهبود اتصال دیجیتال و مجازی به روش‌های زیر است:

- توسعه شبکه پهن‌بند تا ۱۰۰ گیگابایت بر ثانیه؛ و

- ارتقای سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات همه شهروندان.

ت) تقویت تاب‌آوری و حاکمیت ملی

سیاست خارجی مستقل و فعال: یکی از ابزارهای اندونزی برای دستیابی به منافع ملی و ایجاد نظم جهانی عادلانه که با نقش فزاینده اندونزی در آسیا و اقیانوسیه همسو باشد، سیاست خارجی مستقل و فعال است. رویکرد سیاست خارجی اندونزی همچنین بر اجرای نقشه‌راه قطب دریایی جهان^۱ برای ایفای نقش مثبت در امنیت و صلح جهانی و اجرای اقدامات منطقه‌ای و بین‌المللی تاثیرگذار از جمله حفظ مرکزیت آسه‌آن متمرکز است [۲۶].

۲.۴. برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۵۵

برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۵۵ (RPJPN) در راستای اجرای قانون سال ۲۰۰۴ در زمینه برنامه‌ریزی توسعه ملی و دستیابی به اهداف توسعه تصریح شده در قانون اساسی سال ۱۹۴۵ تدوین شده است. طرح مذکور برنامه توسعه بیست‌ساله‌ای را دربرمی‌گیرد و به چهار برنامه میان‌مدت پنج‌ساله موسوم به برنامه توسعه میان‌مدت ملی (RPJMN) -

1. World Maritime Axis

شامل برنامه میان مدت ۲۰۰۹-۲۰۰۵، برنامه میان مدت ۲۰۱۵-۲۰۱۰، برنامه میان مدت ۲۰۱۹-۲۰۱۵ و برنامه میان مدت ۲۰۲۵-۲۰۲۰- تقسیم بندی شده است که هریک برحسب روند پیشرفت برنامه قبلی دارای اولویت های توسعه ای مختلفی هستند. در ادامه، دو مورد از این برنامه های توسعه میان مدت ملی به طور مختصر معرفی می شوند.

◆ برنامه توسعه میان مدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵

روی هم رفته، اندونزی با اجرای برنامه توسعه میان مدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵ در پی ایجاد کشوری توسعه یافته و خودکفا، عادلانه و دموکراتیک و صلح آمیز و متحد است. کشوری توسعه یافته و خودکفا: این طرح در پی توسعه اندونزی با بالاترین سطح ممکن برابری است که از طریق منابع انسانی با کیفیت، زیر ساخت های توسعه یافته، به کارگیری علم و فناوری و اجرای سیاست خارجی آزاد و فعال تحقق پیدا می کند. کشوری عادلانه و دموکراتیک: طرح مذکور به دنبال حاکمیت منصفانه، منسجم و بدون تبعیض قانون و تضمین منافع عمومی است و از دموکراسی مبتنی بر قانون اساسی حمایت می کند.

کشوری صلح آمیز و متحد: اندونزی با اجرای طرح ۲۰۲۵-۲۰۰۵ به دنبال توسعه ای است که بتواند احساس امنیت و صلح را در بین مردم تضمین کند، آمال و آرزوهای جامعه پویای اندونزی را برآورده سازد، حاکمیت دولت و تمامیت ارضی را حفظ کند و از همه مردم در برابر هرگونه تهدیدی محافظت کند.

براین اساس، اهداف اصلی دولت اندونزی در برنامه توسعه میان مدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵ عبارتند از:

- ایجاد ساختاری مستحکم که در آن اقتصاد کشاورزی (به معنای گسترده) و معدن بنیان اقتصادی را تشکیل می دهند، محصولات با شیوه های کارآمد و به روز تولید

می‌شوند، صنعت تولید دارای قدرت رقابت‌پذیری جهانی است و موتور محرکه اقتصاد به‌شمار می‌رود، و خدمات منجر به تاب‌آوری اقتصادی می‌شوند؛

- دستیابی به درآمد سرانه ۶ هزار دلار در سال ۲۰۲۵ همراه با سطح توزیع نسبتاً عادلانه به‌طوری‌که تعداد افراد فقیر بیش از ۵ درصد از کل جمعیت نباشد؛ و
- دستیابی به خودکفایی غذایی و حفظ آن در سطوح ایمن و دسترسی خانوارهای اندونزیایی به مواد غذایی باکیفیت و کافی [۲۷].

◆ برنامه توسعه میان‌مدت ملی (۲۰۲۰-۲۰۲۴)

این طرح مرحله مهمی از برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵ محسوب می‌شود، زیرا بر اهداف توسعه‌ای بیان‌شده در برنامه بلندمدت (از قبیل عبور سرانه درآمد اندونزی از آستانه متوسط به بالا) تاثیر خواهد گذاشت.

برنامه توسعه میان‌مدت ملی ۲۰۲۴-۲۰۲۰ همسو با دستورالعمل‌های برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵ به دنبال تحقق جامعه‌ای مستقل، توسعه‌یافته، عادلانه و مرفه از طریق توسعه شتابان در حوزه‌های مختلف با تکیه بر ساختار اقتصادی مستحکم براساس مزیت رقابتی در مناطق مختلف اندونزی و با پشتیبانی منابع انسانی ماهر و رقابت‌پذیر است. اندونزی این چشم‌انداز را در چارچوب ۹ ماموریت موسوم به نواسیتا^۱ دوم محقق می‌سازد:

- توسعه انسانی؛
- ساختار اقتصادی مولد، مستقل و رقابتی؛
- توسعه عادلانه و برابر؛

۱. نواسیتا یا Nawacita واژه‌ای سانسکریت متشکل از دو واژه Nawa (نُه) و Cita (آرمان). برای جزئیات بیشتر رجوع شود به:

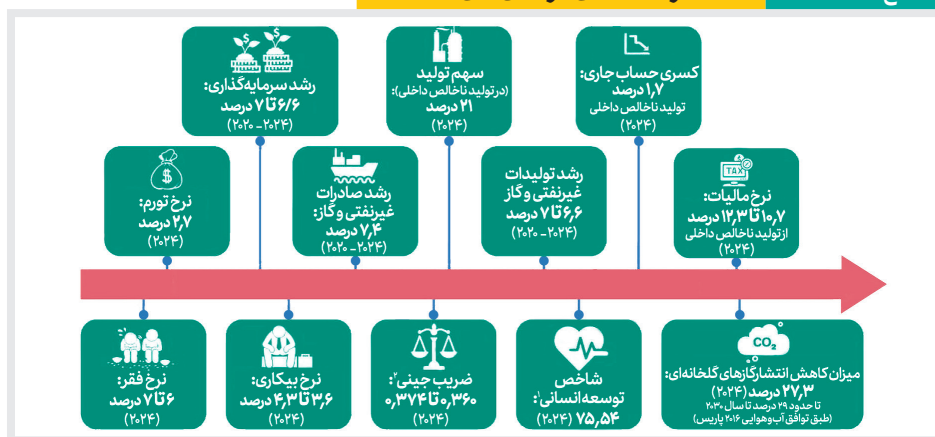
https://www.researchgate.net/publication/348903711_Implementation_of_National_Medium-Term_Development_Plan_RPJMN_of_the_Nawacita_Program_in_Improving_Good_Governance

- پایداری زیست محیطی؛
- پیشرفت فرهنگی که بازتاب دهنده ویژگی های ملی باشد؛
- نظام قضایی قابل اعتماد و عاری از فساد؛
- تامین امنیت و حفاظت از همه مردم؛
- توسعه دولتی یکپارچه، کارآمد و قابل اعتماد؛ و
- همکاری و هم افزایی دولت های محلی در چارچوب کشوری واحد.

این برنامه میان مدت حاوی اهداف متعددی در زمینه اقتصاد کلان اندونزی به شرح زیر است:

- رسیدن به میانگین رشد اقتصادی ۵/۷ تا ۶ درصدی در سال از طریق افزایش بهره وری، سرمایه گذاری پایدار و بهبود بازار کار و افزایش کیفیت منابع انسانی؛
- افزایش سرانه درآمد ناخالص ملی به ۵ هزار تا ۶/۸۱ هزار دلار؛ و
- ثبات قیمت ها و کاهش تدریجی نرخ تورم به حدود ۲/۷ درصد.

اطلاع نگاشت ۱۹: اهداف توسعه کلان در سال های ۲۰۲۴-۲۰۲۰

منبع: وزارت برنامه ریزی توسعه ملی اندونزی، ۲۰۲۰

1. Human Development Index
2. Gini Index

درواقع، برنامه توسعه میان‌مدت ملی ۲۰۲۴-۲۰۲۰ با اهدافی که در اقتصاد کلان دنبال می‌کند، نقطه شروع دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۲۰۴۵ اندونزی محسوب می‌شود. به‌منظور دستیابی به اهداف این چشم‌انداز در زمینه دستیابی به زیرساخت‌های پایدار، توسعه بالای انسانی، خدمات عمومی بهتر و استانداردهای بالاتر برای رفاه عمومی، دولت بر تقویت فرآیند تحول اقتصادی تمرکز کرده‌است و پنج دستورالعمل را به‌عنوان راهبرد اجرایی برنامه توسعه میان‌مدت ملی ۲۰۲۴-۲۰۲۰ تعیین کرده‌است. این پنج دستورالعمل (راهبرد اجرایی) شامل توسعه منابع انسانی، توسعه زیرساخت‌ها، ساده‌سازی تنظیم‌گری، ساده‌سازی روند اداری (ساده‌سازی بروکراتیک) و تحول اقتصادی هستند که در اطلاع‌نگاشت زیر به‌طور خلاصه بیان شده‌اند. در ادامه، هریک از این راهبردها به اختصار شرح داده می‌شوند.

اطلاع‌نگاشت ۲۰: پنج راهبرد اصلی اندونزی در اجرای برنامه توسعه میان‌مدت ملی ۲۰۲۴-۲۰۲۰

۵ | گذار اقتصادی

گذار از اقتصاد مبتنی بر منابع طبیعی به اقتصاد تولیدی با رقابت‌پذیری و ارزش‌افزوده بالا و مبتنی بر خدمات در جهت افزایش رفاه اقتصادی و عدالت اجتماعی

توسعه منابع انسانی: پرورش نیروی انسانی سخت کوش، پویا، مولد و ماهر به کمک همکاری میان بخش صنعت و استعدادهای جهانی که باعث تقویت و شکوفایی علم و فناوری شود. اهداف اصلی این راهبرد عبارتند از:

- صدور شماره ملی و گواهی تولد برای کل افراد جامعه و گواهی طلاق برای تمامی افراد مطلقه و گواهی فوت برای همه متوفیان؛
- برخورداری ۹۸ درصد جمعیت از امنیت اجتماعی؛
- کاهش نرخ مرگ و میر مادران به ۱۸۳ در هر ۱۰۰ هزار زایمان؛
- افزایش میانگین ۹/۱۸ سال تحصیل برای افراد ۱۵ سال و بالاتر؛
- برخورداری ۴۰ درصد خانواده‌های فقیر و آسیب پذیر به دارایی‌های مولد؛
- افزایش شاخص حمایت از کودکان به ۷۳/۴۹؛
- افزایش شاخص توسعه جوانان به ۵۷/۶۷؛
- افزایش شاخص توسعه جنسیتی به ۹۱/۳۹؛
- افزایش شاخص توانمندسازی جنسیتی به ۷۴/۱۸؛
- برخورداری ۴۹/۸ درصد نیروی کار از تحصیلات متوسطه و بالاتر؛
- جذب ۶۶/۷ درصد فارغ التحصیلان دانشگاه‌ها به بازار کار در کمتر از یک سال پس از پایان تحصیلات خود؛
- اختصاص ۴۰ درصد نوآوری‌ها در حوزه‌های اولویت دار برای تحقیقات ملی؛
- اشتغال ۵۰ درصد نیروی کار در حوزه‌های نیازمند مهارت بالا و یا متوسط؛
- افزایش شاخص انقلاب فکری (ذهنی) به ۷۴/۳؛
- افزایش شاخص توسعه فرهنگی به ۶۲/۷؛
- افزایش شاخص توسعه جامعه به ۶۵/۰؛

● افزایش شاخص همزیستی مسالمت‌آمیز مذاهب^۱ به ۷۵/۸؛

● افزایش شاخص سواد به ۷۱؛

● افزایش شاخص توسعه خانواده به ۶۱؛ و

● افزایش میانگین سن ازدواج اول در بانوان به ۲۲/۱ سال.

توسعه زیرساخت‌ها: توسعه زیرساخت‌ها با هدف اتصال مناطق تولید به

مناطق توزیع، تسهیل دسترسی به مکان‌های گردشگری، افزایش اشتغال و

شتاب‌دهی به افزایش ارزش افزوده اقتصاد محلی صورت می‌گیرد. اهداف اصلی

این راهبرد عبارتند از:

● زیرساخت‌های خدمات اساسی:

■ دسترسی ۷۰ درصد خانواده‌ها به مسکن مناسب؛

■ دسترسی کل جمعیت به آب کافی (حداقل ۱۵ درصد جمعیت به آب سالم

دسترسی داشته باشند)؛

■ دسترسی ۹۰ درصد شهروندان به بهداشت کافی (حداقل ۱۵ درصد جمعیت به

خدمات بهداشتی کامل دسترسی داشته باشند)؛

■ دسترسی ۳۰ درصد شهروندان به آب لوله‌کشی؛

■ ساخت ۵۰۰ هزار هکتار شبکه جدید آبیاری؛

■ تولید ۵۰ مترمکعب در ثانیه آب تصفیه‌نشده صنعتی و خانگی اضافی؛

■ ساخت ۶۳ سد/آبگاہ چندمنظوره؛

■ افزایش بهره‌وری آب در کاشت برنج به ۳ مترمکعب بر کیلوگرم؛ و

■ افزایش تاب‌آوری ۲۰ استان که در معرض بالاترین خطر بلایای طبیعی قرار دارند.

● زیرساخت‌های اقتصادی:

- راه‌اندازی خطوط قطار سریع‌السیر در جاوه؛
- احداث خط ریلی ماکاسار-پره‌پره؛
- ایجاد شبکه بندری یکپارچه به‌منظور تقویت عملکرد و مدیریت بندرهای یکپارچه؛
- احداث ۴۳ پل اتصال به هواپیما؛
- ساخت ۲۵۰۰ کیلومتر جاده عوارضی جدید؛
- ساخت ۳۰۰۰ کیلومتر جاده ملی؛
- ایجاد شرایط مناسب در ۹۷ درصد جاده‌های ملی؛
- امکان طی کردن بزرگراه اصلی جزیره جاوا با سرعت ۱/۹ ساعت بر ۱۰۰ کیلومتر؛ و
- اتصال ۲۷ درصد مسیرهای خدماتی.

● زیرساخت‌های شهری:

- ایجاد شبکه حمل‌ونقل عمومی در ۶ کلان‌شهر؛
- ساخت خانه‌های مجهز به سیستم مدیریت مناسب پسماند (۸۰ درصد بهبود مدیریت پسماند و ۲۰ درصد کاهش حجم پسماند خانگی)؛
- ایجاد ۱,۴۰۰ ساعت سرانه مصرف برق؛
- برق‌رسانی صددرصدی؛
- اتصال ۴ میلیون منزل مسکونی جدید به شبکه گاز شهری؛ و
- ساخت و توسعه ۶ واحد پالایشگاه نفتی (ساخت ۲ پالایشگاه جدید و توسعه ۴ پالایشگاه موجود طبق طرح جامع توسعه پالایشگاهی (RDMP)^۲).

---

1. Makassar- Parepare
2. Refinery Development Master Plan

● تحول دیجیتال:

- دسترسی ۹۵ درصد روستاها به زیرساخت‌های شبکه اینترنت پهن باند همراه؛
- دسترسی ۶۰ درصد مناطق فرعی به شبکه پهن باند ثابت؛
- دسترسی ۸۰ درصد جمعیت به پخش دیجیتال؛ و
- تأسیس سه شرکت نوآفرین تک‌شاخ.

ساده‌سازی تنظیم‌گری: این راهبرد بر به‌کارگیری رویکرد قانون جامع (Omnibus

law) - ادغام چندین ماده قانونی در یک قانون و لغو قوانین پیشین - و تصویب قوانین هدف‌محور با اولویت‌دهی به کیفیت در برابر کمیت متمرکز است.

ساده‌سازی امور اداری: تسهیل رویه‌های اداری در زمینه صادرات و واردات، امور گمرکی

و فعالیت‌های بنادر و همچنین اجرای دولت الکترونیک از جمله اولویت‌های این راهبرد است. اهداف اصلی این راهبرد عبارتند از:

- کاهش زمان مورد نیاز برای راه‌اندازی کسب‌وکار از ۱۲/۶ روز در سال ۲۰۱۹ به چهار روز در سال ۲۰۲۴ (سهولت راه‌اندازی کسب‌وکار)؛
- افزایش شاخص بلوغ سامانه‌های الکترونیک‌محور دولتی به ۲/۶ یا بالاتر (ارزیابی خوب نسبت به رقم رضایت‌بخش ۱/۹۸ در سال ۲۰۱۹)؛ و
- امکان ترخیص کالاها در بندر (زمان توقف کشتی‌ها در بندر) طی ۲/۹ تا ۳/۲ روز به‌طور میانگین (در برابر ۳/۸ روز در سال ۲۰۱۸).

گذار اقتصادی: این راهبرد بر صنعتی‌سازی مبتنی بر منابع طبیعی، توسعه مراکز

گردشگری از طریق افزایش دسترسی، جذابیت و امکانات رفاهی این مراکز و تقویت

1. Maturity Index

شاخص بلوغ بیانگر میزان کارایی و اثربخشی خدمات دولتی و خدمات عمومی است. برای جزئیات بیشتر رجوع شود به: https://perpustakaan.bappenas.go.id/e-library/file_upload/koleksi/migrasi-data-publikasi/file/RP_RKP/Narasi-RPJMN-2020-2024-versi-Bahasa-Inggris.pdf

اقتصاد دیجیتال و نوآور در صنعت غذایی، مُد، هنرهای دستی، برنامه‌های کاربردی و محتوای دیجیتال، بازی، فیلم و موسیقی تاکید دارد. اهداف اصلی این راهبرد عبارتند از:

- افزایش سهم تولید در تولید ناخالص داخلی به ۲۱ درصد (از ۱۹/۹ درصد در سال ۲۰۱۸)؛

- افزایش سهم تولیدات غیرنفتی و گاز در تولید ناخالص داخلی به ۱۸/۹ درصد (از ۱۷/۶ درصد در سال ۲۰۱۸)؛

- افزایش سهم نیروی کار بخش صنعت به ۱۵/۷ درصد از کل نیروی کار (از ۱۴/۹ درصد در سال ۲۰۱۸)؛

- افزایش درآمد ارزی بخش گردشگری به ۳۰ میلیارد دلار (از ۱۹/۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸)؛

- افزایش ارزش افزوده اقتصاد خلاق به ۱,۸۴۶ تریلیون روپیه اندونزی معادل حدود ۱۲۰ میلیارد دلار (از ۱,۱۰۵ تریلیون روپیه اندونزی حدود ۷۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸)؛ و
- افزایش ارزش تراکنش‌های تجارت الکترونیک به ۶۰۰ تریلیون روپیه اندونزی معادل حدود ۳۹ میلیارد دلار (از ۱۷۰ تریلیون روپیه اندونزی معادل ۱۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸) [۲۸].

۳.۴. طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵

طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵ (MP3EI)^۱ طرحی بلندپروازانه است که دولت برای سرعت بخشیدن به گذار اندونزی به سوی کشوری توسعه یافته اجرا می‌کند. چشم‌انداز این طرح همسو با چشم‌انداز برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۲۵-۲۰۰۵ است و می‌توان گفت به عنوان بخشی از آن در نظر گرفته می‌شود [۲۹].

1. Master Plan for Acceleration and Expansion on Economic Development 2011-2025 (Masterplan Percepatan dan Perluasan Pembangunan Ekonomi 2011-2025)

طرح جامع مذکور مسیر اصلی توسعه را برای فعالیت‌های اقتصادی خاص از قبیل الزامات زیرساختی، تغییر و یا بازنگری در برخی قوانین و همچنین لزوم وضع قوانین جدید با هدف توسعه و شتاب‌دهی به سرمایه‌گذاری تعیین می‌کند. لازم به ذکر است این طرح با در نظر گرفتن برنامه اقدام ملی برای گازهای گلخانه‌ای^۱ و تعهد ملی اندونزی به مقابله با تغییرات اقلیمی تدوین شده است. چارچوب کلی طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵ در اطلاع‌نگاشت زیر ترسیم شده است.

اطلاع‌نگاشت ۲۱: چارچوب طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵

منبع: آسه‌آن بریفینگ (ASEAN Briefing)، وزارت امور اقتصادی اندونزی، طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی (۲۰۱۱-۲۰۲۵)، ۲۰۱۱

1. National Action Plan for Greenhouse Gas (Rencana Aksi Nasional Gas Rumah Kaca - RAN GRK)

اندونزی با اجرای این طرح در تلاش برای تحقق اهداف برنامه توسعه بلندمدت ملی ۲۰۰۵-۲۰۲۵ مبنی بر کشوری توسعه یافته، خودکفا، پیشرفته، عادلانه و پرونق است و قصد دارد تا سال ۲۰۲۵ به یکی از کشورهای توسعه یافته جهان با سرانه درآمد ۱۴/۲۵۰ تا ۱۵/۵۰۰ دلار و تولید ناخالص داخلی ۴ تا ۴/۵ تریلیون دلار تبدیل شود که با تمرکز بر سه هدف راهبردی زیر میسر خواهد شد:

- افزایش ارزش افزوده و گسترش زنجیره ارزش برای فرآورده‌های تولید صنعتی و افزایش کارایی شبکه توزیع و همچنین افزایش توان صنعت در دسترسی به منابع طبیعی و انسانی و بهره‌برداری از این منابع. این اهداف از طریق راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی در مناطق مختلف و مراکز رشد اقتصادی منطقه‌ای محقق خواهند شد؛
- افزایش بهره‌وری تولید و بهبود اقدامات صورت گرفته در زمینه بازاریابی برای ادغام بیشتر بازارهای داخلی به منظور افزایش رقابت‌پذیری و تقویت اقتصاد ملی؛ و
- تقویت نظام ملی نوآوری در بخش‌های تولید، فرآوری و بازاریابی با تمرکز بر تقویت کلی رقابت‌پذیری پایدار جهانی و حرکت به سمت اقتصاد مبتنی بر نوآوری.

اطلاع‌نگاشت ۲۲: راهبرد اصلی طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی در سال‌های

۲۰۱۱-۲۰۲۵

دولت در همکاری با ذینفعان اصلی از جمله وزارتخانه‌ها و بخش خصوصی ۸ برنامه اصلی را برای توسعه طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵ تدوین

کرده‌است. این ۸ برنامه مشتمل بر ۲۲ فعالیت اصلی اقتصادی هستند (اطلاع‌نگاشت ۲۳). برنامه‌های اصلی ذیل این طرح جامع شامل توسعه حوزه‌های کشاورزی، معدن، انرژی، صنعت، بخش دریایی، گردشگری، مخابرات و مناطق راهبردی هستند.

اطلاع‌نگاشت ۲۳: فعالیت‌های اقتصادی اصلی ذیل طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵

تجهیزات دفاعی	فولاد	غذا و نوشیدنی‌ها	نساجی	حمل و نقل بار	فناوری اطلاعات و ارتباطات
نفت و گاز	الوار	دامپروری	کاکائو	لاستیک	روغن نخل
گردشگری	شیلات	بوکسیت	مس	نیکل	زغال سنگ
	تجهیزات حمل و نقل	منطقه راهبردی تنگه سوندا ^۱	منطقه کلان شهری جابودیتابک ^۱	کشاورزی	

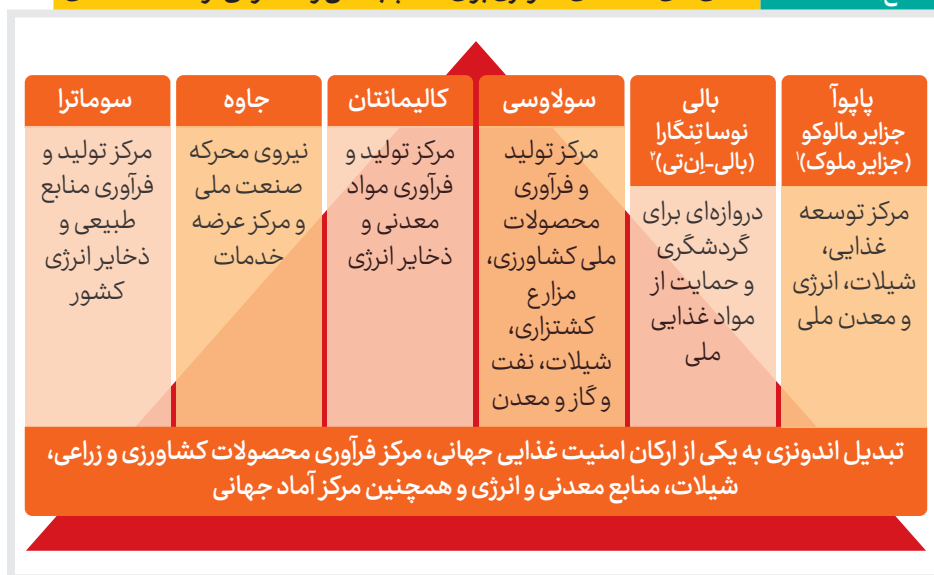
منبع: آسه‌آن بریفینگ، وزارت امور اقتصادی اندونزی، طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی (۲۰۱۱-۲۰۲۵)، ۲۰۱۱

توسعه دالان‌های اقتصادی در اندونزی براساس ظرفیت‌ها و ویژگی‌های برتر هر منطقه در سراسر کشور بخش مهمی از چارچوب طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵ است. همانطور که در اطلاع‌نگاشت ۲۴ نشان داده شده‌است، ۶ دالان اقتصادی با در نظر گرفتن این ظرفیت‌ها و نقش‌های راهبردی جزیره‌های بزرگ اندونزی شناسایی شده‌اند.

1. Jabodetabek Area (an acronym of Jakarta-Bogor-Depok-Tangerang-Bekasi)
این منطقه شامل جاکارتا و بوگور، دپوک، تانگرانگ و بکاسی است. رجوع شود به:
https://dbpedia.org/page/Jakarta_metropolitan_area
2. Sunda Strait

اطلاع نگاشت ۲۴: دالان های اقتصادی اندونزی برای شتاب بخشی و گسترش توسعه اقتصادی

منبع: آسه آن بریفینگ، وزارت امور اقتصادی اندونزی، طرح جامع شتاب بخشی و گسترش توسعه اقتصادی (۲۰۲۵-۲۰۱۱)، ۲۰۱۱

مهم ترین هدف اقتصادی طرح جامع دستیابی به تولید ناخالص داخلی ۴ تا ۴/۵ تریلیون دلار و کسب جایگاه نهمین اقتصاد بزرگ جهان تا سال ۲۰۲۵ است. به منظور تحقق این هدف، سهم دالان های اقتصادی در تولید ناخالص داخلی حدود ۸۲ درصد یا معادل ۳/۵ تریلیون دلار هدف گذاری شده است. انتظار می رود با اجرای طرح جامع شتاب بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۲۵-۲۰۱۱، تولید ناخالص داخلی اندونزی در مناطق داخل دالان های اقتصادی و مناطق خارج از این دالان ها سریع تر و گسترده تر رشد کند. پیش بینی می شود با اعمال این طرح، تولید ناخالص داخلی شاهد رشد سالانه تقریباً ۱۲/۷ درصدی در سطح ملی و ۱۲/۹ درصدی در دالان های اقتصادی باشد. افزون بر آن، رشد سالانه ۱۲/۱ درصدی تولید ناخالص داخلی در مناطق خارج از دالان ها پیش بینی شده است [۳۰].

1. Papua - Kepulauan Maluku
2. Bali - Nusa Tenggara

♦ مراحل اجرایی طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵

اجرای طرح جامع در سه مرحله صورت می‌گیرد:

- مرحله اول از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ که اقدامات زودبازده را دربرمی‌گیرد؛
- مرحله دوم از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ که بر تقویت شالوده‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری تمرکز دارد؛ و

- مرحله سوم از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ با اولویت‌دهی به تحقق اهداف رشد پایدار.

اطلاع‌نگاشت ۲۵: مراحل اجرایی طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی ۲۰۱۱-۲۰۲۵

منبع: آسه‌آن بریفینگ، وزارت امور اقتصادی اندونزی، طرح جامع شتاب‌بخشی و گسترش توسعه اقتصادی (۲۰۱۱-۲۰۲۵)، ۲۰۱۱

بهبود قوانین و مجوزها: تسریع و گسترش توسعه اقتصادی در اندونزی مستلزم توسعه زیرساختی و غیرزیرساختی است. تدوین، بهبود و اجرای مقررات و مجوزها در سطح منطقه‌ای و ملی کلید موفقیت طرح جامع مذکور است. در سطح ملی، بهبود مقررات بین بخش‌ها و ساده‌سازی رویه‌های درخواست مجوز به‌ویژه در موارد مربوط به مدیریت فضایی^۱، نیروی کار، مالیات‌بندی و سهولت سرمایه‌گذاری در دارایی ثابت (سرمایه‌گذاری سرمایه‌ای) در اندونزی ضروری است. در سطح محلی نیز بهبود مقررات و مجوزها به‌ویژه در بخش‌های مربوط به مواد معدنی و زغال سنگ، جنگل‌داری و حمل‌ونقل (حمل‌ونقل ریلی، کشتیرانی، هوانوردی) و همچنین زیرساخت‌های اساسی ضروری است.

به‌طورکلی، بهبود مقررات و مجوزها برای دستیابی به اهداف زیر الزامی است:

- شتاب‌دهی به تکمیل آیین‌نامه‌های اجرایی قانون؛
- رفع هم‌پوشانی مقررات موجود در سطح دولت‌های مرکزی و محلی و همچنین در میان بخش‌ها و نهادها؛
- بازنگری و تدوین مقررات موردنیاز برای پشتیبانی از طرح جامع ۲۰۲۵-۲۰۱۱ (ازقبیل مالیات صادرات کالاهای متعدد)؛
- اعطای مشوق به فعالیت‌های اقتصادی که با راهبردهای طرح جامع ۲۰۲۵-۲۰۱۱ سازگار هستند؛ و
- تسریع و ساده‌سازی فرآیند صدور مجوزها.

پایش و ارزیابی: کمیته‌ای ویژه و اختصاصی به‌منظور اطمینان از اجرای راهبردهای طرح جامع ۲۰۲۵-۲۰۱۱ تشکیل شده است. هدف این کمیته افزایش کارایی از طریق هماهنگی، نظارت، ارزیابی و اتخاذ تصمیمات راهبردی برای مقابله با مشکلات مختلفی است که

۱. مدیریت فضایی یا Special Management به برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و نظارت بر استفاده از فضا در منطقه‌ای خاص اشاره دارد و در حوزه‌هایی مانند مدیریت شهری، مدیریت منابع طبیعی و حمل‌ونقل کاربرد دارد.

در مرحله اجرا به وجود می‌آیند. ریاست این کمیته برعهده رئیس‌جمهور اندونزی است و مشتمل بر دینفعانی از قبیل کمیته ملی اقتصادی (KEN)^۱ و کمیته ملی نوآوری (KIN)^۲ می‌شود. هماهنگی اقدامات روزانه این کمیته برعهده وزیر هماهنگی امور اقتصادی است. در سطح منطقه‌ای، استانداران در اجرای برنامه‌های توسعه منطقه‌ای در دالان‌های اقتصادی و همچنین ایجاد وحدت و هماهنگی درون‌دالانی و یا بین‌دالانی نقش کلیدی ایفا می‌کنند. کمیته ویژه اجرای طرح جامع ۲۰۱۱-۲۰۲۵ از یک کارگروه و یک دبیرخانه تشکیل شده است. کارگروه متشکل از مقامات عالی‌رتبه و مقامات کلیدی از سازمان‌های مربوطه است که در اجرای برنامه‌های اقدام ذیل طرح جامع ۲۰۱۱-۲۰۲۵ مشارکت دارند. این کارگروه مسئولیت هماهنگی اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری و پروژه‌های زیربنایی را برعهده دارد و با نهادهای ذیربط همکاری دارد. حل مشکلات بین‌وزارتی و اطمینان از حمایت دولت از اجرای طرح جامع از دیگر اهداف این کارگروه است. به همین ترتیب، دبیرخانه مسئولیت پایش و هماهنگی اقدامات اجرایی به منظور تضمین پیشرفت در اجرای طرح جامع ۲۰۱۱-۲۰۲۵ را برعهده دارد. دبیرخانه از طریق تجزیه و تحلیل شفاف مسائل مربوط به طرح جامع ۲۰۱۱-۲۰۲۵ و ارائه پیشنهاد‌های فنی برای غلبه بر مشکلات مشاهده شده در پایش روزانه از گروه اجرایی و کارگروه طرح جامع حمایت می‌کند [۳۰].

۴.۴. طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۱۵-۲۰۳۵

طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۱۵-۲۰۳۵ (RIPIN)^۳ به دنبال توسعه صنایع اولویت‌دار در میان‌مدت و بلندمدت است و در سه مرحله اجرا می‌شود: مرحله اول از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹؛ مرحله دوم از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴؛ و مرحله سوم از سال ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۵.

1. National Economic Committee (Komite Ekonomi Nasional)
2. National Innovation Committee (Komite Inovasi Nasional)
3. National Industrial Development Master Plan 2015-2035 (Rencana Induk Pengembangan Industri Nasional)

مرحله اول (۲۰۱۹-۲۰۱۵): افزایش ارزش افزوده منابع طبیعی در صنایع بالادستی کشاورزی، معدن و نفت و گاز و به دنبال آن توسعه صنایع اصلی و پشتیبان انتخابی از طریق آماده سازی نیروی انسانی ماهر و کارآمد در بخش صنعت و ارتقای مهارت فناورانه آنها؛

مرحله دوم (۲۰۲۴-۲۰۲۰): دستیابی به مزیت رقابتی و سازگاری با محیط زیست از طریق تقویت ساختارهای صنعتی، تسلط بر فناوری و همچنین بهره گیری از نیروی انسانی متخصص و ماهر؛

مرحله سوم (۲۰۳۵-۲۰۲۵): تبدیل اندونزی به کشور صنعتی قدرتمند که دارای صنعت ملی قوی، رقابت پذیری بالا در سطح جهانی و همچنین بنیان نوآوری و فناوری باشد [۸]. دولت طی آیین نامه ای راهبردهای اصلی طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۳۵-۲۰۱۵ را به شرح زیر ترسیم کرده است:

- توسعه صنایع بالادستی و میانی مبتنی بر منابع طبیعی؛
- مهار صادرات مواد اولیه (خام) و منابع انرژی؛
- تقویت تسلط بر فناوری صنعتی و افزایش کیفیت منابع انسانی حوزه صنعت؛
- ایجاد منطقه توسعه صنعتی^۱؛
- ایجاد منطقه مرکزی رشد صنعتی^۲؛
- انجام اقدامات حمایتی نظیر تدوین سیاست ها، تقویت ظرفیت سازمانی و ارائه تسهیلات به صنایع کوچک و متوسط؛
- توسعه امکانات صنعتی؛
- توسعه صنعت سبز؛

1. Industrial Development Area (Wilayah Pengembangan Industri)

2. Central Region of Industrial Growth (Wilayah Pusat Pertumbuhan Industri)

- توسعه صنعت راهبردی؛
  - افزایش استفاده از تولیدات داخلی؛ و
  - گسترش همکاری‌های صنعتی در سطح بین‌الملل.
- این راهبردها در جهت تحقق اهداف موردنظر در مرحله سوم طرح جامع توسعه صنعت ملی تا سال ۲۰۳۵ اجرا می‌شوند. مهم‌ترین اهداف موردانتظار در مرحله سوم عبارتند از:
- رشد دو رقیمی صنعت با هدف افزایش سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی به میزان ۳۰ درصد؛
  - افزایش سهم بازار داخلی و بین‌المللی از طریق کاهش وابستگی به واردات مواد اولیه، مواد کمکی و کالاهای سرمایه‌ای و افزایش صادرات محصولات صنعتی؛
  - شتاب‌دهی به استقرار و توزیع صنعت در تمام مناطق اندونزی؛
  - افزایش سهم صنایع کوچک در رشد صنعت ملی؛
  - افزایش رشد نوآوری و تسلط بر فناوری؛
  - افزایش نرخ اشتغال نیروی انسانی کارآمد در حوزه صنعت؛ و
  - تقویت ساختار صنعتی از طریق رشد صنایع بالادستی و میانی مبتنی بر منابع طبیعی [۳۱].
- دولت اندونزی اهداف طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۳۵-۲۰۱۵ را با تمرکز بر صنایع اولویت‌دار در سه گروه صنایع اصلی، صنایع پشتیبان و صنایع بالادستی دنبال می‌کند که در اطلاع‌نگاشت ۲۶ فهرست شده‌اند [۸].

اطلاع نگاشت ۲۶: صنایع اولویت دار در طرح جامع توسعه صنعت ملی ۲۰۳۵-۲۰۱۵

منبع: وزارت سرمایه گذاری اندونزی، ۲۰۲۳

- [1] <https://www.fitchratings.com/entity/indonesia-80442226>
- [2] <https://www.exportfinance.gov.au/resources/country-profiles/indonesia>
- [3] PwC Indonesia, Economic Update, First Quarter 2024. <https://www.pwc.com/id/en/publications/general/indonesia-economic-update-2024-q1.pdf>
- [4] https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_en.pdf
- [5] <https://www.aseanbriefing.com/news/indonesias-record-investment-inflows-key-highlights-from-h1-2024/>
- [6] <https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/indonesia/>
- [7] <https://www.aseanbriefing.com/news/indonesia-launches-golden-visa-to-drive-investment/>
- [8] Indonesia Investment GuideBook, Ministry of Investment, Indonesia Investment Coordinating Board, 2022. <https://www.investindonesia.ae/gallery/Indonesia%20Investment%20Guidebook.pdf>
- [9] <https://www.aseanbriefing.com/doing-business-guide/indonesia/why-indonesia/incentives-for-doing-business-in-indonesia#:~:text=The%20Ministry%20of%20Industry%20defines,the%20surrounding%20areas%2C%20introduces%20new>
- [10] <https://www.aseanbriefing.com/news/an-introduction-to-special-economic-zones-in-indonesia/>
- [11] <https://www.kemenkeu.go.id/home>
- [12] <https://www.aseanbriefing.com/doing-business-guide/indonesia/tools/list-of-government-agencies-website-list-that-help-businesses-in-indonesia>
- [13] <https://www.kemendag.go.id/tentang/tugas-fungsi>
- [14] <https://www.bkpm.go.id/en/home>
- [15] <https://bumn.go.id/>

- [16] <https://www.kemenkopukm.go.id/>
- [17] <https://ojk.go.id/en/default.aspx>
- [18] <https://www.bi.go.id/en/tentang-bi/profil/default.aspx>
- [19] <https://www.bappenas.go.id/>
- [20] <https://www.ekon.go.id/>
- [21] <https://setkab.go.id/en/president-jokowi-asks-kein-to-give-concrete-recommendation/>
- [22] https://www.setneg.go.id/view/index/komite_ekonomi_dan_industri_nasional_1
- [23] <https://www.pwc.com/id/en/media-centre/infrastructure-news/august-2023/towards-advanced-indonesia.html>
- [24] <https://bappenas.go.id/en/berita/bappenas-jabarkan-industri-prioritas-indonesia-dalam-rpjpn-2025-2045-hWKjq>
- [25] https://kemlu.go.id/london/en/pages/indonesia_dan_uk/2968/etc-menu#:~:text=The%20country%20shares%20land%20borders,the%20Andaman%20and%20Nicobar%20Islands
- [26] https://d2y6coegeqpd4v.cloudfront.net/devel/DubaiExpo/uploads/documents/Executive_Summary_Indonesia_20_20211105093444_Site.pdf
- [27] <https://www.indonesia-investments.com/energy/government-development-plans/national-long-term-development-plan-rpjpn-2005-2025/item308>
- [28] Appendix Presidential Regulation No 18 of 2020 Concerning the National Medium-Term Development Plan for 2020-2024.
https://perpustakaan.bappenas.go.id/e-library/file_upload/koleksi/migrasi-data-publikasi/file/RP_RKP/Narasi-RPJMNP-2020-2024-versi-Bahasa-Inggris.pdf
- [29] <https://www.indonesia-investments.com/energy/government-development-plans/masterplan-for-acceleration-and-expansion-of-indonesias-economic-development-mp3ei/item306>
- [30] https://www.aseanbriefing.com/news/wp-content/uploads/2023/10/ASEAN_Indonesia_Master-Plan-Acceleration-and-Expansion-of-Indonesia-Economic-Development-2011-2025.pdf
- [31] https://unctad.org/system/files/official-document/BRI-Project_RP07_en.pdf

فصل سوم

زیست‌بوم اقتصاد حلال اندونزی

۱. مقدمه

اگرچه در معنای عام واژه حلال صرفاً به غذا و نوشیدنی نسبت داده می‌شود، اما در عمل این واژه می‌تواند برای هر محصول مصرفی و قابل استفاده مانند لوازم آرایشی و بهداشتی و دارویی نیز به کار رود. لازم به ذکر است که در ارزش‌های اسلامی مساله فراتر از حلال بودن محصولات است و بر طیب بودن محصولات به معنای پاک یا سالم بودن آن‌ها نیز تاکید جدی می‌شود. در دنیای اسلام مفهوم طیب به اعمال ملاحظات اخلاقی گسترده‌تر در تمامی بخش‌های اصلی اقتصاد حلال- از مواد غذایی ارگانیک گرفته تا سایر محصولاتی که با رعایت اصول اخلاقی تولید و تامین می‌شوند- اشاره دارد.

در گزارش موسسه دینار استاندارد^۱ با عنوان وضعیت اقتصاد اسلامی جهانی^۲، اقتصاد حلال این‌گونه تعریف شده است: «اقتصاد حلال شامل بخش‌هایی است که

1. DinarStandard

2. State of the Global Islamic Economy Report

محصولات و خدمات اصلی آن‌ها به لحاظ ساختاری تحت تاثیر قوانین اسلامی، سبک زندگی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی مصرف‌کنندگان و شیوه‌های تجاری اسلامی قرار دارند». گفتنی است در بسیاری موارد مفهوم اقتصاد اسلامی را مترادف با اقتصاد حلال به کار می‌برند.

اقتصاد حلال ارزشی چند هزار میلیارد دلاری دارد که مبتنی بر سبک زندگی مسلمانان براساس ایمان و اعتقادات دینی آن‌هاست. به عبارت دیگر، اقتصاد حلال جهانی نشان‌دهنده قدرت خرید مسلمانان جهان در زمینه محصولات و خدمات اصلی موردنیاز آن‌هاست که بیشتر متأثر از آموزه‌های دینی اسلامی هستند. بخش‌هایی از اقتصاد حلال شامل غذا و نوشیدنی حلال، داروسازی حلال، لوازم آرایشی حلال، مد متواضع و خدماتی مانند گردشگری حلال، رسانه و سرگرمی حلال و تامین مالی اسلامی هستند که در ادامه به تفصیل به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۱.۱. بازار جهانی اقتصاد حلال

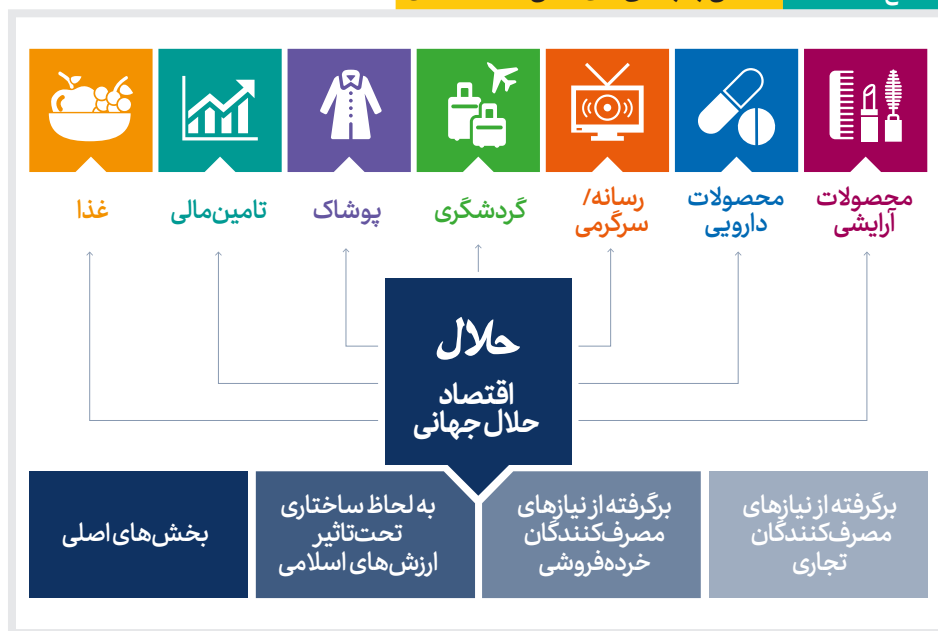
حوزه‌های اصلی اقتصاد حلال شامل غذای حلال، تامین مالی اسلامی، داروسازی حلال، لوازم آرایشی حلال، مد متواضع^۱، گردشگری حلال، و رسانه و سرگرمی حلال می‌شوند. با وجود این که هریک از این بخش‌ها ویژگی‌های خاص خود را دارند، اما ارزش‌های مشترک اسلامی آن‌ها را به یکدیگر پیوند می‌زند و همگی در جهت تامین نیازهای مجموعه واحدی از مصرف‌کنندگان پایبند به اصول اخلاقی هستند.

1. Modest Fashion

مد متواضع به نوعی از مد اشاره دارد که در آن لباس‌ها به گونه‌ای طراحی می‌شوند که بدن را به طور کامل می‌پوشانند و اصول حیا را رعایت می‌کنند. این سبک مد به ویژه در جوامع اسلامی و برای زنانی که به حجاب پایبند هستند، اهمیت دارد. مد متواضع نه تنها به زیبایی ظاهری توجه دارد، بلکه بر اصول اخلاقی و فرهنگی نیز تاکید می‌کند و همین امر آن را به انتخابی محبوب در میان زنان مسلمان تبدیل کرده است. مد متواضع لزوماً به معنای پوشیدن روسری نیست و این سبک مد می‌تواند شامل انواع مختلفی از لباس‌ها باشد که ممکن است با و یا بدون روسری استفاده شوند.

مطابق اصول اصلی اقتصاد حلال، معاملات مالی باید براساس دارایی‌ها یا پروژه‌های واقعی انجام شوند و بدین ترتیب، اقتصاد حلال نقش مهمی در بهبود ساختار اقتصادی، توسعه بخش واقعی و شتاب بخشیدن به رشد اقتصادی پایدار دارد. توسعه اقتصاد حلال از طریق توسعه زنجیره ارزش حلال صورت می‌گیرد که شامل به‌کارگیری الگوهای تجاری متنوع مبتنی بر مشارکت است و شرکت‌های کوچک و متوسط تا بزرگ را دربرمی‌گیرد. توسعه اقتصاد حلال موجب شکوفایی اقتصادی می‌شود و به‌ویژه با حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط باعث افزایش شمول اقتصادی می‌شود. گفتنی است کشورهای با اکثریت مسلمان یا کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی (OIC) از طریق مصرف محصولات حلال و ایجاد فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری در این بخش نقش مهمی در پیشبرد اقتصاد حلال ایفا می‌کنند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۱: نگاهی به بخش‌های اصلی اقتصاد حلال

آخرین آمار موجود در سال ۲۰۲۰ نشان می‌دهند مسلمانان در بخش‌های اصلی اقتصاد حلال در مجموع ۱/۹ تریلیون دلار برای محصولات مبتنی بر ارزش‌های اسلامی (غذا، لباس، سفر، رسانه/سرگرمی، دارو/ لوازم آرایشی) هزینه کرده‌اند که نسبت به ۲ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۹ یعنی قبل از شیوع بیماری کوید-۱۹ کاهش ۶ درصدی داشته است. با این حال، انتظار می‌رود که صرف‌هزینه مسلمانان در این بخش‌ها دوباره اوج گیرد و با نرخ رشد مرکب سالانه ۷/۸۱ درصدی به ۲/۷۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۵ برسد. همچنین انتظار می‌رود که ارزش دارایی‌های مالی اسلامی که در سال ۲۰۲۰ به ۳ تریلیون دلار می‌رسید، در بازه زمانی پنج‌ساله و با نرخ رشد مرکب سالانه ۷/۹ درصدی رشد مستمری را تجربه کند و تا سال ۲۰۲۵ ارزش این دارایی‌ها به ۴/۹ تریلیون دلار برسد. بسیاری از کشورها شاهد افزایش دارایی‌های مالی اسلامی خود در زمان شیوع کوید-۱۹ بودند. به عنوان مثال، دارایی‌های بانکداری مالی اسلامی اندونزی در سال ۲۰۲۰ رشد ۱۰/۹۷ درصدی را ثبت کردند که بالاتر از رشد ۷/۷ درصدی بانک‌های متعارف (غیراسلامی) بود.

تجارت حلال در واقع یک زنجیره ارزش جهانی با بازیگرانی بزرگ از سراسر جهان است. این تجارت عمدتاً با تکیه بر واردات ۵۷ کشور دارای اکثریت مسلمان و عضو سازمان همکاری اسلامی پیش می‌رود. در میان تمام بخش‌های اقتصاد حلال، غذای حلال با ۲۰ میلیارد دلار (تخمین سال ۲۰۲۰) بخش اعظم واردات سازمان همکاری اسلامی را تشکیل می‌دهد. پس از آن نیز صنعت مد متواضع (۲۷ میلیارد دلار واردات)، داروهای حلال (۳۹ میلیارد دلار واردات) و محصولات آرایشی حلال (۱۳ میلیارد دلار واردات) قرار دارند.

جمعیت مسلمانان جهان ۲۵/۸ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهد^۱ و با توجه به این که سرعت رشد جمعیت مسلمانان دو برابر جمعیت غیرمسلمانان است،

۱. به نقل از وب‌گاه استاتیتستا، ۲۰۲۴، رجوع شود به:

<https://www.statista.com/statistics/374704/share-of-global-population-by-religion/#:~:text=Around%2025.8%20percent%20of%20the,of%20global%20populations%20as%20Hindu.>

پیش‌بینی می‌شود تعداد مسلمانان در سال ۲۰۳۰ به ۲ میلیارد نفر برسد. این جمعیت بزرگ مهم‌ترین محرک رشد اقتصاد حلال در سال‌های آتی است. اندونزی با داشتن بیش از ۲۲۹/۶ میلیون نفر مسلمان بزرگ‌ترین جمعیت مسلمان دنیا را دارد. از این رو، جمعیت عظیم، جوان و ثروتمند مسلمانان اندونزی پیشران اصلی تقاضا برای محصولات و خدمات اقتصاد اسلامی و حلال در این کشور است. افزون بر مزیت جمعیتی، کشورهای اسلامی امتیازهای دیگری نیز دارند که رشد اقتصاد حلال را در آینده تضمین می‌کند:

- کشورهای مسلمان در آینده سریع‌تر از میانگین جهانی رشد خواهند کرد، به طوری که پیش‌بینی می‌شود رشد تولید ناخالص داخلی در کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی سریع‌تر از رشد تولید ناخالص داخلی در جهان باشد [۱]. در سال ۲۰۲۲، میانگین نرخ رشد تولید ناخالص داخلی در کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی ۵/۶ درصد بود که بالاترین نرخ رشد ثبت شده در دهه گذشته است [۶].
- پایبندی به ارزش‌های دینی و استقبال از محصولات حلال در میان جمعیت مسلمان روبه افزایش است. کشورهای مسلمانی که دارای بالاترین درصد طرفداران افزایش نقش دین در جامعه هستند عبارتند از: اندونزی (۸۵ درصد) و نیجریه (۸۸ درصد).
- برقراری اتصال دیجیتال و پدید آمدن تجارت الکترونیک: اندونزی، مالزی و عربستان سعودی از کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی هستند که بالاترین آمار بهره‌گیری از تجارت الکترونیک و تجارت سیار جهانی را دارند (مطابق آمار ارائه شده در سال ۲۰۲۰ بالاتر از میانگین جهانی و به ترتیب ۷۶/۸ درصد و ۵۵/۴ درصد بوده است).
- سلامتی برای مسلمانان بسیار حائز اهمیت است. در واقع، مسلمانان به دنبال محصولاتی هستند که ضمن حلال بودن از سلامت و کیفیت بالایی نیز برخوردار باشند.
- کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی اهمیت زیادی برای حلال بودن محصولات

به‌ویژه محصولات وارداتی قائل هستند و مقررات و راهبردهای متعددی برای تضمین و نظارت بر این موضوع وضع کرده‌اند.

● تامین مالی اسلامی در تامین مالی پروژه‌ها و شرکت‌ها موثر است و همزمان به ایجاد ثروت و رشد اقتصادی در کشورهای مسلمان کمک می‌کند.

● مشارکت برندهای برتر جهانی مواد غذایی، فضای روبه‌رشد اقتصاد اسلامی برندهای برتر جهانی که محصولات و خدمات نوآورانه‌ای دارند را به خود جذب کرده‌است. از مهم‌ترین برندهای حاضر در بازار حلال می‌توان به نستله، کارگیل و بی‌آرف^۱ در صنایع غذایی و اچ‌آندام^۲ در مد متواضع و دی‌وونگ^۳ در صنایع دارویی حلال اشاره کرد. در دوره همه‌گیری کوید-۱۹، اقتصاد حلال جهانی علی‌رغم همه مزیت‌های رقابتی از آسیب‌های این بحران در امان نماند. سرمایه‌گذاری در اقتصاد حلال جهانی با کاهش ۱۳ درصدی از ۱۳/۶ میلیارد دلار در سال مالی ۲۰۱۹-۲۰۱۸ به ۱۱/۸ میلیارد دلار در سال مالی ۲۰۲۰-۲۰۱۹ رسید. در سال مالی ۲۰۲۰-۲۰۱۹ حدود ۱۵۶ مورد سرمایه‌گذاری در اقتصاد حلال ثبت شده‌است که شامل انواع معاملات ادغام و تملیک (M&A)^۴، خرید سهام خصوصی (PE)^۵ و سرمایه‌گذاری خطرپذیر (VC)^۶ می‌شود. در مقایسه با سایر بخش‌ها می‌توان گفت که فعالیت‌های سرمایه‌گذاری خصوصی بیشتری در بخش غذای حلال در سال مالی ۲۰۲۰-۲۰۱۹ صورت گرفته‌است که در مجموع بالغ بر ۶/۱ میلیارد دلار می‌شود. در این میان، اندونزی بیشترین سهم از سرمایه‌گذاری‌ها یعنی ۲۵ درصد از کل معاملات ثبت شده را به خود اختصاص داده‌است که این امر نشان‌دهنده آمادگی بازار این کشور برای

1. Nestle, Cargill, and BRF
2. H&M
3. Daewoong
4. Mergers & Acquisition
5. Private Equity
6. Venture Capital

سرمایه‌گذاری‌های بیشتر است. شایان ذکر است بیشتر سرمایه‌گذاری‌ها حول محور غذا و نوشیدنی حلال و تامین مالی اسلامی می‌چرخند، به طوری که بیش از ۹۰ درصد ارزش کل معاملات مربوط به این دو بخش است [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲: ۱۰ کشور برتر از نظر تعداد معاملات سرمایه‌گذاری در سال مالی ۲۰۲۰-۲۰۱۹

کشور	معاملات سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۱۹-۲۰۲۰ (ادغام و تملیک، خرید سهام خصوصی و سرمایه‌گذاری خطرپذیر)
اندونزی	۳۸
مالزی	۳۱
امارات متحده عربی	۲۰
مصر	۱۶
کویت	۸
نیجریه	۷
عربستان سعودی	۶
پاکستان	۵
ترکیه	۴
بنگلادش	۲

منبع: تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد

۲. وضعیت اقتصاد حلال اندونزی

اندونزی با داشتن بیشترین جمعیت مسلمان جهان این فرصت را در اختیار دارد تا در میان پیشگامان اقتصاد حلال جهانی قرار گیرد. درحقیقت، اندونزی از نظر تجارت و سرمایه‌گذاری در وضعیت خوبی قرار دارد و می‌تواند از نقاط قوت خود بهره‌برداری بیشتری کند. در سال ۲۰۲۱، اندونزی جایگاه چهارم را در رتبه‌بندی کلی شاخص جهانی اقتصاد

اسلامی (GIEI)^۱ (رتبه‌بندی جهانی قدرت زیست بوم کشورها در تمام بخش‌های اقتصاد حلال) به خود اختصاص داده‌بود. این کشور در رتبه‌بندی شاخص غذای حلال در سال مذکور در جایگاه دوم قرار گرفت و در سایر بخش‌های اقتصاد حلال (به جز رسانه) در بین ۱۰ کشور برتر بود. لازم به ذکر است که این کشور در سال ۲۰۲۳ به جایگاه سوم در رتبه‌بندی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی دست یافت.^۲ یکی از عوامل مهمی که در موقعیت پیشرو این کشور نقش دارد، ظرفیت تجاری آن است [۱].

اطلاع‌نگاشت ۳: نگاهی به بازار حلال اندونزی

1. Global Islamic Economy Indicator

۲. رجوع شود به:

<https://www.dinarstandard.com/post/state-of-the-global-islamic-economy-report-2023>

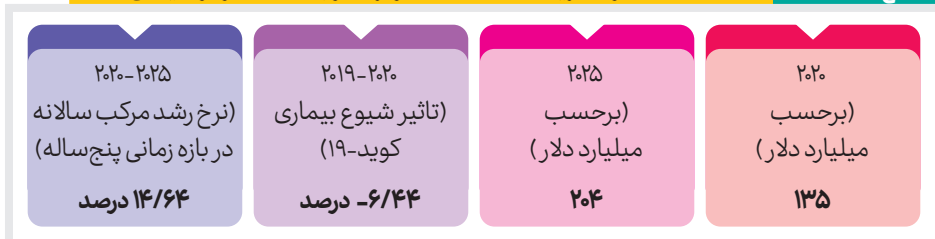
۱.۲. بخش‌های اصلی اقتصاد حلال اندونزی

◆ غذا و نوشیدنی حلال

از منظر صرف‌هزینه، غذا و نوشیدنی بزرگ‌ترین بخش اقتصاد حلال را تشکیل می‌دهند و اندونزی، بنگلادش و مصر کشورهای برتر در صرف‌هزینه برای غذای حلال هستند. محصولات که بیشترین تقاضا را در اندونزی دارند شامل مواد غذایی بسته‌بندی‌شده، میوه، سبزیجات، غذاهای دریایی، غذاهای سالم، روغن آشپزی، غذاهای باکیفیت بالا^۱، چای و قهوه می‌شوند. پیرو قانون حلال^۲ مصوب سال ۲۰۱۹، همه محصولات صادراتی، توزیعی و وارداتی این کشور باید گواهی حلال^۳ دریافت کنند. یکی از مزایای دریافت گواهی حلال این است که چنین محصولاتی نظر صادرکنندگانی که به دنبال غذای حلال هستند را جلب می‌کند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۴: شاخص‌های صرف‌هزینه مسلمانان اندونزی در بخش غذا و نوشیدنی حلال

غذای حلال بزرگ‌ترین بخش اقتصاد اسلامی در اندونزی است. همزمان با کاهش درآمد بسیاری از افراد و اعمال محدودیت‌های سختگیرانه تردد از سوی دولت در زمان شیوع کوید-۱۹، صرف‌هزینه مسلمانان برای غذا در کشور اندونزی ۶/۴۴ درصد کاهش یافت، درحالی‌که صرف‌هزینه مسلمانان برای غذا نسبت به سال قبل ۱/۵۴ درصد در سطح جهان افزایش یافت [۱].

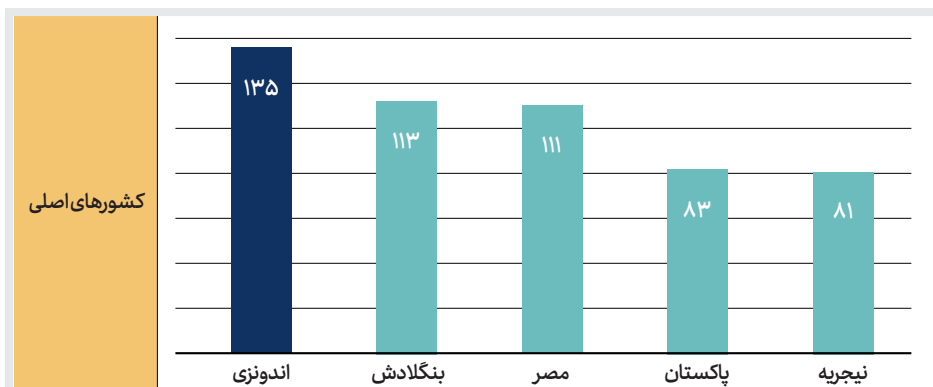
۱. غذاهای باکیفیت بالا موسوم به گورمی (Gourmet) به غذاهایی گفته می‌شود که در تهیه مواد اولیه و پخت غذا از بالاترین استانداردها استفاده می‌شود و اغلب محتویات آن‌ها از مواد خاص و گاه کمیاب است که در رستوران‌هایی با همین عنوان عرضه می‌شوند.

2. Halal Law

3. Halal Certification

اطلاع‌نگاشت ۵: برخی از نقش‌آفرینان جهانی در بخش غذا و نوشیدنی حلال

خرده‌فروشان اصلی	برندهای اصلی	تولیدکنندگان اصلی
فروشگاه‌های زنجیره‌ای کارفور ^۶ (فرانسه، خواربارفروشی) 	شرکت نستله (سوئیس) 	شرکت بی‌آراف (برزیل، گوشت)
فروشگاه‌های زنجیره‌ای لؤلؤ ^۸ (امارات متحده عربی، خواربارفروشی) 	شرکت الاسلامی ^۵ (امارات متحده عربی) 	شرکت دنون ^۲ (فرانسه، لبنیات)
	شرکت سفرون ژود (جاده زعفران) ^۶ (ایالات متحده، حلال/طبیعی) 	شرکت سریا سوو ^۳ (اندونزی، پرورش طیور)

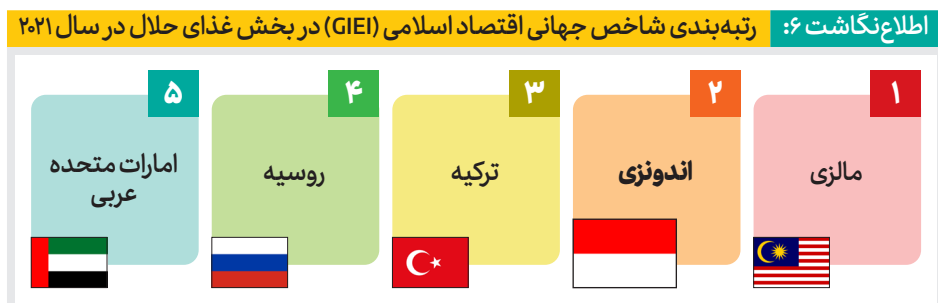

نمودار ۱: پنج بازار مصرف برتر غذا و نوشیدنی حلال در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۲-۲۰۲۱، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

1. Danone Company
2. PT Sreeya Sewu Company
3. Al Islami Company
4. Saffron Road Company
5. Carrefour Company
6. Lulu Company

همانطور که در نمودار ۱ نشان داده شده است، اندونزی با ۱۳۵ میلیارد دلار صرف‌هزینه در بازار مواد غذایی و نوشیدنی حلال اولین بازار برتر مصرف‌کنندگان مسلمان به‌شمار می‌رود.

♦ مدمتواضع

از منظر صرف‌هزینه، پوشاک دومین بخش بزرگ اقتصاد حلال جهانی را تشکیل می‌دهد و ایران، ترکیه و پاکستان کشورهای برتر از نظر صرف‌هزینه در بخش مدمتواضع هستند. صرف‌هزینه جهانی مسلمانان برای مدمتواضع در سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۲۷۹ میلیارد دلار برآورد شد که درواقع ۱۴ درصد از صرف‌هزینه جهانی در زمینه مدمتواضع است. در پی شروع به کار برندهایی مانند دیان پلانگی^۱ و ریا میراندا^۲ که به تغییر دیدگاه مشتریان نسبت به لباس‌های مدمتواضع و معرفی آن‌ها به‌عنوان لباس‌هایی زیبا و به‌روز کمک کردند، مدمتواضع اندونزی در سال‌های اخیر شاهد رشد فوق‌العاده‌ای بوده است. این صنعت به‌ویژه در سایر بازارهای آسیای جنوب شرقی که ترجیحات مشابهی نسبت به لباس دارند، از ظرفیت بالایی برای گسترش در سطح بین‌المللی برخوردار است. شایان ذکر است شرکت‌های کوچک و متوسط نقش اصلی در صنعت مدمتواضع اندونزی ایفا می‌کنند [۱].

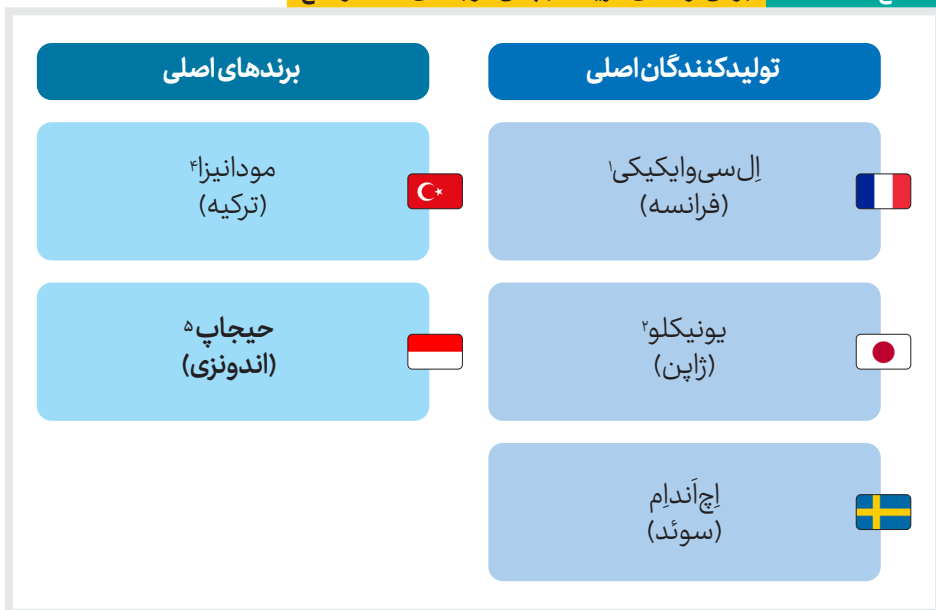
1. Dian Pelangi
2. Ria Miranda

اطلاع‌نگاشت ۷: شاخص‌های صرف‌هزینه مسلمانان اندونزی در بخش مد متواضع

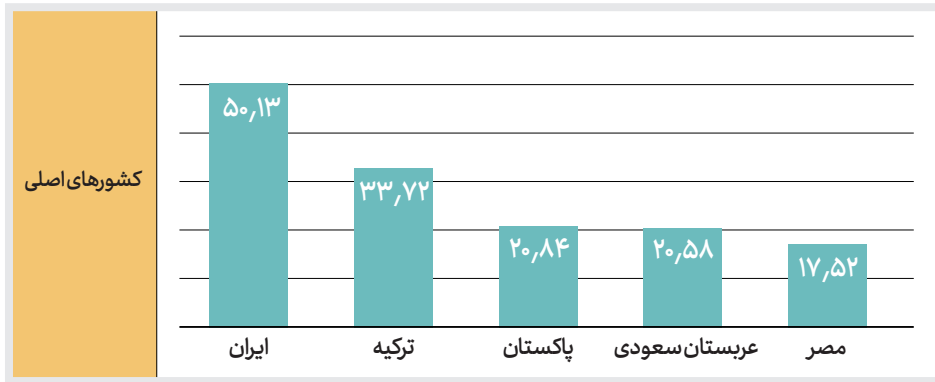

محدودیت‌های تردد و کاهش درآمد در دوران شیوع کویید-۱۹ باعث شد صرف‌هزینه‌ها در بخش مد متواضع اندونزی ۴/۹۹ درصد کاهش یابد. دورکاری و حضور کمتر افراد در اجتماع نیز باعث کاهش قابل توجه تقاضا برای پوشاک شد [۱].

اطلاع‌نگاشت ۸: برخی از نقش‌آفرینان جهانی در بخش مد متواضع

1. LC Waikiki
2. Uniqlo
3. Modanisa
4. Hijup

نمودار ۲: پنج بازار مصرف برتر مد متواضع (لباس و کفش) در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۱-۲۰۲۲، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

همانطور که در نمودار بالا نشان داده شده است، ایران با ۵۰/۱۳ میلیارد دلار صرف‌هزینه در بازار مد متواضع اولین بازار برتر مصرف‌کنندگان مسلمان در این زمینه به‌شمار می‌آید.

اطلاع‌نگاشت ۹: رتبه‌بندی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در بخش مد متواضع در سال ۲۰۲۱

♦ دارو و محصولات آرایشی بهداشتی حلال

تقاضای مسلمانان برای محصولات حلال محدود به مواد غذایی نمی‌شود و مکمل‌های غذایی، داروها و محصولات آرایشی و بهداشتی را نیز دربرمی‌گیرد. فروش لوازم آرایشی حلال در شرق آسیا با سرعتی بیشتر از هر بازار دیگری رشد کرده است که این امر به‌ویژه به دلیل وجود برندهای کوچک و بزرگ اندونزیایی در این صنعت است.

صدور گواهی حلال برای داروها و لوازم آرایشی و بهداشتی به‌طور فزاینده‌ای روبه‌رشد است، زیرا مصرف‌کنندگان مسلمان به غیر از غذای حلال به دنبال جایگزین‌های حلال

برای ژلاتین و سایر مواد تشکیل دهنده گوشتی در دسته‌های مختلف محصولات هستند. پیرو همین مسئله، تعداد فزاینده‌ای از شرکت‌ها به نیازهای مصرف‌کنندگان مسلمان توجه بیشتری می‌کنند. به عنوان مثال، شرکت دوفارما بایوتک^۱ مالزی و شرکت پن‌ژن بایوتک^۲ کره جنوبی نسبت به سرمایه‌گذاری در زمینه اولین داروی زیست‌همسان^۳ حلال جهان برای درمان کم‌خونی اقدام کرده‌اند. شرکت پاراگون^۴ اندونزی نیز به منظور توسعه بازار مصرف خود در کنار تولید لوازم آرایشی مخصوص زنان به طراحی و عرضه محصولات جدید ویژه آقایان روی آورده است [۱].

اطلاع‌نگاشت ۱۰: شاخص‌های صرف‌هزینه مسلمانان جهان در بخش دارو و لوازم آرایشی بهداشتی حلال

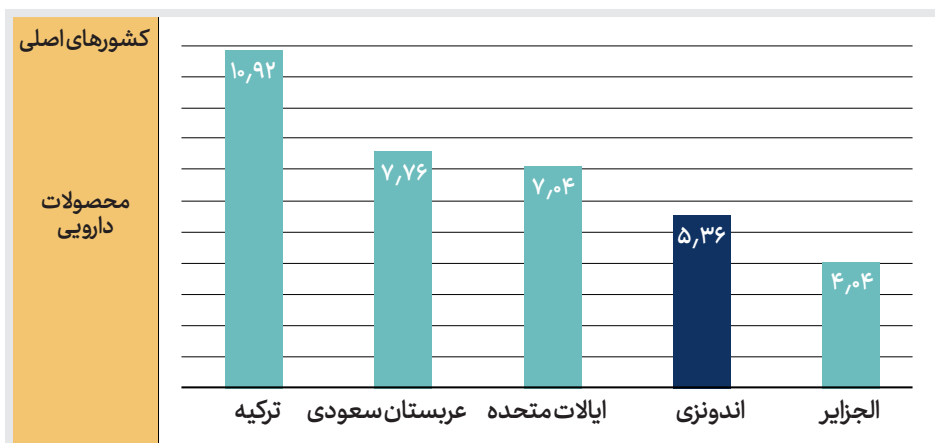
شاخص	۲۰۲۰-۲۰۲۵	۲۰۱۹-۲۰۲۰	۲۰۲۵	۲۰۲۰
دارو	(نرخ رشد مرکب سالانه در بازه زمانی پنج‌ساله) ۶/۶۴ درصد	(تاثیر شیوع بیماری کوید-۱۹) ۰/۳- درصد	(برحسب میلیارد دلار) ۱۲۹	(برحسب میلیارد دلار) ۹۴
محصولات آرایشی بهداشتی	۷/۴۳ درصد	۱/۵۲- درصد	۹۳	۶۵

مصرف‌کنندگان در دوران شیوع کوید-۱۹ تمایلی به خرید اقلام غیرضروری نداشتند و بنابراین در این مدت خرید لوازم آرایشی بیشتر به خریدی تجملاتی تبدیل شد. صرف‌هزینه مسلمانان برای لوازم آرایشی و بهداشتی در سطح جهان نیز کاهش یافت، درحالی‌که هزینه برای داروها تنها ۳/ درصد کاهش پیدا کرد [۱]. جالب این‌که نام دو شرکت اندونزیایی در بین تولیدکنندگان برتر دارو و لوازم آرایشی بهداشتی حلال به چشم می‌خورد که نویدبخش رشد این بخش از اقتصاد حلال اندونزی است (اطلاع‌نگاشت ۱۱).

1. Duopharma Biotech
2. PanGen Biotech
3. Halal Biosimilar
4. Paragon

اطلاع‌نگاشت ۱۱: برخی از نقش‌آفرینان جهانی در بخش دارو و لوازم آرایشی بهداشتی حلال

تولیدکنندگان محصولات آرایشی بهداشتی	تولیدکنندگان محصولات دارویی	تامین‌کنندگان مواد اولیه
شرکت ورداه ^۷ (اندونزی)	شرکت نور ویتامینز ^۴ (ایالات متحده)	شرکت بی‌ای‌اس‌اف ^۱ (آلمان)
شرکت پیور حلال بیوتی ^۸ (انگلستان)	شرکت سی‌سی‌ام پرهاده ^۵ (مالزی)	شرکت دی‌اس‌ام ^۲ (سوئیس)
شرکت وان پیور ^۹ (امارات متحده عربی)	شرکت کالبی فارما ^۶ (اندونزی)	شرکت سیمرایز ^۳ (آلمان)

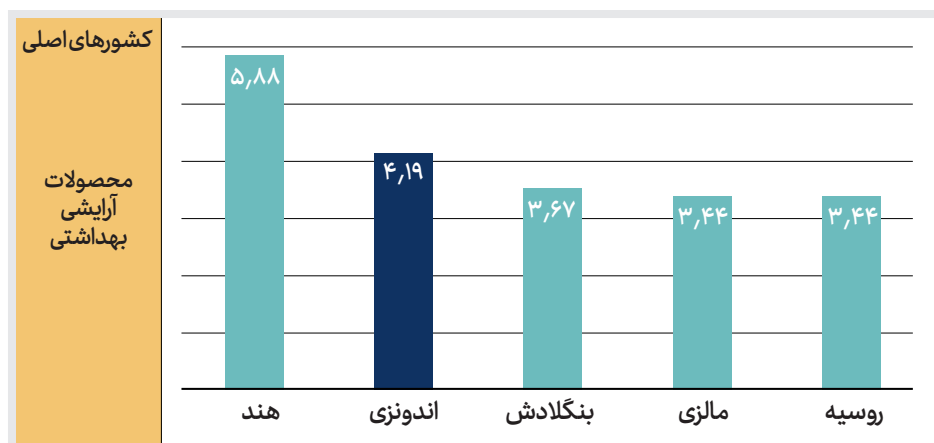
نمودار ۳: پنج بازار مصرف برتر محصولات دارویی در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۱-۲۰۲۲، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

1. BASF
2. DSM
3. Symrise
4. Noor Vitamins
5. CCM Berhad
6. Kalbe Farma
7. Wardah
8. Pure Halal Beauty
9. One Pure

همانطور که در نمودار ۳ نشان داده شده است، اندونزی با ۵/۳۶ میلیارد دلار صرف هزینه در بازار محصولات دارویی حلال، چهارمین بازار برتر مصرف کنندگان مسلمان در این زمینه به شمار می رود.

نمودار ۴: پنج بازار مصرف برتر محصولات آرایشی بهداشتی در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۱-۲۰۲۲، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

اندونزی با ۴/۱۹ میلیارد دلار صرف هزینه در بازار محصولات آرایشی و بهداشتی حلال دارای دومین بازار برتر مصرف کنندگان مسلمان در این بخش است (نمودار ۴). به طور کلی، اندونزی در شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در بخش دارو و محصولات آرایشی بهداشتی جایگاه نهم را دارد.

اطلاع نگاشت ۱۲: رتبه بندی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در بخش دارو و محصولات آرایشی

بهداشتی حلال در سال ۲۰۲۱

◆ گردشگری حلال

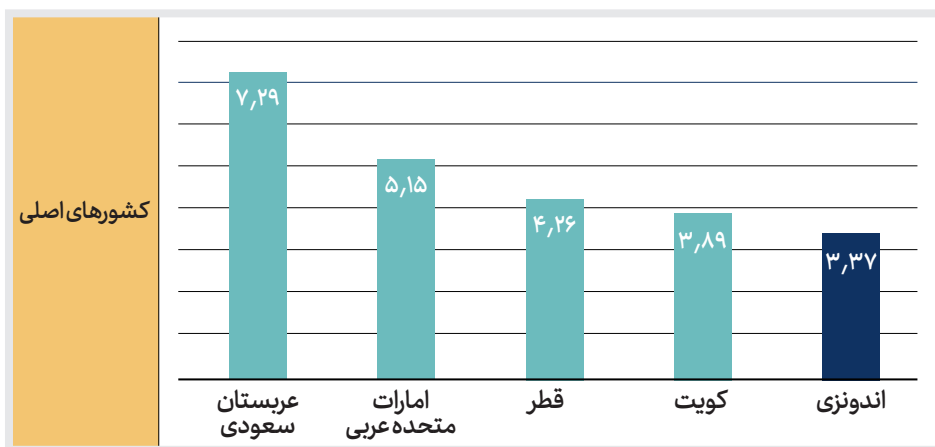
در دوران همه‌گیری کوید-۱۹ بیشترین ضربه به بخش گردشگری اقتصاد جهانی وارد شد. واقعیت این است که این همه‌گیری تأثیرات مخربی بر گردشگری گذاشت، به‌طوری‌که صرف‌هزینه مسلمانان برای سفر تقریباً ۷۰ درصد کاهش یافت و در سال ۲۰۲۰ به ۵۸ میلیارد دلار رسید. مجموع معاملات سرمایه‌گذاری ثبت‌شده در سال ۲۰۱۹-۲۰۲۰ در این بخش از اقتصاد اسلامی جهانی ۳۴۰ میلیون دلار بود که نسبت به سال قبل از آن ۴۰ درصد کاهش داشت. البته انتظار می‌رود که این رقم دوباره بهبود یابد. صنعت گردشگری اندونزی ۶/۱ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشور را در سال ۲۰۱۹ (قبل از همه‌گیری کوید-۱۹) تشکیل می‌داد [۱]، حال آنکه بخش گردشگری در سال ۲۰۲۱ حدود ۲/۳ درصد از تولید ناخالص داخلی اندونزی را تشکیل می‌داد که نسبت به سال ۲۰۱۹ کاهش حدود ۲/۷ درصدی داشت [۱۲].

اطلاع‌نگاشت ۱۳: شاخص‌های صرف‌هزینه مسلمانان جهان در بخش گردشگری حلال

اطلاع‌نگاشت ۱۴: برخی از نقش‌آفرینان جهانی در بخش گردشگری حلال

برندهای اصلی	تامین‌کنندگان اصلی
هتل رادانا ^۳ (اندونزی)	شرکت هواپیمایی سعودی ایرلاین ^۱ (عربستان سعودی)
هتل شازا ^۴ (امارات متحده عربی)	اِل‌اِس‌جی اسکای شفز ^۲ (آلمان)
ویمن دلوکس ^۵ (ترکیه)	

نمودار ۵: پنج مقصد برتر گردشگری حلال در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۱-۲۰۲۲، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

بنا بر آنچه در نمودار بالا آمده‌است، اندونزی با ۳/۳۷ میلیارد دلار صرف‌هزینه گردشگران مسلمان به‌عنوان پنجمین مقصد گردشگری حلال به‌شمار می‌رود. این کشور

1. Saudi Airlines
2. LSG Sky Chefs
3. Rhadana Hotel
4. Shaza Hotel
5. Women Deluxe

دارای زیرساخت‌های حلال خوبی در زمینه گردشگری حلال است و هتل رادانا از نام‌های معتبر در بخش هتل‌داری حلال دنیا به‌شمار می‌رود.

اطلاع‌نگاشت ۱۵: رتبه‌بندی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در بخش گردشگری حلال در سال ۲۰۲۱

◆ رسانه و سرگرمی حلال

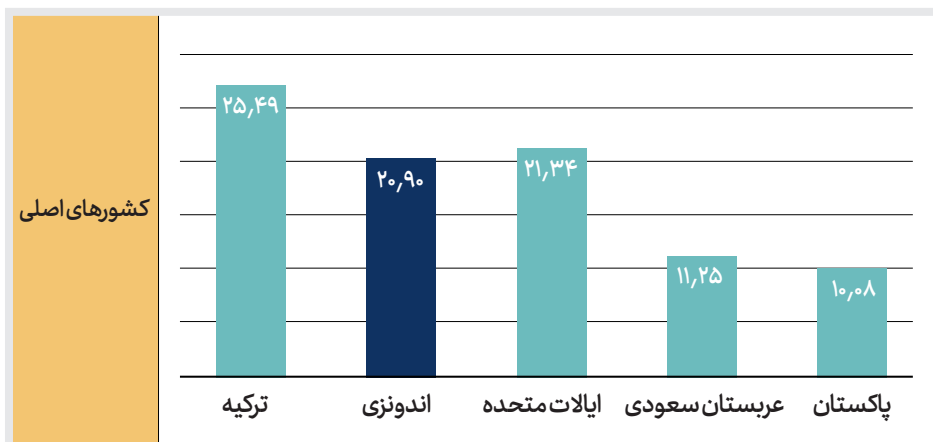
رسانه و سرگرمی سومین حوزه برتر صرف‌هزینه مصرف‌کنندگان مسلمان است. در سال ۲۰۲۰، صرف‌هزینه مصرف‌کنندگان اندونزیایی در بخش رسانه و سرگرمی حلال ۴/۶۵ درصد کاهش یافت، در حالی‌که صرف‌هزینه مصرف‌کنندگان جهانی در این بخش ۲/۷۵ درصد کاهش یافت [۱].

اطلاع‌نگاشت ۱۶: شاخص‌های صرف‌هزینه مسلمانان اندونزی در بخش رسانه و سرگرمی حلال

اطلاع‌نگاشت ۱۷: برخی از نقش‌آفرینان جهانی در بخش رسانه و سرگرمی حلال

تولیدکنندگان	پخش‌کنندگان
فایوپیلار گیمز ^۱ (عربستان سعودی، تولیدکننده بازی)	شبکه پیس تی‌وی ^۵ (انگلستان، شبکه تلویزیونی)
شرکت مارول ^۲ (ایالات متحده، تولیدکننده پوستر)	شبکه اُقرأ ^۶ (عربستان سعودی، شبکه تلویزیونی)
شرکت باراجون اینترتینمنت ^۳ (امارات متحده عربی، تولیدکننده فیلم)	شبکه الهدی ^۷ (مصر، شبکه تلویزیونی)
شرکت دیجیتال دوریان ^۴ (مالزی، تولیدکننده کارتون)	شبکه بیټه تی‌وی ^۸ (ایالات متحده، شبکه برخط)

نمودار ۶: پنج بازار مصرف برتر رسانه و سرگرمی حلال در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۱-۲۰۲۲، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

1. 5 Pillar Games
2. Marvel
3. Barjoun Entertainment
4. Digital Durian
5. Peace TV
6. Iqra
7. Al Huda
8. Bayyinah, TV

همانطور که در نمودار ۶ نشان داده شده است، اندونزی با ۲۰/۹۰ میلیارد دلار صرف‌هزینه در بازار رسانه و سرگرمی حلال به عنوان دومین بازار برتر مصرف‌کنندگان مسلمان در این بخش محسوب می‌شود.

اطلاع‌نگاشت ۱۸: رتبه‌بندی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در بخش رسانه و سرگرمی حلال در سال ۲۰۲۱

شایان ذکر است اندونزی در بخش رسانه و سرگرمی حلال در بین کشورهای پیشگام قرار ندارد، اما جایگاه آن در شاخص جهانی اقتصاد اسلامی (جایگاه ۲۹) بیانگر این است که در سال‌های آتی ظرفیت رشد و ارتقای جایگاه خود در این شاخص را دارد.

♦ تامین مالی اسلامی

تامین مالی اسلامی در سطح جهان پس از دوران همه‌گیری کوید-۱۹ به حالت عادی بازگشته و سودآوری بانک‌های اسلامی نیز هم‌اکنون روبه‌رشد است. البته برخلاف روند جهانی، بسیاری از کشورها در دوره شیوع کوید-۱۹ شاهد افزایش دارایی‌های مالی اسلامی خود بودند. به عنوان مثال، دارایی‌های بانکداری مالی اسلامی اندونزی در سال ۲۰۲۰ معادل ۱۰/۹۷ درصد رشد کرد که بالاتر از رشد ۷/۷ درصدی بانک‌های متعارف بود [۱].

اطلاع‌نگاشت ۱۹: دارایی‌های مالی اسلامی اندونزی در سال ۲۰۱۹-۲۰۲۰

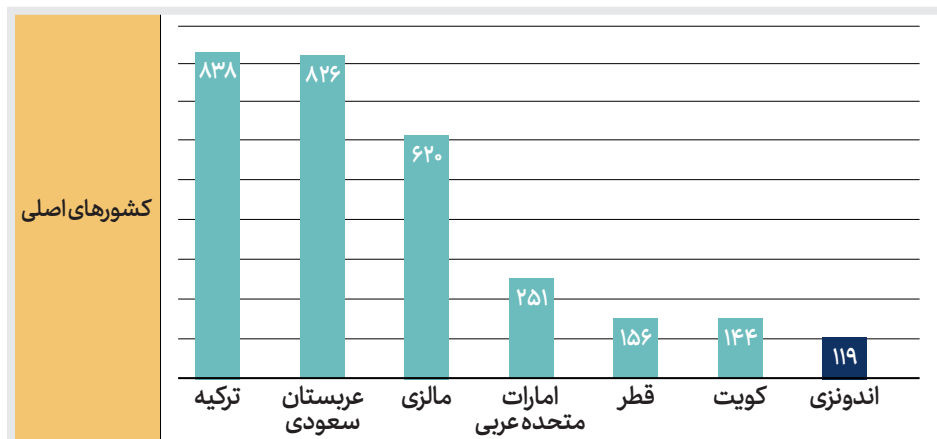
در اینجا لازم به توضیح است که تامین مالی اسلامی صنعتی به سرعت در حال رشد است و علاوه بر جذب مسلمانان مورد استقبال نقش آفرینانی که به اصول اخلاقی در صنعت تامین مالی پایبند هستند نیز قرار گرفته است. در مجموع، حدود ۲۴۱ فناوری مالی اسلامی وجود دارد که اندازه بازار آن‌ها در سال ۲۰۲۰ حدود ۴۹ میلیارد دلار بوده است و پیش بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۵ (براساس حجم معاملات) به ۱۲۸ میلیارد دلار برسد [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲۰: برخی از نقش آفرینان جهانی در بخش تامین مالی اسلامی

خدمات فناوری مالی اصلی	بانک‌های اصلی	تنظیم‌کنندگان اصلی مقررات
بازارهای اسلامی ^۵ (بازارهای سرمایه، انگلستان) 	بانک اسلامی دبی ^۲ (امارات متحده عربی) 	بانک مرکزی اندونزی (اندونزی)
بستر واحد ^۶ (مدیریت ثروت، ایالات متحده) 	بانک سیاریا اندونزی ^۳ (اندونزی) 	سازمان خدمات مالی اندونزی (OJK) (اندونزی)
بستری زکات ^۷ (سوشال فای، روسیه) 	بانک ایچ‌اس‌بی‌سی ^۴ (انگلستان) 	سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی ^۱ (نهاد متولی تعیین استاندارد، بحرین)

1. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
2. Dubai Islamic Bank
3. Bank Syariah Indonesia
4. HSBC
5. Islamic Markets
6. Wahed
7. PayZakat

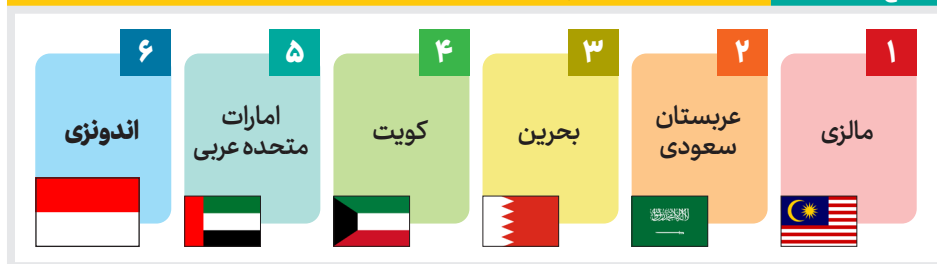
۸. سوشال فای ترکیبی از شبکه‌های اجتماعی و امور مالی است و به کاربران این امکان را می‌دهد که در عین تعامل با دیگران، از فعالیت‌های خود درآمد کسب کنند.

نمودار ۷: تعدادی از کشورهای برتر از نظر دارایی‌های مالی اسلامی در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)
منبع: گزارش اقتصاد حلال اندونزی ۲۰۲۱-۲۰۲۲، موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

همانطور که در نمودار بالا مشاهده می‌شود، دارایی مالی اسلامی اندونزی در سال ۲۰۲۰ معادل ۱۱۹ میلیارد دلار بوده است و این کشور در شاخص جهانی اقتصاد اسلامی جایگاه ششم را دارد که بیانگر وضعیت مطلوب آن در بخش تامین مالی اسلامی است.

اطلاع‌نگاشت ۲۱: رتبه‌بندی شاخص جهانی اقتصاد اسلامی در بخش تامین مالی اسلامی در سال ۲۰۲۱

۲.۲. موقعیت پیشگام اندونزی در زمینه تجارت محصولات حلال

اندونزی در سال ۲۰۲۰ یکی از بزرگ‌ترین تامین‌کنندگان جهانی محصولات حلال (غذا، مد، محصولات دارویی و آرایشی) به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی بوده است. اندونزی با صادرات ۸/۵ میلیارد دلار محصولات حلال، دهمین صادرکننده بزرگ جهان و دومین صادرکننده بزرگ در میان کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی است.

بازارهای اصلی صادرات محصولات حلال اندونزی در میان کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی شامل مالزی، پاکستان، مصر، بنگلادش و عربستان سعودی هستند که ۶۹ درصد از کل صادرات اندونزی به کشورهای عضو سازمان را تشکیل می‌دهند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲۲: بازارهای هدف برتر برای صادرات محصولات حلال اندونزی در میان کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی

ارزش صادرات در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیون دلار)	
مجموع صادرات اندونزی در بخش غذای حلال	
۷,۸۲۶	مقصدهای صادراتی
۱,۹۳۱	مالزی
۱,۷۳۶	پاکستان
۷۹۰	مصر
۷۶۳	بنگلادش
۳۷۱	عربستان سعودی
مجموع صادرات اندونزی در بخش مد متواضع	
۳۹۰	مقصدهای صادراتی
۹۳	مالزی
۹۱	امارات متحده عربی
۲۶	ترکیه
۲۴	سومالی
۱۸	عربستان سعودی
مجموع صادرات اندونزی در بخش محصولات دارویی حلال	
۷۰	مقصدهای صادراتی
۳۲	نیجریه
۲۷	مالزی
۱۷	پاکستان
۳	افغانستان
۲	مصر

ارزش صادرات در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیون دلار)	
مجموع صادرات اندونزی در بخش لوازم آرایشی حلال	۱۸۵
مقصدهای صادراتی	
مالزی	۵۰
امارات متحده عربی	۲۶
نیجریه	۲۱
پاکستان	۱۰
یمن	۴

منبع: پایگاه داده «نقشه تجاری» مرکز تجارت جهانی، تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

♦ تولید داخلی

اندونزی چهارمین کشور بزرگ جهان از نظر جمعیت است و بزرگ‌ترین جمعیت مسلمانان را دارد و از این رو، بزرگ‌ترین بازار جهانی از نظر صرف‌هزینه مسلمانان در بخش‌های اقتصاد حلال محسوب می‌شود. مجموع صرف‌هزینه اندونزی در بخش حلال به ۱۸۴ میلیارد دلار می‌رسد که درواقع ۱۱/۳۴ درصد از هزینه‌های صرف‌شده در اقتصاد حلال جهانی را تشکیل می‌دهد [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲۳: صرف‌هزینه مسلمانان اندونزی در بخش‌های اقتصاد حلال در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

بخش‌های اقتصاد حلال	صرف‌هزینه مسلمانان اندونزی	بخش‌های اقتصاد حلال	صرف‌هزینه مسلمانان اندونزی
غذا و نوشیدنی حلال	۱۳۵	محصولات آرایشی حلال	۴/۱۹
مد متواضع	۱۵/۶۰	سفر و گردشگری حلال	۳/۳۷
محصولات دارویی حلال	۵/۱۳	رسانه و سرگرمی حلال	۲۰/۷۳

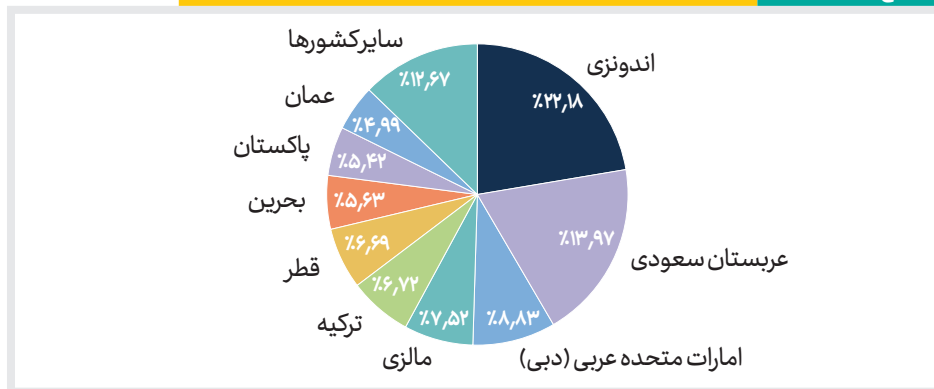
منبع: تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

◆ دارایی مالی اسلامی

اندونزی با ۱۹۹/۵ میلیارد دلار دارایی مالی اسلامی از کشورهای پیشرو در زمینه شمول مالی^۱ مسلمانان است. این کشور با داشتن حدود ۵۰ میلیون حساب دارای بیشترین تعداد حساب در بانک‌های اسلامی جهان است و همچنین بیشترین تعداد بانک روستایی اسلامی را دارد که مجموع آن‌ها به حدود ۱۶۴ بانک می‌رسد.

اندونزی در سال ۲۰۲۰ بزرگ‌ترین منتشرکننده صُکوک (اوراق بهادار اسلامی)^۲ دولتی در بازار بین‌المللی بود. این کشور با مجموع ۲۰/۶۵ میلیارد دلار، ۲۲/۱۸ درصد از انتشار کل صُکوک بین‌المللی (با ارزش خارجی) را در اختیار داشت که بسیار بالاتر از آمار عربستان سعودی (۱۳/۹۷ درصد، جایگاه دوم) و امارات متحده عربی (۸/۸۳ درصد، جایگاه سوم) بود. این امر بیانگر آن است که صُکوک دولتی منتشرشده توسط اندونزی همچنان برای سرمایه‌گذاران جهانی بسیار جذاب است [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲۴: کشورهای منتشرکننده صُکوک دولتی در بازارهای بین‌المللی

منبع: بانک اندونزی، گزارش اقتصاد و امور مالی اسلامی ۲۰۲۰^۳

۱. شمول مالی به معنای دسترسی آسان همه اقشار جامعه فارغ از میزان درآمد، جایگاه اجتماعی و محل زندگی آن‌ها به تمامی محصولات و خدمات مالی مانند بیمه، سرمایه‌گذاری و غیره است.

2. Sukuk

اوراق صُکوک از ابزارهای تأمین مالی مورد استفاده در کشورهای اسلامی است که براساس اصول و مبانی مورد تأیید اسلام طراحی شده است.

3. Sharia Economy & Finance Report 2020

۳.۲. چالش‌های موجود در صنعت حلال اندونزی

اندونزی در صنعت حلال با چالش‌های زیادی روبروست که مقابله با آن‌ها همکاری همه‌ذینفعان به‌ویژه دولت و نقش‌آفرینان اصلی این صنعت را می‌طلبد. اندونزی برای تبدیل شدن به مرکز صنعت حلال جهان که هدف دولت در سال ۲۰۲۴ است، دو نوع چالش کلی پیش‌رو دارد: چالش‌های خارجی و چالش‌های داخلی که در ادامه به‌طور مختصر شرح داده می‌شوند.

♦ چالش‌های خارجی

تعداد کشورهای رقیب: پیدایش کشورهای رقیب تاثیر زیادی بر جذب محصولات حلال اندونزی در بازار جهانی دارد. بنابراین، این کشور باید کیفیت محصولات و خدمات خود را بهبود ببخشد تا بتواند با این کشورها رقابت کند و کشوری صرفاً مصرف‌کننده نباشد. افزون‌براین، ورود محصولات خارجی می‌تواند از تعداد مصرف‌کنندگان داخلی محصولات تولید داخل بکاهد.

نبود فرآیند یکپارچه و واحد جهانی برای صدور گواهی حلال: کشورهای جهان هنوز درباره استانداردهای بین‌المللی برای صدور گواهی حلال به توافق نرسیده‌اند و هر کشور استانداردهای خاص خود را برای صدور گواهی حلال دارد که ممکن است مورد قبول کشورهای دیگر واقع نشود.

♦ چالش‌های داخلی

۱. بانک‌های اسلامی هنوز نقش کارآمدی در تشویق توسعه و بهبود صنعت حلال ندارند. حداقل هفت عامل در اندونزی وجود دارند که نقش بانک‌های اسلامی در حمایت از صنعت حلال در این کشور را کم‌رنگ می‌سازند:

- کمبود منابع انسانی که همزمان دارای دانش دینی (فقهی) و مهارت و دانش در

زمینه مسائل مالی باشند. اگرچه اندونزی بزرگ‌ترین جمعیت مسلمان جهان را دارد،

اما این مسئله تضمینی برای وجود منابع انسانی با توانایی‌های بالا نیست؛

● ضعف بانک‌های اسلامی در ارائه آموزش به جامعه به ویژه گروه‌های هدف که دارای

قابلیت تشکیل شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط هستند؛

● فعالیت محدود بانک‌های اسلامی در زمینه تامین مالی که می‌تواند ناشی از روندهای

کند و نامطلوب مدیریت تامین مالی در این بانک‌ها باشد؛

● بانک‌های اسلامی شرکای خوبی برای شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط نیستند،

زیرا این بانک‌ها فقط به ارائه تامین مالی محدود می‌پردازند و به شرکت‌های کوچک و

متوسط برای افزایش درآمد کمک چندانی نمی‌کنند؛

● تعداد کم بانک‌های اسلامی در اندونزی که باعث می‌شود این بانک‌ها نتوانند به

مناطق دورافتاده دسترسی پیدا کنند؛

● احتمال انجام برخی اقدامات غیراخلاقی مانند عدم تطبیق اطلاعات بین بانک‌های

اسلامی و مشتریان آن‌ها وجود دارد؛ و

● احتمال برخی سوءاستفاده‌های مالی و فساد در بانک‌های اسلامی وجود دارد.

این چالش‌ها نیازمند توجه جدی و اقداماتی هماهنگ از سوی دولت و بخش

خصوصی برای تقویت زیرساخت‌ها، افزایش آگاهی و ایجاد فرصت‌های بیشتر برای رشد

صنعت حلال در اندونزی هستند.

۲. کمبود آگاهی از مسئله حلال در جامعه اندونزی یکی از چالش‌های اصلی در این

زمینه محسوب می‌شود. درواقع، آگاهی از مسئله حلال به طور قابل توجهی تحت تاثیر

دانش، درک و سطح دینداری جامعه قرار دارد. بنابراین، ترویج سبک زندگی حلال به ویژه

مصرف محصولات حلال نیازمند تلاش‌های بیشتر و ارائه اطلاعاتی از سوی ذینفعان

به عموم مردم است. این فرآیند همچنین شامل جذب و ارائه اطلاعات به کارآفرینان شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط است که در صنعت حلال فعالیت می‌کنند. در عصر دیجیتال کنونی می‌توان از روش‌های مختلفی مانند رسانه‌های اجتماعی، وبسایت‌ها، رسانه‌های چاپی و تلویزیون برای ارتباط موثر استفاده کرد. این در حالی است که در مناطق دورافتاده همچنان رادیو و تلویزیون رسانه‌های اصلی برای انتشار اطلاعات در مورد محصولات حلال هستند.

۳. اندونزی باید مشکلات مربوط به قانون شماره ۳۳ مصوب سال ۲۰۱۴ درباره تضمین محصولات حلال^۱ را موردتوجه قرار دهد. واقعیت این است که اجرای این قانون با تاخیرهایی مواجه بوده است و اگرچه این قانون در سال ۲۰۱۴ تصویب شد، اما اجرای آن از ۱۷ اکتبر ۲۰۱۹ آغاز شد. جالب این‌که حتی پس از آغاز اجرای این قانون در سال ۲۰۱۹ هنوز تا اجرای کامل آن فاصله زیادی وجود دارد و الزامات صدور گواهی حلال به صورت تدریجی اعمال می‌شود. در نتیجه، روند تدریجی الزامات صدور گواهی حلال چالش‌هایی را در زمینه اطمینان از تطابق و آگاهی میان کسب‌وکارها و مصرف‌کنندگان ایجاد کرده است.

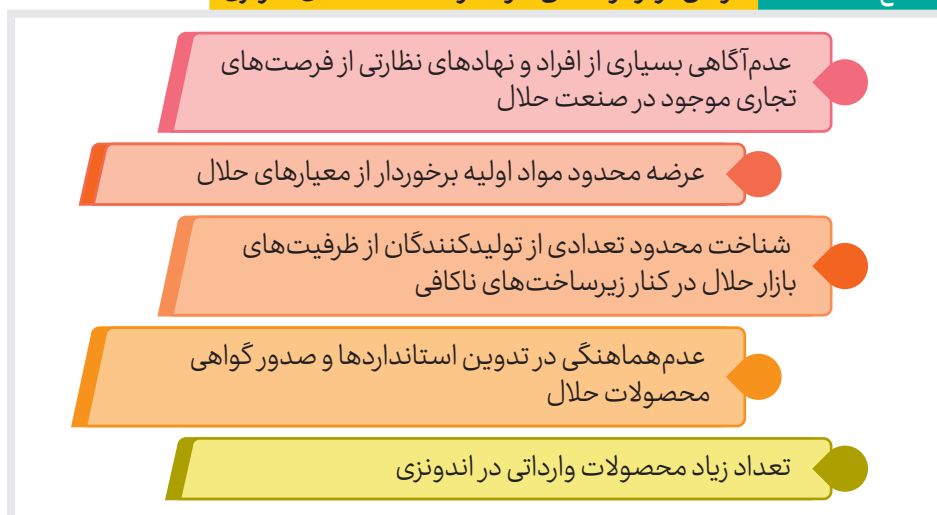
- چالش قابل توجه دیگری که جامعه اندونزی با آن روبروست، عادت‌های مصرفی رایج مردم اندونزی و کمبود آگاهی آن‌ها نسبت به کالاها و خدمات داخلی است. به همین دلیل طبیعی است که بازار اندونزی تحت سلطه محصولات وارداتی- از کالاهای خانگی تا محصولات صنعتی بزرگ- باشد. محصولات وارداتی علاوه بر بازارهای نوین در بازارهای سنتی نیز یافت می‌شوند. در بازار برخی یا تجارت الکترونیک که موردتوجه بسیاری از مردم اندونزی قرار دارد، این موضوع بیشتر مشهود است. اندونزی در میان ده کشور برتر جهان از نظر تعداد کاربران تجارت الکترونیک قرار دارد و حدود ۸۸/۱

1. Law No. 33 of 2014 (UU 33/2014) in relation to Halal Product Guarantee

درصد از کاربران اینترنتی اندونزی در خرید برخط مشارکت دارند. این موضوع علاوه بر این که فرصتی مغتنم برای رشد صنعت حلال اندونزی است، این کشور را با مساله رقابت جهانی نیز مواجه می کند.

علاوه بر چالش های داخلی و خارجی فوق، عوامل دیگری نیز از سرعت رشد صنعت حلال اندونزی می کاهند که باید مورد توجه دقیق قرار داده شوند (اطلاع نگاشت ۲۵) [۵].

اطلاع نگاشت ۲۵: عوامل موثر در کاهش سرعت رشد صنعت حلال اندونزی

۳. بازار حلال اندونزی

چنانچه گفته شد، اندونزی میزبان بزرگ ترین جمعیت مسلمان جهان است و با آگاهی روزافزون درباره محصولات حلال، تقاضای روبه رشدی برای محصولات حلال در این کشور وجود دارد. بسیاری از شرکت های تولیدی بزرگ این کشور در بخش صنایع غذایی و آشامیدنی حلال مشغول فعالیت هستند و سهم قابل توجهی در صادرات این محصولات دارند (رجوع شود به بخش تولید). در سایر بخش های اقتصاد حلال مانند صنعت مد متواضع، رسانه و سرگرمی حلال و گردشگری حلال نیز شرکت های کوچک و

متوسط نقش اصلی ایفا می‌کنند. بخش تجارت الکترونیک اندونزی هم رشد چشمگیری داشته‌است، به‌طوری‌که بسیاری از شرکت‌های نوپای فعال در این بخش موفق شده‌اند به سرعت رشد کنند و به بسترهایی برای ارائه طیف گسترده‌ای از خدمات و محصولات حلال تبدیل شوند [۱].

♦ ابتکارهای دولت در حمایت از تجارت حلال

دولت اندونزی به‌منظور حمایت از کسب‌وکارهای حلال و تسهیل فعالیت‌های اقتصادی در زنجیره حلال نسبت به راه‌اندازی پارک‌های حلال با الگوبرداری از کشور مالزی اقدام کرده‌است. پارک‌های حلال بخش مهمی از راهبرد اقتصاد حلال اندونزی هستند. این پارک‌ها سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصاد حلال و صدور گواهی حلال را تسهیل می‌کنند. پارک‌های حلال منطقه‌های صنعتی هستند که به‌طور ویژه روی زنجیره اقتصاد حلال متمرکز هستند و از تولید و صادرات محصولات حلال در اندونزی پشتیبانی می‌کنند. دره حلال مدرن^۱ اولین و بزرگ‌ترین پارک حلال اندونزی است که در نزدیکی جاکارتا در زمینی به مساحت ۵۰۰ هکتار گسترده شده‌است [۸].

اطلاع‌نگاشت ۲۶: دره حلال مدرن

MODERN HALAL VALLEY

دره حلال مدرن واقع در منطقه صنعتی نوین سی‌کاند^۲

دره حلال نوین نخستین منطقه صنعتی در اندونزی است که موفق به دریافت گواهی منطقه صنعتی حلال^۳ از وزارت صنعت این کشور شده‌است. این منطقه برای شرکت‌های فعال در حوزه‌های مختلف مانند تجارت حلال و بانکداری اسلامی فضای تجاری فراهم می‌کند و امکان دسترسی آن‌ها به بازارهای داخلی و بین‌المللی را فراهم می‌آورد.

1. Modern Halal Valley
2. Modern Cikande Industrial Estate
3. Halal Industrial Estate

افزون بر احداث پارک‌های حلال، دولت اندونزی در سال‌های اخیر اجرای قانون شماره ۳۳ مصوب سال ۲۰۱۴ در رابطه با تضمین محصولات حلال را با جدیت بیشتری دنبال می‌کند. پیرو این قانون، کلیه محصولات توزیع شده اندونزی از ۱۷ اکتبر ۲۰۱۹ باید گواهی حلال دریافت کنند- به جز محصولاتی که روی بسته‌بندی آن‌ها برچسب غیرحلال درج شده است. هدف این قانون این است که مصرف‌کنندگان بتوانند با آسودگی و اطمینان بیشتری محصولات حلال را خریداری کنند و کسب و کارهای تولیدکننده محصولات حلال نیز بتوانند ارزش افزوده محصولات خود را افزایش دهند و در نتیجه، محصولات را به قیمت بالاتری در بازارهای داخلی و بین‌المللی به فروش برسانند. در صورت عدم رعایت الزام برچسب‌گذاری محصولات غیرحلال، صاحبان کسب و کار با مجازات‌های اداری مواجه خواهند شد که به صورت تدریجی در قالب اخطار شفاهی، اخطار کتبی و جریمه اداری اعمال می‌شوند.

شرکت‌هایی که قصد سرمایه‌گذاری در اندونزی را دارند نیز باید اهمیت گواهی حلال را برای محصولات حلال خود در نظر بگیرند. براساس مقررات ملی حلال مانند مقررات دولتی شماره ۳۹ مصوب سال ۲۰۲۱، همه محصولاتی که وارد اندونزی می‌شوند و یا در این کشور در گردش هستند و به فروش می‌رسند باید دارای گواهی حلال باشند و در غیر این صورت مواد اولیه آن‌ها حرام در نظر گرفته می‌شود.

محصولاتی که نیاز به گواهی حلال دارند عبارتند از: مواد غذایی، نوشیدنی‌ها، داروها، لوازم آرایشی و بهداشتی و کالاهای مصرفی که از حیوانات یا محصولات حیوانی نشأت می‌گیرند. خدماتی که باید دارای گواهی حلال باشند عبارتند از: کشتارگاه، فرآوری، ذخیره‌سازی، بسته‌بندی، توزیع، فروش و بازاریابی. گواهی حلال برای محصولات حرام الزامی نیست و درواقع این محصولات باید با برچسب غیرحلال مشخص شوند.

◆ عوامل رشد بازار مصرف داخلی

محرك‌های رشد بازار مصرف داخلی عواملی هستند که تاثیر مستقیمی بر بازار مصرف دارند و در اندونزی برجسته‌ترین عامل همان جمعیت زیاد آن است. اندونزی بزرگ‌ترین جمعیت مسلمان جهان (۸۷/۲ درصد از کل جمعیت این کشور) را در خود جای داده‌است. طبق نتایج نظرسنجی که به‌تازگی انجام شده‌است، ۹۸ درصد از مردم این کشور معتقدند که دین بسیار مهم است و ۲ درصد باقی‌مانده نیز دین را تا حدودی مهم می‌دانند. بنابراین، دین نقش مهمی در زندگی مردم اندونزی ایفا می‌کند و برای مصرف‌کنندگان این کشور خرید محصولات مطابق با اصول و ارزش‌های دینی بسیار حائز اهمیت است.

گسترش زیاد شبکه‌های اجتماعی عامل دیگری در تحریک بازار مصرف‌کنندگان داخلی اندونزی به‌شمار می‌آید. حدود ۶۴/۸ درصد از جمعیت این کشور در شبکه‌های اجتماعی فعال هستند^۱. با توجه به ضریب نفوذ بالای رسانه‌های اجتماعی در اندونزی، این شبکه‌ها ظرفیت رشد بسیار زیادی را برای بسیاری از شرکت‌های مصرف‌کننده فراهم می‌کنند. بنابراین، کسب‌وکارها باید به ایجاد نمایه قوی، جلب اعتماد مصرف‌کنندگان و تقویت بازاریابی در این بسترها بپردازند.

گسترش سواد دیجیتال و فناوریانه مردم اندونزی عامل محرک دیگری است که موجب رشد ۱۰ درصدی اقتصاد اینترنتی این کشور در سال ۲۰۲۰ شد و ارزش کل کالاهای فروخته‌شده (COGS)^۲ در بسترهای برخط به ۴۴ میلیارد دلار رسید که بالاترین میزان در جنوب شرقی آسیا بود. طبق نتایج مطالعه‌ای جدید، این رقم در سال ۲۰۲۴ به ۶۲ میلیارد

۱. برای جزئیات بیشتر رجوع شود به:

<https://datareportal.com/reports/digital-2024-indonesia#:~:text=Meanwhile%2C%20data%20published%20in%20the,and%20above%20at%20that%20time.>

2. Cost of Goods Sold

دلار می‌رسد و اندونزی همچنان دارای موقعیت پیشگام در منطقه است.^۱ اقتصاد دیجیتال در سال ۲۰۱۹ تنها ۳/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی اندونزی را دربرمی‌گرفت، اما با گذشت پنج سال این رقم به ۵/۸ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۳ رسید که فراتر از میانگین منطقه آسه‌آن (۵/۶ درصد) بود.^۲ افزون‌برآن، ۵۳ درصد از جمعیت اندونزی را نسل جدید تشکیل می‌دهند و این امر نیز به تسریع رشد اقتصاد دیجیتال در کشور کمک کرده‌است (جزئیات بیشتر درباره اقتصاد دیجیتال اندونزی در مباحث اقتصادی گزارش حاضر موجود است).

طبق نظرسنجی‌ها، آگاهی مصرف‌کنندگان در مورد مسائل بهداشت شخصی و سلامت عمومی از زمان آغاز همه‌گیری کوید-۱۹ افزایش یافته‌است. این تغییر نگرش خود فرصت‌های بسیاری را در اختیار تولیدکنندگان غذا و داروهای حلال قرار می‌دهد تا به معرفی محصولات جدید بپردازند و پاسخگوی این تقاضای نوپدید باشند.

۱.۳. بخش‌های اصلی بازار حلال اندونزی

◆ غذای حلال

سهم غذا و نوشیدنی حلال در تولید ناخالص داخلی اندونزی در سه‌ماهه اول سال ۲۰۲۰ معادل ۳۶/۴ درصد بود. طبق گزارش اداره مرکزی آمار اندونزی (BPS)، تقریباً ۷,۴۱۵ شرکت بزرگ و متوسط در صنعت غذا و نوشیدنی حلال فعالیت دارند که بیش از یک میلیون نفر نیروی کار را در خود جای داده‌اند. افزون‌بر این موارد، داده‌های ارائه شده

۱. مطالعه‌ای مشترک که شرکت‌های گوگل و تماسک و بین‌اندکمپانی انجام داده‌اند. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به: <https://www.moores-rowland.com/articles/E-commerce-Growth-Digital-Business-Expectations-for-2024-and-Related-Issues#:~:text=According%20to%20projections%20by%20Google,compared%20to%2020%25%20in%202022>.

۲. برای جزئیات بیشتر رجوع شود به: <https://east-ventures-reports.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/%5BEnglish%5D+East+Ventures++Digital+Competitiveness+Index+2024.pdf>

در سال ۲۰۲۰ نشان می‌دهند در صنعت غذا و نوشیدنی حلال اندونزی ۱/۶۹ میلیون تولیدکننده خرد و کوچک نیز وجود دارد که روی هم‌رفته دارای ۳/۴۴ میلیون نفر نیروی کار هستند. در سال مذکور، ۲۵۲,۸۹۷ محصول در ۷,۰۴۳ شرکت گواهی حلال دریافت کردند. از برترین نقش‌آفرین‌های اندونزیایی در این بخش می‌توان به شرکت صنایع غذایی ایندوفود^۱ و شرکت صنایع غذایی مایورا^۲ اشاره کرد [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲۷: نقش‌آفرینان برتر در صنعت غذا و نوشیدنی حلال اندونزی

نام شرکت	حوزه فعالیت	لوگوی شرکت	آدرس وب‌گاه
شرکت ایندوفود	صنایع غذایی		https://www.indofood.com
شرکت مایورا	صنایع غذایی		http://mayoraindah.co.id

♦ صنعت مد متواضع

شرکت‌های مد اندونزی در سراسر زنجیره ارزش فعالیت دارند و بسیاری از برندهای بزرگ بین‌المللی محصولات خود را در این کشور تولید می‌کنند. مطابق آمار سال ۲۰۲۰، ۴,۸۹۹ واحد تولیدی متوسط تا بزرگ در صنایع نساجی و تولید پوشاک در سراسر کشور وجود دارند که دارای بیش از ۱/۳۹ میلیون نفر نیروی کار هستند. طبق آمار سال ۲۰۱۹ نیز ۹۰۹,۸۲۲ کسب‌وکار خرد و کوچک در صنایع نساجی و پوشاک این کشور وجود داشته که ۱/۵۷ میلیون نفر نیروی کار در آن‌ها مشغول کار بوده‌اند. جالب این‌که بسیاری از شرکت‌ها در تولید لباس‌های مد متواضع تخصص دارند [۱].

1. Indofood Sukses Makmur
2. Mayora Indah

اطلاع‌نگاشت ۲۸: نقش آفرینان برتر در صنعت مد متواضع اندونزی

نام شرکت	حوزه فعالیت	لوگوی شرکت	آدرس وب‌گاه
شرکت پَن برادرز ^۱	تولید پوشاک		https://www.panbrotherstbk.com
شرکت ریا میراندا ^۲	تولید پوشاک		https://riamiranda.com/

♦ صنعت داروسازی حلال

براساس آمار سال ۲۰۱۹ (آخرین آمار موجود)، ۳۳۸ تولیدکننده متوسط و بزرگ محصولات دارویی، محصولات شیمیایی دارویی و داروهای سنتی در سراسر اندونزی فعالیت داشتند که در مجموع، ۶،۸۸۶ نفر در این شرکت‌ها مشغول کار بودند. ۱۴،۵۹۷ شرکت خرد و کوچک نیز در سال مذکور در این بخش فعالیت داشتند که دارای ۲۴،۸۱۵ نفر نیروی کار بودند. در سال ۲۰۲۰، ۴،۶۳۱ محصول دارویی در ۲۰۸ شرکت گواهی حلال دریافت کردند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۲۹: نقش آفرینان برتر در صنعت داروسازی حلال اندونزی

نام شرکت	حوزه فعالیت	لوگوی شرکت	آدرس وب‌گاه
شرکت بایو فارما ^۳	تولید واکسن و سرم		https://www.biofarma.co.id
شرکت تمپو اسکن ^۴	داروسازی		https://www.temposcangroup.com

1. PT Pan Brothers Tbk
2. Riamiranda
3. Bio Farma
4. Tempo Scan

◆ لوازم آرایشی حلال

بین ژانویه تا آگوست ۲۰۲۰، صادرات محصولات آرایشی اندونزی بالغ بر ۱۳۵/۶۷ میلیون دلار بود. در سال ۲۰۲۰، مصرف‌کنندگان مسلمان در اندونزی هزینه زیادی برای خرید لوازم آرایشی حلال صرف کردند و میزان مصرف لوازم آرایشی مسلمانان این کشور در رتبه دوم جهانی قرار گرفت. در سال ۲۰۲۰، ۲۶,۱۹۷ محصول آرایشی در ۲۱۴ شرکت گواهی حلال دریافت کردند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۳: نقش آفرینان برتر در صنعت لوازم آرایشی حلال اندونزی

نام شرکت	حوزه کاری	لوگوی شرکت	آدرس وب‌گاه
شرکت فناوری و نوآوری پاراگون ^۱	تولید لوازم آرایشی		https://www.paragon-innovation.com
شرکت مارتینا برتو ^۲	تولید لوازم آرایشی و داروهای طب سنتی		www.martinaberto.co.id

◆ فروشگاه‌های خرده‌فروشی حلال

به‌طور کلی، اندونزی بازاری مصرفی است و خرده‌فروشی در این کشور پرجمعیت صنعت پرسودی است. بازار خرده‌فروشی در اندونزی به بازارهای تره‌بار و بازارهای نوین تقسیم می‌شود. بازار خرده‌فروشی اندونزی قبل از همه‌گیری کوید-۱۹ هر سال بین ۸ تا ۹ درصد رشد می‌کرد، ولی با شروع همه‌گیری روند رشد کاهش یافت. در حال حاضر با کاهش محدودیت‌های ناشی از این همه‌گیری، رشد صنعت خرده‌فروشی دوباره روند افزایشی

1. Paragon Technology & Innovation
2. Martina Bertho Tbk

یافته است. البته در دوران پساکرونا به دلیل تغییر عادت های خرید مصرف کنندگان، خریداران بیشتر بازارهای نوین را انتخاب می کنند [۱].

اطلاع نگاشت ۳۱: نقش آفرینان برتر در صنعت خرده فروشی اندونزی

نام فروشگاه	حوزه فعالیت	لوگوی فروشگاه	آدرس وبگاه
فروشگاه های بزرگ ماتاهاری ^۱	مد و لوازم آرایشی		https://www.matahari.com
فروشگاه های زنجیره ای آلفا مارت ^۲	مواد غذایی		https://alfamart.co.id
فروشگاه های بزرگ زنجیره ای رامایانا ^۳	مواد غذایی و مد		https://ramayana.co.id
فروشگاه های شرکت هیرو ^۴	مواد غذایی، محصولات دارویی و محصولات آرایشی		https://www.hero.co.id

♦ بستری های تجارت الکترونیک حلال

محدودیت های تردد در دوران همه گیری کوید-۱۹ باعث رشد بخش تجارت الکترونیک در اندونزی شد و در دوران پساکرونا نیز سرمایه گذاران همچنان به سرمایه گذاری در شرکت های حوزه تجارت الکترونیک روی می آورند. ارزش ناخالص بازار تجارت الکترونیک در اندونزی در سال ۲۰۲۰ به ۲۵/۳ میلیارد دلار رسید [۱].

1. PT Matahari Department Store
2. Alfa Mart
3. Ramayana Lestari Sentosa
4. Hero Group

اطلاع‌نگاشت ۳۲: نقش آفرینان برتر در صنعت تجارت الکترونیک اندونزی

نام بستر تجارت الکترونیک	حوزه فعالیت	لوگو	آدرس وب‌گاه
گروه گوتو ^۱	بستر تجارت الکترونیک تمامی محصولات مورد نیاز و مربوط به سبک زندگی دینی		https://www.gotocompany.com/en
حجاب‌آپ	بستر تجارت الکترونیک مد متواضع		https://www.hijup.com/en
هپی فرِش ^۲	بستر تجارت الکترونیک خواربار		https://www.happyfresh.com

♦ توزیع‌کنندگان

توزیع‌کنندگان نقطه اتصال تولیدکنندگان و خرده‌فروشان با مواد و محصولات مورد نیاز آن‌ها به‌ویژه در خارج از کشور هستند. بخش‌هایی مانند صنعت مد بیشتر به مواد خام وارداتی متکی هستند، اما مواد اولیه صنایعی مانند صنعت غذا و نوشیدنی بیشتر به مواد داخلی وابسته است. افزون بر این، توزیع‌کنندگان می‌توانند به تولیدکنندگان کمک کنند تا محصولات خود را به بازارهای بین‌المللی صادر کنند [۱].

1. GoTo Group
2. HappyFresh

نام شرکت توزیع‌کننده	حوزه فعالیت	لوگو	آدرس وب‌گاه
شرکت آنوگراه ایندو ماندری ^۱	توزیع‌کننده محصولات غذایی و نوشیدنی شرکت‌های اروپایی، آمریکایی، استرالیایی، ژاپنی و آسیایی در اندونزی		http://ptaims.com
مرکز پخش دارو مانگالا ^۲	توزیع‌کننده انواع برندهای محصولات دارویی		https://manggalla.com

♦ تامین مالی/ فناوری مالی اسلامی

همانطور که قبلاً گفته‌شد، رشد دارایی‌های اسلامی در سال ۲۰۲۰ بیشتر از رشد دارایی‌های متعارف در اندونزی بود. کل دارایی‌های این بخش در سال مذکور معادل ۱۰/۹۷ درصد رشد داشت، درحالی‌که بانک‌های متعارف تنها ۷/۷ درصد رشد داشتند. افزون‌براین، منابع جذب شده از سوی مشتریان شامل سپرده‌های آن‌ها در بانک‌های اسلامی نیز در این بازه زمانی ۱۱/۵۶ درصد رشد کردند و در همان زمان این وجوه در بانک‌های متعارف رشد ۱۱/۴۹ درصدی را تجربه کردند. تامین مالی در بانک‌های اسلامی نیز ۹/۴۲ درصد رشد کرد، درحالی‌که این رقم در بانک‌های متعارف ۰/۵۵ درصد بود [۱].

1. PT Anugrah Indo Mandiri

2. Manggalla Pharmaceutical Distribution Centre

نام بانک	خدمات	لوگو	آدرس وب‌گاه
بانک سیاریا اندونزی	این بانک بزرگ‌ترین بانک اسلامی اندونزی و جزو ۱۰ بانک برتر جهان از نظر ارزش کل بازار است که در زمینه ارائه خدمات مالی مطابق موازین شرعی فعالیت دارد.		https://www.bankbsi.co.id
شرکت بیمه تکافل اندونزی ^۱	این شرکت در زمینه ارائه مجموعه‌ای از خدمات بیمه‌ای مطابق با اصول اسلامی از جمله بیمه عمر، بیمه سلامت، بیمه تحصیلی کودکان، بیمه بازنشستگی، و همچنین سرمایه‌گذاری فعالیت دارد.		https://takaful.co.id

◆ گردشگری حلال

گردشگری به‌ویژه گردشگری حلال در برنامه‌های توسعه اقتصادی دولت اندونزی مورد توجه زیادی قرار دارد. بخش گردشگری متشکل از هتل‌های مستقل، برخی هتل‌های زنجیره‌ای و شرکت‌های مسافرتی در حوزه سفرهای حج تمتع و عمره است [۱].

1. Asuransi TakafulIndonesia

عنوان	خدمات	لوگو	آدرس وب‌گاه
هتل‌ها و اقامتگاه‌های رادانا	ارائه‌دهنده محل اقامت حلال در چندین شهر اندونزی		https://www.rhadana.com
شرکت مسافرتی پاتونا ^۱	ارائه‌دهنده خدمات سفر حج تمتع و عمره		https://www.patunatravel.co.id

◆ آماد (لجستیک)

همزمان با رشد قابل توجه تجارت الکترونیک می‌توان گفت نقش آفرینان عرصه آماد اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده‌اند. به‌ویژه در کشور اندونزی با داشتن جغرافیای گسترده شرکت‌های ترابری کارآمد بسیار ارزشمند هستند و موجب تسهیل صادرات و واردات می‌شوند. این شرکت‌ها در طول همه‌گیری کوید-۱۹ و محدودیت‌های ناشی از آن نقش مهمی در حمل‌ونقل کالا داشتند [۱].

1. PT Patuna Tour & Travel

اطلاع‌نگاشت ۳۶: نقش آفرینان برتر در صنعت آماد اندونزی

عنوان	خدمات	لوگو	آدرس وب‌گاه
شرکت چی‌ان‌ای اکسپرس ^۱	این شرکت به‌طور خاص در زمینه امور گمرکی و تسهیل فرآیند واردات کالا از کشورهای دیگر به اندونزی فعالیت دارد و خدماتی مانند تحویل‌های روزانه، در اولویت قرار دادن تحویل کالاهای با ارزش، روش‌های حمل‌ونقل مقرون‌به‌صرفه و همچنین خدمات حمل‌ونقل بین‌المللی را ارائه می‌دهد.		https://jne.co.id/en/tracking-package
شرکت چی‌اندتی گلوبال اکسپرس ^۲	این شرکت در زمینه ارائه خدمات حمل‌ونقل و تحویل مرسوله فعالیت دارد و دارای ۲ هزار مقصد دریافت و ۵۴ دروازه حمل‌ونقل در سراسر اندونزی است.		https://jet.co.id

۲.۳. فرصت‌های موجود در بازار حلال اندونزی

نتایج مطالعه موسسه دینار استاندارد بیانگر این هستند که اندونزی با اجرای راهبردی جامع در زمینه اقتصاد حلال که مبتنی بر قابلیت‌ها و ظرفیت‌های این کشور باشد، می‌تواند تولید محصولات مرتبط با اقتصاد حلال را به میزان قابل‌توجهی افزایش دهد و نزدیک به ۵/۱ میلیارد دلار به اقتصاد کشور کمک کند.

1. JNE Express
2. PT Global J&T Express

در این بخش به فرصت‌های تجاری موجود در بازار حلال اندونزی از طریق افزایش صادرات به بازار کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی و کشورهای غیرعضو و جایگزینی واردات محصولات کلیدی با افزایش تولید داخلی پرداخته می‌شود [۱].

اطلاع‌نگاشت ۳۷: تاثیر فرصت‌های سرمایه‌گذاری موجود در بازار حلال بر تولید ناخالص داخلی

منبع: پایگاه داده «نقشه تجاری» مرکز تجارت جهانی، تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

♦ ظرفیت صادرات محصولات حلال اندونزی

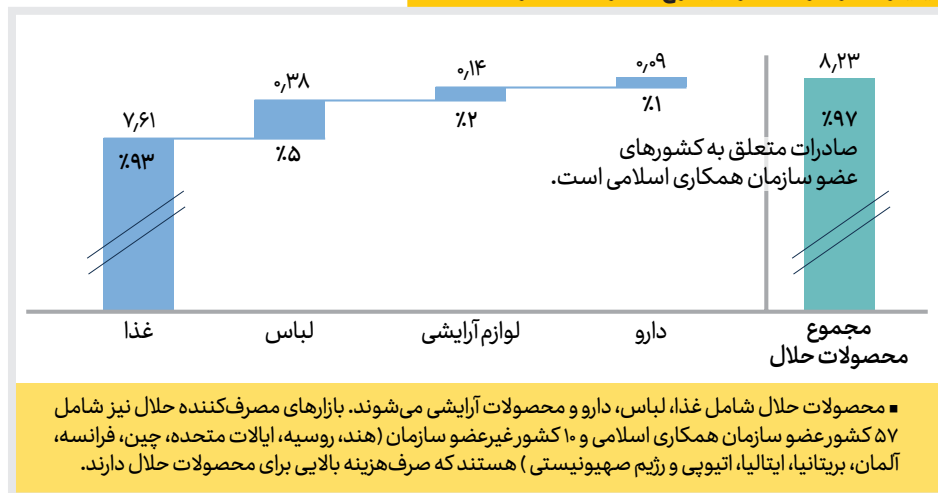
اندونزی در سال ۲۰۲۰ یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان جهانی محصولات حلال به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی بود. با این حال، این کشور تنها ۳ درصد از کل ارزش تجارت محصولات حلال را در اختیار دارد و این به معنای فرصت فوق‌العاده‌ای برای رشد است. گرچه مقاصد صادراتی محصولات حلال اندونزی عمدتاً کشورهای عضو

سازمان همکاری اسلامی هستند، اما کشورهای غیرعضو نیز به محصولات حلال اندونزی علاقه‌مند شده‌اند و به‌ویژه بازارهای اروپای شرقی مقصدهای جدیدی برای صادرات حلال اندونزی شمرده می‌شوند.

اولویت‌بندی گروه محصولات و بازارهای هدف برای رشد صادرات

از ۸ میلیارد دلار محصولات حلال صادراتی اندونزی به بازارهای اصلی مصرف حلال در سال ۲۰۲۰، حدود ۷۴ درصد یعنی ۶ میلیارد دلار آن مربوط به چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا گیاهی است که بیش از ۸۰ درصد از این گروه را نیز روغن نخل تشکیل می‌دهد. منابع طبیعی مانند مواد غذایی و نوشیدنی‌های فرآوری‌شده، محصولات جنگلی، قهوه، چای، محصولات نخل و ماهی از جمله محصولات دیگری هستند که سهم مهمی از درآمدهای صادرات حلال اندونزی را دربرمی‌گیرند. صادرات پوشاک و کفش، داروها و لوازم آرایشی نیز حدود ۷/۵ درصد از کل صادرات به بازارهای مصرف حلال را پوشش می‌دهد [۱].

اطلاع‌نگاشت ۳۸: صادرات محصولات حلال اندونزی به بازارهای مصرف حلال در سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار، درصدی از مجموع صادرات محصولات حلال)

منبع: پایگاه داده «نقشه تجاری» مرکز تجارت جهانی، تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

ده گروه اولویت دار برای رشد صادرات حلال اندونزی در اطلاع نگاشت زیر ترسیم شده اند که در صدر آن ها چربی ها و روغن های حیوانی یا گیاهی قرار دارند. دیگر بخش های جذاب برای صادرات شامل داروها، فرآورده های گوشتی و ماهی، قهوه، چای، ماته^۱ و ادویه ها، و همچنین شکر و انواع شیرینی است. این محصولات براساس معیارهایی مانند تقاضای بالای واردات در بازارهای مصرف حلال، رشد سریع در طول دوره پنج ساله (۲۰۱۵-۲۰۲۰)، بیشترین حجم صادرات و لزوم رعایت الزامات حلال برای صادرات به بازارهای حلال امتیازدهی و رتبه بندی شده اند [۱].

اطلاع نگاشت ۳۹: ۱۰ گروه محصول اولویت دار برای صادرات اندونزی و بزرگترین صادرکنندگان جهانی این محصولات

بخش	عنوان گروه محصولات	امتیاز اولویت بندی محصولات در اندونزی	۳ صادرکننده برتر به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی	ارزش فعلی صادرات (برحسب میلیارد دلار)	به عنوان درصدی از مجموع صادرات به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی
غذا	چربی ها و روغن های حیوانی یا گیاهی	۷۴٪	اندونزی مالزی روسیه	۵/۷۸ ۳/۴۷ ۱/۵۶	۳۲/۸ درصد ۱۹/۷ درصد ۸/۸ درصد
	محصولات دارویی (برای مصارف شخصی)	۵۵٪	آلمان فرانسه هند اندونزی (۱۵امین صادرکننده)	۳/۶۷ ۳/۲۳ ۲/۶۳ ۰/۰۳	۱۳/۷ درصد ۱۲ درصد ۹/۸ درصد ۰/۱ درصد
	فرآورده های گوشت، ماهی یا سایر آبزیان	۵۵٪	تایلند چین مراکش اندونزی (۱۵امین صادرکننده)	۰/۶۷ ۰/۳۲ ۰/۱۴ ۰/۱۳	۲۸/۱ درصد ۱۳/۲ درصد ۵/۹ درصد ۵/۴ درصد

۱. ماته (به انگلیسی: mate) نوعی نوشیدنی سنتی حاوی منابع غنی کافئین است که از خشک کردن و دم کردن برگ های درخت ماته به دست می آید. این درخت در آمریکای جنوبی به ویژه آرژانتین، اروگوئه، پاراگوئه، بولیوی و جنوب برزیل پرورش می یابد.

بخش	عنوان گروه محصولات	امتیاز اولویت‌بندی محصولات در اندونزی	۳ صادرکننده برتر به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی	ارزش فعلی صادرات (برحسب میلیارد دلار)	به‌عنوان درصدی از مجموع صادرات به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی
غذا	قهوه، چای، ماته و ادویه‌ها	۵۵٪	هند	۱/۳۱	۱۶/۵ درصد
			چین	۱/۱۵	۱۴/۵ درصد
			کنیا	۱/۰۱	۱۲/۸ درصد
			اندونزی (۸امین صادرکننده)	۳٪	۳/۸ درصد
غذا	شکر و انواع شیرینی	۵۴٪	برزیل	۵/۷۷	۴۵/۲ درصد
			هند	۲/۰۷	۱۶/۳ درصد
			تایلند	۰/۸۳	۶/۵ درصد
			اندونزی (۲۵امین صادرکننده)	۰/۰۴	۰/۳ درصد
غذا	محصولات لبنی	۵۳٪	نیوزیلند	۲/۸۹	۲۰/۹ درصد
			هلند	۱/۰۸	۷/۸ درصد
			عربستان سعودی	۱/۰۴	۷/۵ درصد
			اندونزی (۵۶امین صادرکننده)	۰/۰۱	۰/۱ درصد
مد	پوشاک (به غیر از پوشاک بافتنی و قلاب‌بافی)	۵۱٪	چین	۴/۱۸	۴۲/۲ درصد
			هند	۱/۳۱	۱۳/۲ درصد
			ترکیه	۰/۸۳	۸/۳ درصد
			اندونزی (۱۲امین صادرکننده)	۰/۱۳	۱/۳ درصد
غذا	غلات، ماکارونی و فرآورده‌های نانی	۵۱٪	ترکیه	۱/۱۳	۱۰/۹ درصد
			فرانسه	۰/۷۱	۶/۸ درصد
			هلند	۰/۶۷	۶/۴ درصد
			اندونزی (۱۵امین صادرکننده)	۰/۲۸	۲/۷ درصد

بخش	عنوان گروه محصولات	امتیاز اولویت بندی محصولات در اندونزی	۳ صادرکننده برتر به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی	ارزش فعلی صادرات (برحسب میلیارد دلار)	به عنوان درصدی از مجموع صادرات به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی
غذا	گوشت و احشای خوراکی	۰/۵۰	برزیل هند استرالیا اندونزی (۸۴ امین صادرکننده)	۳/۵۴ ۱/۸۱ ۱/۳۳ ۰/۱ میلیارد دلار	۳۳ درصد ۱۶/۹ درصد ۱۲/۴ درصد
لوازم آرایشی	محصولات بهداشتی دهان و دندان	۰/۴۹	چین مصر تایلند اندونزی (۱۶ امین صادرکننده)	۰/۲۱ ۰/۰۷ ۰/۰۷ ۰/۰۱	۲۵/۷ درصد ۸/۹ درصد ۸/۱ درصد ۱/۵ درصد

منبع: پایگاه داده «نقشه تجاری» مرکز تجارت جهانی، تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

چنانچه اشاره شد، کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی بازارهای مقصد اصلی برای صادرات محصولات حلال اندونزی به شمار می‌آیند. اندونزی با برخورداری از منابع طبیعی غنی مانند روغن نخل به عنوان بزرگ‌ترین تامین‌کننده جهانی چربی و روغن حیوانی و گیاهی به کشورهای عضو سازمان است و ۳۳ درصد از صادرات جهانی به این کشورها را در اختیار دارد.

البته در ارتباط با سایر محصولات صادراتی اولویت‌دار باید یادآور شد که کشورهای دیگر بازار صادرات به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی را در اختیار دارند. ارزیابی این بازارهای صادراتی و تعیین مزیت رقابتی اندونزی در بازار تجارت حلال برای این کشور حیاتی است، چرا که این امر به اندونزی کمک می‌کند تا شکاف‌های موجود در ظرفیت‌های تولیدی و صادراتی خود را شناسایی کند. ارزش واردات محصولات حلال (اعم از مواد

غذایی، لباس، دارو و لوازم آرایشی) در کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی در سال ۲۰۲۰ معادل ۲۰۲ میلیارد دلار بوده است. این در حالی است که ارزش صادرات اندونزی به این کشورها بالغ بر ۸ میلیارد دلار بوده که ۴ درصد از کل واردات آن‌ها را دربرمی‌گرفت. از این رو، ارزش واردات محصولات حلال در کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی بدون احتساب صادرات اندونزی در این سال معادل ۱۹۴ میلیارد دلار بوده است [۱].

اطلاع‌نگاشت ۴۰: برترین واردکنندگان محصولات اولویت‌دار حلال در بین کشورهای عضو و غیرعضو سازمان همکاری اسلامی

بخش	محصولات اولویت‌دار صادراتی	برترین بازارهای وارداتی در میان کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی	برترین بازارهای وارداتی در میان کشورهای غیرعضو سازمان همکاری اسلامی و دارای مصرف بالا از سوی مسلمانان
غذای حلال	چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا گیاهی	۱. پاکستان ۲. مالزی ۳. ترکیه	۱. هند ۲. هلند ۳. چین
مد متواضع	پوشاک (به غیر از پوشاک بافتنی و قلاب‌بافی)	۱. امارات متحده عربی ۲. عربستان سعودی ۳. ترکیه	۱. آلمان ۲. فرانسه ۳. ایالات متحده
داروهای حلال	محصولات دارویی (برای مصارف شخصی)	۱. عربستان سعودی ۲. ترکیه ۳. مصر	۱. سنگاپور ۲. چین ۳. هنگ‌کنگ، چین
لوازم آرایشی حلال	محصولات بهداشتی دهان و دندان	۱. امارات متحده عربی ۲. عربستان سعودی ۳. مالزی	۱. آلمان ۲. انگلستان ۳. ایالات متحده

اندونزی با بهره‌گیری از راهبردی مناسب و حامی فعالیت‌های اقتصاد حلال می‌تواند سهم خود از این ۱۹۴ میلیارد دلار صادرات به سایر کشورهای عضو سازمان را بین ۵ تا ۱۵ درصد در سال افزایش دهد. اندونزی همچنین می‌تواند صادرات سالانه محصولات حلال خود به کشورهایی که عضو سازمان همکاری اسلامی نیستند را به میزان ۱/۶۳ میلیارد دلار (۱۰ درصد) افزایش دهد. ارزش واردات محصولات حلال شامل محصولات غذایی، لباس، دارو و لوازم آرایشی در پنج کشور برتر غیرعضو در سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۱۷ میلیارد دلار بوده است، حال آنکه ارزش صادرات محصولات حلال اندونزی به این کشورها در همان سال ۰/۶۴ میلیارد دلار (۴ درصد) بوده است. اندونزی می‌تواند سهم خود از بازار حلال کشورهای غیرعضو سازمان همکاری اسلامی را بین ۵ تا ۱۵ درصد در سال افزایش دهد.

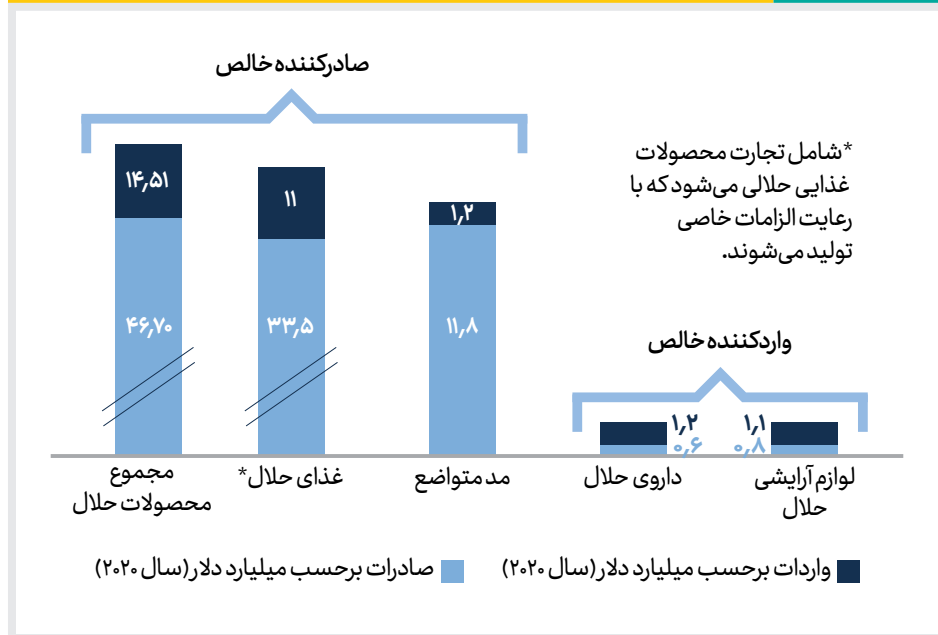
درمجموع، اندونزی ظرفیت این را دارد که با ۱/۹۵ میلیارد دلار افزایش صادرات به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی و ۱/۶۳ میلیارد دلار افزایش صادرات به کشورهای غیرعضو، صادرات حلال خود را به میزان ۳/۶ میلیارد دلار افزایش دهد [۱].

◆ ظرفیت تولید داخلی محصولات حلال اندونزی

برخلاف بسیاری از کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی، اندونزی درمجموع صادرکننده خالص محصولات حلال محسوب می‌شود. در سال ۲۰۲۰، ارزش صادرات محصولات حلال (غذا، لباس، دارو، لوازم آرایشی و بهداشتی) اندونزی درمجموع ۴۶/۷ میلیارد دلار و ارزش واردات محصولات حلال آن معادل ۱۴/۵ میلیارد دلار بوده است. ازاین‌رو، اندونزی در سال ۲۰۲۰ صادرکننده خالص محصولات حلال با صادرات خالص بالغ بر ۳۲ میلیارد دلار بوده است. با این وجود، این کشور هنوز برای بسیاری از محصولات حلال که می‌تواند با تولید داخلی جایگزین شود، وابسته به واردات است.

این محصولات شامل مواد اولیه غذایی، دارو و مواد آرایشی، محصولات لبنی، خوراک دام و بسیاری از مواد غذایی و نوشیدنی‌های فرآوری‌شده هستند. در این راستا، اندونزی در نظر دارد تا علاوه بر افزایش صادرات جهانی محصولات حلال، راهبردهایی برای تقویت تولید داخلی به منظور جایگزینی آن با واردات تدوین کند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۴۱: تجارت حلال اندونزی به تفکیک بخش‌های مختلف، سال ۲۰۲۰ (برحسب میلیارد دلار)

منبع: پایگاه داده «نقشه تجاری» مرکز تجارت جهانی، تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

در اطلاع‌نگاشت صفحه مقابل ۱۷ گروه از محصولات حلال (ازجمله غذا، لباس، دارو، محصولات آرایشی و بهداشتی) نشان داده شده است که در سال ۲۰۲۰ وابسته به واردات بودند. اندونزی با بهره‌گیری از منابع طبیعی غنی و توانمندی‌های بالای خود قادر خواهد شد بسیاری از این محصولات را با تولید داخلی جایگزین کند [۱].

اطلاع‌نگاشت ۴۲: ۱۷ گروه از محصولات حلال وابسته به واردات در اندونزی (سال ۲۰۲۰)

بخش	عنوان
غذا	شکر و انواع شیرینی
غذا	خوراک دام
غذا	گوشت و احشام خوراکی
غذا	محصولات لبنی
غذا	حیوانات زنده
لوازم آرایشی	مواد معطر
دارو	واکسن
دارو	محصولات دارویی (برای مصارف شخصی)
غذا	محصولات صنعت آردسازی
لوازم آرایشی	لوازم آرایشی و مراقبت از پوست
غذا	سایر محصولات دارای منشأ حیوانی
دارو	پانسمان‌های چسبنده
لوازم آرایشی	انواع عطر
دارو	فرآورده‌های دارویی
دارو	محصولات دارویی (برای مصارف بیمارستانی)
لوازم آرایشی	محصولات بهداشت و سلامت فردی
غذا	نوشیدنی‌ها و سرکه

منبع: پایگاه داده «نقشه تجاری» مرکز تجارت جهانی، تحلیل و بررسی‌های انجام شده توسط موسسه دینار استاندارد، ۲۰۲۲

جایگزینی واردات مواد غذایی: برآوردها نشان می‌دهند که ارزش تولید غذای حلال اندونزی شامل محصولات کشاورزی و شیلات و همچنین غذاهای فرآوری‌شده مطابق با اصول دینی معادل ۲۱۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ بوده است. اگرچه اندونزی در مجموع صادرکننده خالص محصولات غذایی حلال محسوب می‌شود، اما چندین گروه محصول وجود دارند که اندونزی هنوز وابسته به واردات آنها است و می‌تواند آنها را با تولید داخلی جایگزین کند. این محصولات وارداتی اغلب شامل مواد اولیه و مواد غذایی فرآوری‌شده هستند. به عنوان مثال، اندونزی تقریباً تمام شکر مورد نیاز خود برای تامین مواد اولیه در صنایع را وارد می‌کند. در این کشور همچنین حدود ۸۰ درصد از محصولات لبنی وارداتی است و به دلیل محدودیت منابع، خودکفایی در زمینه تولید شیرخشک دشوار است. همین امر در مورد واردات ذرت برای خوراک طیور نیز صدق می‌کند. این در حالی است که اندونزی می‌تواند در تولید انواع مواد غذایی فرآوری‌شده مانند تنقلات، گوشت و مواد افزودنی مانند طعم‌دهنده‌ها و مواد نگهدارنده خودکفا شود.

جایگزینی واردات محصولات دارویی/آرایشی: بیشتر مواد اولیه داروها و لوازم آرایشی مورد نیاز در بازار داخلی اندونزی وارداتی است. محصولات واسطه‌ای مانند پلی‌سیلان^۱ که ماده اولیه لوازم آرایشی و بهداشتی است نیز با آنکه داخل کشور موجود است، اما این ماده هنوز به دلیل برخی مشکلات زیرساختی وارد می‌شود. افزون بر این، در زمینه تولید مواد بسته‌بندی که اغلب وارداتی هستند نیز فرصت‌های بسیار زیادی برای تولید داخلی وجود دارد.

جایگزینی واردات در صنعت مد متواضع: ارزش تولید در صنعت مد متواضع اندونزی در سال ۲۰۲۰ به ۱۵/۸ میلیارد دلار رسید. افزایش تولید پارچه و الیاف می‌تواند نیاز به واردات

1. Polysilane

این محصولات را برطرف سازد، اگرچه اندونزی هنوز فناوری و تعداد کافی نیروی کار ماهر برای خودکفایی در این زمینه را در اختیار ندارد. در سال ۲۰۲۰، محصولات حلال وارداتی مذکور حدود ۱۰/۶ میلیارد دلار از واردات را به خود اختصاص دادند که معادل ۷۰ درصد ارزش واردات همه محصولات حلال (غذا، لباس، دارو، لوازم آرایشی و بهداشتی) بود. اگر اندونزی با بهره‌گیری از راهبردهای جایگزینی واردات بتواند ۱۰ درصد از این واردات را به‌طور منطقی با تولید داخلی جایگزین کند، تولید ناخالص داخلی خود را حدود ۱ میلیارد دلار افزایش خواهد داد.

۴. متولیان اصلی صنعت حلال اندونزی

اندونزی الگوی خوبی از زیست‌بوم حلال پایدار و منطبق با ارزش‌های دینی محسوب می‌شود. این کشور دارای زیست‌بوم توسعه‌یافته‌ای به‌ویژه در زمینه مقررات محصولات حلال و امور مالی اسلامی است. در اندونزی هیچ نهاد واحدی به صورت انحصاری اختیار نظارت بر محصولات حلال را ندارد. درواقع، سه نقش‌آفرین کلیدی جهت نظارت بر محصولات حلال اندونزی وجود دارد که به‌طور مستقل اما با همکاری یکدیگر و وزارتخانه‌های دولتی مربوطه فعالیت می‌کنند. نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال (BPJPH)^۱ نقش‌آفرینی محوری در فرآیند صدور گواهی حلال است که برای پیشبرد این فرآیند با دو نهاد دیگر یعنی کمیته فتوای^۲ مجلس علمای اندونزی (MUI)^۳ و سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی^۴ همکاری می‌کند. در ادامه، هریک از این سازمان‌ها به‌طور مختصر معرفی می‌شوند.

1. Halal Product Guarantee Agency (Badan Penyelenggara Jaminan Produk Halal)
2. Fatwa Committee
3. Indonesian Ulama Council (Majelis Ulama Indonesia)
4. Assessment Institute for Food, Drugs and Cosmetics (LPPOM MUI)

اطلاع‌نگاشت ۴۳: نهادهای تنظیم‌گر و نظارتی در زمینه تطبیق با قوانین شرع اسلامی در سطح بین‌المللی

مجلس علمای اندونزی
(MUI)

نهادهای سازمان‌دهی تضمین
محصولات حلال (BPJPH)

کمیته ملی اقتصاد
و تأمین مالی اسلامی

اطلاع‌نگاشت ۴۴: نهادهای تنظیم‌کننده مقررات امور مالی اسلامی در اندونزی

بانک اندونزی

شرکت بیمه سپرده
(LPS)^۱

سازمان خدمات مالی
(OJK)

افزون بر سه متولی اصلی که در اطلاع‌نگاشت بالا مشاهده می‌شود، زیست بوم اقتصاد حلال اندونزی متأثر از سیاست‌ها و برنامه‌های وزارت‌ها و نهادهای دولتی ذی‌ربط در زمینه اقتصاد و صنعت است که هریک بسته به حوزه اختیارات خود اقدامات حمایتی متعددی جهت کمک به رشد اقتصاد حلال کشور انجام می‌دهند. در اینجا ابتدا سه متولی اصلی اقتصاد حلال اندونزی معرفی می‌شوند و در ادامه دیگر متولیان اقتصاد حلال که در سایر بخش‌های گزارش حاضر به آن‌ها پرداخته نشده‌است، به اختصار معرفی می‌شوند.

♦ نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال

تا قبل از اکتبر ۲۰۱۹ که قانون شماره ۳۳ مصوب سال ۲۰۱۴ اجرایی شد، مسئولیت کامل نظارت بر صدور گواهی حلال و برچسب‌گذاری محصولات حلال برعهده مجلس علمای اندونزی بود. اما پیرو مقررات جدید، نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال مسئولیت نظارت بر کل نظام تضمین محصولات حلال و همچنین صدور مجوز

1. Indonesia Deposit Insurance Corporation

برای نهادهای بازرسی محصولات حلال جهت انجام بازرسی‌ها و آزمایش‌های کنترل کیفیت محصولات حلال را برعهده دارد. این نهاد برای تعیین انطباق محصولات حلال با استانداردهای تعریف‌شده و همچنین اعتبارسنجی نهادهای بازرسی محصولات حلال و بازرس‌های این نهادهای بازرسی همچنان به فتوای مجلس علما متکی است.

بنابراین، وظیفه نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال در حال حاضر اطمینان یافتن از مطابقت محصولات در گردش در بازار اندونزی با استانداردهای حلال است. سایر اختیارات آن شامل صدور و ابطال گواهی و برچسب حلال، ثبت گواهی حلال برای محصولات خارجی، اعتباربخشی به نهادهای بازرسی محصولات حلال، ثبت بازرسان محصولات حلال و همکاری با موسسات داخلی و خارجی در زمینه اجرای تضمین محصولات حلال است. این نهاد همچنین مسئولیت آموزش و گسترش سواد و آگاهی حلال در سطح جامعه را برعهده دارد.

افزون‌برآن، نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال نقش عمده‌ای در حمایت از شرکت‌ها در زمینه صادرات و گسترش دامنه فعالیت‌های بین‌المللی آن‌ها ایفا می‌کند. این سازمان به‌ویژه با همکاری چند وزارتخانه دیگر از شرکت‌های کوچک و متوسط نیز حمایت می‌کند. به‌عنوان مثال، سازمان تضمین محصولات حلال با وزارت بازرگانی^۱ در زمینه آشنا ساختن شرکت‌ها با الزامات صادرات محصولات دارای گواهی حلال همکاری می‌کند. این سازمان برنامه‌های ویژه‌ای نیز با هدف تقویت آگاهی فنی و ارائه مشاوره به صادرکنندگان احتمالی محصولات حلال برگزار می‌کند. هدف از این دست اقدامات این است که با تولید محصولات باکیفیت و رعایت استانداردهای حلال، ارزش افزوده محصولات حلال بیشتر شود و درنتیجه، اعتماد مصرف‌کنندگان به این محصولات

---

1. Ministry of Trade

افزایش یابد. این امر نیز به نوبه خود در توسعه بازار داخلی و بازار صادراتی اهمیت زیادی دارد [۱].

یکی از اهداف تعیین‌شده توسط وزارت امور دینی اندونزی^۱ صدور ۱۰ میلیون گواهی حلال تا اکتبر ۲۰۲۴ به منظور تبدیل اندونزی به قطب جهانی محصولات حلال است. از این رو، نهاد سازمان‌دهی تضمین محصولات حلال راهبردهای مختلفی برای تحقق این هدف و تسهیل فرآیند صدور گواهی حلال اجرا کرده‌است که عبارتند از:

- کسب گواهی حلال از طریق خوداظهاری برای برخی محصولات؛
  - توسعه برنامه برخط سی‌حلال^۲ برای ثبت درخواست اخذ گواهی حلال به صورت برخط؛ و
  - راه‌اندازی برنامه سِختی^۳ (گواهی حلال رایگان) برای کمک به شرکت‌های کوچک و متوسط در اخذ گواهی حلال.
- پیرو اجرای این ابتکارات، اندونزی موفق شده‌است تا اوایل سال ۲۰۲۴ برای ۴,۵۹۱,۵۷۳ محصول گواهی حلال صادر کند و در مسیر تحقق هدف اصلی مبنی بر صدور ۱۰ میلیون گواهی حلال قرار گیرد [۴].

◆ مجلس علمای اندونزی

مجلس علمای اندونزی بالاترین مرجع امور اسلامی در کشور است. کمیسیونی زیرمجموعه این مجلس وجود دارد که احکام دینی (فتوا) به منظور هدایت مسلمانان در مسائل روزمره زندگی صادر می‌کند. افزون بر این، استانداردهای محصولات حلال در اندونزی براساس فتوای مجلس علما تعیین می‌شوند. سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم

---

1. Ministry of Religious Affairs
2. SiHalal
3. Sehati

آرایشی زیرمجموعه مجلس علما نیز وظیفه انجام آزمایش‌ها، بازرسی‌ها و ارزیابی‌های حلال را برعهده دارد. کمیته فتوا نیز از کمیته‌های زیر نظر مجلس علما است که فتوا و یا احکام شرعی اسلامی جهت صدور گواهی حلال (ازسوی نهاد سازمان دهی تضمین محصولات حلال) را براساس نتایج بررسی‌های انجام شده توسط سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی صادر می‌کند. اگر محصولی در کشوری غیر از اندونزی تولید شده باشد، سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی تنها گواهی‌های حلال صادرشده توسط مراجع معتبر آن کشور را برای تایید حلال بودن آن محصول معتبر می‌داند. بااین حال، این قاعده برای محصولات تولیدشده در اروپا متفاوت است. از نظر سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی محصولات تولید شده در اروپا می‌توانند توسط هر مرجع معتبر صدور گواهی حلال واقع در اروپا گواهی شوند و صدور گواهی حلال محدود به مراجع گواهی حلال کشور تولیدکننده نمی‌شود. در همین راستا، مجلس علمای اندونزی نهاد بین‌المللی کنترل کیفیت محصولات حلال (HQC)^۱ اروپا را تایید کرده و به رسمیت شناخته است تا امکان واردات محصولات حلال اروپایی به کشور فراهم شود [۱۷].

افزون برآن، مجلس علمای اندونزی برنامه‌های حمایتی متعددی برای شرکت‌های کوچک و متوسط در دست اجرا دارد که در ادامه به معرفی تعدادی از این برنامه‌ها پرداخته می‌شود.

نظام تضمین محصولات حلال (SJPH): استاندارد است که توسط سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی مجلس علمای اندونزی تهیه شده است و سازمان سازمان دهی تضمین محصولات حلال آن را به کار می‌گیرد. در صورت اجرای مناسب، این استاندارد می‌تواند کیفیت محصول و حلال بودن آن را تضمین کند. این نظام برای

1. Halal Quality Control

2. Halal Product Assurance System

کمک به شرکت‌های کوچک و متوسط در حفظ کیفیت محصول و تضمین رعایت مداوم استانداردهای حلال طراحی شده‌است. اجرای نظام تضمین محصولات حلال شامل چندین جزء حیاتی به شرح زیر است:

آموزش: جلسات آموزشی به صورت دوره‌ای برای کارکنان شرکت‌های کوچک و متوسط برگزار می‌شود تا درک و توانایی‌های آن‌ها در زمینه استانداردهای حلال افزایش یابد. این فرآیند شامل ارزیابی‌هایی برای شناسایی نقاط ضعف شرکت‌ها و در صورت نیاز آموزش مجدد آن‌ها نیز است.

فهرست مواد اولیه تایید شده: شرکت‌های کوچک و متوسط فهرستی از مواد اولیه تایید شده را دریافت می‌کنند و موظف می‌شوند که تنها از مواد اولیه ذکر شده در آن فهرست که با مشخصات حلال مطابقت دارند، در تولید محصولات خود استفاده کنند. این امر به حفظ کیفیت و رعایت الزامات حلال در طول فرآیند تولید محصولات کمک می‌کند. رویه‌های عملیاتی استاندارد (SOP): داشتن دستورالعمل‌ها و رویه‌های نوشتاری استاندارد برای فعالیت‌های حیاتی موجب می‌شود که حتی در صورت تغییر کارکنان شرکت و ورود کارکنان جدید نیز ثبات در تولید محصولات حلال تضمین شود. درواقع، این فرآیند شامل تدوین دستورالعمل‌ها و رویه‌های مشخص برای بازرسی، تولید و انتخاب مواد اولیه است.

بازرسی داخلی: بازرسی داخلی موجب می‌شود که موارد مرتبط با عدم رعایت الزامات حلال شناسایی و اصلاح شوند و از بروز مجدد این گونه خطاها در آینده جلوگیری شود. این اقدام همچنین این فرصت را فراهم می‌کند که فرآیند اجرای نظام تضمین محصولات حلال در شرکت به صورت منظم و دوره‌ای مورد بررسی قرار گیرد، به طوری که مدیران ارشد

یاهربران شرکت از آخرین فعالیت‌هایی که توسط کارکنان انجام می‌شود، مطلع شوند و در صورت وجود ناهماهنگی ریشه مشکل را شناسایی کنند و به دنبال راه‌حلی برای آن باشند. **تسهیل صدور گواهی حلال:** سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی اندونزی از طریق ابتکارات مختلفی مانند برنامه جشنواره سیاوال^۱ سعی به راهنمایی و آموزش فنی شرکت‌های کوچک و متوسط متقاضی دریافت گواهی و مربیان جامعه دارد تا بدین ترتیب بتواند صدور گواهی حلال برای شرکت‌های کوچک و متوسط را تسهیل سازد [۱۶].

◆ سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی

تاریخچه شکل‌گیری این سازمان به سال ۱۹۸۹ و مشاهده یک مورد آلودگی محصولات حلال به مواد غیرحلال (محصولات خوک) برمی‌گردد که دولت اندونزی به مجلس علمای اندونزی ماموریت داد تا برای جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی چاره‌اندیشی کند. درنهایت، مجلس علما و دانشگاه آی‌پی‌بی^۲ در ۶ ژانویه ۱۹۸۹ سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی تحت نظارت مجلس علما را بنیان‌گذاری کردند و این سازمان سرانجام فعالیت خود را به‌عنوان اولین مرجع صدور گواهی حلال در اندونزی در سال ۱۹۹۱ آغاز کرد.

شرکت‌های تولیدی به‌ویژه شرکت‌هایی که به دنبال تضمین حلال بودن محصولات خود و افزایش ارزش اقتصادی آن محصولات در جامعه بودند، به گرمی از گواهی حلال سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی استقبال کردند. داشتن گواهی حلال علاوه بر شرکت‌های اندونزیایی، برای شرکت‌های خارجی نیز ضرورت دارد. شرکت‌های چینی به‌طور گسترده‌ای برای توسعه تجارت خود در بازار جهانی حلال از این فرصت بهره می‌برند. در پاسخ به این نیاز، سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی در سال ۲۰۱۱ اولین دفتر نمایندگی خود را در شانگهای چین افتتاح کرد.

1. Syawal Festival Program
2. IPB University

سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی با بیش از ۲۰ سال تجربه توانست استاندارد نظام تضمین محصولات حلال موسوم به ICH^۱ را در سال ۲۰۱۲ معرفی کند و به اولین مرجع صدور گواهی حلال در جهان تبدیل شد که به پیاده‌سازی نظام تضمین محصولات حلال می‌پردازد. در حال حاضر، این استاندارد به‌منزله دستورالعملی برای شرکای سازمان جهت دریافت گواهی حلال عمل می‌کند و توسط چندین نهاد صدور گواهی حلال جهان نیز پذیرفته شده است. در راستای حمایت از سهولت فرآیند صدور گواهی حلال، سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی در همان سال سامانه ثبت نام برخط سی‌رول^۲ را نیز راه‌اندازی کرد. از سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ به بعد، صدور گواهی حلال علاوه بر اندونزی در چندین کشور دیگر از جمله عربستان سعودی، امارات متحده عربی، ترکیه و سایر کشورها نیز رواج یافت. از همین روی، سازمان ارزیابی غذا، دارو و لوازم آرایشی اقدامات گسترده‌ای در زمینه کسب تاییدیه سازمان‌های بین‌المللی حوزه کنترل کیفیت و نیز سازمان‌های حلال در دیگر کشورها آغاز کرد. در نتیجه این تلاش‌ها، سازمان مذکور اولین موسسه در اندونزی است که گواهی سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)^۳ و گواهی کمیسیون بین‌المللی الکتروتکنیک (IEC)^۴ و گواهی سازمان استاندارد متحده عربی را دریافت کرده است و در حال حاضر تلاش می‌کند در دیگر کشورها نیز به رسمیت شناخته شود [۱۴].

۱.۴. سایر متولیان اقتصاد حلال اندونزی

در کنار سه نهاد کلیدی متولی بازار حلال اندونزی، نهادهای نقش‌آفرین دیگری نیز حضور دارند که در صنعت حلال اندونزی نقش‌های متنوعی را عهده‌دار هستند. در بخش‌های پیش‌رو این نهادها به اختصار معرفی می‌شوند.

1. Halal Assurance System Standard (HAS 23000)
2. CEROL
3. International Organization for Standardization
4. International Electrotechnical Commission

اطلاع‌نگاشت ۴۵: نهادهای پشتیبان ترویج و بازاریابی اقتصاد اسلامی

وزارت صنعت

وزارت شرکت‌های
تعاونی، کوچک و
متوسط^۱

وزارت امور دینی

وزارت دارایی

هیئت هماهنگی
سرمایه‌گذاری اندونزی
(BKPM)

وزارت هماهنگی
توسعه انسانی
و فرهنگی^۳

وزارت هماهنگی
امور دریایی و
سرمایه‌گذاری^۲

وزارت هماهنگی
امور اقتصادی

وزارت
شرکت‌های دولتی

وزارت گردشگری
و اقتصاد خلاق

وزارت بازرگانی

اتاق صنعت و
بازرگانی اندونزی^۴

وزارت برنامه‌ریزی
توسعه ملی
(Bappenas)

انجمن متخصصان
اقتصاد اسلامی اندونزی
(IAEI)

جامعه اقتصاد اسلامی
(MES)

مرکز سبک زندگی
حلال اندونزی^۵

1. Ministry of Cooperatives, Small and Medium Enterprises
2. Coordinating Ministry for Maritime Affairs and Investment
3. Coordinating Ministry for Human Development and Culture
4. Indonesian Chamber of Commerce and Industry
5. Indonesia Halal Lifestyle Centre

♦ وزارت امور دینی

وزارت امور دینی نهادی دولتی است که مسئولیت امور مذهبی جامعه اندونزی را برعهده دارد. وظایف وزارت امور دینی شامل تدوین، تعیین و اجرای سیاست‌های کشور در زمینه مسائل دینی جوامع اسلامی، مسیحی، هندو، بودایی و کنفوسیوس‌گرا و همچنین فراهم کردن آموزش‌های دینی و مذهبی برای جوامع دینی مختلف در کشور است. از اهداف توسعه‌ای این وزارتخانه می‌توان به ارتقای فهم و عمل به آموزه‌های دینی و تسهیل دسترسی به آموزش برای همه اقشار جامعه در سطوح مختلف تحصیلی اشاره کرد [۱۱].

♦ وزارت بازرگانی

وزارت بازرگانی متولی تجارت داخلی و بین‌المللی، صدور مجوز برای صادرکنندگان و واردکنندگان و حمایت از مصرف‌کنندگان، معاملات آتی و مناطق ویژه اقتصادی است [۱۹]. وزارت مذکور چندین طرح کلیدی برای توسعه و ترویج صنعت حلال این کشور اجرا کرده است:

هدف قرار دادن امارات متحده عربی به عنوان قطب صادرات: این وزارتخانه با بهره‌گیری از توافقنامه جامع همکاری اقتصادی اندونزی- امارات متحده عربی (IUAE CEPA)^۱ قصد دارد امارات را به مرکزی برای صادرات محصولات حلال اندونزی به خاورمیانه و آفریقا تبدیل کند. مشارکت در نمایشگاه‌ها و ماموریت‌های تجاری: این وزارتخانه با مشارکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی و رهبری ماموریت‌های تجاری در خارج از کشور در تلاش است صادرات حلال را تقویت بخشد.

همکاری با کمیته ملی اقتصاد و تامین مالی اسلامی: وزارت بازرگانی به منظور افزایش صادرات محصولات حلال با کمیته ملی اقتصاد و تامین مالی اسلامی همکاری می‌کند تا

1. Indonesia-UAE Comprehensive Economic Partnership Agreement

طرح‌هایی برای دسترسی به بازار بین‌المللی، رشد و توسعه کسب‌وکارها در صنعت حلال، تامین بودجه کسب‌وکارهای صنعت حلال و حمایت از صادرکنندگان اجرا کند [۱۳].

♦ بانک مرکزی اندونزی

بانک مرکزی اندونزی موسوم به بانک اندونزی موسسه دولتی کاملاً مستقلی است که از نظر تدوین و اجرای وظایف و مسئولیت‌های خود اختیار تام دارد. البته در صورتی که طرفین خارجی هیچ دلیل یا توجیه قانونی برای دخالت در اجرای وظایف در بانک اندونزی نداشته باشند، این بانک موظف است که اجازه هیچ‌گونه مداخله در امور خود را به طرفین خارجی ندهد. این اختیارات ویژه برای تضمین این مسئله است که بانک مرکزی اندونزی بتواند نقش و عملکرد خود در مقام مرجع پولی کشور را به‌طور موثر و کارآمد اجرا کند [۹].

بانک مرکزی اندونزی طرح راهبردی اقتصاد و تامین مالی اسلامی^۱ را در دست اجرا دارد که چشم‌انداز آن تبدیل اندونزی به مرکز جهانی اقتصاد و تامین مالی اسلامی است. این طرح راهبردی در ژوئن ۲۰۱۷ راه‌اندازی شد و در سال ۲۰۱۹ به مرجع اصلی طرح کلان اقتصاد اسلامی اندونزی تبدیل شد که هدف آن توسعه بخش مهم اقتصاد اسلامی یعنی صنعت حلال است. این طرح راهبردی شامل سه رکن توسعه‌ای مکمل است. رکن اول شامل توانمندسازی اقتصاد اسلامی^۲ براساس راهبرد اصلی توسعه زیست‌بوم زنجیره ارزش حلال است. رکن دوم شامل تعمیق بازار مالی اسلامی^۳ است که هدف آن افزایش منابع مالی اسلامی برای اقتصاد است. رکن سوم شامل تقویت پژوهش، ارزیابی و آموزش^۴ است که هدف آن افزایش سواد و درک مردم از اقتصاد و تامین مالی اسلامی است [۱].

1. Blueprint for the Islamic Economy and Finance
2. Sharia Economic Empowerment
3. Sharia Financial Market Deepening
4. Strengthening Research, Assessment, and Education

در رکن اول، بانک اندونزی اولین راهبرد برای تقویت عرضه محصولات حلال را ارائه می‌کند و به تسریع و تسهیل فرآیند صدور گواهی حلال برای کشتارگاه‌ها و فروشگاه‌های عرضه مواد خام می‌پردازد. در رکن دوم، بانک اندونزی به تقویت فرآیند صدور گواهی حلال از طریق ایجاد زیرساخت‌های کافی و افزایش اعتبار نظام اطلاعات تضمین محصولات حلال می‌پردازد. در رکن سوم، بانک اندونزی از طریق افزایش به‌کارگیری فناوری برای حمایت از نظام تضمین حلال و همکاری با سازمان‌های مرتبط و دانشگاه‌ها به تقویت تحقیقات کاربردی و آموزش مفهوم حلال در اندونزی می‌پردازد [۱۵].

♦ سازمان خدمات مالی اندونزی

سازمان خدمات مالی اندونزی سازمانی دولتی است که قوانین بخش خدمات مالی (FSS)^۱ را تنظیم و بر آن نظارت می‌کند. این سازمان به‌طور مستقل عمل می‌کند و مسئولیت تنظیم مقررات و نظارت بر خدمات مالی در بخش‌های بانکی، بازار سرمایه و صنایع مالی غیربانکی را برعهده دارد. سازمان خدمات مالی در سال ۲۰۱۱ با هدف جایگزینی نقش نظارتی و تنظیم‌کننده سازمان نظارت بر بازارهای سرمایه و موسسات مالی^۲ و بانک مرکزی اندونزی بر بانک‌ها و همچنین حمایت از مصرف‌کنندگان صنعت خدمات مالی تاسیس شد [۱۰ و ۱۸]. به‌طور کلی، این سازمان اهداف متعددی به شرح زیر دنبال می‌کند:

- اجرای تمام فعالیت‌های مربوط به نظارت بر صنعت خدمات مالی به شیوه‌ای سازمان‌یافته، منصفانه، شفاف و قابل‌توجه؛

1. Financial Services Sector

2. Capital Market and Financial Institutions Supervisory Agency

- تحقق نظام مالی که به شیوه‌ای پایدار و باثبات رشد می‌کند؛ و
  - حفظ منافع مصرف‌کنندگان و عموم مردم [۱۸].
- سازمان خدمات مالی همچنین طرح جامع اقتصاد و تامین مالی اسلامی اندونزی ۲۰۲۴-۲۰۱۹^۱ و همچنین سیاست‌های داخلی از جمله طرح جامع بخش خدمات مالی اندونزی (MPSKI)^۲ و نقشه‌راه توسعه بانکداری اندونزی (RP2I)^۳ را تدوین کرده است [۲].

◆ کمیته ملی اقتصاد و تامین مالی اسلامی

کمیته ملی اقتصاد و تامین مالی اسلامی کمیته‌ای متشکل از ۱۶ نفر از سرپرستان وزارتخانه‌ها و نهادهای ذی‌ربط در امور اقتصادی اسلامی است. مأموریت کمیته مذکور در سال ۲۰۲۰ گسترش یافت و به کل اقتصاد حلال بسط داده شد. از برنامه‌های این کمیته می‌توان به طرح کلان اقتصاد اسلامی اندونزی (MEKSI)^۴ برای بازه زمانی ۲۰۲۴-۲۰۱۹ اشاره کرد. این طرح شامل برگزاری پویش‌های آگاهی‌بخشی عمومی در زمینه اقتصاد حلال در موسسات آموزشی، دولت‌های محلی و سایر سازمان‌های کلان جوامع مختلف است [۱].

◆ وزارت گردشگری و اقتصاد خلاق

هدف اصلی وزارت گردشگری و اقتصاد خلاق^۵ این است که با توسعه مقاصد گردشگری جذاب در سطح جهانی و انجام بازاریابی در حوزه گردشگری، اندونزی را به یکی از مقصدهای گردشگری جهانی تبدیل کند. این وزارتخانه همکاری و هم‌افزایی بین نوآوران و سرمایه‌گذاران در زمینه اقتصاد خلاق را گسترش می‌دهد و از برنامه شتاب‌دهنده صندوق طراحان و برندهای مد متواضع^۶ حمایت می‌کند [۱].

1. Indonesia Islamic Economy and Finance Masterplan 2019-2024
2. Indonesia Financial Services Sector Masterplan
3. Indonesia Banking Development Roadmap
4. Indonesia Islamic Economy Masterplan
5. Ministry of Tourism and Creative Economy
6. Modest Fashion Founder's Fund Incubation Program

♦ هیئت هماهنگی سرمایه‌گذاری اندونزی

هیئت هماهنگی سرمایه‌گذاری اندونزی (BKPM) نهادی دولتی است که مسئولیت اجرای سیاست‌ها و هماهنگی امور مربوط به سرمایه‌گذاری براساس مقررات مربوطه را برعهده دارد. این نهاد رابط اصلی بین کسب‌وکارها و دولت است و وظیفه دارد تا سرمایه‌گذاری مستقیم داخلی و خارجی را از طریق ایجاد فضای سرمایه‌گذاری مناسب تقویت کند. درواقع، این نهاد بخش جدایی‌ناپذیری از فرآیند جذب سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصاد حلال محسوب می‌شود [۱].

♦ انجمن متخصصان اقتصاد اسلامی اندونزی

انجمن متخصصان اقتصاد اسلامی اندونزی (IAEI)^۱ در زمینه مطالعه، توسعه، آموزش و ترویج اقتصاد اسلامی فعالیت دارد. به‌طورکلی، ایجاد شبکه‌ها و ترویج همکاری در زمینه توسعه اقتصاد اسلامی در سطح ملی و بین‌المللی هدف اصلی این انجمن محسوب می‌شود. انجمن مذکور متشکل از دانشگاهیان و فعالان است و به‌عنوان یکی از نقش‌آفرینان کلیدی در توسعه سواد اقتصادی اسلامی عمل می‌کند [۱].

♦ جامعه اقتصاد اسلامی

جامعه اقتصاد اسلامی (MES)^۲ سازمانی غیرانتفاعی است که هدف آن توسعه و تسریع در اجرای نظام اقتصادی و مالی اسلامی در اندونزی است. این سازمان انجمنی فراگیر است و به جمع‌آوری تمام منابع موجود و ایجاد هم‌افزایی بین ذینفعان می‌پردازد و به‌عنوان یکی از نقش‌آفرینان کلیدی در توسعه سواد اقتصادی اسلامی عمل می‌کند [۱].

1. Indonesian Association of Islamic Economists

2. Sharia Economic Society

۵. برنامه‌ها و سیاست‌های حوزه اقتصاد حلال اندونزی

اندونزی کشوری با اکثریت مسلمان است و از همین روی اقتصاد حلال بخش جدایی‌ناپذیری از اقتصاد کلان آن محسوب می‌شود. به‌طورکلی، گسترش هرچه بیشتر کسب‌وکارهای حلال و تقویت زنجیره حلال در همه برنامه‌های توسعه‌ای دولت موردتوجه خاص قرار دارد. از آنجا که در سایر مباحث این گزارش - به‌ویژه مباحث اقتصادی - به سیاست‌های کلان اقتصادی اندونزی پرداخته شده است، در این مجال صرفاً برنامه‌های مالی ویژه اقتصاد حلال موردبررسی قرار می‌گیرد.

♦ طرح جامع اقتصاد و تامین مالی اسلامی اندونزی ۲۰۱۹-۲۰۲۴

چشم‌انداز این طرح جامع شامل تبدیل اندونزی به مرکز اقتصاد اسلامی پیشرو در عرصه جهانی و به موجب آن ایجاد کشوری مستقل، مرفه و متمدن است. براساس این چشم‌انداز، چهار هدف اصلی زیر دنبال می‌شود:

- افزایش مقیاس اقتصاد اسلامی و کسب‌وکار مالی؛
  - افزایش رتبه اندونزی در شاخص جهانی اقتصاد اسلامی؛
  - افزایش استقلال اقتصادی؛ و
  - بهبود شاخص رفاه اندونزی.
- به‌منظور دستیابی به این اهداف، طرح جامع دارای چهار راهبرد اصلی است که برای ذینفعان آینده اهمیت زیادی دارند. این راهبردها عبارتند از:
- تقویت زنجیره ارزش حلال شامل صنایع غذا و نوشیدنی حلال، صنعت گردشگری حلال، صنعت مد متواضع، صنعت رسانه و سرگرمی حلال، صنعت داروسازی و لوازم آرایشی حلال و صنعت انرژی‌های تجدیدپذیر؛
  - تقویت تامین مالی اسلامی؛

- تقویت شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط؛ و
- تقویت اقتصاد دیجیتال.

مطابق چشم‌انداز طرح جامع اقتصاد و تامین مالی اسلامی اندونزی، زیست‌بوم اقتصاد اسلامی این کشور باید در حوزه‌های زیر به منظور پشتیبانی از اجرای راهبردهای مذکور تقویت شود:

- مقررات و حاکمیت؛
- آگاهی و سواد عمومی؛
- ظرفیت‌سازی تحقیق و توسعه؛
- بهبود کیفیت و کمیت منابع انسانی؛ و
- داده‌ها، اطلاعات و فناوری.

طرح جامع اقتصاد و تامین مالی اسلامی اندونزی در سه مرحله اجرا می‌شود: **در مرحله اول**، تمرکز دولت بر تقویت نظام حقوقی و نظارتی زیست‌بوم اقتصاد حلال است و در کنار آن جهت ترویج سبک زندگی حلال ابتکارهایی برای ارتقای سواد و آگاهی عمومی نسبت به سبک زندگی حلال اجرا می‌شود. **در مرحله دوم**، برنامه‌های ملی متعددی اجرا می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: بنیان‌گذاری صندوق ملی حلال^۱ برای تامین مالی صنایع حلال، ایجاد قطب حلال منطقه‌ای به منظور تقویت اقتصاد حلال داخلی و فعال‌سازی هیئت خدمات تامین مالی جامع اسلامی^۲ برای تبدیل آن به مرکز مرجع بین‌المللی جهت ایجاد و حمایت از صندوق‌های تامین اجتماعی اسلامی. **در مرحله سوم**، دولت بر گسترش همکاری‌های بین‌المللی متمرکز است و در همین راستا، تاسیس مرکز بین‌المللی حلال^۳

1. National Halal Fund

2. Islamic Inclusive Financial Service Board

3. International Halal Center

در دستورکار دولت قرار دارد تا به تسهیل‌گری در جذب سرمایه‌های خارجی به صنعت حلال اندونزی و نیز هماهنگ‌سازی استانداردهای داخلی با خارجی بپردازد [۳].

♦ طرح جامع بخش خدمات مالی اندونزی

همانطور که در مباحث قبل اشاره شد، سازمان خدمات مالی در راستای تحقق اهداف خود، جهت‌گیری سیاستی خدمات مالی در آینده را به گونه‌ای که با آخرین تحولات صنعت خدمات مالی همخوانی داشته باشد، در قالب طرح جامع بخش خدمات مالی اندونزی تعیین کرده است. این طرح جامع به‌منزله دستورالعملی برای توسعه بخش خدمات مالی به‌منظور ایجاد صنعت مالی پایدار، مشارکتی و فراگیر برای حمایت از رشد اقتصادی اندونزی محسوب می‌شود. این طرح درواقع پاسخی به چالش‌های فزاینده اقتصاد جهانی و داخلی و انتظارات عمومی از بخش خدمات مالی است و با برنامه ملی توسعه میان‌مدت اندونزی در بازه زمانی ۲۰۲۴-۲۰۲۰ (RPJMN)^۱ همسو است.

طرح جامع بخش خدمات مالی اندونزی شامل دو بخش اصلی است: (۱) جهت‌گیری سیاستی کوتاه‌مدت بخش خدمات مالی برای سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۰ که به‌منظور حمایت از برنامه ملی احیای اقتصادی (PEN)^۳ طراحی شده است، و (۲) چارچوب ساختاری برای سال‌های ۲۰۲۵-۲۰۲۱ که بر سه حوزه زیر تمرکز دارد:

- تقویت تاب‌آوری و رقابت‌پذیری؛
- توسعه زیست‌بوم خدمات مالی؛ و
- تسریع تحول دیجیتال.

---

1. National Medium-Term Development Plan 2020-2024
2. Short-Term FSS Policy Direction (2020-2021)
3. National Economic Recovery Program
4. 2021-2025 Structural Framework

علاوه بر این، در این طرح جامع بر همکاری و هم‌افزایی میان ذینفعان به عنوان عوامل اصلی برای دستیابی به اهداف تاکید شده است [۷].

اطلاع‌نگاشت ۴۶: چارچوب طرح جامع بخش خدمات مالی ۲۰۲۱-۲۰۲۵

1. Financial Service Institutions
2. Suptech
3. Regtech

چنانچه پیش تر اشاره شد، رکن دوم چارچوب ساختاری طرح جامع (۲۰۲۱-۲۰۲۵) شامل توسعه زیست بوم خدمات مالی است که از طریق اقدامات زیر تحقق خواهد یافت:

- افزایش نقش بخش خدمات مالی در حمایت از بخش های اقتصادی اولویت دار، شرکت های کوچک و متوسط، اشتغال زایی و توسعه منطقه ای؛
- ایجاد یکپارچگی در بخش خدمات مالی به منظور افزودن ارزش به خدمات مالی اسلامی و توسعه صنعت حلال و زیست بوم اقتصادی اسلامی، و
- گسترش دسترسی مالی و تقویت سواد مالی عمومی.

سازمان خدمات مالی اندونزی به دنبال این است که موسسات مالی اسلامی را در چارچوب طرح جامع به گونه ای تقویت کند که در بازار از توان رقابت بیشتری برخوردار باشند. این سازمان روی بهبود کیفیت محصولات و تمایز آن ها، تقویت سرمایه، جذب نیروی انسانی و به کارگیری فناوری اطلاعات پیشرفته تاکید دارد. علاوه بر این، سازمان خدمات مالی از تقویت نقش محصولات و خدمات مالی اسلامی در بخش بانکداری اسلامی، موسسات مالی غیربانکی اسلامی و بازار سرمایه اسلامی حمایت می کند تا نیازهای مالی عمومی مانند توسعه مسکن عمومی، آموزش، بهداشت، تدارکات حج و زیرساخت های تامین مالی را برآورده کند.

دسترسی به منابع مالی به ویژه در برخی مناطق با سطوح پایین شمول مالی نیز هنوز نیازمند بهبود و اصلاحات است. در نتیجه، سازمان خدمات مالی از طریق چندین برنامه اصلی از جمله برنامه شمول مالی اسلامی^۱ با دینفعان متعدد جهت رفع این مشکل همکاری خواهد کرد. افزون بر این، در راستای تحقق چشم انداز تبدیل اندونزی به مرکز جهانی خدمات مالی اسلامی لازم است که اقدامات بیشتری برای بهبود شاخص

---

1. Sharia Financial Inclusion Program

شمول مالی اسلامی در این کشور صورت گیرد. در گام اول، روند توسعه خدمات مالی اسلامی باید بهینه‌سازی شود که شامل توسعه محصولات منحصربه‌فرد اسلامی با رقابت‌پذیری بالا و توان بهینه در رفع نیازهای جامعه است. تقویت ظرفیت نیروی انسانی موسسات خدمات مالی اسلامی در بازاریابی خدمات مالی اسلامی و ارائه خدمات عالی به مشتریان نیز ضروری است. معرفی خدمات مالی اسلامی نیز باید به‌طور مستمر و به صورت گسترده و دوره‌ای انجام شود تا آگاهی عمومی ارتقا یابد. سازمان خدمات مالی همچنین از نقش آفرینان بازار مالی اسلامی حمایت می‌کند تا علاوه بر برنامه‌های عمومی از طریق رسانه‌ها و سایر فعالیت‌ها به ترویج محصولات و خدمات مالی اسلامی بپردازند. افزون‌براین، ترویج استفاده از بسترهای دیجیتال برای ارائه خدمات مالی از دیگر سیاست‌های دولت در جهت افزایش دسترسی عمومی به خدمات مالی از جمله خدمات مالی اسلامی است [۷].

◆ نقشه‌راه توسعه بانکداری اسلامی اندونزی ۲۰۲۵-۲۰۲۰

نقشه‌راه توسعه بانکداری اسلامی اندونزی ۲۰۲۵-۲۰۲۰^۱ بخش جدایی‌ناپذیری از نقشه‌راه توسعه بانکداری اندونزی است که اقدامی راهبردی از سوی سازمان خدمات مالی اندونزی برای هماهنگ‌سازی جهت‌گیری توسعه اقتصادی اسلامی در این کشور به‌ویژه در بخش بانکداری اسلامی صنعت خدمات مالی به‌شمار می‌رود. این نقشه‌راه چشم‌اندازی کلی دارد که براساس سه رکن و ابتکارات راهبردی مندرج در آن قابل‌دستیابی است:

رکن اول شامل تقویت هویت بانکداری اسلامی: ارزش‌های اسلامی که بنیاد هویت بانک‌های اسلامی را می‌سازند باید به‌طور جامع در تمامی ابعاد بانکداری اسلامی - از بعد عملیاتی تا منابع انسانی - اعمال شوند. اجرای جامع ارزش‌های اسلامی تصویری از اعتبار،

1. Indonesia Islamic Banking Development Roadmap 2020-2025

حرفه‌ای بودن و انضباط بانک‌های اسلامی در نظر عموم ایجاد خواهد کرد. در ارتباط با توسعه خدمات نیز بانک‌های اسلامی تشویق خواهند شد تا الگوهای کسب و کار خود را از بانک‌های متعارف متمایز سازند و خدمات منحصربه‌فرد اسلامی ارائه کنند. نقش آفرینان و ناظران صنعت بانکی باید خدمات نوآورانه و خلاقانه‌ای عرضه کنند تا بتوانند با ارائه محصولاتی منحصربه‌فرد توجه عموم را جلب کنند. علاوه بر این، عوامل بنیادی برای تقویت سرمایه و کارایی باید به‌طور مداوم بهبود یابند تا رقابت‌پذیری و تاب‌آوری در برابر عدم قطعیت‌های اقتصادی پس از همه‌گیری کوید-۱۹ افزایش یابد.

در نهایت، بانک‌های اسلامی برای ارائه خدمات سریع‌تر و راحت‌تر به مشتریان باید به توسعه زیرساخت‌های مبتنی بر فناوری مناسب جهت به‌کارگیری سریع و گسترده فناوری‌های لازم بپردازند. بدین منظور، دیجیتالی‌سازی سریع و هدفمند صنعت بانکداری اسلامی با هدف ارتقای ارزش افزوده این بانک‌ها در تعامل با مشتریان ضروری خواهد بود.

رکن دوم شامل ترویج هم‌افزایی در زیست بوم اقتصاد اسلامی: صنعت حلال، خدمات مالی اسلامی، خدمات مالی اجتماعی اسلامی و بخش مذهبی چهار بخش اصلی زیست بوم اقتصادی اسلامی هستند که به صورت یک شبکه واحد عمل می‌کنند. هم‌افزایی و یکپارچگی در این زیست بوم برای تضمین برخورداری همه ذینفعان از خدمات مالی اسلامی حیاتی است و بانک‌های اسلامی ملزم به ارائه خدمات مالی اسلامی رقابتی متناسب با نیازهای خاص این زیست بوم هستند.

از این رو، سازمان خدمات مالی مقررات شماره ۲۸ مصوب سال ۲۰۱۹ در مورد هم‌افزایی بانکی تحت مالکیت واحد برای توسعه بانکداری اسلامی^۱ را صادر کرده است. این مقررات

1. OJK Regulation (POJK) No. 28/POJK.03/2019 Concerning Banking Synergy under Sole Ownership for Islamic Banking Development

به بانک‌های اسلامی اجازه می‌دهد تا کیفیت محصولات و خدمات خود را از طریق همکاری با بانک‌های متعارف و استفاده از زیرساخت‌ها و سامانه‌های بانک‌های متعارف بهبود بخشند. طبق این قانون، بانک‌های اسلامی می‌توانند با سایر بانک‌ها همکاری کنند تا از انواع مختلفی از زیرساخت‌ها از جمله منابع انسانی، فناوری اطلاعات، شبکه‌های اداری و غیره به صورت مشترک استفاده کنند.

رکن سوم شامل تقویت صدور مجوز، مقررات و نظارت؛ سرعت بخشیدن به فرآیند مجوزدهی برای توسعه صنعت بانکداری اسلامی بسیار حیاتی است. این امر می‌تواند با ارزیابی ظرفیت و توانایی‌های منابع انسانی و توسعه سامانه‌های فناوری اطلاعات برای تسریع مجوزدهی محقق شود. علاوه بر این، نظام مقرراتی/تنظیم‌گری باید از توسعه بانکداری اسلامی متناسب با بهترین نمونه‌های موجود، فناوری‌های روز و آخرین تحولات اقتصادی پشتیبانی کند.

مقررات بانکداری اسلامی به‌طور مداوم با استانداردهای بین‌المللی از جمله استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)^۱ و سازمان حسابرسی و حسابداری موسسات مالی اسلامی (AAOIFI)^۲ هماهنگ و هم‌راستا می‌شوند تا اعتبار نظام نظارتی اندونزی افزایش یابد. درنهایت، توسعه ابزارهای نظارتی همراه با ارزیابی‌های سازمانی، تامین منابع انسانی کافی و افزایش ظرفیت نظارتی باعث تقویت نظارت بر بانکداری اسلامی خواهند شد [۲].

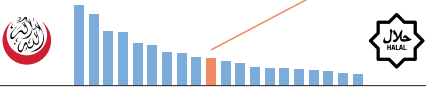
۶. جمع‌بندی

اندونزی بنیانی قوی برای اجرای راهبرد اقتصاد حلال و بهره‌برداری از آن در اقتصاد کلان کشور ایجاد کرده است که البته هنوز در بسیاری از زمینه‌ها نیاز به بهبود دارد.

1. Islamic Financial Services Board

2. Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions

اطلاع‌نگاشت ۴۷: نقاط قوت و چالش‌های پیش‌روی اندونزی در مسیر بهره‌برداری از فرصت‌های رشد اقتصاد حلال

چالش‌ها	نقاط قوت
فاصله زیاد تا رسیدن به ظرفیت واقعی خود در زمینه صادرات محصولات حلال سهام ۳ درصدی از محصولات حلال صادراتی به کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی نهمین صادرکننده برتر محصولات حلال عدم حضور شرکت‌های حلال اندونزی در فهرست ۲۰۰۰ شرکت موفق مجله فوربس در سال ۲۰۲۱ (عربستان سعودی و امارات متحده عربی دارای بیشترین تعداد شرکت‌های حلال در این فهرست بوده‌اند) هماهنگی محدود بین تامین مالی اسلامی و بخش‌های مختلف اقتصاد حلال کمبود کارشناسان امور مالی اسلامی و نفوذ پایین این نوع تامین مالی در بازار	دراختیار داشتن بزرگ‌ترین بازار مصرف‌کنندگان محصولات حلال در جهان داشتن سهم ۱۱/۳۴ درصدی از مصرف اقتصاد حلال جهانی برخوردار از شرکت‌های موفق داخلی با توانایی دستیابی به هدف نقش‌آفرینی و رقابت در عرصه جهانی شرکت ایندوفود Indofood شرکت گرودا فود Garudafood شرکت مایورا MAYORA شرکت تمپو اسکن TEMPO SCAN شرکت کالبی فارما KALBE شرکت کیمیا فارما kimia farma نقش‌آفرین پیش‌تاز در حوزه تامین مالی اسلامی دراختیار داشتن بازار فناوری مالی به ارزش ۲/۹ میلیارد دلار؛ بزرگ‌ترین عرضه‌کننده شکوک (اوراق بهادار اسلامی)

همانطور که پیش‌تر نیز اشاره شد، اندونزی توانایی افزایش ۳/۶ میلیارد دلاری صادرات و ۵/۰ میلیارد دلاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را دارد و در واقع می‌تواند این مهم را با انجام اقداماتی از جمله رفع چالش‌های کلیدی داخلی و خارجی، شناسایی و تمرکز بر

1. Garuda Food
2. Kimia Pharma
3. 2021 Forbes Global

بخش‌ها و بازارهای دارای قابلیت رشد بالا و بهره‌گیری از توانمندی‌های بازار داخلی این کشور محقق سازد. به‌طورکلی، مهم‌ترین نقاط قوت اندونزی که فرصت مغتنمی برای توسعه بازار حلال در اختیار آن می‌گذارند، عبارتند از:

- داشتن بزرگ‌ترین بازار مصرف حلال در جهان؛
  - بزرگ‌ترین صادرکننده در میان کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی؛ و
  - همکاری وزارتخانه‌های مختلف این کشور در حمایت از صادرات محصولات حلال.
- بااین‌حال، بازار حلال اندونزی با چالش‌های متنوع داخلی و خارجی نیز روبروست که روند توسعه آن را تهدید می‌کنند. موانع تجاری، بحران‌های ناشی از همه‌گیری کوید-۱۹ و از همه مهم‌تر دسترسی و حضور محدود شرکت‌های موفق داخلی در بازارهای جهانی ازجمله چالش‌های داخلی اندونزی در این زمینه به‌شمار می‌آیند. از چالش‌های مهم خارجی اندونزی نیز می‌توان به وجود رقبای قدرتمند، الزامات برچسب‌گذاری کیفی کشورهای مقصد و نبود استانداردهای حلال واحد جهانی اشاره کرد.
- شایان ذکر است فرصت تولید داخلی که به موجب آن محصولات وارداتی با تولید داخلی جایگزین می‌شوند و می‌تواند تولید ناخالص داخلی اندونزی را سالانه یک میلیارد دلار افزایش دهد، یکی از مهم‌ترین راهکارهای توسعه بازار حلال اندونزی است. با شناسایی و تمرکز بر توانمندی‌ها و قابلیت‌های رشد اندونزی ضمن این‌که نیاز بازار داخلی رفع خواهد شد، این کشور امکان رقابت در عرصه‌های جدید را می‌یابد و می‌تواند در بازار جهانی حلال نقش قوی‌تری داشته باشد.

تقویت بازار داخلی به‌عنوان پیش‌نیاز حضور در بازارهای جهانی مستلزم کمک به توسعه شرکت‌های بزرگ و ساختن برندی معتبر برای محصولات حلال اندونزی است. در کنار رفع موانع مقرراتی و تنظیم‌گری، ارائه مشوق‌ها و حمایت‌های مالی و ترویجی به

شرکت‌های حلال می‌توانند به ساخت برند اندونزی (ساخت اندونزی) و توانمندسازی شرکت‌ها جهت داشتن امکان رقابت در عرصه جهانی کمک کند.

افزون‌براین‌ها، آموزش اقتصاد اسلامی از ارکان اصلی در طرح راهبردی اقتصاد و تامین مالی اسلامی است. باآنکه سطح آگاهی و تسلط بر تامین مالی اسلامی در اندونزی در حال رشد است، اما این روند نسبت به اقتصادهای حلال جهانی با سرعت کمتری انجام می‌شود و باید با سرعت بیشتری پیش رود. آموزش صنعت حلال می‌تواند به بهبود کارایی فرآیند صدور گواهی حلال و به‌طور کلی به رشد اقتصاد اسلامی کمک کند. در این راستا، اندونزی اقدامات موثری نظیر تاسیس مناطق/پارک‌های صنعتی حلال انجام داده است که منجر به توسعه صنعت حلال در کشور می‌شوند. باین حال، اقتصاد حلال اندونزی همچنان نیازمند توجه ویژه دولت برای استفاده بهینه از فرصت‌ها (به‌عنوان مثال، داشتن بزرگ‌ترین جمعیت مسلمان دنیا) و تقویت هر چه بیشتر نقاط قوت (به‌عنوان مثال، بزرگ‌ترین صادرکننده اوراق صکوک دولتی دنیا) است تا بتواند ضمن حفظ موقعیت برتر خود در منطقه جنوب شرق آسیا، در سطح جهانی نیز در بین پیشتازان صنعت حلال قرار گیرد [۱].

- [1] Indonesia Halal Markets Report 2021/2022, Indonesia Halal Lifestyle Center and Dinar Standard, 2021. https://isef.co.id/wp-content/uploads/2021/10/ReportIndonesiaHalal2021_2022.pdf
- [2] Indonesia Islamic Banking Development Roadmap 2020-2025, Sharia Banking Regulation and Licensing Directorate Indonesia Financial Services Authority (OJK), 2020. https://www.sbfnetwork.org/wp-content/assets/policy-library/950_Indonesia-Islamic_Banking_Development_Roadmap_2020-2025_OJK.pdf
- [3] Indonesia Islamic Economic Masterplan 2019-2024, Indonesian Ministry of National Development Planning, 2019. <https://kneks.go.id/storage/upload/1560308022-IndonesiaIslamicEconomicMasterplan2019-2024.pdf>
- [4] Ismatul Khayati, Indonesian Halal Product Certification Realization Strategy by the Halal Product Guarantee Organizing Agency (BPJPH), Indonesian Interdisciplinary Journal of Sharia Economics (IJJSE), 2024. <https://e-journal.uac.ac.id/index.php/iijse/article/view/5620/2004>
- [5] Nur Syamsiyah et al., Halal Industry in Indonesia: Opportunities, Challenges and Strategies, Journal of IEB (Islamic Economics and Business), 2022. https://karya.brin.go.id/id/eprint/20790/1/2829-8055_1_2_2022-4.pdf
- [6] Syaifullah et al., Factors Influencing Economic Growth in OIC Countries: A Panel Data Approach, Airlangga Journal of Innovation Management, 2024. <https://e-journal.unair.ac.id/AJIM/article/download/57640/29149/312158>
- [7] The Indonesian Financial Services Sector Master Plan 2021-2025, Indonesia Financial Services Authority (OJK), December 2020. <https://ojk.go.id/id/berita-dan-kegiatan/publikasi/Documents/Pages/Master-Plan-Sektor-Jasa-Kuangan-Indonesia-2021-2025/The%20Indonesian%20Financial%20Services%20Sector%20Master%20Plan%202021-2025.pdf>
- [8] <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/07/10/indonesias-halal-regulations-require-a-halal-supply-chain-approach#:~:text=Modern%20Halal%20Valley%2C%20a%20500,west%20from%20Jakarta%20in%20Banten.>

- [9] <https://www.bi.go.id/en/tentang-bi/profil/Default.aspx>
- [10] <https://www.devex.com/organizations/indonesia-financial-services-authority-ojk-107613>
- [11] <https://www.partner-religion-development.org/member/ministry-of-religious-affairs-mora/>
- [12] <https://www.statista.com/statistics/1150613/indonesia-tourism-gdp-direct-contribution-share/#:~:text=Contribution%20of%20the%20tourism%20industry%20to%20GDP%20Indonesia%202016%2D2021&text=In%202021%2C%20the%20tourism%20sector,2.7%20percent%20from%20previous%20years.>
- [13] <https://halalfocus.net/indonesia-trade-ministry-projects-uae-as-indonesias-halal-export-hub/>
- [14] <https://halalmui.org/en/about-us/>
- [15] <https://halalmui.org/en/bank-indonesia-rph-halal-certification-is-the-first-pillar-of-the-halal-product-ecosystem/>
- [16] <https://halalmui.org/en/this-is-the-benefit-of-application-sjph-and-certification-halal-bagi-umkm/>
- [17] https://hqc.eu/en/recognition_details/39?slug=MAJELIS-ULAMA-INDONESIA
- [18] <https://ojk.go.id/en/tentang-ojk/pages/tugas-dan-fungsi.aspx>
- [19] [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-572-7808?contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&transitionType=Default](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-572-7808?contextData=(sc.Default)&firstPage=true&transitionType=Default)

فصل چهارم

زیست‌بوم اقتصاد دیجیتال اندونزی

۱. مقدمه

اقتصاد دیجیتال اندونزی در سال‌های اخیر شاهد رشد قابل ملاحظه‌ای بوده است، به طوری که پیش‌بینی می‌شود در آینده نزدیک به بزرگ‌ترین اقتصاد دیجیتال در منطقه آسه‌آن تبدیل شود. ارتقای رتبه اندونزی در شاخص جهانی رقابت‌پذیری طی سال‌های اخیر گواه این رشد شتابناک است: اندونزی از جایگاه ۵۶ام در سال ۲۰۱۹ با چندین پله صعود به رتبه ۴۵ در سال ۲۰۲۳ رسید. ارزش بازرگانی ناخالص (GMV)^۱ اقتصاد دیجیتال اندونزی نیز بین سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۳ با افزایش دوبرابری به ۸۲ میلیارد دلار رسید. مطابق پیش‌بینی صورت گرفته در گزارش ایکانمی سی^۲ (۲۰۲۳) که به طور مشترک توسط شرکت‌های گوگل، تِماسِک و بین^۳ منتشر شده است، ارزش بازرگانی ناخالص اقتصاد دیجیتال اندونزی تا سال ۲۰۲۵ بالغ بر ۱۰۹ میلیارد دلار و تا سال ۲۰۳۰ بین ۲۱۰ تا ۳۶۰ میلیارد دلار خواهد شد.

1. Gross Merchandise Value
2. e-Conomy SEA
3. Google, Temasek, and Bain

درواقع، رشد چشمگیر اقتصاد دیجیتال اندونزی سهم آن را از کل ارزش بازرگانی ناخالص منطقه آسه‌آن به بیش از ۳۳ درصد رسانده است و هم‌اکنون ۴۰ درصد از ارزش مبادلات اقتصاد دیجیتال در منطقه آسه‌آن از مبدا این کشور انجام می‌شود.

بنابراین با عملکرد مثبت اقتصاد دیجیتال اندونزی در سال‌های اخیر می‌توان دریافت که این کشور آینده‌ای روشن پیش‌رو دارد و با توجه به ظرفیت بالاتر بازار اندونزی در مقایسه با کشورهای هم‌جوار انتظار می‌رود این کشور در سال‌های آینده به یکی از بازیگران اصلی عرصه اقتصاد دیجیتال در منطقه آسه‌آن تبدیل شود [۱]. در ادامه به بررسی شاخص‌های اقتصادی و جایگاه بین‌المللی اندونزی در بخش اقتصاد دیجیتال پرداخته می‌شود.

۱.۱. رتبه جهانی اندونزی در زمینه اقتصاد دیجیتال

◆ شاخص آمادگی شبکه

شاخص آمادگی شبکه^۱ از شاخص‌های جهانی معتبر در زمینه وضعیت کشورها از نظر به‌کارگیری و تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات است که طی پنج سال اخیر توسط موسسه پورتولانز^۲ و با همکاری دانشکده تجارت سعید دانشگاه آکسفورد^۳ منتشر می‌شود. براساس گزارش شاخص آمادگی شبکه (۲۰۲۳)، اندونزی موفق به کسب رتبه ۵۹ در بین ۱۳۴ اقتصاد موردبررسی شده است. نقطه‌قوت اندونزی در شاخص فرعی فناوری (به‌ویژه نماگر دسترسی^۴ با رتبه ۱۸) است و بیشترین ضعف آن در اثرگذاری^۵ (به‌ویژه نماگر کمک به اهداف توسعه پایدار (SDG)^۶ با رتبه ۹۹) مشاهده می‌شود.

1. Network Readiness Index 2023
2. Portulans Institute
3. Saïd Business School, University of Oxford
4. Access
5. Impact
6. Sustainable Development Goals

نمودار ۱: رتبه کلی و رتبه‌های فرعی اندونزی در شاخص جهانی آمادگی شبکه (۲۰۲۳)

منبع: شاخص آمادگی شبکه، موسسه پورتولانز ۲۰۲۳

عملکرد اندونزی در زمینه توسعه آمادگی شبکه در مقایسه با رتبه میانگین سایر کشورهای با درآمد متوسط روبه‌بالا ضعیف‌تر است، چراکه امتیاز کلی آن ۵۰/۲۶ در مقایسه با متوسط گروه ۴۷/۳۵ است و رتبه یازدهم را در بین کشورهای گروه درآمدی خود دارد. البته جایگاه اندونزی در مقایسه با رتبه میانگین منطقه آسیا و اقیانوسیه اندکی بهتر است. جزئیات امتیازهای اندونزی در میان کشورهای با درآمد متوسط روبه‌بالا و منطقه آسیا و اقیانوسیه در اطلاع‌نگاشت زیر نشان داده شده است [۴].

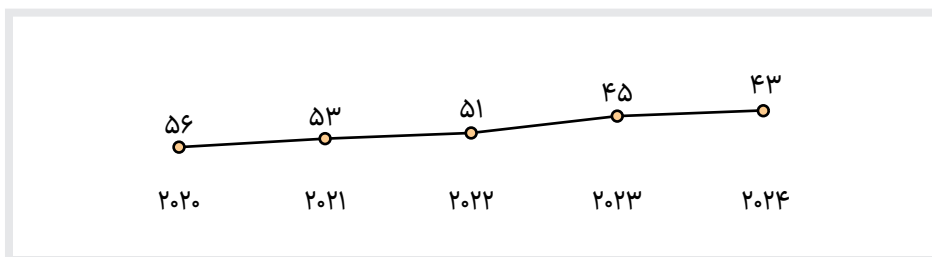
اطلاع‌نگاشت ۱: امتیازهای اندونزی در شاخص آمادگی شبکه در مقایسه با کشورهای با درآمد متوسط روبه‌بالا و منطقه آسیا و اقیانوسیه (۲۰۲۳)

امتیاز	اندونزی	کشورهای با درآمد متوسط روبه‌بالا	منطقه آسیا و اقیانوسیه
کلی	۵۰/۲۶	۴۷/۳۵	۵۳/۲۸
فناوری	۴۹/۳۵	۳۸/۴۸	۴۷/۳۴
نیروی انسانی	۴۱/۹۴	۴۲/۵۹	۴۸/۹۵
حکمرانی	۵۷/۵۹	۵۵/۹۰	۵۹/۲۲
اثرگذاری	۵۲/۱۶	۵۲/۴۳	۵۷/۶۲

منبع: شاخص آمادگی شبکه، موسسه پورتولانز ۲۰۲۳

◆ رقابت‌پذیری دیجیتال اندونزی

مطابق نتایج مطالعه موسسه بین‌المللی توسعه مدیریت (IMD)^۱، اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال موفق به کسب رتبه ۴۳ در بین ۶۷ کشور موردبررسی در سال ۲۰۲۴ شده‌است که جایگاه آن در مقایسه با سال قبل ۲ پله ارتقا یافته‌است. همان‌طور که در اطلاع‌نگاشت ۲ مشاهده می‌شود، اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال طی پنج سال گذشته در دو شاخص فرعی فناوری و آمادگی برای آینده عملکرد بهتری نسبت به شاخص فرعی دانش داشته‌است (از ۶۳ در سال ۲۰۲۰ به ۵۳ در سال ۲۰۲۴ رسیده‌است) [۳].

نمودار ۲: رتبه جهانی اندونزی در رقابت‌پذیری دیجیتال در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۴

منبع: موسسه بین‌المللی توسعه مدیریت، ۲۰۲۴

اطلاع‌نگاشت ۲: وضعیت اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال (رتبه کلی و رتبه‌های فرعی) در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۴

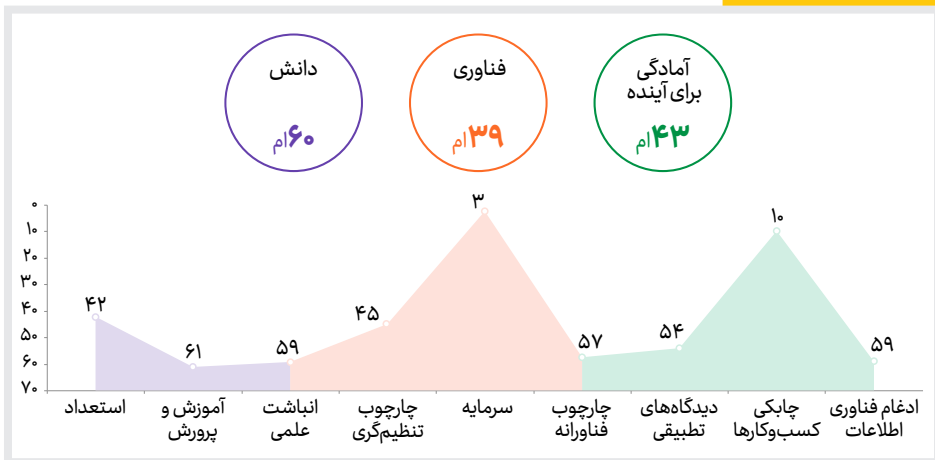
رتبه‌ها	۲۰۲۴	۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰
کلی	۴۳	۴۵	۵۱	۵۳	۵۶
دانش	۵۳	۶۰	۶۰	۶۰	۶۳
فناوری	۴۰	۳۹	۴۵	۴۹	۵۴
آمادگی برای آینده	۳۰	۴۳	۵۲	۴۸	۴۸

منبع: گزارش رقابت‌پذیری دیجیتال جهانی، ۲۰۲۴

1. International Institute for Management Development

از نظر شاخص‌های فرعی نیز اقتصاد دیجیتال اندونزی بهترین عملکرد را در زمینه جذب سرمایه و چابکی کسب‌وکارها نشان داده‌است که به ترتیب رتبه‌های ۳ و ۱۰ را در سال ۲۰۲۴ کسب کرده‌است. این عملکرد خوب نشانه زیست بوم قوی اقتصاد دیجیتال از نظر سرمایه‌گذاری و مشارکت شرکت‌های دیجیتال است که می‌تواند در رشد بیشتر آن در سال‌های آینده بسیار تاثیرگذار باشد [۲۶].

اطلاع‌نگاشت ۳: عملکرد اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال جهانی به تفکیک شاخص‌های فرعی در سال ۲۰۲۴ [۲۰]

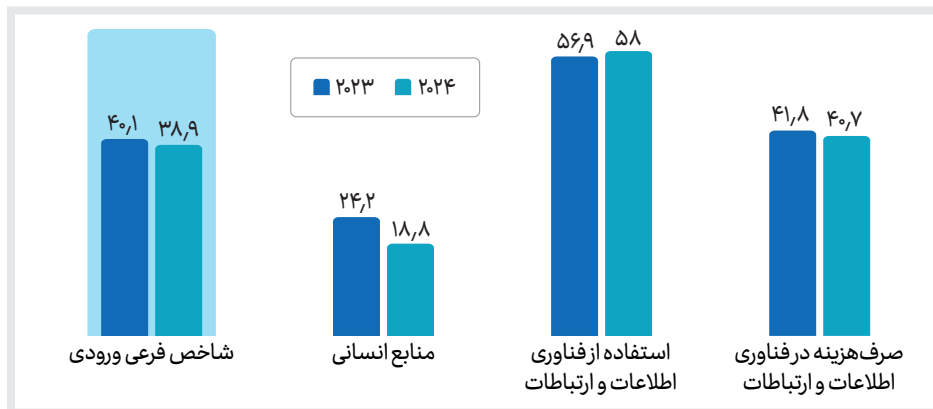

منبع: موسسه بین‌المللی توسعه مدیریت، ۲۰۲۴

نکته درخور توجه این است که برخلاف رشد کلی رقابت‌پذیری دیجیتال اندونزی، توزیع آن یکدست نیست و همه مناطق کشور از نتایج آن به‌طور برابر بهره‌مند نیستند. البته برداشت عمومی جامعه اندونزی نسبت به روند دیجیتال‌سازی در پنج سال اخیر مثبت است و تاثیرات محسوس آن در جنبه‌های گوناگون زندگی مشهود است. دسترسی به حمل‌ونقل عمومی و پس از آن بهبود تامین نیازهای روزمره و کیفیت زندگی اجتماعی (رسانه‌های برخط) از جمله بخش‌هایی هستند که بیشترین سود را از گذار دیجیتال کسب کرده‌اند.

شرکت ایست ونچرز^۱ که از سال ۲۰۲۰ شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال^۲ برای اندونزی تهیه می‌کند، پنجمین دوره از گزارش‌های خود را در سال ۲۰۲۴ منتشر ساخت. این گزارش روند رشد دیجیتال‌سازی اندونزی را با جزئیات منطقه‌ای بررسی می‌کند و از این رو، منبعی ارزشمند برای درک روند پیشرفت اندونزی از نظر گذار دیجیتال در سال‌های اخیر به شمار می‌رود. با استفاده از این مطالعه می‌توان روند رشد رقابت‌پذیری دیجیتال در مناطق مختلف اندونزی را برحسب تغییرات شاخص‌های فرعی ورودی، خروجی و پشتیبانی^۳ بهتر درک کرد. در مجموع، امتیازهای اندونزی در شاخص‌های فرعی ورودی و پشتیبانی کاهش یافته‌اند و امتیاز آن در شاخص خروجی ارتقا یافته است [۱].

شاخص فرعی ورودی: به معنای آمادگی اقتصاد دیجیتال از منظر منابع انسانی، استفاده از فناوری دیجیتال و صرف‌هزینه مرتبط با فناوری است. امتیاز میانگین اندونزی در شاخص فرعی ورودی با ۱/۲ نمره کاهش به ۳۸/۹ در سال ۲۰۲۴ رسید که تحت‌تاثیر افت عملکرد در دو محور منابع انسانی و صرف‌هزینه در فناوری اطلاعات و ارتباطات بود [۱].

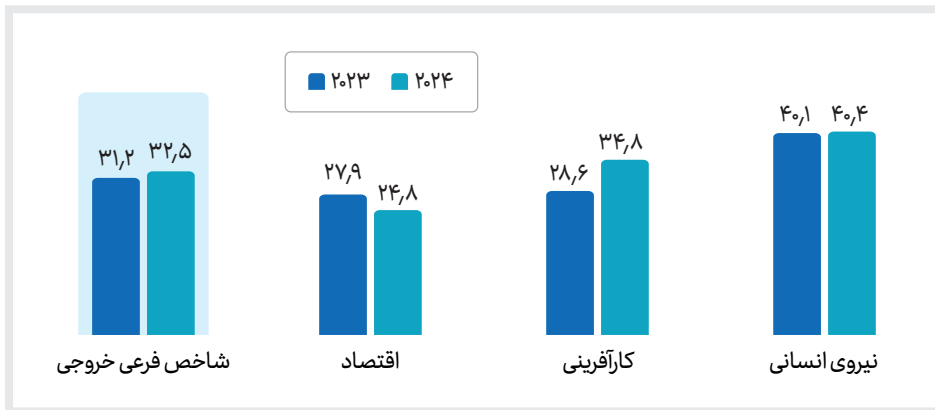

نمودار ۳: عملکرد اندونزی در شاخص فرعی ورودی رقابت‌پذیری دیجیتال در سال ۲۰۲۴

منبع: شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال، ایست ونچرز، ۲۰۲۴

1. East Ventures
2. Digital Competitiveness Index
3. Support

شاخص فرعی خروجی: ناظر بر پیشرفت دیجیتال‌سازی در اقتصاد، کارآفرینی (و بهره‌وری) و شرایط اشتغال (نیروی انسانی) در بخش دیجیتال است. عملکرد اندونزی در شاخص فرعی خروجی در سال ۲۰۲۴ مثبت بوده و امتیاز آن با ۱/۳ نمره افزایش نسبت به سال قبل به ۳۲/۵ رسید. دو محور از سه محور تاثیرگذار در شاخص فرعی خروجی و به عبارتی محورهای کارآفرینی و نیروی انسانی بیشترین تاثیر را در رشد این شاخص فرعی داشته‌اند. افزایش استفاده از اینترنت برای کار، بازاریابی در رسانه‌های اجتماعی و تجارت الکترونیک پیشران‌های اصلی محور کارآفرینی و بهره‌وری قلمداد می‌شوند. افزون‌برآن، افزایش تعداد و نسبت کارکنان در بخش‌های مرتبط با دیجیتال‌سازی بیشترین تاثیر را در محور منابع انسانی داشته‌است [۱].

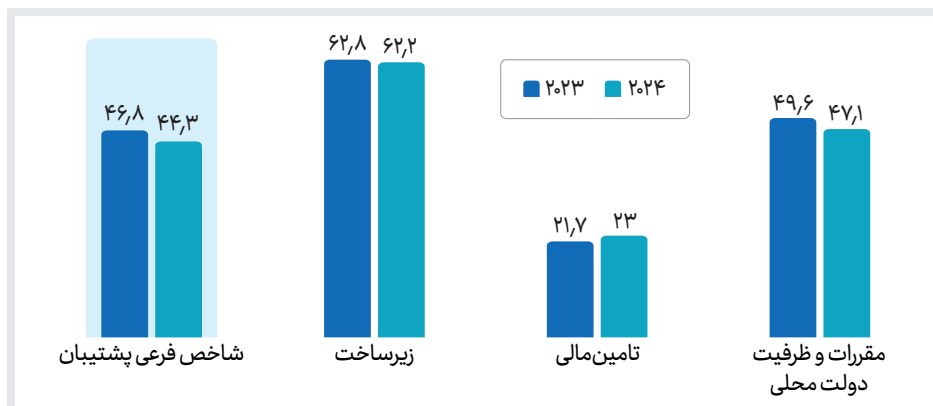
نمودار ۴: عملکرد اندونزی در شاخص فرعی خروجی شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال در سال ۲۰۲۴

منبع: شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال، ایست‌ونچرز، ۲۰۲۴

شاخص فرعی پشتیبان: جنبه‌های پشتیبانی اقتصاد دیجیتال مانند زیرساخت‌ها، تامین مالی و ظرفیت‌های دولت محلی را ارزیابی می‌کند. اندونزی در شاخص فرعی پشتیبان با ۲/۵ نمره کاهش توانست امتیاز ۴۴/۳ را در سال ۲۰۲۴ به خود اختصاص دهد. محور تامین مالی تنها محوری از این شاخص فرعی است که در همه مناطق شاهد افزایش

بوده است. به طور کلی، رشد تعداد نهادهای ارائه‌کننده خدمات مالی برخط و استفاده از کیف پول الکترونیک را می‌توان علت اصلی این امر برشمرد [۱].

نمودار ۵: عملکرد اندونزی در شاخص فرعی پشتیبان شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال در سال ۲۰۲۴

منبع: شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال، ایستونچرز ۲۰۲۴

چنانچه گفته‌شد، عملکرد کلی اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال روند روبه‌رشدی را طی می‌کند، ولی توزیع این رشد چندان متوازن نیست و مناطق مختلف عملکرد متفاوتی نشان می‌دهند. ده منطقه اول در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال اندونزی در سال ۲۰۲۴ عبارتند از: جاوای غربی^۲، جاوای شرقی^۳، دی‌آی‌یوگیاکارتا^۴، بانتن^۵، بالی^۶، جزایر ریائو^۷، کالیمانتان شرقی^۸، سوماترای شمالی^۹ و جاوای مرکزی^{۱۰} [۱]. وضعیت پنج استان برتر در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال به‌طور خلاصه در اطلاع‌نگاشت زیر نشان داده شده‌است.

1. DKI Jakarta
2. West Jawa
3. East Jawa
4. DI Yogyakarta
5. Banten
6. Bali
7. RIAU Islands
8. East Kalimantan
9. North Sumatra
10. Central Java

اطلاع‌نگاشت ۴: برترین مناطق اندونزی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال در سال ۲۰۲۴

منطقه	رتبه ۲۰۲۳	امتیاز ۲۰۲۳	رتبه ۲۰۲۴	امتیاز ۲۰۲۴
جاکارتا	۱	۷۵/۶	۱	۷۸/۲
جاوای غربی	۲	۶۱	۲	۶۰
جاوای شرقی	۴	۵۲/۷	۳	۵۲/۳
یوگیاکارتا	۳	۵۳/۳	۴	۵۱/۲
بانتن	۵	۵۰/۹	۵	۵۰/۳

منبع: شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال، ایستونچرز ۲۰۲۴

جاکارتا: این منطقه برای پنجمین سال پیاپی رتبه اول را در بین مناطق اندونزی از نظر عملکرد در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال کسب کرده و محور کارآفرینی و بهره‌وری بیشترین نقش در عملکرد عالی آن داشته است. از ابتکارهای دولت جاکارتا که در ارتقای عملکرد آن تاثیر بسزایی دارد، راه‌اندازی قطب شهر آینده^۱ است که به‌نوعی آزمایشگاه نوآوری برای کارآفرینان و دولتمردان محلی در جهت بهبود زندگی شهری محسوب می‌شود. تنها در سال ۲۰۲۳ بیش از ۶۰۰ نفر در ۳۳ رویداد این مرکز شرکت کردند. از دستاوردهای دیگر جاکارتا می‌توان به برنده شدن برنامه کاربردی جَکلاپور^۲-برنامه‌ای کاربردی برای گردآوری شکایت‌ها- در اجلاس جهانی جامعه اطلاعات ۲۰۲۳^۳ در رشته اعتماد و امنیت در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات اشاره کرد. افزون براین، بانک دی‌کی‌آی^۴ و سازمان مدیریت مالی منطقه‌ای^۵ جاکارتا در اکتبر ۲۰۲۳ با همکاری یکدیگر سامانه مدیریت حساب

1. Future City Hub
2. Jaklapor Application
3. World Summit of Information Society 2023
4. Bank DKI
5. Regional Financial Management Agency (Badan Pengelolaan Keuangan Daerah/BKPD)

بانکی با نام سی‌مِراک^۱ را راه‌اندازی کردند که با دیجیتال‌سازی حساب‌های سازمان مدیریت مالی منطقه‌ای به تسهیل امور مدیریت منابع مالی منطقه کمک شایانی می‌کند [۱].

جاوای غربی: این منطقه نیز همچون جاکارتا در پنج سال گذشته با حفظ جایگاه دوم همواره عملکرد قابل‌قبولی در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال داشته‌است. محور زیرساخت عامل کلیدی در رشد رقابت‌پذیری جاوای غربی به‌شمار می‌رود. در حال حاضر از حدود ۶ هزار روستای این منطقه ۹۳ درصد به اینترنت دسترسی دارند. **از بهترین دستاوردهای این منطقه افزایش درآمد روستاییان از طریق به‌کارگیری اینترنت اشیا در کشاورزی است.** ۱۲ گروه کشاورزی از ۱۱ روستای این منطقه توانسته‌اند درآمد خود را به کمک فناوری ۳۲/۷ درصد افزایش دهند. بیش از ۴۳ درصد از روستاهای جاوای غربی تا آگوست ۲۰۲۳ تحت پوشش برنامه روستای دیجیتال^۲ قرار داشتند که گامی بلند در جهت کاهش شکاف دیجیتال در منطقه تلقی می‌شود [۱].

جاوای شرقی: منطقه مذکور در سال ۲۰۲۴ با یک رتبه بهبود نسبت به سال قبل در جایگاه سوم شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال ایستاد. محورهای زیرساخت و منابع انسانی عامل اصلی در رشد عملکرد آن محسوب می‌شوند. پوشش اینترنت در این منطقه هم‌اکنون به ۷۸ درصد رسیده‌است. در حوزه منابع انسانی نیز دولت محلی مرکز کار هزاره^۳ را به منظور آماده‌سازی جوانان برای حضور در بازار کار دیجیتال راه‌اندازی کرده‌است [۱].

دی‌آی‌یوگیاکارتا: این منطقه در سال ۲۰۲۴ با تنزل رتبه نسبت به سال قبل جایگاه چهارم را در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال به خود اختصاص داد. محورهای زیرساخت و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات بیشترین نقش در عملکرد این منطقه از نظر

1. Si Merak

2. Digital Village Program

3. Millennial Job Center

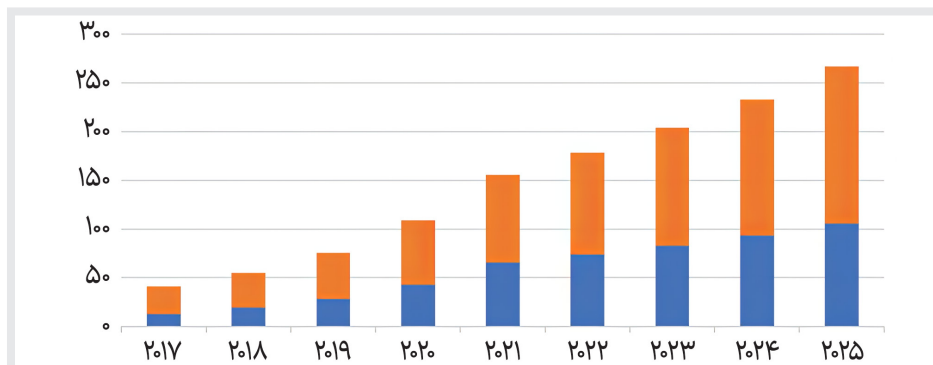
رقابت‌پذیری دیجیتال داشته‌اند. تعداد کاربران اینترنت در این منطقه با افزایش ۹/۷ درصدی به ۸۸/۷ درصد در سال ۲۰۲۴ رسید که نتیجه استقبال دولت از سرمایه‌گذاران خصوصی در توسعه زیرساخت‌ها و ارائه خدمات است [۱].

بانتن: این منطقه با وجود کاهش امتیاز در سال ۲۰۲۴ نسبت به سال قبل توانست بار دیگر در جایگاه پنجم شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال قرار گیرد. محور زیرساخت‌ها به‌ویژه از نظر نرخ خانوارهای برخوردار از ارتباط تلفن ثابت بیشترین تاثیر در عملکرد رقابت‌پذیری دیجیتال این منطقه دارد [۱].

۲. زیست‌بوم سرمایه‌گذاری در اقتصاد دیجیتال اندونزی

براساس مطالعه‌ای که موسسه تحقیقات اقتصادی آسه‌آن و شرق آسیا (ERIA)^۱ انجام داده‌است، اقتصاد دیجیتال اندونزی بزرگ‌ترین و جذاب‌ترین مقصد سرمایه‌گذاری در بین کشورهای حوزه آسه‌آن است و طی سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۱۷ چهار برابر رشد یافته و به رشد سایر بخش‌های اقتصاد نیز کمک شایانی کرده‌است. انتظار می‌رود اقتصاد دیجیتال اندونزی تا سال ۲۰۲۵ نزدیک به ۶ درصد رشد داشته‌باشد و در کمتر از ده سال (از سال ۲۰۲۱ به بعد) رشد آن ۸ برابر افزایش یابد. کل جریان ورودی سرمایه‌گذاری به اقتصاد دیجیتال اندونزی طی سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ به ترتیب ۴/۵ میلیارد و ۹/۱ میلیارد دلار بوده‌است. اقتصاد دیجیتال اندونزی هم‌اکنون به‌تنهایی ۴۲ درصد از کل اقتصاد دیجیتال آسه‌آن را تشکیل می‌دهد. گفتنی است سرعت بالای نفوذ اینترنت و جمعیت جوان، پرشمار و آشنا به فناوری از عوامل مهم در رشد سریع اقتصاد دیجیتال اندونزی به‌شمار می‌آیند. بخش‌های دولتی و خصوصی نیز در زمینه توسعه زیرساخت‌های فیزیکی و دیجیتال و نوآفرین‌ها سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌ای کرده‌اند و به‌ویژه با بهبود محیط کسب‌وکار در رشد اقتصاد دیجیتال کشور نقش موثری داشته‌اند [۸].

1. Economic Research Institute for ASEAN and East Asia

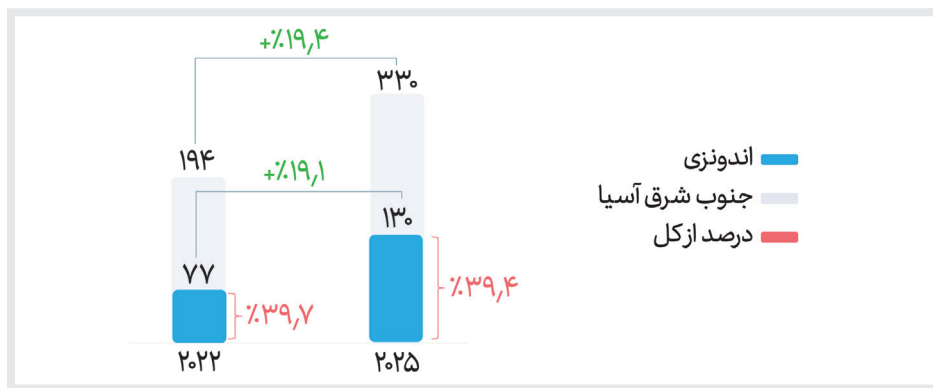

نمودار ۶: اندازه اقتصاد دیجیتال اندونزی در مقایسه با میانگین آسه آن (میلیارد دلار) (۲۰۱۷-۲۰۲۵)

منبع: وبگاه استاتیستا و وبگاه واحد اطلاعات اقتصادی (Economic Intelligence Unit)، دسترسی در ۲۱ اکتبر ۲۰۲۲

۱.۲ چشم انداز اقتصاد دیجیتال اندونزی

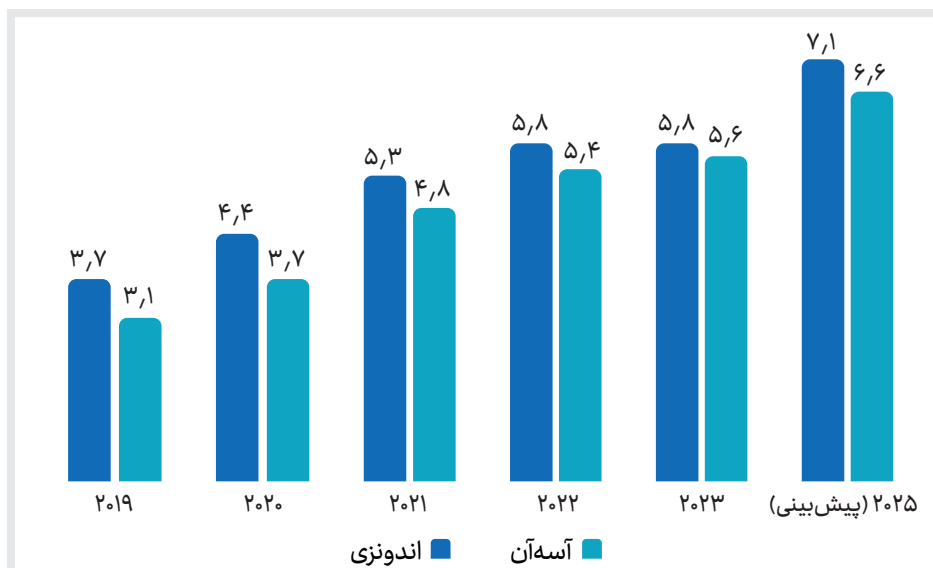
ارزش صنعت دیجیتال اندونزی بین سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۲ (قبل از همه‌گیری تا پس از آن) با رشدی چشمگیر از ۴۱ میلیارد دلار به ۷۷ میلیارد دلار افزایش یافت. اقتصاد دیجیتال این کشور بزرگ‌ترین ارزش بازرگانی ناخالص را در بین کشورهای منطقه جنوب شرق آسیا دارد، به طوری که ارزش بازرگانی ناخالص اقتصاد دیجیتال اندونزی چهار برابر از سنگاپور- که خود از بازیگران کلیدی این عرصه محسوب می‌شود- بیشتر است [۲۵].

نمودار ۷: ارزش بازرگانی ناخالص اقتصاد دیجیتال در سال‌های ۲۰۲۵ و ۲۰۲۲ (میلیارد دلار)

منبع: وبگاه تویم‌بیت آنالیز (Twimbit Analysis)، ۲۰۲۳

اقتصاد دیجیتال اندونزی در سال ۲۰۱۹ تنها ۳/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را دربرمی‌گرفت، اما با گذشت پنج سال به ۵/۸ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۳ رسید که از میانگین آن در منطقه آسه‌آن (۵/۶ درصد) نیز فراتر رفت [۱].

نمودار ۸: سهم اقتصاد دیجیتال از تولید ناخالص داخلی اندونزی در مقایسه با میانگین آسه‌آن در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۵

منبع: گزارش گوگل، تماسک و بین (۲۰۲۳)؛ وب‌گاه استاتیس‌تا (۲۰۲۴)

در اقتصاد دیجیتال اندونزی، بخش حمل‌ونقل و بخش‌های فناوری‌محور بیشترین رشد در سال‌های اخیر داشته‌اند. درواقع، بخش‌های فناوری‌محور پشتیبان بخش‌های مبتنی بر جابه‌جایی مانند حمل‌ونقل و گردشگری هستند. به‌عنوان مثال، فناوری‌های دیجیتال موجب شناخته‌شدن و جذب گردشگر به مقصدهای گردشگری ناآشنا در اندونزی شده‌اند. افزون‌براین، فناوری‌های دیجیتال امکان گسترش تحویل انواع خدمات و کالا به مکان‌های دور دست را فراهم آورده‌اند که از دلایل کلیدی رشد اقتصاد اندونزی در سال‌های اخیر به‌شمار می‌رود.

محدودیت‌های رفت و آمد در طول همه‌گیری کوید-۱۹ و در نتیجه، ضرورت به‌کارگیری گسترده خدمات دیجیتال از عوامل مهم در شکوفایی پرشتاب اقتصاد دیجیتال در اندونزی است که البته پس از همه‌گیری نیز به‌کارگیری فناوری دیجیتال به دلیل رشد زیرساخت‌ها و تغییر فرهنگ و سبک زندگی مردم همچنان با رشد سریع ادامه دارد [۸].

ارزش اقتصاد دیجیتال اندونزی در سال ۲۰۲۳ برابر با ۸۲ میلیارد دلار برآورد شده است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۳۰ به ۲۱۰ تا ۳۶۰ میلیارد دلار برسد^۱. ارزش تجارت الکترونیک در سال مذکور معادل ۶۲ میلیارد دلار بود که در ارزش‌آفرینی اقتصاد دیجیتال اندونزی بیشترین نقش داشت و پس از آن نیز بخش‌های حمل و نقل، غذا و رسانه‌های برخط هریک با ارزش ۷ میلیارد دلاری و بخش سفر با ۶ میلیارد دلار سهم بالایی در تولید ارزش در اقتصاد دیجیتال اندونزی داشتند [۱].

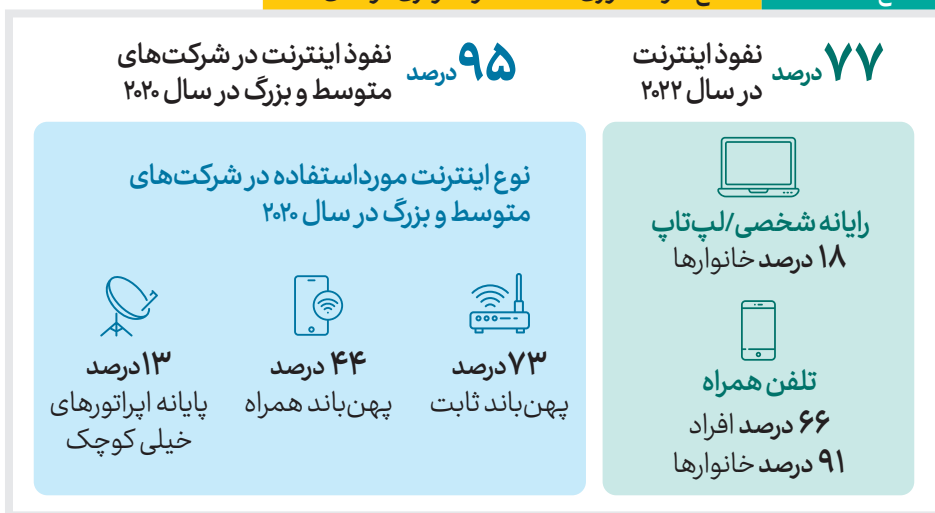
◆ زیرساخت‌های اقتصاد دیجیتال

کیفیت زیرساخت‌ها یکی از مهم‌ترین عوامل در توسعه اقتصاد دیجیتال محسوب می‌شود. داشتن زیرساخت‌های استوار و پیشرفته امکان دسترسی ایمن و باکیفیت به اینترنت را برای کاربران فراهم می‌سازد و مشارکت جامعه در اقتصاد دیجیتال را تسهیل می‌کند که این خود به معنی گشودن راه برای رشد اقتصاد دیجیتال است. اینترنت همراه، فناوری ابری، اینترنت اشیا و تحلیل کلان‌داده از جمله فناوری‌هایی هستند که با ضریب بالایی به رشد اقتصاد دیجیتال کمک می‌کنند. شایان ذکر است توسعه زیرساخت‌هایی که دسترسی به این فناوری‌ها را امکان‌پذیر می‌سازند در رشد اقتصاد دیجیتال از اولویت بالایی برخوردار است [۲۵]. در این بخش به بررسی وضعیت اندونزی در هریک از زیرساخت‌های اقتصاد دیجیتال پرداخته می‌شود.

---

1. <https://economysea.withgoogle.com/report/>

اطلاع‌نگاشت ۵: سطح نفوذ فناوری اطلاعات در اندونزی در سال ۲۰۲۳

منبع: وب‌گاه تویم‌بیت آنالیز، ۲۰۲۳

اینترنت همراه: استفاده از اینترنت همراه به سرعت در حال رشد است. فقط نیمی از کاربران در سال ۲۰۱۶ به اینترنت همراه دسترسی داشتند، حال آنکه شش سال بعد استفاده از اینترنت همراه در اندونزی به ۸۹ درصد رسید. مطابق آمار ارائه شده در سال ۲۰۲۲، تعداد کل کاربران اینترنت در اندونزی بالغ بر ۲۲۱/۵ میلیون نفر است. با این حال، قیمت اینترنت در اندونزی نسبت به سرعت آن و در مقایسه با کشورهای دیگر مانند چین گران است [۱].

فناوری ابری: استفاده از این فناوری به سرعت در حال رشد است و بازار فناوری ابری اندونزی دارای سریع‌ترین نرخ رشد در منطقه آسیا و اقیانوسیه است. با پیش‌بینی نرخ رشد سالانه ترکیبی (CAGR) ۱۴/۵۲٪ در دوره ۲۰۲۹-۲۰۲۴ ارزشی معادل ۲/۱۳ میلیارد دلار برای سال ۲۰۲۴ برآورد شده است که انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۹ به حدود ۴/۲۱ میلیارد دلار برسد. از عوامل رشد بازار فناوری ابری در اندونزی می‌توان به دیجیتالی‌شدن سریع

1. Compound Annual Growth Rate

شرکت‌ها، افزایش دسترسی به اینترنت و به‌کارگیری وسیله‌های قابل حمل (همراه) و افزایش حجم کلان‌داده اشاره کرد [۱۲].

اینترنت اشیا: امروزه طیف‌های مختلفی از بخش‌ها و کسب‌وکارهای اندونزی از فناوری اینترنت اشیا بهره‌مند هستند و تعداد اشتراک اینترنت اشیا در سال ۲۰۲۲ بالغ بر ۱۳۴ میلیون بوده که افزایش ۲۳/۵ درصدی را نسبت به سال قبل نشان می‌دهد [۱]. اندازه بازار اینترنت اشیا در سال ۲۰۲۴ حدود ۱۱/۳۳ میلیارد دلار برآورد شده است و انتظار می‌رود با نرخ رشد سالانه ترکیبی ۱۵/۲۱ درصدی تا سال ۲۰۲۹ به ۲۶/۵ میلیارد دلار افزایش یابد. گسترش استفاده از تلفن‌های همراه هوشمند، افزایش دسترسی به اینترنت، پیشرفت‌های فناوری‌ها و رشد تجارت الکترونیک از مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر بازار اینترنت اشیا هستند [۱۵].

تحلیل کلان‌داده: استفاده از این فناوری به‌ویژه در بخش تجاری با شتاب در حال افزایش است و ارزش بازار نرم‌افزارهای تحلیل کلان‌داده اندونزی در سال ۲۰۲۲ نزدیک به ۱۱۵ میلیون دلار بوده است [۱]. اندازه بازار تحلیل کلان‌داده در سال ۲۰۲۴ حدود ۴۳/۱۵ میلیارد دلار برآورد شده است و انتظار می‌رود با نرخ رشد سالانه ترکیبی ۹/۳۵ درصدی تا سال ۲۰۲۹ به ۶۷/۴۸ میلیارد دلار افزایش یابد. بازار نرم‌افزارهای تحلیل کلان‌داده در اندونزی آینده‌ای نویدبخش پیش‌رو دارد که متاثر از شکوفایی اقتصاد دیجیتال کشور، افزایش حجم داده در بخش‌های مختلف اقتصاد و استقبال روزافزون شرکت‌ها از این فناوری است [۱۱].

امنیت سایبری: امنیت سایبری در اندونزی نسبتاً ضعیف است، به‌طوری‌که تنها در سه ماه اول ۲۰۲۲ این کشور شاهد بیش از ۱۱ میلیون حمله سایبری بوده است که افزایش ۲۲ درصدی نسبت به دوره مشابه در سال قبل را نشان می‌دهد. اندونزی

با وجود برخورداری از زیرساخت‌های توسعه‌یافته فناوری اطلاعات، از نقاط ضعف بسیاری در زمینه امنیت سایبری رنج می‌برد و همین امر فضا را برای جرائم سایبری مهیا ساخته است [۱۸]. با توجه به افزایش تعداد و پیچیدگی حمله‌های سایبری و گسترش به‌کارگیری شبکه‌های تخصصی اینترنت در شرکت‌ها نیاز به ارتقای امنیت سایبری در بازار روبه‌روز افزایش می‌یابد [۱۳]. افزون‌برآن، باتوجه به رشد فناوری‌های دیجیتال مانند اینترنت اشیا و رایانش ابری در این کشور، ضرورت ارتقای امنیت سایبری از اهمیت روزافزونی برخوردار است. تأسیس سازمان ملی سایبری و رمزگذاری (BSSN)^۱ با مأموریت ویژه ارتقای امنیت در فضای دیجیتال کشور از اقدامات مهم دولت جهت رفع این معضل است که انتظار می‌رود به زودی اثرات برنامه‌ها و راهبردهای این سازمان در بهبود امنیت سایبری مشاهده شود [۱۸].

اندازه بازار امنیت سایبری در سال ۲۰۲۴ حدود ۱/۱۲ میلیارد دلار برآورد شده است و انتظار می‌رود با نرخ رشد سالانه ترکیبی ۲۰/۷۹ درصدی تا سال ۲۰۲۹ به ۲/۸۸ میلیارد دلار افزایش یابد. رشد دیجیتال‌سازی و ضرورت داشتن زیرساخت‌های فناوری اطلاعات عظیم از محرک‌های اصلی در رشد بازار امنیت سایبری این کشور هستند [۱۳].

هوش مصنوعی: اندونزی با انتشار راهبرد ملی هوش مصنوعی^۲ در شمار دیگر کشورهای جنوب شرق آسیا قرار می‌گیرد که فعالانه در پی استفاده از ظرفیت هوش مصنوعی در توسعه اقتصادی و اجتماعی خود هستند. البته پیش از این نیز اندونزی به‌کارگیری هوش مصنوعی را در سطح وسیعی آغاز کرده بود. چنانچه نتایج مطالعه هوش مصنوعی شرکت داده بین‌المللی^۳ در سال ۲۰۱۸ حاکی از آن است که این کشور

1. National Cyber and Crypto Agency

2. National Strategy for Artificial Intelligence (Strategi Nasional Kecerdasan Artifisial)

3. Cognitive/AI Survey in 2018 Commissioned by International Data Corporation (IDC) Asia-Pacific Enterprise

دارای بیشترین نرخ به کارگیری هوش مصنوعی (۲۴/۶ درصد در مقایسه با ۸/۱ درصد در مالزی، ۹/۹ درصد در سنگاپور و ۱۷/۱ درصد در تایلند) در بین کشورهای منطقه جنوب شرق آسیا بوده است. در صورت تداوم روند کنونی و افزایش به کارگیری هوش مصنوعی در بخش های خدمات مالی، خرده فروشی، آماد و زنجیره تامین اندونزی، انتظار می رود سهم آن در تولید ناخالص داخلی طی دهه آینده به ۳۶۶ میلیارد دلار برسد [۶].

اندازه بازار هوش مصنوعی در سال ۲۰۲۴ حدود ۲/۴ میلیارد دلار برآورد شده است و انتظار می رود با نرخ رشد سالانه ترکیبی ۲۸/۶۹ درصدی تا سال ۲۰۳۰ به ۱۰/۸۸ میلیارد دلار افزایش یابد [۱۶]. شکوفایی این بخش بیش از هر چیز مرهون ذهنیت مثبت جمعیت جوان اندونزی نسبت به فناوری های دیجیتال است [۱۳]. گزارش سالانه شاخص هوش مصنوعی (۲۰۲۴) نشان می دهد ۷۸ درصد مردم اندونزی در نظرسنجی عمومی نظر مثبتی نسبت به فواید هوش مصنوعی دارند که بالاترین رقم در بین کشورهای مورد بررسی از جمله ایالات متحده و فرانسه (هریک ۳۷ درصد) است [۶].

۲.۲. بازار دیجیتال اندونزی

اندازه بازار تحول دیجیتال اندونزی در سال ۲۰۲۴ حدود ۲/۴ میلیارد دلار برآورد شده است و انتظار می رود با نرخ رشد سالانه ترکیبی ۱۹/۴۴ درصدی تا سال ۲۰۲۹ به ۴۹/۵۷ میلیارد دلار افزایش یابد. ابتکارهایی مانند ساخت اندونزی ۴/۰ که مروج فناوری های انقلاب صنعتی چهارم در همه صنایع تولیدی است و شهر هوشمند با تمرکز بر توسعه شهرهایی پاک، سبز و مرفه به کمک فناوری های پیشرفته و دیجیتال از محرک های مهم در رشد اقتصاد دیجیتال اندونزی به شمار می روند [۱۴]. در مجموع می توان گفت بخش های مختلفی در رشد کلی اقتصاد دیجیتال اندونزی نقش دارند که

هریک تحت‌تاثیر روندهای جهانی دیجیتال‌سازی و نیز بهبود زیست‌بوم دیجیتال کشور پیشرفت امیدبخشی دارند. از مهم‌ترین بخش‌های موثر در اقتصاد دیجیتال اندونزی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

طبق داده‌های بانک مرکزی اندونزی، ارزش مبادلات تجارت الکترونیک اندونزی از ۴۲ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۲/۶۷ میلیارد دلار) در سال ۲۰۱۷ به ۴۰۱ تریلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۲۴/۸۶۵ میلیارد دلار) در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته‌است. از عوامل تاثیرگذار در رشد این بخش از اقتصاد دیجیتال می‌توان به بهبود سامانه‌های پرداخت دیجیتال به‌ویژه سامانه استاندارد کد پاسخ سریع اندونزی (QRIS)^۱ اشاره کرد که بیش از همه شرکت‌های خرد و کوچک از آن استقبال می‌کنند [۸].

گزارش گوگل، تماسک و بین نیز رشد قابل‌ملاحظه تجارت الکترونیک اندونزی را در سال‌های اخیر تایید می‌کند. طبق این گزارش، سهم تجارت الکترونیک از درآمدهای اقتصاد دیجیتال از ۷۵/۱۵ درصد در سال ۲۰۱۹ به ۸۲/۹۷ درصد در سال ۲۰۲۲ افزایش یافته‌است. همین روند افزایشی در اشتغال حاصل از تجارت الکترونیک نیز دیده می‌شود، به‌طوری‌که سهم این بخش از اشتغال دیجیتال از ۱۰/۵۳ درصد در سال ۲۰۱۹ به ۶۷/۳۰ درصد در سال ۲۰۲۲ افزایش یافته‌است [۱].

در کنار تجارت الکترونیک، به‌کارگیری فناوری‌های مالی نیز از رشد فزاینده‌ای در اندونزی برخوردار است. فناوری‌های مالی به‌ویژه در حوزه‌های پرداخت دیجیتال، وام‌دهی و خدمات بیمه با افزایش دسترسی شهروندان به خدمات مالی و رشد مبادلات غیر پولی چشم‌انداز رشد خوبی دارند. افزون‌براین، تمایل دولت برای ایجاد مراکز داده داخلی را می‌توان عامل اصلی در سرمایه‌گذاری‌های کلان شرکت‌های بزرگ بین‌المللی عرضه‌کننده

1. Quick Response Code Indonesian Standard

خدمات ابری مانند ای‌دبلیو‌اس (خدمات وب آمازون)^۱، گوگل کلود^۲ و مایکروسافت آژور^۳ جهت ارائه خدمات ابری در اندونزی قلمداد کرد [۱۷].

◆ شرکت‌های نوآفرین فعال در زمینه دیجیتال در اندونزی

بازار نوآفرین‌های فعال در زمینه دیجیتال در اندونزی بسیار نویدبخش است و هم‌اکنون چندین شرکت تک‌شاخ بومی مانند بوکالاپاک^۴، تراولوکا^۵ و او^۶ در آن حضور دارند. دولت اندونزی قصد دارد یک منطقه فناوری به نام بوکیت الگوریتما (تپه الگوریتم)^۷ در شهر سوکابومی^۸ واقع در جاوای غربی به تقلید از سیلیکون‌ولی در ایالات متحده راه‌اندازی کند. قرار است این منطقه ۸۸۸ هکتاری به یک منطقه اقتصادی ویژه تبدیل شود که میزبان نوآفرین‌های حوزه هوش مصنوعی، فناوری دیجیتال، فناوری زیستی و شبه‌رساناها باشد. انتظار می‌رود این پروژه بلندپروازانه چندمیلیارد دلاری تا سال ۲۰۳۰ به مرکز پژوهش‌های کشور در حوزه علوم عصبی، فناوری نانو، فناوری کوانتوم، فناوری سلول خورشیدی و اکتشافات فضایی تبدیل شود [۱۹].

افزون‌براین، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اندونزی^۹ از سال ۲۰۱۶ جنبش برنامه ۱۰۰۰ نوآفرین دیجیتال^{۱۰} را آغاز کرده است که به تقویت زیست بوم نوآفرین‌های دیجیتال و کمک به رشد (اسکیل‌آپ) و احتمالاً تبدیل آن‌ها به شرکت‌های تک‌شاخ کمک شایانی

-
1. AWS (Amazon Web Services)
  2. Google Cloud
  3. Microsoft Azure
  4. Bukalapak
  5. Traveloka
  6. OVO
  7. Bukit Algoritma (Algorithm Hill)
  8. Sukabumi
  9. Ministry of Communications and Informatics (Indonesian: Kementerian Komunikasi dan Informatika/ Kominfo)
  10. 1000 Digital Startup Program

می‌کند. سازمان کومپول (هماهنگ‌کننده ملی جنبش)^۱ در قالب این جنبش مجموعه‌ای از رویدادها و برنامه‌ها را در شهرهای منتخب برگزار می‌کند تا کارآفرینان جوان را به نوآوری و فعالیت‌های فناورانه ترغیب سازد. هدف از اجرای این برنامه آن است که ۱۰۰۰ نفر در هر دور اجرای آن (در مجموع ۱۰ هزار نفر) در هریک از شهرهای انتخابی تحت پوشش قرار داده شوند که البته به دلیل استقبال فراوان از این برنامه اغلب شمار متقاضیان از ۳۰,۰۰۰ نفر هم فراتر می‌رود. برنامه معمولاً در شش مرحله و طی شش ماه اجرا می‌شود. مرحله اول شامل برگزاری سمینار انگیزشی برای تشویق شرکت‌کنندگان به فعالیت‌های نوآورانه است. در مرحله بعد، شبکه‌سازی برای تشکیل تیم انجام می‌شود و به دنبال آن، کارگاه‌های آموزش تفکر طراحی و ارزیابی بازار برگزار می‌شود. مرحله چهارم شامل کمک به شرکت‌کنندگان در زمینه ساخت نمونه اولیه ایده‌های آن‌ها است که با مرحله بوت‌کمپ یعنی آموزش راه‌اندازی کسب‌وکار، تشکیل تیم و آغاز به فعالیت به‌عنوان نوآفرین تکمیل می‌شود. مرحله ششم شامل مرحله رشد در فضاهای کاری مشترک در شهرهای منتخب است. انتظار می‌رود در هر دور از این برنامه، هر شهر دست‌کم ۲۰ شرکت نوآفرین جدید تاسیس کند. البته نرخ شکست در این برنامه بالاست، ولی مجریان آن معتقدند هدف برنامه موفقیت صددرصدی (تاسیس ۱۰۰۰ نوآفرین) نیست. درواقع، آن‌ها امیدوارند ذهنیت خلاق و کارآفرین را در بین جوانان کشور از طریق این جنبش پرورش دهند تا در نهایت بتوانند فرهنگ فناورانه و نوآورانه کشور به‌عنوان پیشران اصلی تولید دانش و فناوری را ارتقا بخشند [۷].

شرکت‌های دیجیتال برتر: در حال حاضر، موفقیت نوآفرین‌های اندونزی در زمینه تحلیل کلان داده و پردازش زبان طبیعی راه آن‌ها را به بازارهای بین‌المللی گشوده است.

1. KUMPUL (National Coordinator of the Movement)

به عنوان مثال، شرکت های کوچک و توکوپدیا^۱ از پیشگامان فناوری دیجیتال و راه حل های مبتنی بر هوش مصنوعی در این کشور محسوب می شوند. شرکت گوچک در زمینه ارائه مدل های یادگیری ماشینی با هدف شخصی سازی خدمات فعالیت دارد. این شرکت به کمک فناوری های هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی قادر است راه حل های امنیت بیومتریک مانند اثر انگشت و تشخیص چهره را در اختیار مشتریان خود قرار دهد. شرکت توکوپدیا از غول های تجارت الکترونیک اندونزی به شمار می رود که از فناوری های هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی در توسعه محصول استفاده می کند. این شرکت با مشارکت دانشگاه اندونزی^۲ توانست در سال ۲۰۱۹ فناوری ابررایانه به نام NVIDIA DGX-1 را عملیاتی سازد. افزون بر این، شرکت توکوپدیا طی مشارکت با دانشگاه اندونزی موفق شده است چندین راه حل مبتنی بر هوش مصنوعی در زمینه پیش بینی تقاضا، انبارداری هوشمند و آماد هوشمند به بازار عرضه کند. شرکت گوچک قدرت جذب تامین مالی بالایی دارد و در خارج از مرزهای کشور در سنگاپور، فیلیپین، تایلند و ویتنام نیز از بازار خوبی برخوردار است.

شایان ذکر است دو شرکت گوچک و توکوپدیا در سال ۲۰۲۱ با نام گو تو گروپ^۳ در هم ادغام شدند و مجموع ارزش آن ها به بیش از ۲۰ میلیارد دلار رسید. شرکت جدید طیف گسترده ای از خدمات شامل تجارت الکترونیک، تحویل غذا و خدمات مالی از جمله پرداخت های مالی، تامین مالی مشتری و وام های بازگانی را ارائه می کند. کسب و کار شرکت های گوچک و توکوپدیا همچنان جد است، اما در توسعه فناوری های مبتنی بر هوش مصنوعی با هم همکاری نزدیکی دارند [۱۹].

-
1. Gojek and Tokopedia
  2. University of Indonesia (Universitas Indonesia)
  3. GoTo Group

◆ چالش‌های مقرراتی در زمینه توسعه بازار دیجیتال

نظام حکمرانی غیرمتمرکز اندونزی موجب تنوع مقرراتی در همه حوزه‌ها از جمله اقتصاد دیجیتال شده است. با توجه به این که هر منطقه حسب تشخیص مراجع محلی و نیازهای منطقه مقررات خاص خود را می‌تواند داشته باشد، کسب‌وکارهای خارجی باید پیش از ورود به هر منطقه برای راه‌اندازی کسب‌وکار اطلاعات لازم درباره این تفاوت‌های مقرراتی را کسب کنند. مشکل دیگر در توسعه اقتصاد دیجیتال اندونزی شامل نبود مقررات کارآمد در حوزه‌های مختلف صنعت دیجیتال است که کسب‌وکارهای داخلی و خارجی را دچار سردرگمی می‌کند. واقعیت این است که برخلاف رشد بالای اقتصاد دیجیتال در سال‌های اخیر، هنوز دولت و ذینفعان نتوانسته‌اند زیست‌بوم تنظیم‌گری مناسبی برای فعالیت‌های این بخش اعم از تولید فناوری و تجارت کالا و خدمات دیجیتال فراهم آورند. در نتیجه، فقدان مقررات جامع، شفاف و توانمندساز موجب پیچیدگی فضای کسب‌وکار در بازار دیجیتال اندونزی شده است [۱۷].

به عنوان مثال، تنها قانون موجود در حوزه حریم خصوصی داده شامل قانون حفاظت از داده‌های شخصی (PDP)^۱ است که الزامات سختی را در مورد جمع‌آوری، پردازش و ذخیره داده‌های شخصی اعمال می‌کند. این قانون کسب‌وکارها را با رویه‌های پیچیده‌ای مانند کسب رضایت قطعی مالکان داده و تضمین رعایت استانداردهای حقوقی محلی در پردازش داده روبرو می‌سازد که در صورت نقض مقررات ممکن است جریمه‌های نقدی سنگین و حتی حبس برای کسب‌وکارها اعمال شود. این قانون که در سال ۲۰۲۲ تصویب شد هنوز (تا اکتبر ۲۰۲۴) به طور کامل اجرایی نشده است و در واقع، دولت همچنان در حال آماده‌سازی آیین‌نامه‌های اجرایی آن است. در صورت تکمیل آیین‌نامه‌ها انتظار می‌رود

1. Law Number 27 of 2022 on Personal Data Protection Law

بسیاری از پیچیدگی‌ها و چالش‌های مربوط به این قانون برطرف شود [۱۷]. البته وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در دسامبر ۲۰۲۳ آیین‌نامه‌ای در زمینه اخلاق هوش مصنوعی^۱ منتشر کرده است که مشتمل بر تعریف هوش مصنوعی و راهنمای عمومی ارزش‌ها، اخلاق و اصول نظارت بر فعالیت‌های مشاوره، تحلیل و برنامه‌ریزی مبتنی بر هوش مصنوعی است. انتظار می‌رود این آیین‌نامه تا حدی از ابهام مقرراتی موجود در زمینه توسعه و به‌کارگیری سامانه‌های هوش مصنوعی بکاهد [۲۴]. به‌غیر از آیین‌نامه وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات درباره اخلاق هوش مصنوعی که تنها راهنمای عمل موجود جهت توسعه هوش مصنوعی در اندونزی است، فقط یک مجموعه راهنمای هوش مصنوعی متعلق به سازمان خدمات مالی (OJK)^۲ در ارتباط با استفاده از هوش مصنوعی به‌ویژه در بخش فناوری مالی وجود دارد [۱۷]. به‌عبارت دیگر، اندونزی در حال حاضر فاقد نظام تنظیم‌گری و مقرراتی مناسبی در زمینه توسعه و استفاده از هوش مصنوعی است و همچنان تنها قوانینی که مرجع عمل نهادهای نظارتی این کشور هستند، همان قوانین حوزه اطلاعات و تراکنش‌های الکترونیکی (مصوب سال ۲۰۰۸) و حق کپی‌رایت (مصوب سال ۲۰۱۴)^۳ و قانون حفاظت از داده‌های شخصی (مصوب سال ۲۰۲۲) هستند. این قوانین نیز بسیار کلی هستند و به‌طور مستقیم و دقیق مسائل مرتبط با توسعه و به‌کارگیری هوش مصنوعی را پوشش نمی‌دهند [۲۴].

مشکل دیگر مربوط به مقررات شدید اندونزی در زمینه جریان فرامرزی داده‌هاست. طبق قانون حفاظت از داده شخصی، تنها در شرایط خاصی امکان انتقال داده به کشوری غیر از اندونزی وجود دارد. به‌عنوان مثال، در مواردی که کشور مقصد دارای

1. Circular Letter Number 9 of 2023 regarding the Ethics of Artificial Intelligence

2. Financial Service Authority AI Guideline

3. Law Number 11 of 2008 on Electronic Information and Transactions and Law Number 28 of 2014 on Copyright

استانداردهای حفاظت از داده برابر یا بالاتری نسبت به اندونزی است، انتقال داده امکان‌پذیر است. این امر شرایط کار را برای شرکت‌های چندملیتی و بین‌المللی به‌ویژه آن دسته از شرکت‌هایی که مراکز داده آن‌ها در خارج از اندونزی است، دشوار و پیچیده می‌سازد. مطابق مقررات بومی‌سازی داده^۱ اندونزی نیز ذخیره داده‌هایی مانند داده‌های مربوط به خدمات عمومی و تراکنش‌های مالی در سرورهای خارجی امکان‌پذیر نیست و این داده‌ها باید در سرورهای محلی ذخیره شوند که این خود به معنی صرف هزینه بیشتر و پیچیدگی امور برای کسب‌وکارهای خارجی است. به‌همین ترتیب، مقررات حوزه امنیت سایبری نیز در اندونزی روزبه‌روز تشدید می‌شود. سازمان ملی سایبری و رمزنگاری که ناظر بر تدوین و اجرای سیاست‌های امنیت سایبری اندونزی است، شرکت‌ها را ملزم می‌کند راهبردهای سخت‌گیرانه‌ای در امنیت سایبری اتخاذ کنند و همه موارد تهدید امنیتی یا حمله سایبری را گزارش دهند. نقض مقررات این سازمان می‌تواند عواقب سنگینی مانند جریمه و توقیف کسب‌وکار را در پی داشته باشد. در ارتباط با جرائم سایبری مانند نشر اطلاعات غلط یا کذب، نفرت‌پراکنی و افراط‌گرایی نیز تنها قانون موجود در نظام تنظیم‌گری اندونزی شامل اطلاعات و تراکنش‌های الکترونیک است که به دلیل نداشتن شفافیت و جامعیت کافی نگرانی‌هایی را در مورد محدودسازی احتمالی آزادی بیان و نظارت افراطی ایجاد می‌کند [۱۷].

شایان ذکر است دولت اندونزی با اذعان به نبود چارچوب مقرراتی و حقوقی مناسب، پیشنهاد مبنی بر تشکیل هیئت اخلاق داده را در راهبرد ملی هوش مصنوعی مطرح کرده است تا ضمن نظارت بر فرآیندهای توسعه هوش مصنوعی در کشور بتواند مقررات و استانداردهای ملی در زمینه نوآوری‌های حوزه هوش مصنوعی را تدوین کند. افزون بر آن،

1. Data Localization Regulations

سازمان ملی پژوهش و نوآوری (برین) در سال ۲۰۲۲ مرکز پژوهش امنیت سایبری و هوش مصنوعی^۱ را بنیان گذاشت تا مقررات جدیدی در زمینه فعالیت‌های حوزه هوش مصنوعی تنظیم کند. این مرکز تحقیقاتی بر سه حوزه پژوهشی متمرکز است: پردازش تصویر و بینایی رایانه‌ای، یادگیری ماشینی و امنیت سایبری. انتظار می‌رود مقررات حوزه هوش مصنوعی که در قالب حکم ریاست‌جمهوری ابلاغ می‌شوند تا پایان سال ۲۰۲۵ آماده اجرا شوند. سازمان کوریکا (ائتلاف پژوهش و نوآوری صنعت هوش مصنوعی اندونزی)^۲ که ائتلافی چهارگانه از ذینفعان دولتی، دانشگاه، صنعت و جامعه است نیز در چارچوب راهبرد ملی هوش مصنوعی تشکیل شده‌است تا به مرکز امنیت سایبری و هوش مصنوعی در زمینه تهیه مقررات حوزه هوش مصنوعی کمک کند. درواقع، کوریکا نقش تسهیل‌گر را در زیست‌بوم دیجیتال اندونزی بازی می‌کند تا هماهنگی و مشارکت ذینفعان را در همه بخش‌ها ارتقا بخشد [۱۰].

۳.۲. فرصت‌های سرمایه‌گذاری موجود در زمینه اقتصاد دیجیتال اندونزی

گذار دیجیتال اندونزی فرصت‌های پرشماری را در صنایع مختلف برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی فراهم آورده‌است تا به صنایع و کسب‌وکارها در زمینه به‌کارگیری فناوری‌هایی که بهره‌وری، کارایی و رقابت‌پذیری در بخش‌های مختلف اقتصاد را تقویت می‌کنند، کمک کنند. به‌طورکلی، از فرصت‌های سرمایه‌گذاری برتر در زمینه اقتصاد دیجیتال اندونزی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

فناوری‌های ارتباطی و شبکه: با توجه به روند افزایشی توسعه زیرساخت‌های نسل پنجم

اینترنت (۵G)، تقاضای روبه‌رشدی برای فناوری‌های ارتباطی پیشرفته در اندونزی وجود

1. AI and Cybersecurity Research Centre

2. KORIKA (Indonesian AI Industry Research and Innovation Collaboration/ Kolaborasi Riset dan Inovasi Industri AI Indonesia)

دارد که شامل فرصت‌هایی در زمینه تجهیزات شبکه، فیبر نوری و پروتکل‌های ارتباطی نسل آینده می‌شود که ارتباط اینترنتی سریع‌تر و قابل اعتمادتری را امکان‌پذیر می‌کنند [۱۷].

رایانش پیشرفته: وابستگی روزافزون اقتصاد دیجیتال اندونزی به فناوری‌های رایانش پیشرفته برای پردازش حجم بالای داده بیانگر وجود بازاری مستعد برای شرکت‌های فعال در این حوزه است. به‌طور کلی، رایانش با عملکرد بالا (HPC)، رایانش ابری و رایانش لبه‌ای به‌ویژه در حوزه‌های مالی، سلامت و تولید از جمله فرصت‌های موجود در این بخش به‌شمار می‌آیند [۱۷].

مدیریت امضا و حسگر شبکه و پیشرفته: این فناوری در بخش‌هایی مانند دفاع، تولید و کشاورزی که مستلزم پایش دقیق و در زمان واقعی هستند، نقش حیاتی دارد. اجرای ابتکارهای حوزه شهر هوشمند نیز توسعه و به‌کارگیری این فناوری را برای اندونزی ضروری می‌سازد. فرصت‌های موجود در این بخش شامل فناوری‌های حسگر پیشرفته مانند وسیله‌های مبتنی بر اینترنت اشیا و سامانه‌های شبکه‌ای می‌شوند که کارایی و امنیت عملیاتی را در صنایع ارتقا می‌بخشند [۱۷].

رابط‌های انسان-ماشین: استقبال بیش‌ازپیش صنایع اندونزی از رباتیک و خودکارسازی تقاضای زیادی برای فناوری‌های رابط انسان-ماشین در این کشور به وجود آورده‌است. این فناوری‌ها تعامل بین انسان و ماشین را بهبود می‌بخشند و ایمنی و بهره‌وری را در محیط‌هایی مانند کارخانه‌های تولیدی، مراکز درمانی و شبکه‌های حمل‌ونقل افزایش می‌دهند [۱۷].

هوش مصنوعی: یکی از حوزه‌های با نرخ رشد بالا در اندونزی هوش مصنوعی است که در بخش‌های متعدد از قبیل تامین مالی، سلامت، خرده‌فروشی و خدمات دولتی

کاربردهای زیادی دارد و در ابتکار ساخت اندونزی ۴٪ نیز مورد توجه خاص قرار دارد. از فرصت‌های مرتبط با این فناوری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تحلیل پیش‌گویانه، یادگیری ماشینی، پردازش زبان طبیعی و دیگر راه‌حل‌هایی که امکان بهینه‌سازی عملیات، بهبود تصمیم‌گیری‌ها و شخصی‌سازی خدمات و کالاها (بهبود تجربه مشتری) را فراهم می‌آورند [۱۷].

سایر فرصت‌ها: افزون بر فرصت‌های ذکر شده، بازار دیجیتال اندونزی فرصت‌های بسیار دیگری برای سرمایه‌گذاران ایجاد می‌کند که به عنوان نمونه می‌توان به فناوری‌های رایانش کوانتومی، شبکه رادیویی با دسترسی باز (ORAN)، کابل‌های زیردریایی و سایر فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات پیشرفته اشاره کرد که کشور در مسیر توسعه دیجیتال به آن‌ها نیاز خواهد داشت [۱۷].

۳. متولیان اصلی اندونزی در زمینه اقتصاد دیجیتال

اقتصاد دیجیتال اندونزی بخش لاینفکی از اقتصاد کلان این کشور است و مسائل مربوط به کسب و کارهای فعال در این بخش در حوزه اختیارات بازیگران اصلی اقتصاد مانند وزارت صنعت، وزارت شرکت‌های دولتی و وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط و غیره قرار دارد که در بخش‌های قبل معرفی شدند. با این حال، از منظر تنظیم مسائل حقوقی و سیاست‌گذاری برنامه‌های توسعه فناوری‌های دیجیتال باید گفت که وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اندونزی متولی اصلی است و در واقع، نقش نهاد بالادستی را در این حوزه ایفا می‌کند. در زمینه تحقیق و توسعه نیز همانند سایر بخش‌ها سازمان ملی پژوهش و نوآوری (برین) نهاد محوری سیاست‌گذار و مجری به شمار می‌رود که در بخش‌های قبل معرفی شد. البته باید توجه داشت که از ورود فناوری‌های دیجیتال به اندونزی زمان زیادی

---

1. Open Radio Access Network

نمی‌گذرد و گرچه رشدی شتابناک دارند، ولی هنوز نظام تنظیم‌گری و مقرراتی این کشور نتوانسته است خود را با روند رشد این فناوری‌ها تطبیق دهد. درواقع، هنوز نهادهای ذی‌ربط نوپا هستند و نظام تنظیم‌گری اقتصاد دیجیتال به‌درستی شکل نگرفته است (این موضوع در بخش چالش‌های بازار دیجیتال با تفصیل بیشتر بررسی شد). در این بخش به معرفی وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات به‌عنوان متولی اصلی و سازمان ملی سایبری و رمزگذاری و سازمان کوریکا به‌عنوان نهادهای فرعی ذیربط پرداخته می‌شود.

اطلاع‌نگاشت ۶: متولیان اصلی اندونزی در حوزه اقتصاد دیجیتال

کوریکا	سازمان ملی سایبری و رمزگذاری	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات
ائتلافی چهارگانه از نقش‌آفرینان دولت، صنعت، دانشگاه و جامعه مدنی که مسئولیت تقویت زیست‌بوم دیجیتال از طریق ارتقای هماهنگی و همکاری در بین ذینفعان را برعهده دارند	نهادهای مستقل در حوزه سیاست‌گذاری، اجرا و نظارت بر امنیت سایبری و رمزگذاری	نهادهای اصلی جهت تدوین و اجرای سیاست‌ها در زمینه توسعه زیرساخت‌های مخابراتی، پستی و فناوری اطلاعات و همچنین انجام تحقیقات مربوطه و گسترش منابع انسانی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات

♦ وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات

چشم‌انداز وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اندونزی دستیابی به کشوری پیشرفته، مستقل، مقتدر و مبتنی بر همکاری‌های متقابل است. بدین منظور، وزارت مذکور توسعه انسان‌محور را در اولویت برنامه‌های خود قرار داده است و ۹ مأموریت را جهت شتاب‌دهی به توسعه و پیشرفت اندونزی بر مبنای ایدئولوژی «تریساکتی» (سه قدرت)^۱ یعنی اقتدار

1. Trisakti

سیاسی، خوداتکایی اقتصادی و هویت فرهنگی ممتاز^۱ تعریف کرده است. به طور کلی، این ماموریت‌های نه‌گانه عبارتند از:

- ارتقای کیفیت زندگی مردم اندونزی؛
  - دستیابی به ساختار اقتصادی مولد، مستقل و رقابتی؛
  - توسعه عادلانه و منصفانه؛
  - دستیابی به محیط زیستی پایدار؛
  - ترویج فرهنگی که بازتاب‌دهنده هویت ملی باشد؛
  - وضع نظام حقوقی عاری از فساد و قابل اعتماد؛
  - حمایت از کل ملت و ایجاد احساس امنیت برای همه شهروندان؛
  - حکمرانی خوب، موثر و قابل اعتماد؛ و
  - هم‌افزایی دولت‌های محلی در چارچوب کشوری واحد.
- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات به منظور به سرانجام رساندن ماموریت‌های خود اقدامات متعددی به شرح زیر انجام می‌دهد:
- تدوین و اجرای سیاست‌ها در زمینه مدیریت منابع و تجهیزات پستی و فناوری اطلاعات، ارائه خدمات پستی و فناوری اطلاعات، مدیریت برنامه‌های فناوری اطلاعات (برنامه‌های انفورماتیک) و مدیریت اطلاعات و ارتباطات عمومی؛
  - ارائه رهنمودهای فنی و نظارت بر اجرای مدیریت منابع و تجهیزات پستی و فناوری اطلاعات، سازمان‌دهی خدمات پستی و فناوری اطلاعات، مدیریت برنامه‌های فناوری اطلاعات و مدیریت اطلاعات و ارتباطات عمومی؛

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر رجوع شود به:

<https://trisakti.ac.id/en/about/history/#:~:text=The%20name%20%E2%80%9CTrisakti%E2%80%9D%20was%20given,having%20a%20distinct%20cultural%20identity>; <https://en.antaranews.com/news/286971/soekarnos-trisakti-concept-relevant-to-current-dynamics-ministry>

- انجام تحقیقات مربوطه و گسترش منابع انسانی در زمینه ارتباطات و فناوری اطلاعات؛
  - آموزش و ارائه پشتیبانی فنی و اداری به عناصر سازمانی ذیل وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات؛ و
  - مدیریت اموال و دارایی‌های دولتی که در حوزه اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات قرار دارند [۹].
- افزون بر هدف‌ها و مأموریت‌های کلی، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات سه هدف عمده زیر را برای دوره ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ پیگیری می‌کند:
- گسترش و توزیع بیشتر زیرساخت‌های باکیفیت فناوری اطلاعات و ارتباطات در سراسر کشور؛
  - شتاب بخشی به گذار دیجیتال در سه حوزه کسب و کارها، جامعه و دولت به کمک منابع انسانی دارای مهارت‌های دیجیتال؛ و
  - تقویت شفافیت در اطلاعات عمومی و مدیریت ارتباطات عمومی.
- به منظور تحقق اهداف فوق، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات هدف‌های فرعی و مقطعی را برای دوره ۲۰۲۰-۲۰۲۴ تعریف کرده است که تضمین‌کننده توسعه بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات کشور هستند. این اهداف عبارتند از:
- افزایش پوشش شبکه اینترنت پهن باند سریع و مقرون به صرفه؛
  - افزایش پوشش شبکه‌های رسانه‌ای دیجیتال؛
  - افزایش بهم‌پیوستگی در خدمات پستی؛
  - استقرار نسل آینده ارتباطات پهن باند ملی؛
  - استفاده بیشتر از فرکانس‌های رادیویی و بهینه‌سازی مدیریت خدمات عمومی در بخش‌های پست، مخابرات و انفورماتیک؛

- استفاده بیشتر از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در فرآیندهای اقتصادی و تجاری؛
  - تحقق جامعه هوشمند دیجیتال؛
  - حمایت از دیجیتال‌سازی دولت؛ و
  - افزایش پوشش مخابرات و اینترنت در روستاهای دوردست و مناطق غیرتجاری.
- شایان ذکر است تحقق این اهداف در گرو تامین بودجه کافی است و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات انتظار دارد از محل درآمدهای دولتی غیرمالیاتی و درآمدهای حاصل از تعهدات خدمات عمومی خود حداکثر استفاده را کند تا طرح‌های زیرساختی را تکمیل سازد، زیست‌بوم فناوری اطلاعات و ارتباطات در بخش‌های غیرتجاری و به‌ویژه دسترسی به اینترنت نسل چهارم در مناطق روستایی کم‌برخوردار را افزایش دهد، استعدادها و منابع انسانی موردنیاز در این بخش را پرورش دهد و دیجیتال‌سازی دولت را اجرا کند [۵].

◆ سازمان ملی سایبری و رمزگذاری

رئیس‌جمهور جوکو ویدودو در آوریل ۲۰۲۱ با امضای حکمی دستور تاسیس سازمان ملی سایبری و رمزگذاری (BSSN) را صادر کرد. این سازمان تحت‌نظارت مستقیم رئیس‌جمهور قرار دارد و مسئولیت مدیریت همه مسائل مربوط به تامین امنیت سایبری و رمزگذاری از سیاست‌گذاری تا اجرا و نظارت را برعهده دارد. تا پیش از این، وظایف این حوزه توسط نهادهای متنوعی مانند اداره امنیت اطلاعات و اداره کل کاربردهای انفورماتیک تحت وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات انجام می‌شد. در حال حاضر، همه مسئولیت‌ها و وظایف سازمان‌های پیشین شامل امنیت اطلاعات و رمزگذاری، امنیت شبکه‌های مخابراتی مبتنی بر اینترنت و امنیت همه زیرساخت‌ها و شبکه‌های مخابراتی وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات به این سازمان محول شده است [۲۰].

سازمان ملی سایبری و رمزگذاری با تهیه راهبرد امنیت سایبری اندونزی^۱ راهنمای عمل واحدی برای همه ذینفعان و فعالان امنیت سایبری ملی فراهم ساخته‌است که در تدوین و اجرای سیاست‌های امنیتی نهادهای ذی‌ربط آن‌ها مرجع و ملاک نهایی محسوب می‌شود. از مهم‌ترین اهداف موردنظر در راهبرد امنیت سایبری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ارتقای تاب‌آوری سایبری؛
- افزایش امنیت خدمات عمومی؛
- اجرای قانون سایبری؛
- ترویج فرهنگ امنیت سایبری؛ و
- توسعه امنیت سایبری در اقتصاد دیجیتال [۲۱].

◆ سازمان کوریکا

شکل‌گیری سازمان کوریکا ریشه در راهبرد ملی هوش مصنوعی اندونزی (۲۰۲۰) دارد که به صراحت بر ضرورت ایجاد سازمانی ائتلافی از ذینفعان دولت، صنعت، دانشگاه و جامعه مدنی تاکید می‌کند. یکی از کارگروه‌هایی که مسئولیت اجرای مفاد راهبرد ملی هوش مصنوعی را برعهده داشت در سال ۲۰۲۱ سازمان کوریکا را تاسیس کرد [۲۲].

کوریکا مأموریت دارد زیست‌بوم دیجیتال کشور را تقویت کند و کاربرد هوش مصنوعی در همه بخش‌های کشور را تسریع بخشد. درواقع، دستیابی به اقتصادی همسو با روندهای جهانی اقتصاد دیجیتال سبز و اقتصاد دیجیتال آبی هدف اصلی این سازمان بیان شده‌است [۲۳].

چشم‌انداز کوریکا تبدیل شدن به سازمانی چابک و قابل اعتماد در ایجاد زیست‌بومی هماهنگ و مشارکتی برای توسعه هوش مصنوعی همسو با راهبرد ملی هوش مصنوعی و اهداف کلان چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ است. براین اساس، کوریکا اهداف متعددی به شرح زیر تعریف کرده است:

- ایجاد ائتلافی چندذینفعی از همه نقش‌آفرینان زیست‌بوم هوش مصنوعی از طریق اجرای الگوی کسب‌وکار مبتنی بر ارزش در راستای راهبرد ملی هوش مصنوعی؛
- پیاده‌سازی هوش مصنوعی اخلاق‌مدار براساس اصول پنج‌گانه؛
- پرورش استعدادهای رقابتی در حوزه هوش مصنوعی؛
- توسعه زیرساخت‌ها و منابع داده در جهت پشتیبانی از افزایش نقش هوش مصنوعی در اقتصاد کشور؛ و
- افزایش هماهنگی و همکاری در زیست‌بوم پژوهش و نوآوری در حوزه هوش مصنوعی [۲۲].

۴. سیاست‌های اندونزی در زمینه دیجیتال سازی

دولت اندونزی دیجیتال سازی را سنگ بنای راهبرد کلان توسعه اقتصادی خود قرار داده است و برهمین اساس، یکی از هدف‌های کلیدی نقشه‌راه ساخت اندونزی ۴/۰ نیز قرارگرفتن در بین ملت‌های پیش‌تاز اقتصاد دیجیتال است. توسعه اقتصاد دیجیتال درعین حال که وابسته به عوامل فناورانه و زیرساخت‌هاست، تا حد زیادی نیز تحت‌تاثیر سیاست‌های حمایتی دولت و به عبارتی مشوق‌ها و مقررات کارآمد دولت قرار دارد که این امر به نوبه خود می‌تواند اثر به‌کارگیری فناوری و توسعه زیرساخت‌ها را دوچندان سازد.

1. Pancasila

شامل پنج اصل که مبنای قوانین اندونزی است و شعار ملی کشور محسوب می‌شود: یگانگی خدا، انسانیت عادلانه و متمدن، وحدت اندونزی، دموکراسی مبتنی بر خرد جمعی نمایندگان ملت و عدالت اجتماعی برای همه مردم اندونزی.

به‌طورکلی، برنامه‌ها و ابتکارهای اصلی اندونزی در جهت دستیابی به جایگاه پیش‌تاز در اقتصاد دیجیتال عبارتند از: نقشه‌راه اندونزی دیجیتال ۲۰۲۱-۲۰۲۴^۱، راهبرد ملی هوش مصنوعی (۲۰۲۰-۲۰۴۵)^۲، جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند^۳، برنامه ملی سواد دیجیتال^۴، برنامه دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط^۵ موسوم به یوام‌کی‌ام گو دیجیتال^۵. این برنامه‌ها از طریق توسعه زیرساخت‌ها، تقویت نوآوری و به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته در بخش‌های مختلف اقتصاد به توسعه اقتصاد دیجیتال و در نتیجه رشد کل اقتصاد کمک می‌کنند. در ادامه هریک از این برنامه‌ها به اختصار معرفی می‌شوند.

۱.۴. نقشه‌راه اندونزی دیجیتال ۲۰۲۱-۲۰۲۴

نقشه‌راه اندونزی دیجیتال ۲۰۲۱-۲۰۲۴ توسط وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اندونزی تدوین شده است و اهدافی همچون گسترش زیرساخت‌های دیجیتال، افزایش مهارت‌های دیجیتال نیروی کار و ترغیب به‌کارگیری فناوری‌های دیجیتال در کسب‌وکارها به‌ویژه در شرکت‌های کوچک و متوسط را پیگیری می‌کند. به‌طورکلی، توسعه تجارت الکترونیک، به‌کارگیری فناوری‌های مالی و شتاب‌بخشی به روند گذار دیجیتال در خدمات عمومی به منظور دستیابی به اقتصاد دیجیتال همه‌شمول مورد تأکید خاصی در این نقشه‌راه قرار دارند [۱۷].

این نقشه‌راه بر چهار برنامه راهبردی شامل زیرساخت دیجیتال، حکمرانی دیجیتال، اقتصاد دیجیتال و جامعه دیجیتال متمرکز است. در این راستا، اهداف متعددی در این نقشه‌راه تعریف شده است که دیجیتال‌سازی ۵۰ درصد از شرکت‌های خرد، کوچک

1. Digital Indonesia Roadmap 2021-2024
2. 100 Smart Cities Movement (Gerakan Menuju 100 Smart City)
3. National Digital Literacy Program (Indonesia Makin Cakap Digital)
4. MSME Go Digital
5. UMKM Go Digital

و متوسط تا پایان سال ۲۰۲۴ یکی از این اهداف محسوب می‌شود. آمار موجود نشان می‌دهند که ۲۲/۷ میلیون شرکت از ۶۴/۲ میلیون شرکت خرد، کوچک و متوسط تا ژوئن ۲۰۲۳ گذار دیجیتال را تجربه کرده‌اند که می‌توان گفت آمار امیدبخشی است. افزایش تعداد کاربران اینترنت به ۸۲/۳ درصد از کل جمعیت تا سال ۲۰۲۴ هدف دیگری در این نقشه‌راه است که مطابق آخرین آمار درصد کاربران اینترنت از کل جمعیت تا پایان فوریه ۲۰۲۴ بالغ بر ۷۹/۵ درصد بوده است. در مجموع به نظر می‌رسد عملکرد اندونزی در تحقق اهداف مورد نظر در نقشه‌راه دیجیتال نسبتاً خوب بوده است و اقدامات انجام شده تاثیر مثبتی بر شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال اندونزی داشته‌اند. براساس گزارش موسسه بین‌المللی توسعه مدیریت اندونزی، این کشور در سال ۲۰۲۳ رتبه ۴۵ را در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال در بین ۶۴ کشور مورد بررسی کسب کرده است که در مقایسه با سال قبل ۶ پله صعود کرده است [۱].

◆ مشوق‌های نوآفرین‌ها

زیست بوم نوآفرین‌ها از پیشران‌های اصلی در رشد اقتصاد دیجیتال به‌شمار می‌رود و سهم ۴ درصدی نوآفرین‌ها از کل تولید ناخالص داخلی به‌خوبی بیانگر نقش موثر آن‌ها در اقتصاد ازجمله اقتصاد دیجیتال است. البته محدودیت در دسترسی به منابع مالی و هزینه‌های بالای عملیاتی در این شرکت‌ها باعث شده‌اند توسعه و حفظ کسب‌وکار برای آن‌ها با چالش بسیار همراه باشد. بنابراین، دولت اندونزی مشوق‌های متعددی برای حمایت از رشد نوآفرین‌ها در نظر گرفته است که در این بخش به‌طور مختصر معرفی می‌شوند.

اطلاع‌نگاشت ۷: مشوق‌های دولت جهت حمایت از زیست‌بوم نوآفرین‌ها

نوع	مشوق
مشوق‌های مالیاتی (اعتبار مالیاتی)	نوآفرین‌های با درآمد بیش از ۴/۸ میلیارد روپیه اندونزی (معادل حدود ۲۹/۹۳۲ هزار دلار) مشمول مالیات نیستند، اما مشمول مالیات بر درآمد نهایی ۵/۰ درصدی از درآمد ناخالص هستند.
یارانه برای هزینه‌های عملیاتی	دولت به نوآفرین‌های تولیدکننده موتورسیکلت برقی یارانه موتورسیکلت برقی ارائه می‌کند. دولت طی سال ۲۰۲۳-۲۰۲۴ به ازای تولید هر یک میلیون وسیله ۷ میلیون روپیه اندونزی (معادل حدود ۴۳۴/۲۳ دلار) کمک هزینه به این شرکت‌ها اعطا می‌کند.
طرح‌های تامین مالی جمعی	بانک اندونزی با راه‌اندازی سامانه تامین مالی جمعی اعتباری ^۱ امکان حضور شرکت‌های سرمایه‌گذاری در این عرصه را فراهم کرده‌است که البته هنوز در ابتدای راه است و درواقع، تنها ۳ شرکت در سال ۲۰۲۲ در این حوزه فعالیت داشتند.

منبع: ایست‌ونچرز، ۲۰۲۴

افزون‌بر مشوق‌های دولتی، بانک‌ها نیز با ارائه وام‌های با نرخ سود پایین دسترسی به سرمایه را برای شرکت‌ها گسترش می‌دهند. به‌عنوان مثال، بانک دی‌بی‌اس^۲ وام‌های با نرخ بهره ۹۵/۰ درصد در اختیار شرکت‌ها قرار می‌دهد [۱].

♦ مشوق‌های شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط

دولت به حمایت از توسعه شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط نیز اهتمام جدی دارد، چراکه این شرکت‌ها نقش بی‌بدیلی در اقتصاد کشور ایفا می‌کنند. شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط ۶۱ درصد از تولید ناخالص داخلی و ۹۷ درصد از اشتغال کل اقتصاد کشور را تامین می‌کنند و بیش از ۶۷ میلیون کارآفرین به بازار عرضه می‌کنند. ازاین‌رو می‌توان گفت دیجیتال‌سازی این شرکت‌ها با کاهش هزینه‌های تولید، افزایش دسترسی به بازار

1. Information Technology-Based Stock Offerings (Equity Crowdfunding)
2. DBS Bank

و ساده‌سازی فرآیندهای کسب‌وکار به توسعه آن‌ها و درنهایت، کل اقتصاد کشور کمک موثری می‌کند. در همین راستا، طرح مشوق دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط در نقشه‌راه ملی راهبرد توسعه اقتصاد دیجیتال لحاظ شده است که البته مقررات مربوط به اجرای این مشوق‌ها هنوز در دست تکمیل است. هدف این برنامه کمک به ۴۰ هزار شرکت در سال ۲۰۲۵ و ۱۴۰ هزار شرکت تا سال ۲۰۳۰ بیان شده است [۱].

۲.۴. راهبرد ملی هوش مصنوعی اندونزی

سازمان سنجش و به‌کارگیری فناوری (BPPT) که از سوی دولت موظف به مشورت و همکاری با دیگر نهادهای دولتی و ذینفعان حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات جهت تهیه راهبردی ملی برای توسعه هوش مصنوعی در کشور بود، راهبرد ملی هوش مصنوعی اندونزی را در سال ۲۰۲۰ منتشر کرد. این راهبرد به‌منزله سیاست ملی کشور در سال‌های ۲۰۴۵-۲۰۲۰ جهت توسعه فناوری هوش مصنوعی است که بر پایه اصول و اهداف موردنظر در برنامه ساخت اندونزی ۴/۰ شکل گرفته است. این راهبرد نقش برنامه مادر را برای دیگر برنامه‌های توسعه فناوری کشور بازی می‌کند و زمینه‌ساز و تسهیل‌گر اجرا و تحقق اهداف آن‌هاست. با توجه به این که سازمان سنجش و به‌کارگیری فناوری در سازمان ملی پژوهش و نوآوری (برین) ادغام شده است، در حال حاضر برین مجری راهبرد ملی هوش مصنوعی است و همه اهداف و اولویت‌های آن را در برنامه‌ریزی‌های خود برای توسعه فناوری هوش مصنوعی مد نظر دارد. شایان ذکر است برین در این راهبرد با اشاره به غلبه فناوری‌های وارداتی در بازار اندونزی و ضعف کشور از نظر منابع انسانی ماهر و نبود نظام تنظیم‌گری کارآمد در حوزه هوش مصنوعی، چهار حوزه کلیدی زیر را برای اقدامات حمایتی دولت در راستای تحقق اهداف راهبرد ملی هوش مصنوعی تعریف کرده است: اخلاق و سیاست‌گذاری، زیرساخت و داده، پرورش استعدادها و پژوهش و نوآوری صنعتی.

افزون‌براین، در راهبرد ملی هوش مصنوعی بر لزوم ایجاد یک مرکز تحقیقات هوش مصنوعی و امنیت سایبری جهت هماهنگ‌سازی همه فعالیت‌های نقش‌آفرینان این حوزه تأکید شده است. از این رو، برین در مقام مجری این راهبرد جهت عمل به رسالت خود در سال ۲۰۲۳ مرکز تحقیقات هوش مصنوعی و امنیت سایبری را تأسیس کرد تا در وهله اول مقررات جدید هوش مصنوعی را تدوین کند. گفتنی آنکه فعالیت‌های پژوهشی این مرکز بر رشته‌های بینایی رایانه‌ای و پردازش تصویر، یادگیری ماشینی و امنیت سایبری متمرکز هستند [۱۰]. راهبرد ملی هوش مصنوعی بر ایجاد سازمان هماهنگ‌کننده جهت ارتقای همکاری و هم‌افزایی بین نقش‌آفرینان زیست‌بوم هوش مصنوعی کشور نیز تأکید دارد. در همین راستا، سازمان سنجش و به‌کارگیری فناوری ابتدا مرکز نوآوری هوش مصنوعی (پیکا)^۱ را بنیان گذاشت تا مجری اهداف راهبرد ملی هوش مصنوعی باشد و سپس این نهاد در سال ۲۰۲۱ کوریکا را بنیان‌گذاری کرد که وظیفه ترویج همکاری و هماهنگی در بین ذینفعان زیست‌بوم هوش مصنوعی اندونزی را برعهده دارد (در مبحث اقتصاد دیجیتال این نهادها معرفی شده‌اند) [۲۲]. به‌طورکلی، راهبرد ملی هوش مصنوعی پنج اولویت ملی را شامل می‌شود:

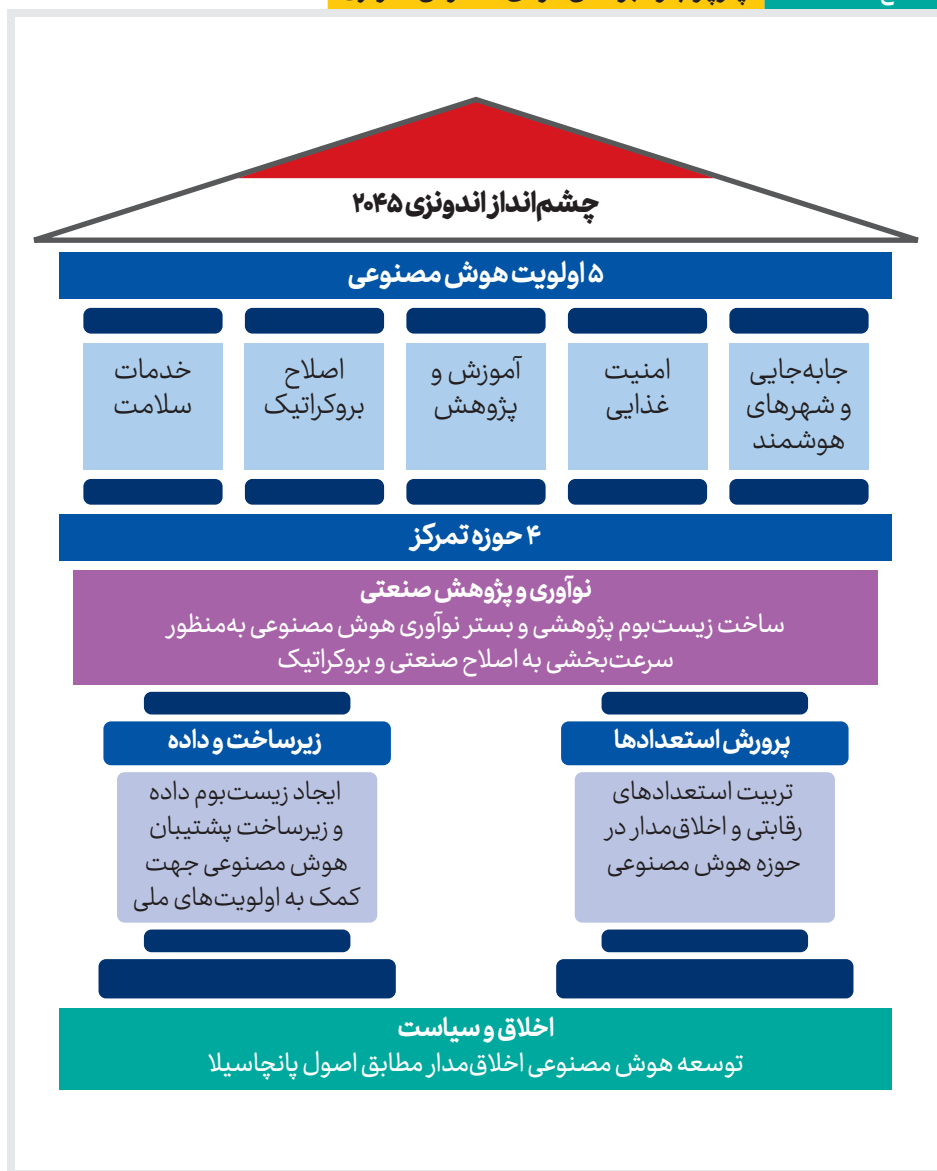
- خدمات سلامت با هدف سرعت‌بخشی به برنامه‌های بیمارستان هوشمند و زیرساخت‌های امنیت سلامت پس از همه‌گیری کوید-۱۹؛
- اصلاح بروکراتیک به منظور ارائه خدمات عمومی دیجیتال با محوریت شهروندان؛
- آموزش و پژوهش با تمرکز بر توسعه تحصیل برخط و رفع شکاف دیجیتال؛
- امنیت غذایی از طریق به‌کارگیری هوش مصنوعی در کشاورزی، شیلات و مدیریت منابع طبیعی؛ و

1. Artificial Intelligence Innovation Centre (PIKA)

- خدمات و جابه‌جایی به‌منظور تسهیل ساخت ۹۸ شهر هوشمند و ۴۱۶ منطقه هوشمند در چارچوب جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند اندونزی [۱۹].

اطلاع‌نگاشت ۸: چارچوب راهبرد ملی هوش مصنوعی اندونزی

خدمات سلامت: دولت اندونزی قصد دارد به‌منظور توسعه بخش سلامت از رویکرد پیش‌بینی، پیشگیری، شخصی‌سازی و مشارکت استفاده کند. به این معنی که با پیش‌بینی علائم و نشانه‌های بیماری‌ها و تعیین سبک زندگی مناسب برای پیشگیری از بیماری یا درمان بهتر بیماری به ارتقای سلامت جامعه کمک کند. پیاده‌سازی این رویکرد مستلزم به‌کارگیری فناوری تحلیل کلان‌داده و هوش مصنوعی جهت استفاده از داده‌های گردآوری‌شده بیماران در مراکز درمانی و بهداشتی است [۲۴].

اطلاعات بروکراتیک: دولت اندونزی به‌منظور کاهش بار امور اداری و افزایش سرعت خدمات عمومی قصد دارد به‌طور گسترده از فناوری هوش مصنوعی در این زمینه استفاده کند. به‌عنوان مثال، دولت برنامه‌ای در دست اقدام دارد که به‌کمک آن رسیدگی به پرونده‌ها و فرم‌های اداری توسط ربات‌های خودکار انجام خواهد شد. دولت همچنین برنامه دیگری برای نظارت بر بودجه‌های عمومی در دست تهیه دارد که با استفاده از هوش مصنوعی مشکلات طرح‌های پیشنهادی برای برنامه‌ریزی بودجه در امور مختلف را شناسایی و برطرف می‌کند [۲۴].

آموزش و پژوهش: دولت در یکی از طرح‌های توسعه آموزش و پژوهش قصد دارد سامانه‌ای به کمک هوش مصنوعی طراحی کند تا استعدادهای برتر را شناسایی، ارزیابی و دسته‌بندی کند. بدین‌ترتیب، دولت از رویکرد کنونی نظام واحد که تفاوت‌های افراد را نادیده می‌گیرد، تا حد امکان فاصله خواهد گرفت و براساس توانمندی‌ها و علایق دانشجویان به آن‌ها خدمات آموزشی و پژوهشی ارائه می‌دهد. افزون‌براین، دولت در نظر دارد نوعی سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در همه حوزه‌های آموزشی و پژوهشی طراحی کند که همه‌شمول باشند و تفاوت‌های منطقه‌ای، فرهنگی، زبانی و غیره را پوشش دهند [۲۴].

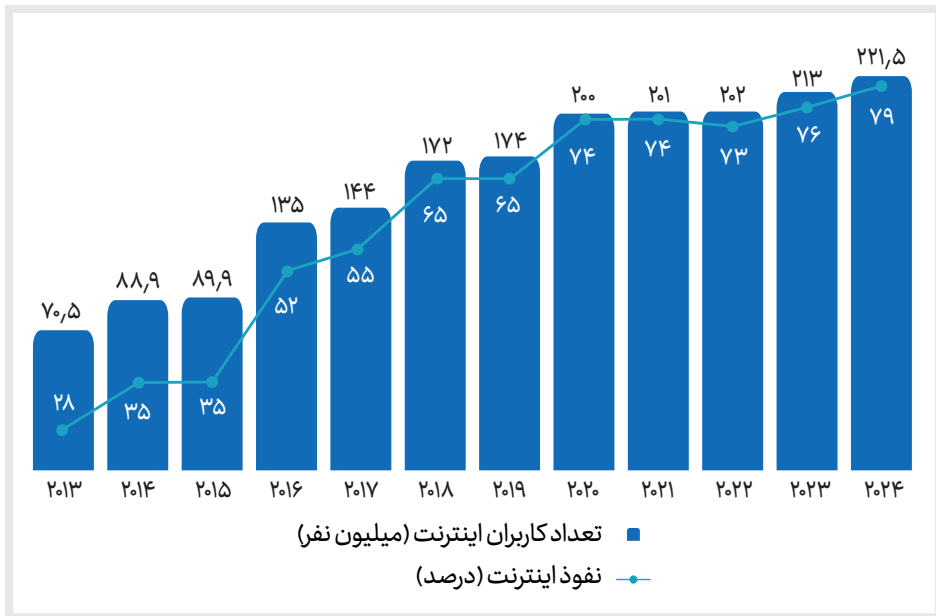
امنیت غذایی: دولت قصد دارد به کمک هوش مصنوعی مناطقی را شناسایی کند که بیشترین نیاز به کمک‌های دولتی (مانند افزایش زمین‌های کشاورزی یا دریافت خدمات آموزشی و مشاوره) دارند. دولت همچنین انتظار دارد روش‌های توزیع کمک بین مناطق مستعد بحران‌های طبیعی یا مناطقی که بیشترین آسیب از همه‌گیری‌ها می‌بینند را با استفاده از راه‌حل‌های مبتنی بر هوش مصنوعی بهبود بخشد [۲۴].

جابه‌جایی و شهرهای هوشمند: طراحی نوعی راه‌حل مبتنی بر هوش مصنوعی برای مدیریت هوشمند ترافیک از برنامه‌های جالب توجه دولت اندونزی است که داده‌های گردآوری شده از سامانه‌های تلویزیونی مدار بسته و دیگر حسگرها را برای تولید اطلاعات ترافیکی زمان واقعی تحلیل می‌کند. بدین ترتیب، ترافیک راه‌ها و استفاده از راه‌ها را می‌توان به کمک این اطلاعات به‌طور موثرتری (به‌عنوان مثال، از طریق ارتقای عملکرد چراغ‌های راهنمایی و توزیع و هدایت وسایل نقلیه در مسیرها و توسعه راه‌های جدید متناسب با نیاز منطقه‌های مختلف) مدیریت کرد. افزون‌براین‌ها، دولت قصد دارد از هوش مصنوعی برای پیش‌بینی بلایای طبیعی مانند زلزله، آتشفشان و سیل جهت کاهش میزان خسارت در شهرها و مدیریت موثرتر بحران با انجام اقدامات پیشگیرانه استفاده کند [۲۴].

۳.۴. برنامه ملی سواد دیجیتال

برنامه ملی سواد دیجیتال با هدف تقویت مهارت‌های سواد دیجیتال در جامعه اندونزی و ساخت فضای دیجیتال ایمن و سالم از طریق مجموعه‌ای از برنامه‌ها و ابتکارهای ویژه تدوین شده است. وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مبدع این طرح است که به کمک سایر نهادهای ذینفع از جمله مرکز جنبش ملی سواد دیجیتال

سیبرکریسی^۱ آن را اجرا می‌کند. پیش‌بینی شده‌است این برنامه سالانه حدود ۱۲/۴۴۸ میلیون نفر را پوشش دهد. میزان اثرگذاری این برنامه را می‌توان از طریق رشد شاخص ملی سواد دیجیتال ردیابی کرد که از سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ با روندی صعودی از ۳/۴۹ به ۳/۶۵ ارتقا یافته‌است.

نمودار ۹: تعداد کاربران و سطح نفوذ اینترنت در اندونزی در سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۲۳

منبع: انجمن ارائه‌کنندگان خدمات اینترنت اندونزی، ۲۰۲۴، دیتابوکس (Databoks)، ۲۰۲۳

طبق داده‌های منتشرشده توسط انجمن ارائه‌کنندگان خدمات اینترنت اندونزی (APJII)^۲، تعداد کاربران اینترنت در این کشور در فوریه ۲۰۲۴ بالغ بر ۲۲۱/۵ میلیون نفر بوده‌است که به معنی نرخ نفوذ اینترنت ۷۹/۵ درصدی است. درواقع، تعداد کاربران خانگی اینترنت در طول دهه گذشته ۱۵۱ میلیون نفر افزایش داشته‌است و تنها در فاصله سال

1. Siberkreasi National Digital Literacy Movement (Gerakan Nasional Literasi Digital/GNLD)
2. Association of Indonesian Internet Service Providers (Asosiasi Penyelenggara Jasa Internet Indonesia)

۲۰۲۳ تا سال ۲۰۲۴ رشد ۱/۴ درصدی را تجربه کرده است. البته گسترش دسترسی به اینترنت با نگرانی‌ها و چالش‌های امنیتی همراه است که لزوم ارتقای سواد دیجیتال در بین عموم مردم را خاطرنشان می‌سازد. درمجموع باید گفت آگاهی و مهارت‌های تفکر انتقادی همه افراد جهت اتخاذ رویکرد صحیح در مواجهه با خبرهای ساختگی، افراط‌گرایی، نفرت‌پراکنی و جرائم سایبری که جزء لاینفک فضای دیجیتال هستند از اهمیت بالایی برخوردار است. در این راستا، دولت اندونزی برنامه ملی سواد دیجیتال را از طریق اداره کل کاربردهای انفورماتیک (Aptika)^۱ زیرمجموعه وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اجرا می‌کند. ۱۴۲ نقش‌آفرین از دانشگاه‌ها، سازمان‌های مردم‌نهاد، نوآفرین‌ها و شرکت‌های بزرگ داخلی و جهانی نیز در اجرای این برنامه با اداره کل کاربردهای انفورماتیک همکاری می‌کنند. درواقع، عموم جامعه به کمک این ابتکار می‌توانند در تولید محتوای اینترنتی مشارکت فعال داشته باشند و از عرضه محتوای منفی بکاهند.

این برنامه اولین بار در ماه می ۲۰۲۱ به اجرا درآمد و اداره کل کاربردهای انفورماتیک در اجرای آن بر چهار محور اصلی سواد دیجیتال تاکید دارد: مهارت دیجیتال، فرهنگ دیجیتال، اخلاق دیجیتال و ایمنی دیجیتال. به‌طورکلی، برنامه ملی سواد دیجیتال اندونزی سه بخش را پوشش می‌دهد: آموزش، دولت و جامعه. گفتنی است همه مهارت‌های دیجیتال در قالب کلاس‌های برخط، جلسات گفت‌وگو، کارگاه‌های آموزشی رایگان، مجموعه کتاب‌های تخصصی و ویژه (متناسب با گروه‌های هدف) و انواع رویدادهای عمومی آموزش داده می‌شوند. با آغاز اجرای این برنامه، کلاس‌های سواد دیجیتال به‌طور همزمان در ۵۱۴ شهر/منطقه از اندونزی برگزار شد که ۵۰ میلیون نفر را پوشش می‌دادند. این برنامه تا اکتبر ۲۰۲۳ برای ۲۳ میلیون شرکت‌کننده اجرا شده است. این برنامه صرفاً

---

1. Directorate General of Informatics Applications

به صورت عمومی اجرا نمی‌شود و دارای برنامه‌های تخصصی برای گروه‌های خاص جامعه مانند افراد کم‌توان جسمی نیز می‌باشد. این‌گونه برنامه‌ها با آموزش مهارت‌های دیجیتال به جوامع کم‌توان جسمی سعی به استفاده بیشینه از امکانات گوشی‌های هوشمند و تقویت حضور این افراد در بخش شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط، به‌کارگیری بسترهای دیجیتال برای عرضه کالا و گسترش دسترسی به بازار برای شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط متعلق به این افراد دارند.

شاخص سواد دیجیتال اندونزی بیانگر رشد مستمر این کشور است که نشان می‌دهد برنامه ملی سواد دیجیتال عملکرد خوبی داشته است. مطابق محاسبات مرکز کاتاداتا این‌سایت (KIC)^۱، شاخص سواد دیجیتال در اندونزی از ۳/۵۴ در سال ۲۰۲۲ به ۳/۶۵ در سال ۲۰۲۳ افزایش یافته است و این کشور شاهد بیشترین پیشرفت در بخش‌های مهارت دیجیتال، ایمنی دیجیتال و اخلاق دیجیتال بوده است. از این‌رو، دولت قصد دارد تا زمانی که دست‌کم ۵۰ میلیون نفر از خدمات این برنامه برخوردار شوند، اجرای آن را همچنان ادامه دهد [۱].

نمودار ۱۰: شاخص سواد دیجیتال اندونزی در سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۳

منبع: مرکز کاتادیتا این‌سایت (Katadata Insight)، ۲۰۲۳

۴.۴. برنامه دیجیتال سازی شرکت های خرد، کوچک و متوسط

دولت اندونزی به منظور کمک به شرکت های خرد، کوچک و متوسط و گسترش دسترسی آن ها به بازار از طریق دیجیتال سازی در سال ۲۰۲۰ برنامه دیجیتال سازی شرکت های خرد، کوچک و متوسط موسوم به یوام کی ام گو دیجیتال را راه اندازی کرد. این برنامه به شرکت ها در طراحی و به کارگیری وبسایت، برنامه های کاربردی و سایر قابلیت های دیجیتال کمک می کند. بانک اندونزی، وزارت صنعت و وزارت تعاونی ها و شرکت های کوچک و متوسط مجریان این برنامه به شمار می آیند. گفتنی است ۲۰ میلیون شرکت در سال ۲۰۲۰ تحت پوشش این برنامه قرار داشتند که انتظار می رود در سال ۲۰۲۴ به ۳۰ میلیون شرکت برسد.

آمار ارائه شده در سال ۲۰۲۲ بیانگر این هستند که شرکت های خرد، کوچک و متوسط ۶۰ درصد از تولید ناخالص داخلی و ۹۷ درصد از کل اشتغال نیروی کار اندونزی را به خود اختصاص داده اند و بنابراین این شرکت ها مهم ترین محور اقتصاد کشور محسوب می شوند. با این حال، نقاط ضعف این شرکت ها در توسعه و به کارگیری فناوری های دیجیتال مانع رشد این شرکت ها به ویژه در بسترهای برخط است. در این راستا، دولت با همکاری سایر ذینفعان از بخش خصوصی و اتحادیه ها با اجرای برنامه دیجیتال سازی شرکت های خرد، کوچک و متوسط می کوشد زمینه را برای توسعه ظرفیت های دیجیتال در این شرکت ها و به تبع آن، توسعه بازار آن ها هموار سازد. برخی از اقداماتی که توسط مجریان و سایر ذینفعان در بخش های خصوصی و دولتی ذیل این برنامه انجام می شوند، به طور خلاصه در اطلاع نگاشت ۹ ارائه شده است [۱].

اطلاع‌نگاشت ۹: اقدامات مجریان و ذینفعان در برنامه دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط

ردیف	ذینفعان	اقدامات حمایتی
۱	وزارت تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط، موسسه خدمات بازاریابی-تعاونی شرکت‌های کوچک و متوسط ^۱	وزارت مذکور برنامه‌های حمایتی متعددی جهت دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط در دست اجرا دارد: ● ارائه برنامه کاربردی مالی لامیکرو ^۲ توسط وزارت مذکور برای کسب‌وکارهای خرد؛ و ● تأسیس مرکز خدمات دیجیتال توسط موسسه خدمات بازاریابی-تعاونی شرکت‌های کوچک و متوسط که چندین نوع خدمات تجاری به شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط ارائه می‌کند: بی‌ان‌آی ایکسپورا ^۳ ، پوسات واسترا نوسانتارا ^۴ و مرکز خدمات شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط ^۵ .
۲	وزارت شرکت‌های دولتی	این وزارت در سال ۲۰۲۲ برنامه پادی یوام‌کی‌ام ^۶ را با هدف توسعه شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط، ترویج دیجیتال‌سازی در آن‌ها و پیوند دادن آن‌ها با شرکت‌های تحت مالکیت دولتی راه‌اندازی کرد.
۳	سازمان ملی تدارکات عمومی ^۷	مطابق حکم ریاست‌جمهوری به شماره ۱۲ مصوب سال ۲۰۲۱ حداقل ۴۰ درصد از بودجه تدارکات عمومی برای کالا و خدمات باید به شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط تخصیص یابد. در نتیجه، سازمان ملی تدارکات عمومی به‌منظور تقویت دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط در حال ایجاد بستری برخط ویژه این شرکت‌ها برای عرضه کالا و خدمات است.
۴	وزارت هماهنگی امور دریایی و سرمایه‌گذاری ^۸	این وزارت در سال ۲۰۲۱ جنبش ملی افتخار محصولات اندونزیایی موسوم به گرناس بی‌بی‌آی ^۹ را به‌منظور تقویت روند دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط راه‌اندازی کرد و طی یک سال توانست ۲۱ میلیون شرکت را به حضور در بازار تجارت الکترونیک تشویق کند.

1. Marketing Services Institute - Small and Medium Enterprises Cooperative
2. Lamikro Financial Application
3. BNI Xpora
4. Pusat Wastra Nusantara
5. SME Service Center
6. PaDi UMKM Program
7. National Public Procurement Agency (Lembaga Kebijakan Pengadaan Barang Jasa Pemerintah/LKPP)
8. Coordinating Ministry for Maritime and Investment Affairs
9. "Proud of Indonesian Products" National Movement (Gerakan Nasional Bangsa Buatan Indonesia)

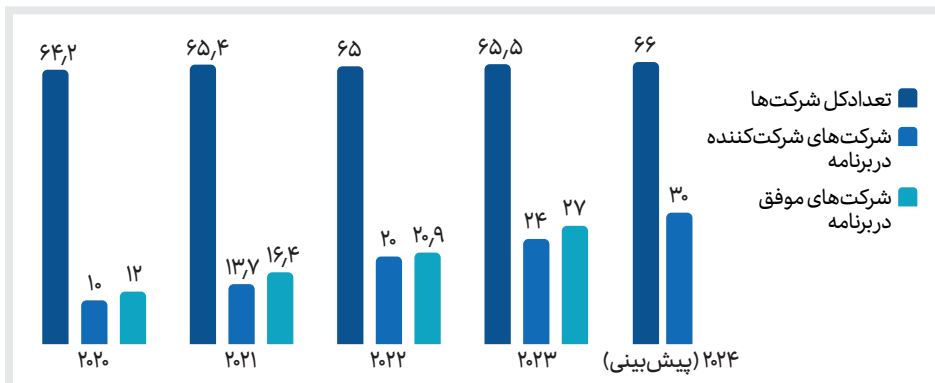
ردیف	ذینفعان	اقدامات حمایتی
۵	بانک اندونزی	این بانک برنامه‌های متنوعی در حمایت از دیجیتال سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط در دست اجرا دارد: • مزرعه داری الکترونیک: استفاده از فناوری‌های دیجیتال در کشاورزی جهت کاهش قیمت‌ها و افزایش ظرفیت تولید؛ • تجارت الکترونیک: ارتقای توانمندی این شرکت‌ها در بازاریابی دیجیتال و تسهیل دسترسی آن‌ها به بازارهای جهانی از طریق بسترهای دیجیتال؛ • تامین مالی الکترونیک: ارائه برنامه‌های کاربردی دیجیتال ویژه این شرکت‌ها مانند اِس‌آی ای‌پی‌آی‌کی؛ ^۱ و • کد استاندارد پاسخ سریع اندونزی (QRIS): نوعی ابزار پرداخت دیجیتال جهت ساده سازی مبادلات شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط.
۶	وزارت صنعت	وزارت مذکور با کمک شرکت‌های دولتی برنامه‌ای به نام آی‌کی‌ام ^۲ برای بهبود رقابت پذیری و دسترسی به بازار شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط از طریق تسهیل دیجیتال سازی و به کارگیری فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در دست اجرا دارد.
۷	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	این وزارت در قالب برنامه‌ای به نام یو ام کی‌ام ^۳ از طریق ارائه خدمات رشد و مشاوره دیجیتال سازی سعی به ارتقای عملکرد شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط دارد.

منبع: ایستونچرز، ۲۰۲۴

شایان ذکر است بالغ بر ۱۲ میلیون شرکت در سال ۲۰۲۰ از خدمات برنامه دیجیتال سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط بهره‌مند شدند که از هدف مبنی بر ۱۰ میلیون شرکت نیز تجاوز کرد. این روند مثبت در طول سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ نیز ادامه یافت و تعداد شرکت‌های فعال در زیست بوم دیجیتال اندونزی روز به روز افزایش پیدا کرد. این برنامه در پیشبرد اقتصاد دیجیتال نیز بسیار خوب عمل کرده است. درآمد اقتصاد دیجیتال

1. SI APIK
2. e-Smart Industri Kecil dan Menengah
3. UMKM

اندونزی با افزایش ۲۲ درصدی در سال ۲۰۲۲ نسبت به سال قبل به ۷۷ میلیارد دلار رسید و بخش تجارت الکترونیک در درآمدزایی سهم بسزایی داشت. براساس داده‌های اتحادیه تجارت الکترونیک اندونزی^۱، تعداد شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط فعال در زمینه تجارت الکترونیک در سال ۲۰۲۲ از مرز ۲۱/۸ میلیون شرکت گذشت. براساس گزارش موسسه توسعه اقتصاد و تامین مالی (آی‌ان‌دی‌ای‌اف)^۲ در سال ۲۰۲۳ نیز دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط به افزایش اشتغال منجر شده و درواقع، ۲۴/۴۲ درصد از شرکت‌های موردبررسی که پیش از این در زمینه تجارت الکترونیک فعالیت نداشتند، با پیوستن به این برنامه تعداد کارکنان خود را بین یک تا دو نفر جهت تامین نیروی کار موردنیاز در بخش تجارت الکترونیک افزایش داده‌اند [۱].

نمودار ۱۱: تعداد بازیگران، اهداف و دستاوردهای برنامه دیجیتال‌سازی شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۴ (برحسب میلیون)
 منبع: کمیسیون کوپ یوکی‌ام (Kemenkop UKM)، ۲۰۲۴

۵.۴. برنامه جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند

امروزه توسعه شهرهای هوشمند از متداول‌ترین راهبردهای توسعه شهری به‌شمار می‌رود. نتایج گزارش موسسه توسعه مدیریت با عنوان بهترین شهرهای هوشمند جهان

1. Indonesian E-Commerce Association (Asosiasi E-Commerce Indonesia/idEa)
2. Institute for Development of Economics and Finance (INDEF)

(۲۰۲۳) حاکی از آن است که شهرهای زوریخ، اُسلو، کانبرا، کپنهاگ و لوزان در زمره بهترین شهرهای هوشمند جهان قرار دارند و در اندونزی نیز شهرهای جاکارتا، مدان و ماکاسارا^۱ بهترین شهرهای هوشمند آن محسوب می‌شوند که از بین ۱۴۶ شهر مورد بررسی به ترتیب جایگاه‌های ۱۰۲، ۱۱۲ و ۱۱۴ را در اختیار دارند. البته اقدامات اندونزی در زمینه شهر هوشمند سابقه طولانی ندارد و نمی‌توان انتظاری بیش از این از اندونزی داشت. به بیان دیگر، دولت اندونزی برای اولین بار در سال ۲۰۱۷ طی اجلاس شهر هوشمند اندونزی^۲ از آغاز اجرای برنامه جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند رونمایی کرد. مفهوم توسعه شهر هوشمند در این برنامه از ۶ بعد مختلف برخوردار است که در اطلاع‌نگاشت زیر تصویر شده است.

اطلاع‌نگاشت ۱۰: ابعاد برنامه جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند

منبع: دینامیکا دیتا آپلیکازی اینفورماتیکا (Dinamika Data Aplikasi Informatika)، ۲۰۲۱

1. Jakarta, Medan, and Makassar
2. Indonesia Smart City Summit

به‌طورکلی، دستیابی به الگویی مناسب برای شهر هوشمند که با نیازها و مشخصه‌های محلی تناسب داشته باشد را می‌توان هدف اصلی این برنامه عنوان کرد. درواقع، این برنامه امکان ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و مدیریت بهتر منابع را فراهم می‌آورد.

وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات برنامه جنبش ۱۰۰ شهر هوشمند را از طریق اداره کل خدمات فناوری اطلاعات دولت^۱ اجرا می‌کند و وزارت امور داخلی^۲، وزارت خدمات عمومی و مسکن^۳، سازمان برنامه‌ریزی توسعه ملی^۴، وزارت هماهنگی امور اقتصادی و ستاد ریاست‌جمهوری نیز در اجرای این برنامه به وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات یاری می‌رسانند. همکاران و شرکت‌کنندگان در این برنامه طی فرآیندی دقیق از بین ذینفعان مختلف از جمله دولت، جامعه علمی و بخش خصوصی انتخاب می‌شوند و جهت اجرای صحیح برنامه تحت دوره‌های آموزشی مرتبط با توسعه شهرهای هوشمند قرار می‌گیرند تا بتوانند بهترین راهبردها را برای توسعه شهر یا منطقه خود متناسب با نیازها، چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های آن شهر/منطقه طراحی و اجرا کنند و در آینده الگوی عمل سایر شهرها باشند.

در این برنامه ۱۰۰ شهر یا منطقه شهری جهت اجرای ابتکارهای کلان‌شهر هوشمند انتخاب می‌شوند تا به کمک فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات بتوان آن‌ها را هوشمندتر، بهره‌ورتر و پایدارتر ساخت. این برنامه در سال ۲۰۱۷ با گزینش ۲۵ منطقه آغاز شد و سال پس از آن ۵۰ منطقه جدید و سال ۲۰۱۹ نیز ۲۵ منطقه دیگر به مجموع شهرهای منتخب

1. Directorate of Government Information Technology Services (Direktorat Layanan Aplikasi Informatika Pemerintah/LAIP)
2. Ministry of Home Affairs
3. Ministry of Public Works and Housing
4. National Development Planning Agency

افزوده شدند. انتظار می‌رود در پایان این برنامه همه شهرهای برگزیده از زیرساخت‌های موردنیاز شهر هوشمند برخوردار باشند و بتوانند الگو و راهنمای عمل کشور در توسعه شهرهای هوشمند قرار گیرند. شایان ذکر است موفقیت این برنامه مستلزم همکاری همه ذینفعان از جمله شهروندان در شهرهای برگزیده است تا همه ابتکارها و راهبردهای این برنامه با بهترین نتیجه اجرا شوند [۱]. در ادامه، برخی از نمونه‌های موفق اجرای این برنامه شرح داده می‌شود.

منطقه شهری بلیتار^۱: سازمان تعاونی‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط^۲ منطقه بلیتار برنامه پیوند شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط^۳ را جهت ارائه خدمات مشاوره در زمینه بهبود منابع انسانی و کیفیت محصول به شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط ارائه می‌کند. این برنامه موفق به جذب ۳۱,۴۷۵ شرکت شده است و در نتیجه اجرای آن شرکت‌ها می‌توانند محصولات خود را در شبکه‌ای از ۴۱ بستر تجارت برخط ارائه کنند.

شهر بالیکپاپان^۴: دولت محلی این شهر با راه‌اندازی برنامه خدمات شبانه‌روزی تک‌ایستگاهی در قالب برنامه کاربردی سینگل ویندو بالیکپاپان (پنجره واحد بالیکپاپان)^۵ امکان دسترسی برخط شهروندان به خدمات عمومی مانند بهداشت، اطلاعات گردشگری، هواشناسی، مالیات و غیره را فراهم ساخته است. در این برنامه کاربردی امکان ارائه ۱۴۴ خدمات از سازمان‌های مختلف مانند اداره کار^۶، اداره ثبت احوال^۷ و سایر سازمان‌های منطقه‌ای وزارت‌های دولتی به صورت یکجا میسر است.

-
1. Blitar Regency
  2. Department of Cooperatives and SMEs
  3. Link UMKM Program
  4. Balikpapan City
  5. Balikpapan Single Window
  6. Department of Labor
  7. Department of Population and Civil Registration

شهر مدان: دولت محلی شهر مدان برنامه تاسیسات شبکه خدمات عمومی یکپارچه^۱ را در این شهر اجرا می‌کند که بیش از ۷۱ کیلومتر کابل مخابراتی را در ۳۱ بخش جاده‌ای پوشش می‌دهد. هدف این برنامه پایش عملکرد زیرساخت‌ها و کاهش خطرات ناشی از حوادث و در نتیجه افزایش رضایت شهروندان از خدمات است. از مهم‌ترین نتایج حاصل از این برنامه می‌توان به بهبود کارایی شبکه مخابراتی زیرزمین (از جمله منظم‌سازی کابل‌ها جهت جلوگیری از حادثه) و افزایش زیبایی بصری جاده‌ها در شهر مدان اشاره کرد [۱].

۶.۴ چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ (VID2045)

دولت اندونزی با همکاری برخی شرکای بین‌المللی و بیش از ۵۰ نهاد و وزارتخانه و شرکت‌های فعال در زمینه دیجیتال‌سازی در سال ۲۰۲۲ سند چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵^۲ را تهیه کرد. وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات که نهاد اصلی در تدوین و اجرای این سند چشم‌انداز به‌شمار می‌رود، آن را نقشه‌راه کشور در به‌کارگیری فناوری‌های دیجیتال و توسعه اقتصاد دیجیتال می‌داند. این سند همسو و هماهنگ با اهداف دیگر برنامه‌ها و سند‌های کلان کشور در حوزه دیجیتال‌سازی و توسعه اقتصادی تهیه شده است و برنامه توسعه بلندمدت ملی اندونزی (RPJPN) همسو با آن اجرا می‌شود. دولت سند مذکور را به‌صورت دوره‌ای به‌روزرسانی خواهد کرد تا همواره متناسب با توان و نیاز کشور باشد و نقطه‌ضعف‌های پیشین آن برطرف شود. این سند چشم‌انداز حاوی اهداف پنج‌گانه‌ای جهت دیجیتال‌سازی کشور است که عبارتند از:

- رسیدن به درآمد سرانه در حد کشورهای توسعه‌یافته؛
- کاهش فقر و نابرابری به صفر درصد؛

1. Integrated Utility Network Facility (Sarana Jaringan Utilitas Terpadu/SJUT)
2. Digital Indonesia Vision 2045 (Visi Indonesia Digital 2045)

- افزایش اثربخشی و پیشتازی بین‌المللی کشور؛

- افزایش رقابت‌پذیری کشور؛ و

- کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به صفر درصد.

به‌طورکلی، ایجاد زیست‌بوم دیجیتال مشارکتی و همه‌شمول براساس نوآوری و تبدیل‌شدن به کشوری پیشرفته، مقتدر و پایدار هدف نهایی این چشم‌انداز محسوب می‌شود که با اولویت‌بندی اصول توسعه دیجیتال در قالب سه اولویت اصلی تحقق می‌یابد: اولویت اول شامل دسترسی همگانی به فناوری‌های دیجیتال و امنیت در فضای دیجیتال برای همه اقشار جامعه (همه‌شمولی) است. اولویت دوم ناظر بر ارتقای توان جامعه برای استفاده مولد از فناوری‌های دیجیتال و تولید ارزش افزوده از این طریق است. در اولویت سوم، گذار دیجیتال همسو با دستیابی به اهداف دستورکار توسعه پایدار تلقی می‌شود. براین اساس، در سند چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ مأموریت‌های زیر برای دولت در نظر گرفته می‌شود:

- شتاب‌بخشی به گذار دیجیتال ملی به‌صورت راهبردی یکپارچه جهت افزایش رشد

اقتصادی، بهبود کیفیت خدمات عمومی و تقویت تاب‌آوری و امنیت ملی؛

- ایجاد و حمایت از نوعی زیست‌بوم دیجیتال ملی که از دو ویژگی پایداری و همه‌شمولی

برخوردار باشد و همه ذینفعان شامل دولت، کسب‌وکارها، صنایع، نهادهای صنفی،

دانشگاه‌ها و جوامع مدنی در آن نقش ایفا کنند؛

- تدوین مقررات تطبیقی و متناسب برای توسعه فناوری‌های دیجیتال؛ و

- پشتیبانی از تحکیم نهادهای مدنی (نهادهای اجتماعی، مذهبی و آموزشی و

خانواده‌ها) به‌منظور ارتقای شناخت دیجیتال در بین عموم مردم جهت افزایش منافع

و به‌حداقل رسانی آسیب‌های فناوری‌های دیجیتال [۲].

منبع: وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، ۲۰۲۲

همان‌طور که در اطلاع‌نگاشت ۱۰ مشاهده می‌شود، اهداف موردنظر در چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ در سه محور اصلی دولت دیجیتال، اقتصاد دیجیتال و جامعه دیجیتال پیش‌بینی شده‌اند که دستیابی به آن‌ها مستلزم ساخت بنیان موردنیاز جهت توسعه دیجیتال یعنی زیرساخت‌های دیجیتال و زیست بوم دیجیتال ملی است. درواقع، تنها در صورت برخورداری از زیرساخت و زیست بوم دیجیتال قوی است که می‌توان پیشرفت‌های فناورانه آینده را مهار کرد و آن‌ها را به‌طور مناسب به خدمت گرفت و ضمن بهره‌گیری از مزایای اقتصادی و اجتماعی فناوری‌ها از خطرهای آسیب‌های احتمالی آن‌ها در امان ماند. مهم‌ترین اهداف فرعی در چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ در اطلاع‌نگاشت ۱۲ ارائه شده‌اند [۲].

اطلاع‌نگاشت ۱۲: اهداف چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵

سال مبنا	۲۰۲۵- ۲۰۲۹	۲۰۳۰- ۲۰۳۴	۲۰۳۵- ۲۰۳۹	۲۰۴۰- ۲۰۴۵	
زیرساخت‌های دیجیتال					
۸۹	۹۸	۱۰۰	-	-	نفوذ اینترنت پهن‌بند همراه (درصد)
صفر	۹۸	۲۳۷	۳۷۶	۵۱۴	تعداد شهرهای گیگابایت
۳۸/۹۱	۱۰۰	۱۹۰	۳۸۰	۷۶۰	میانگین سرعت بارگیری (دانلود) اینترنت پهن‌بند همراه (مگابایت در ثانیه)
اقتصاد دیجیتال					
۴	۱۰	۱۳	۱۵	۱۹	سهم اقتصاد دیجیتال از تولید ناخالص داخلی (درصد)
۴۹۰,۱	۹۹۵,۳	۷۰۰,۹	۷۰۰,۱۴	۵۱۳,۲۲	ارزش اقتصاد دیجیتال (تریلیون روپیه اندونزی)*
جامعه دیجیتال					
۸	۷	۶	۵	۴	رتبه شاخص جامعه دیجیتال
۰/۸۱	۱/۰۶	۱/۱۴	۱/۲۸	۱/۴۵	سهم اشتغال بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات از کل اشتغال (درصد)
دولت دیجیتال					
۷۷	۶۴	۵۱	۳۸	۲۵	رتبه شاخص دولت الکترونیک
۹۴/۸۸	۹۹	۱۰۰	-	-	امتیاز شاخص جهانی امنیت سایبری

منبع: وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، ۲۰۲۲

* معادل دلاری ارقام این بخش به‌ترتیب عبارتند از:

۳/۳۴۸ میلیون دلار، ۶۱/۶۳۳ میلیون دلار، ۴۳/۴۰۲ میلیون دلار، ۴۳/۳۵۵ میلیون دلار، ۳۱/۷۷۹ میلیون دلار

زیرساخت‌های دیجیتال: تحقق چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ مستلزم ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال پیشرفته‌ای است که دسترسی به آن‌ها برای همگان به‌ویژه در مناطق شهری و منطقه‌های اولویت‌دار فراهم باشد. به‌طورکلی، شاخص‌های دستیابی به اهداف موردنظر در این حوزه عبارتند از:

میزان نفوذ اینترنت پهن‌بند همراه: میزان دسترسی عموم جامعه به شبکه اینترنت همراه پهن‌بند (حداقل نسل چهارم اینترنت (۴G))؛
تعداد شهرهای گیگابایت: شهرهایی که میانگین سرعت اینترنت در آن‌ها ۱ گیگابایت است؛ و
میانگین سرعت بارگیری اینترنت همراه پهن‌بند: افزایش مستمر میانگین بارگیری اینترنت همراه پهن‌بند [۲].

اقتصاد دیجیتال: توسعه اقتصاد دیجیتال به‌منظور دستیابی به رشد اقتصادی نوآورانه و مبتنی بر فناوری‌های دیجیتال پایدار پیگیری می‌شود. در این راستا، ضرورت دارد زیست‌بوم اقتصاد دیجیتال کشور توسعه یابد، پژوهش و نوآوری تقویت شود و مشارکت‌های فرابخشی جهت گسترش فناوری به همه بخش‌های اقتصاد نیز تشویق شود. به‌طورکلی، شاخص‌های دستیابی به اهداف موردنظر در این حوزه عبارتند از:

- سهم اقتصاد دیجیتال از تولید ناخالص داخلی؛ و
- ارزش اقتصاد دیجیتال شامل همه تراکنش‌ها و فروش‌های این بخش با احتساب نرخ رشد ترکیبی سالانه (CAGR) [۲].

جامعه دیجیتال: هدف از جامعه دیجیتال این است که شهروندان با فرهنگ دیجیتال آشنا باشند و از مهارت‌های استفاده از فناوری دیجیتال برخوردار باشند که این امر خود

مستلزم پرورش نیروی انسانی ماهری است که قادر به استفاده مولد از فناوری‌های دیجیتال به منظور تولید ارزش افزوده باشند. به طور کلی، شاخص‌های دستیابی به اهداف مورد نظر در این حوزه عبارتند از:

رتبه اندونزی در شاخص جامعه دیجیتال^۱: رتبه اندونزی در این شاخص با توجه به عملکرد آن در حوزه‌هایی مانند سبک زندگی دیجیتال، شهروندی دیجیتال و تجارت دیجیتال سنجیده می‌شود؛ و

سهم بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات از کل اشتغال: اشتغال در بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات به طور پیوسته افزایش می‌یابد [۲].

دولت دیجیتال: در این بخش هدف رسیدن به دولت دیجیتال پاسخگو و مسئول از طریق ارائه خدمات نوآورانه و به کارگیری فناوری‌های پیشرفته در امور دولتی و عمومی است. به طور کلی، شاخص‌های سنجش عملکرد در این بخش عبارتند از:

رتبه اندونزی در شاخص دولت الکترونیک: رتبه اندونزی در این شاخص با توجه به کارایی ساختار دولت الکترونیک در بین ۱۹۳ کشور جهان سنجیده می‌شود؛ و

شاخص جهانی امنیت سایبری: رتبه اندونزی در این شاخص با توجه به کیفیت امنیت سایبری در بین کشورهای عضو اتحادیه بین‌المللی مخابرات (ITU)^۲ سنجیده می‌شود [۲].

◆ مراحل اجرایی چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵

چشم‌انداز اندونزی دیجیتال ۲۰۴۵ برای چهار بازه زمانی طراحی شده است که در پایان هریک از این مراحل باید یکی از اهداف اساسی چشم‌انداز محقق شود.

مرحله اول شامل تقویت بنیان دیجیتال (۲۰۲۵-۲۰۲۹): در این مرحله دولت تلاش خواهد کرد زیرساخت‌هایی با کیفیت و قابلیت بالا فراهم کند و امکان دسترسی همگانی

1. Digital Society Index

2. International Telecommunication Union

به اقتصاد دیجیتال و همزمان توسعه زیست‌بوم دیجیتال کشور را فراهم آورد. به‌طورکلی، اهداف موردنظر در این مرحله عبارتند از:

- گسترش سراسری شبکه‌های پهن‌بند اینترنت و توسعه شبکه‌های نسل پنجم و بالاتر؛
- افزایش بودجه پژوهش و نوآوری در حوزه فناوری‌های دیجیتال؛
- افزایش سواد دیجیتال در میان عموم جامعه و ارتقای دسترسی همگانی به آموزش در زمینه علوم، فناوری، مهندسی و ریاضی (STEM)؛
- تقویت زیرساخت‌های امنیت سایبری و افزایش آگاهی عمومی نسبت به تهدیدهای سایبری؛ و
- تدوین مقررات تسهیل‌گر جهت تقویت فناوری‌های دیجیتال ضمن حفظ حریم خصوصی و امنیت داده [۲].

مرحله دوم شامل توسعه زیست‌بوم دیجیتال رقابتی (۲۰۳۰-۲۰۳۵): دولت در این

مرحله بر ساخت و توسعه زیست‌بوم دیجیتال نوآورانه و مولد جهت بهبود رقابت‌پذیری و بهره‌وری اقتصاد کشور تمرکز خواهد داشت. به‌طورکلی، اهداف موردنظر در این مرحله عبارتند از:

- فراهم‌ساختن ارتباطات پیشرفته موردنیاز در شهرهای هوشمند و ادغام جدیدترین فناوری‌ها مانند رایانش لبه‌ای در اینترنت اشیا؛
- ترغیب مشارکت در فعالیت‌های تحقیق و توسعه در راستای افزایش نوآوری‌های فناورانه با اثرگذاری بالا و جذب سرمایه‌گذاری بیشتر به پژوهش؛
- تداوم آموزش‌های دیجیتال متناسب با پیشرفت‌های فناورانه؛

- به کارگیری فناوری‌های قابل اعتمادی مانند زنجیره بلوکی جهت ارتقای امنیت داده و مبادلات؛ و

- تدوین مقررات لازم به منظور حمایت از نوآوری و امنیت و ایمنی عمومی [۲].

مرحله سوم شامل توسعه نوآوری پایدار (۲۰۳۹-۲۰۳۵): دولت در این مرحله بر گسترش

نوآوری پایدار و توسعه تخصص‌های فناوری دیجیتال در سطح ملی ضمن پایبندی به اهداف پایداری زیست محیطی متمرکز است. به طور کلی، اهداف مورد نظر در این مرحله عبارتند از:

- افزایش ظرفیت مراکز داده ملی، ارتقای سرعت و ظرفیت شبکه‌های فوق سریع و

همچنین بهره‌گیری از فناوری‌های دوستدار محیط زیست و منابع انرژی تجدیدپذیر؛

- تقویت همکاری‌های بین‌سازمانی در زمینه تحقیق و توسعه به منظور ابداع

راهکارهای فناورانه در جهت حفظ و احیای محیط زیست؛

- توسعه مهارت‌های پایدار و فراهم کردن دسترسی گسترده به آموزش و پرورش برای

تربیت نیروی کار پاسخگو و آگاه به شرایط محیط زیستی؛

- تضمین امنیت با به کارگیری فناوری زنجیره بلوکی در مقیاس وسیع؛ و

- تدوین مقررات لازم برای تسریع در توسعه فناوری‌های جدید و در اولویت قرار دادن

استفاده از فناوری‌های پایدار [۲].

مرحله چهارم شامل پیشتازی در به کارگیری فناوری‌های نوین (۲۰۴۵-۲۰۴۰): دولت

در این مرحله تلاش خواهد کرد تا با به کارگیری فناوری‌های نوین و در اولویت قراردادن

پایداری زیست محیطی به کشوری توسعه یافته تبدیل شود. به طور کلی، اهداف مورد نظر

در این مرحله عبارتند از:

- ایجاد زیرساخت دیجیتال انرژی کارآمد و پایدار برای پاسخگویی به نیازهای

فناوری‌های آتی؛

- حفظ جایگاه پیشگام در زمینه نوآوری در فناوری‌های پایدار و ایفای نقش فعالانه در ارائه راهکارهای فناورانه برای آینده محیط زیست؛
- تبدیل شدن به یکی از مقاصد برتر آموزش عالی در زمینه فناوری و نوآوری؛
- مشارکت فعال در تعیین استانداردهای جهانی در زمینه امنیت سایبری و حریم خصوصی داده‌ها؛ و
- تبدیل شدن به یکی از کشورهای قدرتمند و نقش‌آفرین در زمینه هماهنگ‌سازی قوانین مربوط به فناوری و محیط زیست در سطح بین‌المللی [۲].

منابع

- [1] Digital Competitiveness Index 2024, Realizing Indonesia's digital sovereignty, East Ventures, 2024. <https://east-ventures-reports.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/%5BEnglish%5D+East+Ventures+-+Digital+Competitiveness+Index+2024.pdf>
- [2] DigitalIndonesia Vision 2045, Ministry of Communication and Informatics, 2022. <https://drive.usercontent.google.com/download?id=1Xyunoa1qqZaCgiu701dgx-qD1ZXVpOZpw&export=download&authuser=0>
- [3] IMD World Digital Competitiveness Ranking (WDCR) 2024, IMD World Competitiveness Center, 2024. <https://imd.widen.net/s/xvhldkrkw/20241111-wcc-digital-report-2024-wip>
- [4] Network Readiness Index 2023, Indonesia, Portulans Institute, 2023. <https://download.networkreadinessindex.org/reports/countries/2023/indonesia.pdf>

- [5] STRATEGIC PLAN MINISTRY OF COMMUNICATIONS AND INFORMATICS 2029-2024, 2021. https://aipalync.org/storage/documents/main/strategic-plan-kemenkominfo-tahun-2020-2024-english-lr-1715587557_1723721764.pdf
- [6] 'The AI Index 2024 Annual Report,' AI Index Steering Committee, Institute for Human-Centered AI, Stanford University, Stanford, CA, April 2024. https://aiindex.stanford.edu/wp-content/uploads/2024/04/HAI_2024_AI-Index-Report.pdf
- [7] <https://www.australiaawardsindonesia.org/article/detail/699/13/1000-digital-start-ups-engines-of-indonesias-economic-future>
- [8] <https://www.eria.org/uploads/media/policy-brief/FY2022/Redefining-Indonesia%E2%80%99s-Digital-Economy.pdf>
- [9] <https://www.kominfo.go.id/>
- [10] <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/mfat-market-reports/indonesias-national-strategy-for-artificial-intelligence-july-2023>
- [11] <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/indonesia-big-data-analytics-software-market>
- [12] <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/indonesia-cloud-market/market-size>
- [13] <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/indonesia-cybersecurity-market>
- [14] <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/indonesia-digital-transformation-market>
- [15] <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/indonesia-iot-market>
- [16] <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/indonesia>
- [17] <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/indonesia-digital-economy>
- [18] <https://www.trade.gov/market-intelligence/indonesia-cybersecurity>
- [19] <https://asiasociety.org/policy-institute/raising-standards-data-ai-southeast-asia/ai/indonesia>
- [20] https://idsirtii.or.id/en/bssn_page.html
- [21] https://idsirtii.or-id.translate.goog/halaman/tentang/pengantar-strategi-keamanan-siber-indonesia.html?_x_tr_sl=id&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=wapp

[22] <https://korika.id/about/>

[23] <https://opengovasia.com/2021/11/09/indonesia-deploys-artificial-intelligence-to-accelerate-economy-and-digital-transformation/#:~:text=Skip%20to%20content,Network%20Pte%20Ltd.>

[24] <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/artificial-intelligence-2024/indonesia/trends-and-developments>

[25] <https://twimbit.com/insights/indonesia-digital-economy-growth-and-opportunities-2023>

[26] <https://worldcompetitiveness.imd.org/countryprofile/ID/digital?internal=true>

مؤسسه پندگهان توسعه فناوری و نوآوری ایرانیاان

